

Umran

Sahibi

Umran Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

Genel Yayın Yönetmeni
ve Yazı İşleri Müdürü
Cevat Özkaya

Yayın Kurulu
Uğur Altun, Cevat Özkaya, İlhan
Gündoğdu, Abdullah Yıldız

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar
Mustafa Aldı, Vahdettin Işık,
Turan Kışlakçı, Ahmet Mercan,
Atasoy Müftüoğlu, M. Engin
Noyan, Mustafa Özcan, Lütfü
Özşahin, Abbas Pirimoğlu,
Sefer Turan, Tarık Tufan,

İdare Merkezi
Sofular Mh. Yeşiltekke Sk. No: 4/2
Fatih-İstanbul
Tel: (0212) 514 57 47 - 533 72 02
Fax: 534 88 88

www.umran.org
umran@umran.org
abone@umran.org

Temsilcilikler

İstanbul Bağcılar: (0212) 644 50 23
Ankara: (0312) 435 94 48
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44
İsparta: (0246) 232 34 77

Abonelik Şartları

Yurtiçi

Yıllık (12 sayı): 40.000.000 TL.
Türkiye İş Bankası Fatih Şubesi TL Hesabı
1020 1386804 (Hasan Ak)
Posta Çeki Hesabı
1605252 (Umran Yayıncılık)

Yurtdışı

Yıllık (12 sayı): 60 Usd - 60 Euro
Türkiye İş Bankası Fatih Şb. Usd Hesabı
1020 301000 0658751 (Hasan Ak)
Türkiye İş Bankası Fatih Şb. Euro Hesabı
1020 301000 0658765 (Hasan Ak)

Fiyatı: 3.500.000 TL.

Dizgi, İddüzen: Umran
Kapak Tasarım: Sezer Erdoğan
Uygulama: Umran
Baskı: Yıldızlar Matbaacılık
Dağıtım: Yay-Sat

Ayda bir yayımlanır.

Umrandan

“İstikâmet Krizi”nden Sırât-ı Müstakîm’e

“Öyleyse, artık emrolunduğun istikâmette, yanında yer alanlarla birlikte, dosdoğru yolu tutun ve sizden hiç biriniz gurura kapılıp da çizgiyi aşmasın; çünkü, unutmayın, yaptığınız her şeyi O görüyor.” (Hûd 112)

Değerli fikir adamlarımızdan Abdurrahman Arslan’ın çok sıkça altını çizdiği bir vâkıa ile karşı karşıyayız: Postmodern süreç, herşeyi göreceleştirip “tartışılır” hale getirdiği gibi “din”i de izafleştirep tamamen günlük hayatın dışına itmeyi hedefliyor. Batı mahreçli “küresel değerler”in dışında ve karşısında yer alan bütün dini değerler “dogmatikleştirilerek” safdışı bırakılmak isteniyor. Ve insanlık neyin hakk neyin bâtil, neyin doğru neyin yanlış, neyin hayr neyin şerr, neyin iyi neyin kötü.. olduğunu ayırtetmekte zorlanıyor; ebedi mutluluğa ulaşmak için nereye yöneleceğini, neye yapışacağını bilemiyor?

Bu süreçte, Müslümanlar olarak mutlak doğru kabul ettiğimiz “nass”larımız, iman ettiğimiz vahyî hakikatlerimiz de “tartışma” gündemine taşınarak izafleştirilme tehlikesi ile karşı karşıya bulunuyor. Küresel şeytanî vesveseler sonucu Müslüman zihinler tezelzül ediyor; tevhid çizgisinde ve vahyî sâbitelerde sebat etmekte zorlanıyor. Aklın, imanın ve basîretin merkezi olan kalpler kayıyor, kibleler flûlaşılıyor, istikâmetler şaşılıyor, sapıyor.

Kısaca; “küresel iğvâ”; ayartıcı kavramları, yıldızlı söylemleri ve parlak vaatleri ile tüm zihinlerde olduğu gibi Sırât-ı Müstakîm’e inanan Müslüman zihinlerde de ciddi bir “istikâmet krizi”ne yol açıyor. Müslümanlar kibleleriyle, istikâmetleriyle, sâbiteleriyle sınanıyorlar... İktidar, makam, para, servet, korku, endişe, ihtiras... gibi faktörler bu “kriz”i daha da derinleştiriyor.

İmdi, *Umran*, yaşamakta olduğumuz bu “istikâmet krizi”ni tespit ve tanımlamakla kalmayıp böyle bir ortamda Sırât-ı Müstakîm üzere olmayı yegâne çözüm yolu olarak önermek sadedinde “istikâmet”, “Sırât-ı Müstakîm” kavramları ekseninde bir dosya sunuyor. Serdar Demirel ve Yıldırım Canoğlu’nun yazıları doğrudan bu konuyu tahlil ederken; Atasoy Müftüoğlu, Abbas Pirimoğlu, Tarık Tufan ve Murat Kirişçi, “kriz”e farklı açılardan yaklaşıyor ve çareler arıyorlar.

Umran olarak, 28 Mart 2004 yerel seçimlerini iskalamazdık. Bu yüzden, derginin basımını birkaç gün geciktirerek; Ali Bulaç, Abdurrahman Dilipak ve Cevat Özkaya’nın katıldığı bir *açıkoturum*’la bir “seçim okuması” yaptık. Zevkle okuyacağını umuyoruz.

Ayrıca; gazeteci Sefer Turan’ın M.Hüseyin Fadullah’la yaptığı kapsamlı röportajı, A.Furkan Gümüş’ün *Barbarlığa Dönüş* kitabı çerçevesinde Atasoy Müftüoğlu ile söyleşisi, A.Yüksel Özemre’nin *Dinlerarası Diyalog* konulu derin analizi kaçırılmamalı.

Umran’ın diğer bölümleri, yine zengin, yine dopdolu. Yeni *Umran*’larda buluşmak duasıyla.

GÜNDEM

4

Şeyh Ahmed Yasin'in Şehadeti ve Şehidlerin Diri(İtici)liği
ABDULLAH YILDIZ

6

Şehid Ahmed Yasin'in Ardından...
Adım Adım Zindandan Semaya Yol Vardır
AHMET MERCAN

7

Siyonist Katliamların Arkaplânı
LÜTFÜ ÖZŞAHİN

9

"Ortadoğu'da Şiddetin Kaynağı Siyonizmdir"
M. HÜSEYİN FADLULLAH
Röportaj: Sefer TURAN

15

Büyük Ortadoğu Projesi mi?
Büyük İsrail Projesi Mi?
TURAN KIŞLAKÇI

19

ABD Bir An Önce Irak'ı Terketmeli
İYAD SAMARRAI
Röportaj: Hacı Kaya-Tekin Öztürk

21

Irak'ta Komplolar Tutmayacak
ALİ EL-HEKİM
Türkçesi: Hacı Kaya

içindekiler

SEÇİM (AÇIKOTURUM)

23

28 Mart Yerel Seçimleri Nasıl Okunmalı?

Yöneten:

Abdullah Yıldız

Katılanlar:

Ali Buluç

Abdurrahman Dilipak

Cevat Özkaya

33

Bir Sürecin Anatomisi ve Ak Parti'nin Mayınlı Yolu
AHMET CEMİL ERTUNÇ

42

Yakın Tarihten Ders Almak
ABDURRAHMAN EMİROĞLU

45

Postmodern Din Kıskaçında AKP
HIKMET DEMİR

KAPAK:

"İSTİKAMET KRİZİ"NDEN SIRAT-I MÜSTAKİM'E

50

Tevhid Dininin Temel Değerleri ve Sırat-ı Müstakim
YILDIRIM CANOĞLU

58

Saçları Ağartan Sorumluluk ve İstikâmet Krizi
SERDAR DEMİREL

61

Sessizleştirmek ve Etkisizleştirmek
ATASOY MÜFTÜOĞLU

63

Değişim mi? Kaybedilen Ütopya mı?
ABBAS PİRİMOĞLU

69

Bir Gazete Bulun Değişeceğim
TARIK TUFAN

71

Fitratın Sesini Duyabilmek
MURAT KIRIŞÇI

YAŞAYAN İSLÂM

83

Kurgu, Tarih ve Şimdi
VAHDETTİN IŞIK

86

İlmlaştırabildiklerinden misiniz?
MÜNİB ENGİN NOYAN

88

Ömür ve Kader İlişkisi
NECİP YOLCU

ANALİZ

75

Dinler Arası Diyalog
AHMED YÜKSEL ÖZEMRE

UMRAN / EK

Ek 1: Siyaset ve Eğitimde İslam Dünyasına "Tunus Modeli"

Büyük Ortadoğu Projesi'nin Dini Ayağı Vehhabilikten Sufiliğe

Ek 2: Yasemen Diyarından (Tunus Hatıraları)

Umran

Istikâmet Krizinden Sırât-ı Müstakîm'e

Açıkoturum:
Seğimi Nasıl Okumalı?
Ali Bulaç, Abdurrahman Dilipak, Cevat Özkaya
Şeyh Ahmed Yasî'nin Şehadetî
EK:
El İstisâet ve Ehlînde İlahî Duhrazma "Tanus Mobah"
EK 2: Yürüyen Dîyanet (Tanus Hatârlık)

KAPAK

Serdar Demirel
Yıldırım Canoğlu
Atasoy Müftüoğlu
Abbas Pirimoğlu
Tarık Tufan
Murat Kirişçi

YAZARLAR

Mustafa Aldı: Edebiyat araştırmacısı, yazar.
M. Abbas Apaydın: Araştırmacı yazar, kitap kurdu.
Ertuğrul Bayramoğlu: Eğitimci, tarih araştırmacısı.
Ali Bulaç: Zaman gazetesi yazarı.
Yıldırım Canoğlu: Araştırmacı yazar.
Said Dağdaş: Orman Yüksek Mühendisi, seyyah.
Hikmet Demir: Din sosyolojisi üzerinde yoğunlaşıyor.
Serdar Demirel: Malezya İslam Üniv. öğretim üyesi.
Abdurrahman Dilipak: Vakit gazetesi başyazarı.
Abdurrahman Emiroğlu: Tarihçi, yazar.
Ahmed Cemil Ertunç: İslam tarihçisi.
Fahreddin Gör: Fıkra ve espirologi ustası.
Furkan Gümüş: Gazeteci yazar.
Vahdettin Işık: Eğitimci, araştırmacı, yazar.
Hacı Kaya: Çevirmen.
Turan Kışlakçı: Gazeteci, Yeni Şafak dış haberler servisinde çalışıyor.
Murat Kirişçi: Araştırmacı, yazar.
Ahmet Mercan: Şair, yazar, insan hakları savunucusu.
Atasoy Müftüoğlu: Düşünce adamı, yazar.
M. Engin Noyan: Kur'an aşığı, tiyatrocusu, yazar, öncü televizyon yapımcısı.
Mustafa Özcan: Yeni Asya gazetesi dış politika yazarı.
Ahmed Yüksel Özemre: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu eski başkanı.
Cevat Özkaya: Siyaset yorumcusu.
Lütfü Özşahin: Felsefe doktoru, Dinler Tarihi uzmanı.
Abbas Pirimoğlu: Hukukçu, yazar.
Yıldız Ramazanoğlu: Edebiyatçı, yazar.
Tarık Tufan: Eğitimci, yazar, öykücü, radyo ve tv programcısı.
Sefer Turan: Gazeteci, Kanal 7 dış haberler müdürü.
Abdullah Yıldız: Araştırmacı yazar.
Necip Yolcu: İlahiyatçı, yazar.

KÜLTÜR SANAT

SANAT

90

Sınır
Entellektüel ve
Medeniyet
Merkezli Sanat
MUSTAFA ALDI

KİTAP

101

Cumhuriyetin Tarihi
H. KAYA-A. APAYDIN

ETKİNLİK

95

Ortadoğu Kadınlarının İstanbul
Buluşması
YILDIZ RAMAZANOĞLU

YANSIMALAR

103

Çanakkale Ümmeti
ERTUĞRUL BAYRAMOĞLU

SÖYLEŞİ

98

"Barbarlığa Dönüş" Üzerine
ATASOY MÜFTÜOĞLU
Röportaj: Furkan Gümüş

AYNADAKİ TEBESSÜM

104

Karadeniz
Milliyetçiliği
FAHREDDİN GÖR

Hasan Aycın, Asa

ŞEYH AHMED YASİN'İN ŞEHADETİ VE ŞEHİDLERİN DİRİ(LTİCİ)LİĞİ

ABDULLAH YILDIZ

Ve Şeyh Ahmed Yasin de "Allah yolunda" öldürülen "diriler" kervanına katıldı.

Kur'ân-ı Kerim, "Allah yolunda" öldürülenlerin "ölü" değil; bilakis "diri" olduklarını beyan buyurur:

"Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. Hayır, onlar diridirler. Fakat siz sezemezsiniz"(2/154).

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler"(3/169).

"Allah yolu"nda şehid olan aziz ölümler, onurlu ve tertemiz ölümler, gerçekte ölü değildirlenler, aksine diridirler. Bu yüzden onları "ölü" sanmak, onlardan "ölüler" diye söz etmek caiz değildir. Onlar bizzat Allah'ın şahitliği ile "canlı"dırlar ve kesin olarak yaşamaktadırlar; ama hayatlarının, diriliklerinin mahiyeti, sınırlı ve yetersiz insan idrakinin ötesinde ve üzerindedir.

Hayatın ve ölümün mahiyetini bir türlü kavrayamayan insan idraki, elbette şehidlerin diriliğinin ve Allah katında "rıziqlandırılmalarının"(3/169; 22/58) mahiyetini de anlayamaz; fakat onların diriltici etkilerini görebilir. Şehid Seyyid Kutub, 2/154. âyeti şöyle tefsir eder:

"Hayatta olmanın, diriliğin başta gelen belirtisi etkinlik, büyüme-gelişme ve sürekliliktir. Ölümün başta gelen belirtisi ise pasiflik, durgunluk-donukluk ve kesintidir. Allah yolunda öldürülenlerin, uğrunda öldürüldükleri hakk davayı destekleme konusundaki etkinlikleri belirgin bir etkinliktir. Uğrunda can verdikleri düşünce onların kanları ile sulanarak süreklilik kazanır. Bu fedakâr insanlar ölümü seçmekle kendilerinden sonra gelecek olanları güçlü ve devamlı bir etki altında bırakırlar. Buna göre şehitler; hayatı değiştirme ve yönlendirme konusunda aktif, sürükleyici ve etkin birer unsur olma- ta devam ederler ki, hayatta olmanın başta gelen niteliği budur."

Evet, onlar yaşamakta ve yaşamaktadırlar!.. Yaşadıkları için de diğer ölümler gibi yıkanmazlar. Şehit düşerken giydikleri elbiseler aynı zamanda onların kefenleri olur.

Kuşkusuz onlar yaşar ve yaşatırlar!.. Bu yüzden, "Allah yolunda" can vermeleri ailelerine, dava arkadaşlarına, din kardeşlerine ağır gelmez; aksine onların inancını, direncini, teslimiyetini pekiştirir. Onların şehadeti, arkada bıraktıklarına can verir, ha-

yat verir. Dolayısıyla da onların bu yolda kendilerini fedâ etmeleri, kesinlikle boşa gitmiş olmaz:

"Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz."(47/4)

Şehidlerin yaptıklarının karşılığı hem bu dünyada hem de öbür dünyada görülür. Onlar Rabpleri katında itibarlı birer konuk olarak ağırlanır, en üstün ve en bol mükâfatlar ile ödüllendirilirler:

"Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duyarlar. Ve onlar, Allah'tan bir nimeti bir fazlı/bolluğu ve gerçekten Allah'ın mü'minlerin ecrini boşa çıkarmadığını müjdelemektedirler."(3/170)

İşte bütün bunlardan dolayıdır ki şühedâ, cennette enbiyâ, siddîkîn ve salihînle birlikte; ne güzel arkadaşlıktır onlarınki!(4/69)

Allah'a Verdiği Sözü Değiştirmeyen Erler

Allah yolunda can veren "diri" şehidlerin "diriltici" etkilerine her gün ve her ân tanık olduğumuz Filistin, Hamas lideri Şeyh Amed Yasin'i ve yedi arkadaşını daha şehid verdi. Ahmed Yasin ve beraberindekiler ne ilk şehidleridir Filistin'in, ne de son şehidler! Onlar, Allah'a verdikleri sözü yerine getirip şehid olan, şehadet için sıra bekleyen ve sözünü asla değiştirmeyen yiğit erler kervanının sayısız yolcularından sadece birkaçı:

"Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var.

İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir.” (33/23)

Bu âyetin, Uhud savaşında şehid olan ve vücudunda seksen küsur ok, mızrak, kılıç yarası sayılıp kızkardeşinin ancak parmaklarından tanıyabildiği Enes b.Nadr(r.a) ve arkadaşları hakkında indiği rivayet olunur (Müslim, Tirmizi ve Nesâî).

Şehid Yasin de siyonist katillerin havadan attıkları füzelerle paramparça oldu ve şehid kardeşlerinin parçalanmış bedenleriyle birlikte “diriler” kervanına katıldı.

Ve Ahmed Yasin'in şahsında, şehidlerin “diriltici” etkilerine bir kez daha tanık olduk: Onun şehadeti, geride kalan müminlerin tevhid mücadelesine hız verdi; ümmetin vahdetini pekiştirdi; intifada ateşini daha da alevlendirdi. Ümmet, onun Rabbi'ne şikayetini yüreğinde hissetti:

“Allah'ım! Sana şikayette bulunuyorum... Sana şikayette bulunuyorum... Sana şikayette bulunuyorum... Gücümün azlığını, imkanımın yetersizliğini ve insanlara karşı zaafımı sana şikayet ediyorum...”

Allah'ım! Akıtılan kanlar, dokunulan ırzlar, çiğnenen hürmetler, yetim bırakılan çocuklar, oğlunu yitirmiş anneler, dul kalmış kadınlar, yıkılmış evler ve ifsad edilmiş ekinler aşkına sana şikayette bulunuyorum.

Sana şikayette bulunuyorum! Gücümüz dağıldı... Birliğimiz bozuldu... Yollarımız ayrıldı... Halkımızın zaafını ve ümmetimizin bize yardım edip, düşmanı yenmedeki aczini sana şikayet ediyoruz...”

Ve ümmet, onun tavsiye ettiği şu duayı hep birlikte tekrarladı.

“Ey Rabbimiz! Gücümüzü topla, zaafımızı gider ve mümin kullarına yardım et!”

Evet, şimdi zaafardan kurtulma ve vicdanları harekete geçirme zamanı... derlenip toparlanma zamanı... ümmetin vahdet zamanı... diriliş ve direniş zamanı...

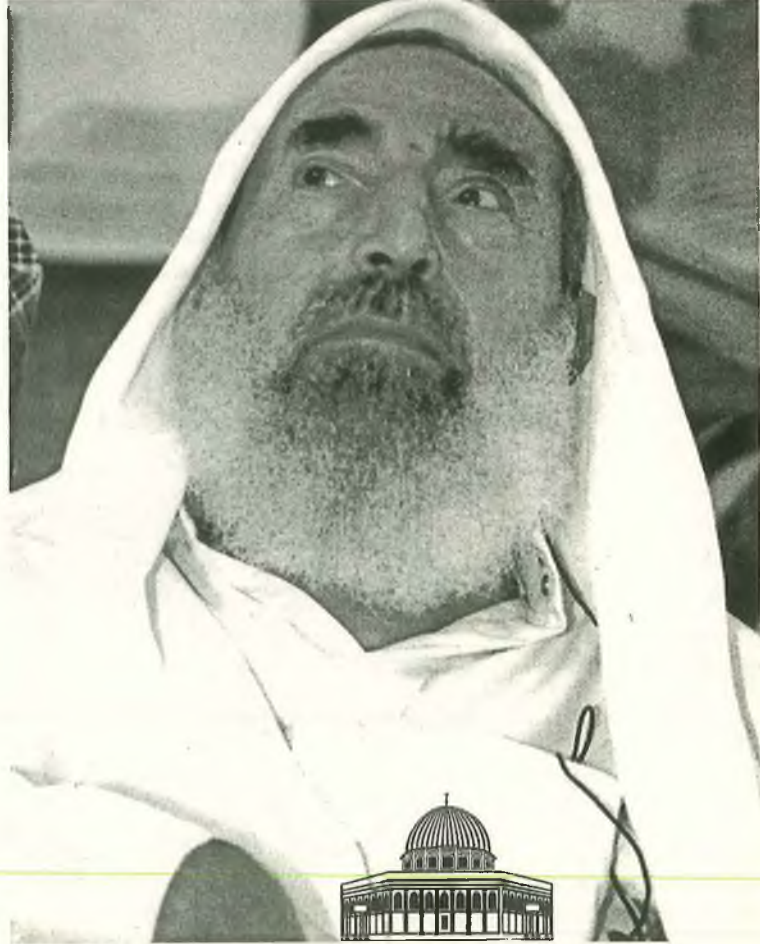
İnanıyoruz ki, sadece Müslüman ümmetin değil, bütün dünyanın, -insanlık vasfını kaybetmiş aşağılık canavarlar sürüsünün yönettiği İsrail ve en az onun kadar ruhsuz ABD'nin dışında- tüm insanlığın vicdanı Filistin'le birlikte kanıyor. Hatta bizzat İsrail'in içinde yaşayıp Filistin'i bombalamayı, onlarla savaşmayı reddeden vicdanlar, tâ Amerika'dan çıkıp Filistin'e gelerek siyonist paletleri altında

can veren Rachel Corrie gibi temiz fitri vicdanlar da için için kanıyor.

İnanıyoruz ki, Ahmed Yasin'in diriltici kanı duyarlı vicdanların kanlarıyla birleşip katı ve ölü kalpleri/ vicdanları da harekete geçirecek ve Siyonist zulüm düzeni bu kan selinde boğulacaktır.

Ve inanıyoruz ki, Şeyh Yasin'in şehadeti, ancak kan içerek beslenen, korku ve terör üreterek ayakta kalabilen katil Şaron'un ve “çöküşün telaşı”yla iyice azgınlaşan Siyonizm'in sonu olacaktır!

“Ve zulmedenler görecektedir nasıl bir yıkılışla yıkılacaklarını!” (26/227) ■

ŞEHİD AHMED YASİN'İN ARDINDAN... ADIM ADIM ZİNDANDAN SEMAYA YOL VARDIR

AHMET MERCAN

Bu uçuş bir işarettir. Parmak arzın kan fışkıran noktasına, bu uçuşla daha belirgin değişiyor.

Göklerin sınırsızlığınca uza-yıp duran, taş menzilleri. Atılmak için yüzüzlüğün yüzüne, delmek için maskeyi, nasıl da atıyor taşın kalbi.

Bu uçuş, havalandırıyor yürekleri...

Filistin uçuşla, Siyonizm taşla ifadesini bulur. Atılan taşla, taşlaşan kör tutkuyla ve duvarla.

Sınırsız bir uçuşla geçti Ahmet Yasin, ufkundan zamanın.

Sadece, ellerinde taş olanların başını okşadı. Ellerinde taş olanlar, beri dururlar irinli ırmaktan.

Yeryüzü Mina meydanı. Günler öfkeli. Yine de uzanan yok taşlara. Bu uçuş, ölüm kusan tanklara karşı, yüreği taşlaşmaktan korumak için, taş işarettir. Sırılsıklam bir yağmurun gözlerine sığınıp, yağmaya hazırlanmak için, uçuşa geçiliyor o diyarda.

Melek ve şeytan göğüs göğse vuruşur orda.

Irmaklar akar, taş taşır çocuklara. Rahmet ölümün gündelik hali. Ölüm komşu çocuk. Mahleden bir arkadaş. Günlük hayatın

içinden, evden biri.

Filistinli'lerin bu yüzden büyük yürekleri.

Taş uçar, ölüm uçar, karşı koyuştur günü yaşamak. Hesaplar hesabı bulur yakalar. Seyircisi bol kavgadır sürer Ortadoğu'da. Ve Ortadoğulu ölüm, tutsak eder sessizce kalanları; taşsız olanları.

Vaktin böğrüne mühimmat diziyor çocuklar. Yine akacak ırmak. Yıkacak yine ölümün yüzü. Sokak araları, çocuk kalpleri açıyor, bahardan önce.

Filistinli meleği taşla tanır.

Kardeşliği yalnızlık diye beler. Ölüm kussa da tanklar, ölümü alır yanına, vurur boşluğa .

Gerisi meleklerin işi...

Bu uçuş sınırsızlığına vurdumduymazlığın. Yeryüzü Kudüs'ten ateş alıyor. Yeryüzü Kudüs'te son söz biriktiriyor.

Bir coğrafya, koca haliyle uyuyor ve çocuklar orda yalnızlıktan anne seçiyor; kimsesizlikten arkadaş buluyor. Taşlamadan bir an geri durmadan. Yeryüzü kendini Kudüs'te kaybetti. Göbek bağı arzın, Filistin'dedir. Sırtını dönen kaybeder. Gözün taş araması, imanın son aşaması... Bu uçuşlar ölümü hiçe sayıştır.

Bir sabah açılırken sayfalar.

Bir sabah, daha açılmadan kapılar; kanatlarını açtı ufuklar. Kuşlar sıra sıra açıldılar, yol verdiler o muhteşem yolcuya.

Piyangosu yok hayatın. Adım adım tırmanıştır yaşamak. Boncuk boncuk alın teri ve korku ve yokluk ve yalnızlık ve uçuş...

Eksiksizlik ülkesine...

Mutantın sofranın konduğu... Havzın başında karşılanan.

Bir sabah açılır göklerin kapıları; açılmadan daha uykular. Pervazlarından marşlar yükselir gazi evlerin. Filistin'de, kurşun yemeyen eve ev denmez. Şarkçıbanı yüzleriyle evler, ben sayarlar habire.

Adım adım tırmanıştır yaşamak; yatay faturaları yakarak başlayan...

Yokluğu sütre yapıp, ona yaslanmak; günlerin derununda saklı tebesümü toplamak: Filistin'ce yaşamak...

Gün gelir kuşlar da insanı kıskanır böyle. Zindandan semaya yol vardır böyle. Hayat piyango değil; adım

adım, an an haksızın karşısında var olmaktır böyle.

Yüksek şimdi ne kadar aşağıda, gökleri geçince kanatsız uçuşla.

El ele verip günlerin gardiyanları, son silahlarını hazırlasalar kar eylemez. Ölümü yar eylediler, taşların menzili daha uzun şimdi. Geceleri taşlar yağıyor kabuslarına. Elleri titrek, tankları kara bu yüzden.

Gece nöbet meleklerin.

Duvar örüyorlar

Saklamak için yüzlerinin karasını

Duvar örüyorlar kalın ve uzun.

Duvar örüyorlar vicdanına yer yüzünün

Sessizlik besliyor, niyetleri kirlî.

Duvar örüyorlar durdurmak için melekleri

Bilmiyorlar, melekler engellenemez, basarlar geceleri.

Gardiyanın işi duvardır. Dünyayı çevirmek ister duvarla. Zamanı çevirmek ister; suyu sadece kendi içmek ister. Duvar onun çarptığı hayat; yaptığı anıttır.

Taşları tek tek, utançla taşıyan ve her taşında, topyekün insanlığın suçu saklı duran; duvar

Bu uçuş Kudüs'le Endülüs arası.

Bu uçuş Kudüs'le cennet arası. Bu uçuş füzeyle taş arası.

Bu uçuş, adım adım hayatla hesaplaşınca, ölümle ölümsüzlük arası...

Bu uçuş taş menzillerini artıran, dünya vicdanına yapılan son sakın uyarıdır:

Çürümekle dirilmek arası... ölümle ölümsüzlük arası. ■

SIYONİST KATLIAMLARIN ARKAPLÂNI

LÜTFÜ ÖZŞAHİN

Şeyh Ahmed Yasin'in acımasızca katl edilmesi ile beraber, Yahudilik ve İsrail'in uyguladığı politikalar tekrar ağırlıklı olarak gündeme oturdu. Ve İslam dünyasında büyük infiallere neden oldu. Şimdi İsrail ve Yahudilik üzerinde birkaç temel analizde bulunalım. Analizimizin ilk bölümünü alışıl gelmiş değerlendirmelerin dışında yaparak İsrail'in iç çelişkilerini vermeyi düşünüyorum.

Ülkemizde ve İslam dünyasında genellikle yanlış anlaşılan konulardan birisi de tüm Yahudilerin aynı inanca, aynı düşünceye, aynı mantaliteye sahip olduğu görüşüdür. Başka bir ifade ile tüm Yahudilerin Tanrının seçkin kavmi mitosuna dayanan, ırkçı, siyonist ve anti-humanist bir paradigmayı paylaştığı zannedilir. Ancak bu yargı dünyadaki tüm dinsel inanç sahibi olanlarda olduğu gibi Museviler için de geçerli değildir. Yani Hristiyanlık içerisinde bir Protestan, bir Katolik, bir Nesturi yahut bir Üniteryen farklı düşünüp Hristiyanlığı farklı yorumlayabiliyorsa, Yahudi olan bir reformist, ya da ABD'de yeniden yapılanmacı (reconstructsizm) Yahudilerin lideri olan Moredehay Kaplan gibi Yahudiliği sadece bir kültür olarak algılayan, diğer taraftan Humanistik Yahudiler gibi Tevrat'ı ırkçı bir döküman şeklinde yorumlayan çeşitli Yahudi

ekolleri de var. Bu ekoller Yahudiliği bugün İsrail'e hakim olan Hz. İsa döneminden itibaren Museviler içerisinde etkin olan Ferisi mezhebinin katı, radikal, literalist ve seçkin kavim anlayışına dayanan, tüm insanların Yahudiler için köle olarak yaratıldığı saçmalığına inanmıyorlar. Ya da, Nil'den Fırat'a kadar olan toprakları Tanrı Yehova'nın İsrail halkına vaad ettiği şeklindeki "arz-ı mev'ûd" dogması için, bölgedeki tüm müslümanları katletmenin vacip olduğu anlamındaki inancı paylaşmıyorlar. Yani kelimenin tam anlamıyla tüm Yahudiler ırkçı ve siyonist değildir. Örneğin bizzat Yahudi halkı tarafından "Beyrut Kasabı" olarak adlandırılan Ariel Şaron insanlık dışı Sabra ve Şatilla katliamını yaptığı zaman Telaviv üniversitesinden Benjamin Kohen adlı profesör bu katliamı açıkça kınamıştır. Yine Kudüs İbrani Üniversitesi eski rektörü Yudas Magnes Yahudiliğin ve dolayısı ile Tevrat'ın ırkçı ve siyonist düzlemde yorumlanmasının bizzat Yahudiliğin ve kadim İsrail peygamberlerinin mesajının özüne ters düşüğünü söylemiştir. Öte yandan Musevi düşünür İsrail Shahak, İsrail'in şiddete dayalı politikalarına karşı savaş açmıştır. Yine İsraili fizikçi Moredehay Vanunu İngiltere'de *Sunday Times*'e demeç vererek İsrail'in elinde Mısır'daki Assuan ba-

rajını ve Türkiye dahil tüm Ortadoğu'yu vurabilecek nükleer füzele olduğunu ilk defa ifşa etti ve bu yüzden halen İsrail hapishanelerinde çürümektedir.

Peki, İsrail neden katliamlar yapıyor? Bunun bir çok nedeni var; bir kaçını izah edelim:

Birincisi; İsrail devlet aygıtı Ferisi mezhebini temel alan katı, radikal, ırkçı ve siyonist anlayışı savunan Rabbilik ve Ortodoks geleneğin emrinde. Bu gelenek Yahudi kutsal kitaplarının tümü olan Tanah, Talmud, Gemera, Mişna ve Kabbala gibi öğretileri tamamen lafzi bir yorumla tabi tutup "arzi mev'üd" vaad edilmiş toprakları almak için en acımasız katliamlar dahil, her şeyin mübah olduğuna inanmaktadırlar. Zira onlara göre İsrail Dışişleri Bakanı eski Moşe Dayan'ın dediği gibi "vaad edilmiş" topraklardan taviz vermek Yahudi dininden çıkmakla eş anlamlıdır.

İkincisi; yahudilerin en az iki bin yıldır devlet kuramayıp 1948'de ancak bu fırsatı ele geçirmiş olmaları ve yine diaspora döneminde çektikleri acılar, işkenceler ve katliamlar -ki bu katliam ve işkencelerin tümünü batılılar yapmıştır; Müslümanların bu noktada hiçbir dahilleri yoktur; hatta Yahudiler en rahat ve gü-

venli dönemlerini Müslümanların hakimiyeti altında yaşamışlardır- Musevileri hastalık derecesinde bir paranoyaya kanalize ederek, devleti koruma refleksi ile her türlü kural dışı silahlı mücadeleyi yapmaktadırlar.

Üçüncüsü; ABD de özellikle yönetimde etkili olan "Evangelist" radikal Hıristiyan grup ve mezheplerle, siyonistlerin kutsal topraklarla ilgili düşüncelerinin örtüşmesi. Bilindiği gibi başkan Bush sadık bir Evangelisttir.

Dördüncüsü; ABD'nin ve ona yön veren çokuluslu şirketlerin Ortadoğu'ya hakim olmak, sömürmek ve bölgede ABD'nin varlığı için İsrail'in ileri bir karakol olarak ayakta kalmasının zaruretine inanılmaları. Öyle ki, Siyonistlerin ABD'deki en önemli dergisi *Kivinium* Amerika'nın Körfez Savaşı'nı, İsrail'in güvenliğinin sağlanması için çok uluslu şirketlerin kışkırtması sonucu yaptığını açıkça yazmıştır. Bunun içindir ki, ABD Saddam'ın elinde nükleer silah var bahanesi ile Irak'ı işgal ederken, İsrail'in Ortadoğu'da en büyük nükleer güç olmasına ses çıkarmadığı gibi İsrail'e her türlü ekonomik ve silah desteği de vermektedir.

Beşincisi; Ortodoks İsrail yönetiminin bir buçuk milyarlık İs-

lam dünyasının bir araya gelip İsrail'e mukavemet edecek güçten, fikir birliğinden yoksun olduğunun bilincinde olması. Belki de İsrail'in aşırı pervasız politikalarının temelinde İslam dünyasının bu perişan hali yatmaktadır.

Altıncısı; İsrail Sadece Filistinlileri değil Ortadoğu'da Türkiye ve İran dahil kendisinden güçlü hiçbir İslam ülkesi istememektedir. Zira Brzezinski'nin de söylediği gibi İsrail'in güvenlik stratejisi bölgedeki Müslüman ülkelerin bölünüp parçalanması konseptine oturmuştur. Bundan dolayı İsrail bölgedeki tüm etnik, bölgesel, mezhebi, ekonomik ve siyasal çatışmaları desteklemektedir. Yine Kaliforniya Üniversitesi'nden İbrani dili profesörü Yonah Sabar, İsrail'in ayrılıkçı Kürt guruplarını desteklediğini açıkça söylemiştir. Hatta ona göre ayrılıkçı Kürtler İsrail'in stratejik otağıdır. Fakat kanımızca bu yargı tüm Kürt kardeşlerimiz için geçerli değildir. Zira Kürtler her çağda İslam ümmetinin şerefli bireyleri olarak Müslüman dünyada yerlerini almışlardır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; ABD İsrail'i kayıtsız şartsız desteklemekten vazgeçmediği, İsrail'de Yahudiliğin Tevhid geleneğindeki anlamına yakışır barışçı ve insancıl yorumunu yapan guruplar iktidara gelmediği sürece Ortadoğu'da barış imkansız gözükmektedir. Dolayısıyla behemehal Ariel Şaron gibi radikal politikacılar ve Yahudi fudamentalistler iktidardan uzaklaştırılmalıdır.

İslam ümmetine düşen ise; Müslüman ülkelerin tek vücut olarak Filistin meselesinde aynı politikaları benimsemeleri ve her konuda olması gerektiği gibi, bu konuda da ortak hareket etmesidir. ■

Kuşkusuz Ayetullah el-Uzma Muhammed Hüseyin Fadlullah İslam dünyasının yaşayan en önemli dini otoritelerinden biri. İslam düşüncesi ve fıkhı üzerindeki yorumları çok geniş bir kesim tarafından ilgiyle izlenir. Söyledikleri her zaman önemsenir. Bu ilgi sadece İslam dünyası ile de sınırlı değil. İslam dünyasının sorunları üzerine getirdiği yorumlar Batı tarafından da yakından takip edilir.

Bir süre önce Ayetullah Uzma olarak "Mercii taklid" olduğunu ilan ettikten sonra önemi daha da artmıştır. Bugün sadece Lübnan'da değil, İslam dünyasının bir çok bölgesinde "mukallidleri" vardır.

Fadlullah ile röportajı, Saddam Hüseyin'in tutuklanmasından bir gün sonra Beyrut'ta gerçekleştirmiştim. İstanbul saldırılarının üzerinden çok geçmemiştii henüz. Dolayısıyla konular da, gündemle ilişkili idi.

-İslam dünyası son aylarda ve yıllarda ilginç bir gelişmeye sahne oldu. Değişik yerlerde meydana gelen patlamalardan kimi İslami gruplar sorumlu tutuldu ve ardından da "İslami terör" diye bir kavram gündeme getirildi. Siz genel olarak bu olguyu ve bu yakıştırmayı nasıl yorumluyorsunuz?..

-Öncelikle bölgemizde terörün nasıl başladığına bakmak gerekir. Terörün nasıl başladığına bakacak olursak, bunun "İslami" olmadığını görürüz. Yani bölgedeki terörün kaynağı İslam dini olmadı. Ortadoğu'da terörün tarihçesi Yahudilerin Filistin'de yaptıklarına kadar uzanır. Nitekim Yahudiler, daha Filistin'i işgal etmeden önceki yıllarda, Kudüs'teki Kral Davut Otelini ha-

"ORTADOĞU'DA ŞİDDETİN KAYNAĞI SİYONİZMDİR"

M. HÜSEYİN FADLULLAH

Röportaj: Sefer TURAN

vaya uçurdular. Filistinlilerin yaşadığı Dir Yasin köyünde katliam yaptılar. Hatta Lübnan iç savaşına da baktığımız zaman da durum aynı. İslam'ı bir hayat sistemi olarak gören İslamcılarının şiddeti başlatan taraf olmadığını görürüz. Tam tersine Lübnan iç savaşında şiddeti başlatanlar, kendilerini laik olarak tanımlayanlardı. O dönem iç savaşın tarafları, hayata bakış açısı olarak Laisizmi benimsemiş kimseler olduklarını öne sürerlerdi.

Bölgede durum böyle. Avrupa ve Amerika'ya gelince. Buralarda yaygın olarak faaliyet gösteren ve yer yer zaman zaman terör estiren mafya guruplarının da, İslamcı olduklarını herhalde kimse söyleyemez.

Bu gerçeğe rağmen biz, bazı İslamcılarının, İslam'ın reddettiği şiddet eylemlerine başvurduklarını inkar etmiyoruz. Örneğin Cezayir'de olanlar, 11 Eylül v.s. gibi. Ama bunu söylerken bir gerçeğin de altını çizmeliyiz. Bugün terörle savaşan ABD, Afganistan'da terörist olmakla suçladığı bütün unsurları, daha önce Sovyetler Birliğine karşı desteklemişti.

Kur'an "Saldırgan olmayın; Allah saldırganları sevmez" buyurur. İslam'a göre ancak, ya kendimizi savunmak için savaşabiliriz, ya da mazlumların haklarının savunulması için.

Son dönemde değişik ülkelerde meydana gelen şiddet olaylarını fırsat bilerek, "İslami te-

GÜNDEM

rör"den bahsedene şunu söylüyoruz.

Biz, ilkesel olarak her hangi bir toplumun fertlerinden bazılarının şiddete karışması halinde o toplumların bütünüyle "terörist" gruplar olarak görülmesine karşıyız.

Bir toplum içinden, insani değerlere bağlı olanlar da çıkabilir, bu değerlere saygısız olanlar da. Burada temel bakış açımız, nasıl olur da İslam veya bir başka inancı ve ideolojiyi mahkum edebilecek fırsat bulabilirim, olmamalıdır. Yapılması gereken şey, o şiddet, o olaylarının nedenlerini, arka planlarını araştırmaktır. O zaman bu tür şiddet eylemlerinin geri planında, aslında kültürel bir alt yapı olduğunu göreceğiz. Zira şiddete karışan o kişiler geri kalmış toplumların mensupları olabilirler.

Buna ek olarak istihbarat birimlerinin devrede olduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir. Nitekim bazı istihbarat birimleri düşman oldukları ülkelere karşı faaliyetlere girmektedirler. Biz Türkiye'de son patlamalara ilişkin yapılan soruşturmayla ilgili duyuyoruz. Dinle bir şekilde bağlantıları olan kişiler bu çerçevede sorgulanabilir. Ama aynı zamanda, bu kişilerin, uluslararası istihbarat birimleri tarafından kullanılıyor olabileceklerini de hesaba katmak gerekir. Nitekim, uluslararası istihbarat birimleri, Türkiye'deki istikrarı hedef almış olabilirler. Zira Türkiye'nin izlediği politika bazı ülkeleri ve özellikle de ABD'yi rahatsız etmiş olabilir.

-İstanbul'daki saldırıları nasıl yorumluyorsunuz?..

-Patlamaların hemen akabinde bir fetva yayınladım. İstanbul patlamaları, İngiliz bankasına yö-

nelik saldırılar, dinin yasakladığı şeylerdir. Hiç bir din bu tür eylemleri onaylamaz. Dolayısıyla biz bu tür eylemleri reddediyor ve kınıyoruz.

Bu tür saldırıları iki açıdan reddediyoruz. Birincisi; ilkesel olarak reddediyoruz. Çünkü dünyanın hiç bir ülkesinde insanların güvenliğini bozmaya hakkımız yok. İkincisi; bu tür eylemler sivil insanları hedef aldı. Hem Müslümanları, hem de sinagog patlamalarında olduğu gibi Yahudileri hedef aldı. Ben bu tür eylemlerin haram olduğuna dair fetva yayınladım.

Bundan önce de 11 Eylül saldırılarını da kınadım. Nitekim, 11 Eylül'den sadece 4 saat sonra bir fetva yayınladım o saldırıyı da şiddetle kınadım.

Bize göre bu tür eylemler ne adına yapılırsa yapılsın, terör eylemidir. Bir işi yaparken o işte samimi olmak yeterli değil. Aynı zamanda kullandığın araç da meşru olmalıdır. Ki bunların baş vurdukları yol, gayri meşrudur.

Biz terörün her türlüşünü kınıyoruz. Ama biz terörle direnişi birbirinden ayrı tutuyoruz. Bize göre Filistinli ve Lübnanlı mücahidler terörist değil. Çünkü işgal altındaki toprakları kurtarmak için savaşıyorlar. Bundan dolayı ABD Başkanı Bush ve AB ülkelerinin, Hamas ve İslami Cihad gibi Filistinli örgütleri terörist gruplar olarak ilan etmelerini de reddediyoruz.

-İslam dünyasına baktığımız zaman örneğin Mısır'da, Ceza-yir'de şiddeti benimsemiş gruplar var. El Kaide örneği var. Acaba sorun nerede. Dinin yanlış yorumlanmasında mı? Yoksa meseleye kültürel bir olgu olarak mı yaklaşmak gerekir?

-Bana göre mesele kültürel bir sorun. Yani dengesiz, ruh halleri bozuk kişilerin yanlış yorumlanması.. Bu kişiler, İslamın gerçek değerlerini ortaya çıkarmak için çaba sarf etmiyorlar. Hatta, "cihad" kavramı ve benzeri kavramlar için de böyle. Nitekim İslam'a göre savaş, ancak bizimle savaşanlara karşı yapılır. "Size karşı savaşanlarla siz de savaşın..." Yani İslam'da savaş, nefis müdafaası olarak vardır.

Diğer taraftan bilgiye dayalı bir şey söyleyeceğim: Uluslararası istihbarat birimleri, İslam dünyasının ve Üçüncü Dünyanın zayıf yönlerini her zaman kullanmışlardır. Yani bazı yanlış dini anlayış ve yorumları her zaman kullanmaktadırlar. Hatta İslam topluluklarındaki etnik ve mezhebi farklılıkları kullanırlar. İstihbarat birimlerinin çalışmalarında bunu görebiliriz. Özellikle ABD istihbaratı, dünyadaki ekonomik, siyasal durumlardan azami ölçüde yararlanır.

-Taliban ve El Kaide... Son dönemde adı en çok konuşulan iki olgu... Bunları nasıl yorumluyorsunuz?

-Biz daha başlangıçtan itibaren, Taliban'ın dini yanlış uygulayan bir hareket olduğunu söyledik. Yaptıklarında samimi ve heyecanlı olabilirler. Ama dini yanlış anladılar ve dini uygularken de yanlış metot kullandılar. Böylece İslamı çirkin ve geri kalmış bir din olarak sundular. Kadının medeniyetteki yerini görmezlikten gelerek kadını toplumdan dışladılar. Halbuki İslam, nasıl ki erkeğin öğrenmesini emrederse kadının da eğitimini emreder. İslam Erkeğin de çalışmasını ister, kadının da. Yani kadının toplum hayatına katılmasını is-

ter. "Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar birbirlerinin velileridirler. Birbirlerine iyiliği emrederler, kötülükten sakındırırlar." Bize göre "iyi" insan hayatında insanın makamını yücelten her şeydir. Dolayısıyla Taliban, İslam ve İslam Devleti hakkında kötü örnek oldu. Diğer taraftan da dini söylemlerin de başka Müslümanları tekfir eden bir siyaset izlediler. Özetle dünyaya İslamı kötü sundular.

-Taliban böyle... Peki El Kaide hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Taliban aslında izah ettiğimiz bu anlayış konusunda El Kaide ile aynı ortak anlayışı paylaşır. Bize göre El Kaide bir Amerikan ürünüdür. Ama Amerika adeti üzerine bir süre sonra kendi ürününü reddetti. Nitekim Amerika zaman zaman bazı kişilikleri ortaya çıkarır, onları besler, belli bir noktaya getirir, işi bitince de onu hemen harcar. İşte Saddam örneği. Saddam iktidara geldiği günden itibaren ABD'nin adamıydı. Ama Saddam görevini tamamladıktan sonra ABD ondan bir çırpıda vazgeçti.

-Saddam'ın yakalandığı haberini duyduğunuzda neler hissettiniz?

-Yeryüzündeki her Müslüman'ın ve her özgür insanın duygularını ben de yaşadım. Her Iraklı'nın duygularını yaşadım. Çünkü hayatımın yarısını Irak'ta geçirdim. Bu diktatöre karşı mücadele ettim. Daha önce de defalarca söyledim. Tarihi incelediğimizde vahşette Saddam gibi bir canıye rastlayamayız. Çünkü Saddam basit bir kuşku üzerine insan öldürüyordu. Hatta en yakın adamlarını bile öldürdü.

Diğer yandan Saddam İslam

dünyasını perişan etti. Hiç bir suçlu olmayan İran'a saldırdı. Ardından Kuveyt'e girdi. Ama burada dikkatleri çeken şey, Saddam bütün bunları yaparken Amerika Saddam'a yardımcı oldu. Saddam'ın kimyasal silah sahibi olmasını Amerika sağladı. İran'a karşı savaşırken kullandığı bütün silahları Amerika verdi. Kuveyt'e saldırması için yeşil ışık yaktı. Bunun sonunda, Körfez ülkeleri Saddam tehlikesi karşısında Amerika'dan yardım istedi ve Amerika Körfez'in her bölgesine askeri üs kurdu.

Yine Saddam Irak'ın kültürünü, ekonomisini, güvenliğini, herşeyini mahvetti. 1991 Ayaklanmasında güneyde toplu kıyıma gitti.

-Saddam'ın tutuklanması, Irak siyasetinden tamamen çekilmesi, Irak'taki Amerikan karşıtı direnişin geleceğini nasıl etkiler?

-Bana göre Saddam'ın tutuklanması Irak'ta büyük değişimlere neden olmaz. Saddam aslında tutuklanmadan çok önce zaten bitmişti. Baas rejimi çöktüğü gün Saddam da bitmişti. Yani o günden sonra Saddam'ın yeniden iktidara dönme şansı hiç kalmamıştı. Çünkü Saddam'la çıkar ilişkileri olanlar istisna, Irak halkı tamamen Saddam'ı reddetti.

Direnşe gelince... Direniş Saddam'ın örgütlediği bir direniş değil. Kim oldukları da henüz net olarak ortaya çıkmış değil. Kimisi kendini Cihad olarak tanımlıyor, kimisi El Kaide'nin varlığından bahsediyor. Ama sonuçta bugün direniş grupları Saddam yanlısı gruplar değil. Ama Saddam'ın kalıntıları da direniyor olabilir. Dolayısıyla eğer şartlar olursa Saddam'dan sonra da di-

reniş devam eder.

Ancak, bugün Irak'ın sorunu, dün ne oldu sorunu değil. Gelecek sorunu. Saddam ve Saddam rejimi artık mazide kaldı. Bugün şartlar ne olursa olsun, Amerika'yı Irak'ın kurtarıcısı olarak göremeyiz. Amerika'nın Saddam rejimini devirdiği ve Irak halkını özgürlüğüne kavuşturduğu doğru. Ama Amerika bir hayır cemiyeti değildir... Iraklıların kara kaşı kara gözü için bunu yapmış olduğuna inanmak saflık olur. Amerika sadece kendi çıkarları için Saddam rejimini devirdi. Dolayısıyla Irak halkı, Amerika'ya kurtarıcı gözü ile bakmamalıdır. Biz biliyoruz ki bugün Irak'ta her şey Amerika'nın elinde. Hatta Geçici Yönetim Konseyine herhangi bir yetki vermedi. Ve Konsey Irak'ın güvenliğini ilgilendiren konularda etkisiz kaldı.

Amerika'nın son tavrına baktığımızda savaşı reddeden Fransa, Almanya, Rusya ve diğer ülkelerin, Irak'ın imarına katılmalarını istemediğini söylüyor. Aslında Amerika bu tavrı ile dünyaya "Irak benim" demek istiyor. Halbuki, Irak Iraklılarıdır ve ülkelerinin imarı konusunda onlar karar vermelidir.

-Şiddet konusuna yeniden dönecek olursak, siz dini bir otorite olarak "şiddet" konusunda İslami gruplara neyi tavsiye edersiniz?

-Dünyadaki bütün İslami gruplara şunu söylemek isterim. Şiddet kullanarak İslam Devleti kurulamaz. Şiddet kullanmak suretiyle insanların kalplerini ve akıllarını İslam'la dolduramazsınız. Bir kaos içinde hareket edip siviller hedef alındığında, Fas, Suudi Arabistan, Türkiye örneğinde olduğu gibi, bu tür eylemler asla İslami Harekete fayda getir-

mez. İslam'a hiç bir faydası olmaz. Biliyoruz ki 11 Eylül'den İslamcılardan çok Amerika faydalandı. Amerika, 11 Eylül sonrasında elde ettiği sonuçlara ulaşmak için milyonlarca dolar harcamış olsaydı, asla elde edemezdi! İslamcılar meseleyi stratejik açıdan değerlendiremedikleri için, üzerinde ekonomik, sosyal, güvenlik ve siyasal açıdan her türlü yemeklerin bulunduğu zengin sofrasını ABD'nin önüne sundular. Nitekim bu sofradan sonra, ABD İslam dünyasında neredeyse egemen oldu. Bundan dolayı biz diyoruz ki; İslamda asıl olan "şefkat"tir. "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır, onlarla güzelikle mücadele et!"

Çünkü İslam'da asıl olan, barışçıl olmaktır. Ümmet, şiddete ancak kendisi bir şiddete maruz kaldığında başvurabilir. Bana füze ve tankla saldırana elbette gül vereceğimi kimse beklemez! Bundan dolayı şiddet ve barışın, kendine özgü yerleri vardır.

Bizim asıl görevimiz İslam'ı tüm dünyaya çok medeni bir şekilde sunmaktır. Hatta şiddet kullanmak durumunda kalsak bile, yine bunu yaparken medeniliği elden bırakmayız. Şiddet bütün kültürlerde vardır. Ama önemli

olan onu uygularken bile medeni olmaya dikkat etmek gerekir. Bugün dünya ülkeleri arasında zaman zaman vuku bulan savaşlar, aslında şiddettir. Ama bunu yaparken gerekçelerini ortaya koyuyorlar. Örneğin Amerika, Irak'ı işgal ederken 'demokrasi getireceğim' tezini ileri sürdü. Dolayısıyla her ne kadar bütün kültürlerin ortak özelliklerinden ise de, bunu yaparken bütün insanlığı perişan eden, yıkan bir yöntemi reddediyoruz. Örneğin aslında bir şiddet olan savaşlarda siviller asla hedef alınamaz.

Özetle şunu söylüyoruz. Şiddet, toplumsal değişim için tek yöntem değildir.

Burada şiddete karşıyız derken siyasal şiddet uygulayan ülkelerin de olduğunu unutmamalıyız. Çünkü bazı ülkeler başka halkların özgürlüklerini kısıtlıyorlar. Neymiş, o ülkenin halkı belli bir ideolojiye sahipmiş. Böylece "öteki"yi reddediyorlar. Bu "öteki", toplumun ezici çoğunluğunu oluşturursa bile. Nitekim kimi ülkelerdeki islami anlayışlara ambargo uyguluyorlar. İslami anlayışın ifade edilmesinin ve savunulmasının laiklikle bağdaşmadığını söylüyorlar. Halbuki laiklik asıl itibarıyla Demokrasiyi savunur. Demokrasi ise çok basit

bir tanımıyla "çoğunluğun görüşünün iktidar olmasıdır". Eğer çoğunluk İslam veya bir başka ideolojiyi seçerse buna neden karşı çıkıyoruz ki!

-Çok konuşulan ve çok sık gündeme gelen bir başka mesele.. Anti-Semitizm... Siz önemli bir dini otorite olarak Anti-Semitizm konusunda ne düşünüyorsunuz?

-Bize göre asıl Anti-Semitist olanlar Yahudilerdir. Çünkü Yahudilerin tamamı Sami ırkına mensup değilken Araplar, Müslümanlar Samidirler. Yahudiler başka yerlerden geldiler ve Filistin'i işgal ettiler. Halbuki Filistin'de Müslümanların çoğunlukta olduğu toplumsal bir yapı vardı. Yahudiler, Müslümanları ve Hıristiyanları topraklarından kovdular ve topraklarını işgal ettiler. Ve bunların, topraklarına dönmelerini de kabul etmediler. Gerekçeleri de bir efsaneye dayanıyor. Buna göre ataları, bundan binlerce sene öncesinde Filistin topraklarında yaşıyormuş ve Allah Filistin'i onlara tahsis etmiş. Sanki onlara Filistin'in tapusunu vermiş!

Bu tarihi tespiti yaptıktan sonra asıl meseleye dönelim. Biz, hangi ırk olursa olsun, bir ırka düşmanlık yapılmasını asla kabul etmeyiz. Bunu reddediyoruz! Sami olsun, Arami olsun! Yahudi düşmanlığı tarihsel olarak Avrupa'da ortaya çıktı. Çünkü Avrupalıların, Yahudilere karşı tarihten gelen bir tavırları var. Bunun da nedeni, Hıristiyan kültüründen kaynaklanır. Zira Hıristiyanlara göre, Hz. İsa'yı Yahudiler öldürdü. Dolayısıyla Yahudi düşmanlığı da Avrupa'da ortaya çıktı ve Hitler'in Nazi döneminde zirveye çıktı. Halbuki biz Müslümanlar olarak Yahudi düşmanlığı

ğına karşıyız. Bunun içindir ki Müslümanlar yaşadıkları bölgelerde Hristiyanlara kucak açtıkları gibi Yahudileri de kucakladılar. Hatta Yahudileri savundular, onlarla ittifak yaptılar. Endülüsten Müslümanlarla birlikte Yahudiler de kovuldu. O zaman Yahudiler, İslam ülkelerinden gördükleri kolaylığı, Avrupa'da hiç bir ülkede görmediler. Örneğin biz Irak'ta iken, Yahudiler ticarete hakimdirler ve dükkanlarını kapattıklarında ticari hayat tamamen dururdu. Yani Müslümanlar, Yahudi düşmanı değiller. Müslümanlar Yahudilere kucak açmışlardır. Bu tarihsel gerçeğin devamı olarak bugün Türkiye'de, İran'da yaşayan Yahudileri görmekteyiz.

Ancak Yahudiler, "Yahudi düşmanlığını", Yahudilerin işlediği tüm cinayetleri kabul etmek olarak algılıyorlar. Yahudilerin hatalarını, dünyanın değişik ülkelerinin siyasal iradelerinin kuşatılması için gösterilen faaliyetleri kabul etmek olarak algılıyorlar. Dolayısıyla bugün Yahudiler, bir kimsenin, kendileri hakkında en küçük eleştiri yapmalarına bile karşı çıkıyorlar. Bu eleştirileri "Yahudi düşmanlığı" olarak algılıyorlar.

Böylece "Yahudi düşmanlığı", dünyada Yahudiler hakkında herhangi bir olumsuz kanaat belirlenmesi önünde koruyucu maske oldu. Sanki Yahudiler hata işlemekten masumlarmış gibi. Nitekim Mahathir Muhammed "Yahudiler dünyaya egemen oldu" dediğinde ve AB'nin de İsrail'in dünyanın önündeki en büyük tehlike olduğuna ilişkin o anket sonuçları açıklandığında, hemen "Yahudi düşmanlığı" yapıldığı iddia edildi. Halbuki ortaya atılan düşünce veya sonuçlar hiç tartışılmadı. Ne Amerika, ne

Avrupa, ne İsrail, Mahathir'in ortaya attığı düşünceyi ve AB'nin anket sonuçlarını tartışmadı bile... Yani bunun manası şu. Yahudiler kendi davranışlarını başkalarıyla tartışmayı reddediyor. Aksine "Yahudi düşmanlığı" zırhının arkasına sığınarak, kendi yaptıklarını başkalarına zorla kabul ettiriyorlar. Biz şunu söylüyoruz: Yahudiler dünyanın diğer halkları gibi bir halk. İçlerinde masum insanlar da var, caniler de. Dolayısıyla hiç kimse "Yahudi düşmanlığı"na sığınarak, Yahudilerin işlediği cinayetleri savunamaz.

-Bu önemli konuyu çok açık biçimde anlattınız...

Ve gündemden düşmeyen bir başka konu: İslam'da kadın konusu.. Sürekli tartışılan bir konu... İslam'da erkeğin kadından üstün olduğunu iddia edenler var. Ve diğer suçlamalar; özellikle de kadının şarka söylemesi...

-Biz de, erkeğin değer olarak kadından üstün olduğunu ifade eden hiç bir dini metin yoktur. Yani, "Erkek, insani değer olarak kadından üstündür" diye bir şey yok. Kur'an'da "kıvame" var; "kıvame" ise "liderlik" değil, "idarecilik"tir. Aile yuvası aslında, bir

kurumdur. Ailenin idaresi ise erkeğe verilmiştir. Çünkü erkeğin hareket alanı kadından daha geniştir. Üstelik kadının anneliği, bedeninde saklıdır! Erkeğin babalığı ise bedeninde saklı değildir.

Diğer taraftan, miras meselesi... İslam'da kadının erkeğin yarısını aldığını ileri sürerler. Halbuki meseleyi matematiksel olarak hesapladığımızda karşımıza şu çıkar: Kadın önce mirasın yarısını alır, sonra da erkekten mihrini alır, ki erkek bunu ödemek zorundadır. Diğer taraftan kadın zengin de olsa, ona infak etmek erkeğin vazifeleri arasındadır. Çocukların masrafı da erkeğe aittir, kadının böyle bir sorumluluğu yoktur. Yani kadından bir yandan bir şeyler alınıyor gibi görünse de diğer taraftan kadına geri veriliyor!

Diğer taraftan "kadının dini eksiktir" gibi yaygın anlayış var. Kadın özel günlerinde ibadetleri bıraktığı için "kadın eksik yaratılmıştır" gibi algılanıyor. Oysa tam tersi doğrudur. Eğer kadın o günlerde namazı, orucu terk ediyorsa, din böyle emrettiği için bunu yapıyor.

Şahitlik konusuna gelince.. Yani "bir erkek iki kadın şahit" meselesi... Burada biri diğerine

üstün olduğu için bu böyle istenmemiştir. Sadece adalet konusundaki hassasiyetten dolayı bu böyle. Bundan dolayı da Allahu Teala, "biri unutursa diğeri hatırlatır" diyor. Yani kadınlardan biri unutursa diğeri hatırlatır. Yani kadın kadına hatırlatıyor. Dolayısıyla erkeğin kadından üstünlüğü diye bir şey söz konusu değil. Çünkü, mesela İslam'da şahitlik yapılırken "iki adil erkek şahit" şart koşar. Bu, o adamlardan biri diğerinden üstün veya diğeri eksik olduğu anlamına gelmez. Burada adaleti sağlamakta hassasiyet söz konusu.

Bilgi ve eğitim konusunda ise İslam'da kadın, dini veya müsbet ilimleri öğrenmekte erkekle eşittir.. Eğer bir takım ahlaki kurallar söz konusu ise bu her ikisi için de geçerlidir. Ahlaki kurallar, kadın için geçerli de erkek için geçerli değil, diye bir şey olamaz. Bundan dolayıdır ki biz namus adına öldürmeleri reddediyoruz. Kadın bir namus suçu işlediyse erkeğin onu öldürme hakkı yoktur. Çünkü bu konuda ikisi de eşittir. Kadın ve erkek, hak ve ödevler konusunda aynıdır. Ancak kadın ve erkeğin fiziki yapıları hayatta bir görev paylaşımı getirir. İslam'a göre insani bir değer olarak kadın ve erkek eşittir. Örneğin İslam kadının cinselliğini evlilik dairesinde yaşamasını öngörürken aynı şeyi erkek için de öngörür. Diğer taraftan İslam kadın'ın cinsel bir obje olarak kendini sunmasını değil, akıl sahibi bir insan olarak toplumda var olmasını savunur. Sosyal ilişkilerinde cinsel özelliklerini değil insani özelliklerini ön plana çıkarır. Dolayısıyla kadının kültürel sosyal, siyasal katılımında vazgeçilmez bir yeri vardır. Erkek için de durum aynı değil mi?

Bize göre kadın, siyasete gir-

meli, yönetici olmalı... Ama ahlaki kurallara da riayet edecek. Ancak bu ahlaki kurallar, erkek için de geçerli!

Kadının şarkı söylemesi de öyle.. Kadın ve erkek bu konuda ayrı konumdalar. Çünkü şarkı iki çeşittir. Haram şarkılar vardır; insanı yoldan çıkararak, şehvetini ayaklandıran sözler gibi. Bir de doğruyu, hakkı ifade eden şarkılar... Şarkı için konulmuş ahlaki kurallar, erkek için de kadın için de aynıdır.

-Müslüman kadınların son dönemde çok zorlandıkları bir mesele.. Eğer Müslüman bir kadın okul ve başörtüsü arasında bir seçime zorlanırsa ne yapmalıdır?

-Bizim bu konuda öncelikle laik ülkelere eleştirilerimiz var. Özellikle de Türkiye ve Fransa.. Resmi okullarda başörtüyü yasaklıyorlar. Eleştirimiz şu yönde: Bu ülkeler, laikliği anlamıyorlar. Çünkü laikliğe göre, din iktidara gelemmez, ama kişiler dini özgürlüklerini yaşarlar. Diğer özgürlüklerde olduğu gibi. Çünkü özgürlükleri kısıtlamak insanlık dışı bir durumdur. Demokrasiyle de bağdaşmaz. Bundan dolayı laiklik adına başörtüyü yasaklayanlar laikliği anlamıyorlar. Aslında bunu yasaklayanların, İslam'a yönelik tarihi bir düşmanlıkları var. Bundan dolayı bugün, Fransa'da bazı çevreler başörtü düşmanlığı yapıyorlar. Halbuki aynı tavrı, İngiltere'de veya ABD'de ve diğer AB ülkelerinde görmüyoruz. Çünkü bu ülkelerde sorun, özgürlük sorunu olarak ele alınıyor.

Şimdi düşünelim, kadının başını örtmesiyle, göğsünü veya vücudunun diğer yerlerini örtmesi arasında ne fark var? Diyorlar ki vücudun burası başkalarını tahrik eder, burası etmez. Veya burası % 60 oranında burası % 20

oranında tahrik eder. Böyle olsa bile değişen bir şey yok. Eğer başörtüyü reddediyorsak, o zaman dinin diğer kurallarına da bağlı kalmayalım. Tamamen özgür kalmalım. Çıplak olalım. Türkiye veya Fransa, erkek veya kadınların çıplak olarak okullara girmelerini kabul eder mi? Ne adına etmeyecekler? Din adına mı?.. Dini reddediyorlar... Medeniyet adına mı?.. Medeniyet sürekli gelişim gösterir.

Dolayısıyla bugün başörtüsünü yasaklayanlara şunu söylüyoruz. Başörtüsünü hangi temel esaslara göre yasaklıyorsunuz?

Siz bunu yaparken kadına zulmediyorsunuz. İddia ettiğimiz gibi dindar insanların kadınlara zulmettiğinden kat kat fazla zulmü siz yapıyorsunuz aynı kadınlara! Bu yasak kadına yönelik bir şiddettir. Kadının dini kurallara bağlı kalmasının önünde bir engeldir.

Bütün bunlardan sonra eğer kadın başörtüsü yaşama maruz ise, zaruri hallerde şeri çözümler vardır. Bir türlü çıkış yolu. Bazı din bilginleri zaruret halinde, kadının peruk takmasını, boynuna şal veya benzerini takmasını öngörürler. Ancak bu, usûl olarak değil, zaruret halinde geçerli bir durumdur.

-Son olarak laikliğe bakış açınızı öğrenebilir miyiz?..

-Laiklik konusunda şunu söyleyeyim: Biz ilkesel olarak laiklikten ayrışıyoruz. Bize göre, İslam düşünce, duygu ve yaşam olarak hayatın bütün alanlarını doldurur. Boşluk bırakmaz. İslam'da boşluk yok ki orayı laiklik doldursun! Laisizm, din'in, siyasal kurallarını kabul etmiyor. Ama bize göre, dinin siyasal kuralları da vardır. Buna inanıyoruz. Dolayısıyla laikliğe ihtiyacımız yok. Temel olarak da laiklikten ayrışıyoruz. ■

ABD'nin Neo-Cons / Yeni Muhafazakârları 21.yüzyılı "Yeni Amerikan Yüzyılı" olarak isimlendiriyorlar. Ancak bu kavramın benzeri 20.yüzyıl için de kullanılmıştı. İlk kez 1941 yılında Time dergisi 20.yüzyılı "Amerikan Yüzyılı" olarak tanımlamıştı. Bu sözcük "Pearl Harbour" baskını o dönemde henüz yaşamış ABD için bir metafor görevi görmüştü. Gerçek kapitalizm o tarihte başladı. Bu metafor bir atom bombasıyla gerçek olacaktı. 1945 yılında Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atan ABD, yine o dönemde de kendisini dünyanın karşı konulmaz süper gücü ilan etmişti. Böylece ABD, o günün dünyasında egemen bir "süper güç" olmanın çok ötesinde "kuralları koyan ve uygulayan bir imparatorluk" haline geldi.

2. Dünya Savaşı sonrası ABD, Batı Avrupa'nın yapılandırılması, oy kullanma hakkının genişlemesi, kamu hizmetlerinin arttırılması, demokrasinin yayılması, hastalıkların azaltılması ve ayrımcılığın giderilmesi gibi ideallerin gerçekleşmesi için kolları sıvadı. ABD'nin bu ideallerinde samimi olup olmadığı, Latin Amerika ve Asya'daki sonuçlarıyla ortada.

11 Eylül 2001 tarihinde ise ABD "Pearl Harbour" yerine "İkiz kuleler"inden vuruldu; bu yüzden de hıncını Hiroşima ve Nagazaki'den değil Afganistan ve Irak'tan aldı. Bu kez yeni denenen silahlar ise, atom bombası yerine "misket bombaları", "uranyum bombası", "e-bombalar" ve "akıllı bombalar" idi. Amaç her ikisinde de güç gösterisiydi. Arkasından yeniden dünyayı yapılandırma projeleri ortaya atıldı. Her ne kadar, 1997 yı-

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ Mİ? BÜYÜK İSRAİL PROJESİ Mİ?

TURAN KIŞLAKÇI

linda Robert Kagan ve William Kristol tarafından kurulan Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (PNAC) düşünce kuruluşu 21.yüzyıl için "Yeni Amerikan Yüzyılı" deyimini uygun gördüyse de, bu deyim esas itibariyle 11 Eylül sonrasında gündeme sokuldu. PNAC 1997'de bugün Amerikan yönetiminde bulunan Neo-Con şahinlerin hepsini bir araya getirmiş ve ABD'nin 21.yüzyılda Roma İmparatorluğu gibi bir imparatorluk kurmasını önermişti.

Dahası, Baba Bush tarafından I. Körfez Savaşı günlerinde dillerden düşmeyen "Yeni Dünya Düzeni" deyimini de 2. Dünya Harbinden Vietnam Savaşına kadar kullanılan "Dünyanın Düzeni" sloganıyla benzerlik arzediyordu. Velhâsıl, değişen şey "Amerikan Yüzyılı" ve "Dünyanın Düzeni" sloganlarına eklenen "Yeni" kelimesinden ibaretti... Peki ya eski ABD Başkanı Roosevelt ya da Nixon'la şimdiki ABD Başkanı Bush'un konuşmalarını karşılaştırdığımızda aralarında bir fark bulabiliyor musunuz? Veya 20.yüzyılda ABD Başkanlarının yardımcılığını ve danışmanlığını yapan Henry Kissinger ve Zbigniew Brzezinski ile 21.yüzyılda ABD Başkanlarının yardımcılığı ve danışmanlığını yapan Dick Cheney'nin konseptleri arasında bir fark görüyor musunuz?

"Yeni" isimleri, kavramları, planları kazıdığımızda eski benzerlerine ulaşmak, bize "tarih tekerürden ibarettir" sözünü bir kez daha hatırlatmıyor mu?

"Büyük Ortadoğu" ve
"Yeni Oyun"

Yenilerde gündemimize dühül eden "Büyük Ortadoğu" kavramını da kazımaya devam edelim: Bu yeni kavramsallaştırma çerçevesinde neler yapılmak istenildiğini anlamak için, 1947 tarihli "Truman Doktrini", "Kontrol Altında Tutma Politikası", "Marshal Planı" ve 1975 "Helsinki Anlaşması"nu çok iyi okumamız gerekiyor. Bu arada, ABD'nin bir zamanlar Latin Amerika'da başlattığı "demokratikleştirme süreci"nin gözden geçirilmesi de yapılmak istenileni kavramımıza yardımcı olacaktır. Aslında, 9 Şubat 2004'te ABD yönetiminin basın yoluyla ve resmi olarak yaptığı açıklamada, "Büyük Ortadoğu"nun demokratikleşmesi için kararlı olduğunu ve bunu da Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde hürriyetlerin, barış ve istikrarın sağlanması için dayatılan 1975 Helsinki Anlaşması'nu andırır yolla yapacağını ilan etmesi, bu yeni projenin arkasındaki niyetleri açığa çıkarmış bulunuyor.

Hatırlanacağı üzere, "Ortadoğu" sözcüğü ilk kez Osmanlı'nın çöküşünün ardından 9 Mayıs 1916'da İngiltere ve Fransa arasında yapılan ve Osmanlı Devletinin paylaşılmasını öngören "Sykes-Picot" gizli anlaşmasından sonra 1920'lerin başlarından itibaren İngilizler tarafından kullanıldı. Daha önce Osmanlı'nın hakim olduğu topraklar için "Near East" (Yakın Doğu) terimini kullanan İngilizler, Osmanlı'nın çöküşünün ardından "Middle East" (Ortadoğu) sözcüğünü ortaya attılar. Daha önceleri bir hayli tepki alan bu sözcüğü artık bizler de rahatlıkla kullanır hale geldik. İngilizler ilk önceleri Irak, Türkiye ve Suriye için Ortadoğu sözcüğünü kullanmaya başlamışlardı; daha sonra bunun kapsamını genişlettiler. Günümüzde "Ortadoğu" olarak adlandırılan coğrafya; Türk-İran havzası (Türkiye-İran-Afganistan), Arap yarımadası (Suudi Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Umman, Katar, Yemen), Bereketli Hilâl (*Hilâl-i Münbit*) diye tabir edilen bölge (Irak, Filistin, İsrail, Ürdün, Lübnan, Suriye) ve Kuzey Afrika'dan da Mısır'ı kapsamaktadır. ABD'nin bugünlerde "Büyük Ortadoğu" olarak isimlendirdiği bölgenin içine ise, Kafkaslar, Güney Asya'daki Müslüman ülkeler ve Kuzey Afrika ülkeleri de dahil edilmektedir.

Şimdilerde Amerika, kendi çıkarları çerçevesinde işte bu bölgeyi yeniden şekillendirmek için çırpınıyor. Aslında Amerika'nın Ortadoğu'ya verdiği önem, 1947 yılında ABD dış po-

litikasındaki "Truman Doktrini"yle ortaya çıkmıştı. Ortadoğu Amerika'ya çok uzak olsa da, yıllardır Amerika burada etkin bir güç olmak için büyük bir çaba sarfediyor. Ortadoğu'daki en önemli kara ve hava üslerini ele geçirmesi de boşuna değil.

"Büyük Ortadoğu Projesi"nin Mimarları Kimler?

1991 Körfez Savaşı sonrasında İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Perez tarafından kaleme alınıp 1993 yılında New York'ta basılan "Yeni Ortadoğu" (The New Middle

East) isimli kitap incelendiğinde, aslında bugün ABD'nin dilendirdiği "Büyük Ortadoğu Projesi"nin aslında kimlerin eseri olduğu açıkça görülecektir. Perez kitabında, Ortadoğu'nun Avrupa Birliği (AB) veya hiç değilse Kuzey Amerika Serbest Ticaret Birliği (NAFTA) modeline benzer bir yapılanma ile yeniden yapılandırılabilceğini, bölge siyasetinin ekonomik çıkarlar çerçevesinde yeniden şekillendirilebileceğini; böylece tamamıyla ortadan kalkmasa da sınırların anlamlarını yitirdiği, birbirinden korkmaktan dolayı askeri ve lojistik yatırımlara harcanılan paraların eğitim, sağlık ve ileri tek-

noloji gibi konulara yatırılarak muazzam bir refahın sağlandığı bir "Yeni Ortadoğu"nun ortaya çıkabileceğini öngörüyordu. Perez, kitabının bir bölümünü de, "Yeni Ortadoğu"da girişilebilecek ortak yatırımlara ayırmış. Perez'in kitabında zikrettiği yatırımlardan en ilginç Kızıldeniz, Ölü Deniz ve Ürdün nehrinin birleştirilmesi projesi. Amerika'daki Yahudi örgütlerden büyük destek gören bu proje bugün Ortadoğu'ya "Barışı Teşvik Projesi" olarak takdim edilmektedir.

İmdi, ABD'nin "Büyük Ortadoğu" projesi çerçevesinde söylenenler ile bu projenin taşeronluğuna soyunan bizdeki bir kısım "Yeni Osmanlı" heveslilerinin söylemlerinin Şimon Perez'in "Yeni Ortadoğu" rüyasına ne kadar da benzediğine lütfen dikkat!

Keza, İsrail'in eski başkanlarından Benjamin Netanyahu 1995'te yazdığı "Güneşin Altında Bir Mekan" adlı kitabında "Yeni Ortadoğu" kavramını ilk kullananlardan. Netanyahu kitabında, "İslami terör"ün(!) artacağını ve bunun daha sonra 'büyük şeytan'a yöneleceğini tahmin ediyordu. 11 Eylül'ün ertesinde dünya medyasına büyük bir sevinç içinde açıklamada bulunan Netanyahu, dünyanın demokratik ülkelerini, terör örgütlerini ve bunları destekleyen rejimleri 'ezmek' için birleşmeye çağırmış, ABD'ye de Bin Ladin'leri, Arafat'ları ve Saddam'ları ortadan kaldırmada anti-terör ittifakının liderliğini yapmayı önermişti.

Öte yandan, Yeni Muhafazakârlardan Richard Perle ve Do-

uglas Feith 1996 yılında dönemin İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu için "A Clean Break: A New Strategy for Security the Realm" (Açık Bir Kopuş: Küresel Güvenlik İçin Yeni Bir Strateji) adlı bir rapor hazırlamışlardı. Sözü edilen raporda İsrail hükümetinin, Türkiye ve Ürdün'le işbirliği halinde Suriye'nin zayıflatılması ve kuşatma altına alınması için, Saddam rejiminin yıkılması gerektiği belirtiliyor ve "Yeni Ortadoğu" için önerilerde bulunuluyor.

Bunların yanı sıra, büyük çoğunluğu Yahudiler tarafından idare edilen ABD'deki Think Tank kuruluşlarının, 11 Eylül öncesi ülkeler ve terörizm üzerine yaptıkları araştırmalarda ise daha ilginç anekdotlara rastlayabilirsiniz.

Yeni Kavram ve Sloganların Arkaplanını Okuyabilmek

Şimdi ABD'nin Siyonist izler taşıyan bu yeni kavramsallaştırmaları ve sloganları çerçevesinde total olarak öncelikle Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya'da ne yapmak istediğini okumaya çalışalım. Buradan hareketle ABD'nin Latin Amerika, Güney Asya, Kuzey Afrika ve Doğu Avrupa'da neler yapmak istediklerini de siz düşünün.

21.yüzyıla tek süper güç olarak giren Amerika'nın, 11 Eylül'ü de fırsat bilerek meydan okumasının tonunu artırdığını ve yeni yüzyılda dünyaya yeniden nizam vermek için yeni bir vizyonla Amerikan ilkeleri ve çıkarları doğrultusunda küresel biçimlendirme projelerine yöneldiğini görüyoruz. Bu projeleri gerçekleştirmek için güçlü ve son teknolojik silahlar ile donatılmış bir or-

du, aktif bir dış politika anlayışı ve küresel bir milli liderliğe ihtiyaç vardı. Daha da önemlisi, dünya ülkelerini kendi liderliğine râm edecek veya kendi kucağına itecek bir "düşman" üretilmeliydi. "İslâmî terör" ve "terörizmle mücadele" kavramları da bu boşluğu doldurmaya yetecekti. 90'ların başlarında yeni NATO Konsepti çerçevesinde ortaya atılan bu kavram, 2000'lerde iyice belirginleşti ve artık hedefteki "terörizm" in rengi sadece "yeşil"di.

İçinde yaşadığımız dünya hâlâ devletler, ulusal çıkarlar, jeopolitik ve güç mücadelelerinin belirleyici olduğu bir dünya. Egemen gücün, yani ABD'nin pençeleri altında ne denli küreselleşiyor ve tektarafılaşıyorsa, çatışma, terörist faaliyetler, etnik ve dinsel savaşların çoğalma olasılığı da o kadar artıyor. Çatışma bölgeleri ve çelişen mikro çıkarlar çoğaldıkça dünyayı yönetme politikasının zorlukları ve çelişkileri de dayanılmaz ölçüde büyüyor.

SSCB'nin çöküşü, ABD'nin hegemonyacı müdahalesine yeni çevresel koridorlar ve alanlar açtı ama ABD müdahalesinin sorunsuz olmadığını da ortaya çıkardı. Her şeyden önce, ABD'nin stratejik ve olasılık planlaması dünyada olup biten her şeyi önceden kestiremez. ABD'nin müdahale politikaları zaman zaman önleyici olmaktan çok, tepkiseldir. Bunun nedeni kısmen kamuoyu, etnik ve dini lobiler, yasama kurumları, dışişleri ve savunma bakanlığına bağlı daireler ve diğer örgütler, sınıflar ve şirket çıkarları gibi iç politik etkenlerin baskısıdır. Bu sebeptendir ki, ABD'nin dünyaya egemen olma politikasının bir dizi iniş çıkışı barındıran genel eğrisi, ABD

siyasetini oluşturanların cevaplamakta yetersiz kaldığı bir konudur.

SSCB'nin çöküşünden beri ABD ve Avrasya'daki diğer aktörler yeni bir jeopolitik uyguluyorlar. Bu yeni jeopolitik, Asya ve Avrupa kuşaklarını birbirine bağlayan petrol ve doğal gaz boru hatlarına ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Dolayısıyla, ABD'nin Orta Asya'dan Balkanlara, buradan da Avrupa pazarlarına gelen petrol ve doğal gazın üretim ve nakliyesini hangi yollarla kontrol etmeye çalıştığı düşünüldüğünde; buna bağlı olarak Balkanların jeostratejik ve jeopolitik olarak Kafkas bölgesi ve Ortadoğu ile nasıl bir ilişki içinde olduğu hatırlandığında ABD'nin bölgede neler yapmak istediği rahatlıkla görülebilir.

Bunların yanı sıra, Avrupa'nın genişlemesinin ABD'nin AB'deki etki alanını genişleteceği, yeni Orta Avrupalı ve Doğu Avrupalı üyelerin katılımıyla Avrupa konseylerinde Amerikan yanlısı devletlerin sayısının artmasıyla Amerika'nın nüfuzunun da artacağı söyleniyor.

Bütün bunlar yanyana konduğunda; ABD politikalarında 20.yüzyıl ile 21.yüzyıl arasında olduğu gibi 1989'dan bu yana ve dolayısıyla 11 Eylül 2001'den sonra da önemli bir değişiklik olmadığı görülüyor. ABD, daha ziyade, önceden var olan Soğuk Savaş politikasını küresel egemenlik doğrultusunda genişletmiş, çünkü Soğuk Savaş'ın ardından daha az politik direnişle karşılaşmıştır. Rusya ve ABD arasında 2002'de varılan anlaşma üzerindeki yanılıcı yorumları iyi bir analiz ile eledeğimizde, Soğuk Savaş'ın aslında son bulmamış olduğunu savunan tezin paramet-

relerini çok rahatlıkla görebiliriz. Soğuk Savaş'ın farklı jeopolitik ve jeoekonomik çıkarlar peşindeki bütün büyük oyuncular hâlâ yerli yerinde duruyor. Tek fark Avrupa'da Almanya'nın, Asya'da Çin'in ekonomik bakımından daha güçlü olması, Rusya'nın tükenmiş olmamakla beraber zayıflamış durumu ve ABD'nin küresel çapta askeri-politik bakımdan saldırgan muzafer güç olmasıdır. NATO ve ABD'ye, Yugoslavya'daki gelişmeleri Bosna ve Kosova krizleri aracılığıyla zor kullanarak yönetmek, böylece Balkanlar'ı Alman ve Rus etkisinden arındırıp, denetim altına almak için yaşamsal bir neden sunan enerji faktörünün ne kadar önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmıyor mu?

Tüm bunlar ışığında diyebiliriz ki, Müslüman örgütler veya devletler yeni değişim için kobay olarak kullanılıyor. Derin güçler, Müslümanlar üzerinden hesaplaşıyorlar. Roller henüz paylaşılmadı, saflar henüz netleşmedi. Dünya çok kutupluluğun sancılarını yaşıyor. İleride kutuplar belirginleşmeye başlayınca, Müslüman örgütler, devletler aradan çekilecek ama bu kez iki derin gücün sıcak çatışmalarında malzeme olarak yine onlar kullanılacak. Hasılı oyun içinde oyunlar var ve planlanan çatışmaların, güç mücadelelerinin nesnesi ise hep Müslümanlar. Sahi, ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, 11 Eylül ertesinde yaptığı açıklamada, *küresel savaşın 50 yıl süreceğini* söylememiş miydi?

Bir Tarih Dersi ve Sonuç

Olaylara objektif bakışı ve isabetli tespitleriyle tanınan Amerikalı tarihçi Will Durant, 1968

yılında bastırıldığı *"The Lessons of History"* (Tarih'ten Dersler) adlı kitabında ABD yönetimine şöyle seslenmekteydi:

"Biz, ABD olarak neye mal olursa olsun, Hiroşima faciasının yüzlerce misli bir cinayeti Çin için tekrarlamak istemiyoruz. Edmund Burke *"Politikada alıcnaplık en büyük akıllılıktır ve büyük bir imparatorluk ufak bir zekâ ile idare edilemez"* diyordu. Acaba ABD Başkanı, Rus ve Çin yöneticilerine şöyle seslense küçülür mü dersiniz? *"Tarihin en yararlı milletlerinden olan sizlere, hürmetimiz vardır. Elimizden geldiği kadar düşüncelerinize ve isteklerinize uygun bir devlet sistemini geliştirmek istemenizi de tabii karşılıyoruz. Ellerimizdeki silâhların muazzam tahrip gücünü göz önüne alıp, herhangi bir sebeple bir harbe girip de birbirimizi mahvetmeyelim. Bu yüzden, her iki taraftan da birçok temsilcinin katılacağı sürekli bir konferansla bütün müşterek problemlerimize beraberce çözüm arayalım. Birbirimize karşı açık bir politika izleyip, milletlerimizin kültürlerini birbirine tanıtalım. Bu suretle birbirimizi daha yakından tanıma imkânını elde edelim. İktisadi sistemlerimizin birbirine zararı dokunacağından boş yere endişelenmeyelim. Her ikisinin de birbirinden birçok şeyler öğrenebileceğini kabul ederek hareket edelim. Belki, her birimiz askeri harcamaları kısıtlamadan başka devletlerle saldırmazlık paktı imzalayarak, gelecekte her millete daha fazla serbestlik ve müstakil yaşama imkânını hazırlayabiliriz. Sizi dâvet ediyoruz. Tarihin bu akışını değiştirme teklifimizi kabul edin. Bütün insanlık önünde yemin ediyoruz ki, maksadımızda samimi ve dürüstüz. Eğer bu ideal düzeni kaybedersek, sonuç eski şekildeki politikaya devamdan daha kötü ola-*

maz; fakat başarısızlık asırlarca insanları huzur içinde yaşarlar."

"Bu sözlere, meselelere sadece askeri yönden bakan bir general ancak gülümseyecek ve şöyle diyecektir: *"Tarihin değişmez kaidelerini ve bize daha önce söylediğiniz insan tabiatının temel kanunlarını unutuyorsunuz. Bazı problemler müzakerelerle çözülemeyecek kadar değişmez karaktere sahiptir. Bu toplantılar sırasında da mücadeleler devam edecektir. Dünyanın düzeni karşılıklı iyi niyet üzerine kurulamaz. Bu, sadece bir tarafın tam galibiyetiyle sona erip ve istediğini karşısındakine zorla yaptırırsa mümkün olur. Nitekim Augustus'tan Marc Aurelius'a kadar hep Roma'nın istediği yerine getirilmiştir. Uzun süren sulh devirleri tabii değildir ve askeri dengenin değişmesiyle sona erebilir. Devletlerin de insanlar gibi mücadele için yaratılmış olduğunu söylemişsiniz. Ayrıca tabii seleksiyonun devletler arasında da geçerli olduğunu belirtmişsiniz. Milletler birbirleriyle yardımlaşmaya ancak bir dış tehlike karşısında yanaşır. Bu ise tam olarak ancak yıldızlar arası bir harp halinde gerçekleşir."*

Will Durant'ın 1968 yılında dile getirdiği bu söylem bize ABD yönetiminin hâlâ değişmediğini gösteriyor. Anlayacağınız, Koca bir imparatorluk ya da süper güç, ufak bir zekâ ve bir asker anlayışıyla idare ediliyor. Dünya için en büyük tehdit / tehlike de bu değil mi?

Ve şaşmaz ilahî yasa işlemeye devam ediyor:

"İnsanların elleriyle işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat çıkar: Allah da belki dönerler diye yaptıklarının bir kısmını böylece kendilerine tattırır." (Rum/41) ■

Irak İslam Partisi Başkan yardımcısı İyad Samarraı Umran'a konuştu. Arkadaşlarımız Hacı Kaya ve Tekin Öztürk'ün gerçekleştirdiği bu röportajda Samarraı, Irak'taki son gelişmelerden Büyük Ortadoğu Projesi'ne kadar birçok konuyu Umran okuyucuları için değerlendirdi.

Umran: Saddam yakalanmadan önce ABD ve müttefiklerine karşı yapılan saldırıların, Saddam'ın muhafızları tarafından gerçekleştirildiği iddia ediliyordu. Saddam yakalandıktan sonra direniş hız kesmedi, bilakis arttı. Sizce bu direnişi kim örgütüyor, kimler yapıyor?

İyad Samarraı: Irak'ta direnişi sürdüren birkaç grup bulunmaktadır. Bunlar; Saddam'a bağlı Baas üyelerinden bazıları, özellikle Irak ordusunda ABD güçlerine karşı savaşmış bazı subay ve askerler, duygusal yurtsever gençler, savaştan önce bazı Arap ülkelerinden Irak'a gelen Arap gruplar ve bir de el-Kaide üyeleri... Şu anda, geçen dokuz ayın ardından Irak direnişi, İslami çizgide olan yurtsever gençler -ki bunların tek hedefi müttefik güçlerdir-, Kuzey Irak'taki, içlerinde Arap unsurlarının da bulunduğu genelde Kürtlerden müteşekkil Ensaru'l-İslam ile ittifak halinde mücadeleyi yürüten El-Kaide unsurları sürdürmektedirler.

BM Karargahının vurulması, bazı devlete ait mekanlara yapılan saldırılar, Kerbela olayı, etnik gruplara karşı yapılan saldırılar gibi bir takım eylemler, öyle zannediyorum ki, dış güçler tarafından belli politikaları gerçekleştirmek için Irak'ta kargaşa çıkarmak amacıyla yürütülmektedir.

Umran: Bu husuta Ayetullah El-Hekim şunu özellikle vurguluyor: BM Karargahına yapılan sal-

“ABD BİR AN ÖNCE İRAK'I TERKETMELİ”

İYAD SAMARRAI

(Irak İslam Partisi Başkan Yardımcısı)

Röportaj:Hacı Kaya-Tekin Öztürk

dırımı, bir takım intihar saldırılarını ne Irak ne de Irak'ın çocukları gerçekleştirmiştir.

Samarrai: Şimdi bu saldırıları gerçekleştiren gruplar nereden geliyor; şu anda Irak sınırlarını kontrol etmek çok zor, nitekim Irak İçişleri Bakanı da bu durumdan şikayetçidir.

Umran: Irak'ta etnik gruplara ve son olarak Şiilere yönelik olarak gerçekleştirilen büyük çaplı saldırıları kim neden gerçekleştirmiş olabilir? Siz ne düşünüyorsunuz?

Samarrai: Malum, şu anda Irak'ta bir otorite boşluğu söz konusu, bu nedenle bu yönde elimizde çok somut ve sağlıklı bilgi-

ler bulunmamaktadır. Şu an Irak sınırlarının kontrolünden yabancı güçler sorumludur, çünkü onlar hâlâ Irak'ta bulunmaktadır ve bundan onlar sorumlu tutulmalıdırlar.

Umran: Biliyorsunuz, İspanya'daki tren saldırısı sonucunda iktidar el değiştirdi. Şimdiki iktidar İspanyol askerlerini Irak'tan çekme kararı aldı. Şayet İspanyol askerleri fiilen Irak'tan çekilirse koalisyon güçlerinde bir çatlak meydana gelir mi? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Samarrai: Bu önemli bir gelişmedir, ancak çözüm İspanyol askerlerinin çekilmesi değildir, çözüm BM'dir. BM'nin varlığı Irak'ta bir çok şeyi değiştirecektir. Komşu ülkelerin de bu projede yer almasıyla ABD'nin değil, BM'nin şemsiyesi altında Irak'ın geleceği için çok iyi şeyler yapılabilir. Tabii ki, Arap ülkelerinin de etkin bir rol üstlenmeleri gerekir.

Umran: Bu bağlamda genel olarak Türkiye'nin Irak işgaline karşı duruşunu nasıl değerlendiriyorsunuz? ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi ile buna karşı Türkiye Dış İşleri Bakanı Abdullah Gül'ün dillendirdiği Ortadoğu Birliği projesi hakkında neler söylersiniz?

Samarrai: Abdullah Gül'ün, bildiğim kadarıyla, hazırlanmış belge halinde bir projesi bulun-

mamaktadır. Varsa bize sunsunlar.

Umran: Zaman zaman Abdullah Gül, Ortadoğu'da bir birliğin sağlanması gerektiğini ifade etmektedir...

Samarrai: O halde bu verilmiş bir demektir, bundan proje olarak söz etmek doğru olmasa gerek.

ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesine gelince; bu proje Haziran ayında Davos'ta Avrupa ülkelerine arzedilecek ve onlardan onay alınmaya çalışılacak. Büyük Ortadoğu Projesi başta ABD olmak üzere Avrupa ülkelerinin bölgeye bakışını yansıtmaktadır. Bölge insanının değerleri ve hayata bakışları gözardı edilmektedir. Nitekim ABD'nin Ortadoğu'da sürdürdüğü politikalar, Filistin'e karşı İsrail'in yanında yer alması bu anlamda ciddi şüpheler uyandırmaktadır.

Projeye baktığınız zaman orada demokrasi, sivil örgütler, iktisadi ve ekonomik kalkınma gibi çok olumlu konulardan bahsedilmektedir; bunlar güzel kavramlar, ancak icraat nedir; bunu tam olarak bilmiyoruz. Ayrıca projenin ayrıntıları nelerdir, acaba bölgeye hizmet edecek mi, bunu da bilmiyoruz. İkinci bir husus, getirilen herhangi bir çözüm topluma inmeli, toplumun değerlerini, İslam'ın değerlerini dikkate almalıdır; zira İslam bölge insanının dinidir. Oysa ABD, yeni bir dünya oluşturma peşinde; ona göre dünya adeta bir şirket haline gelmeli ve şirketin müdürü de ABD olmalıdır. Bu bakımdan ABD, baş aktör olarak yer almak istemekte, başkalarını ortak kabul etmemekte, bölge insanının değerlerine yer vermemektedir. Belirttiğimiz gibi kavramlar ve laflar güzel, fakat ayrıntıları bilmiyoruz. Arap atasözünde "Şey-

tan ayrıntılarda gizlidir" diye bir deyim vardır. Siz şeytanı ancak ayrıntılarda, detaylarda görebilirsiniz.

Umran: Irak'ta bazı gruplar, işgal güçlerine Haziran'ın sonuna kadar çekilme süresi tanıdı. Eğer işgalciler bu tarihten sonra çekilmeyecek olursa bu durum direnişin geleceğini nasıl etkiler?

Samarrai: Haziran'da çekilmeyecekler; Haziran'da çekilme söz konusu değil. ABD bir anlaşmaya göre Haziran'ın sonunda otoriteyi Irak'a devredecek. Ardından hükümetle yapılacak bir antlaşmaya ile ABD'nin Irak'taki varlığı konusu şekillenecek. ABD yetkilileriyle yaptığımız bazı görüşmelerde -tabii bunlar antlaşma değil- ABD askerlerinin Haziran'ın sonuna kadar şehirlerden çekilecekleri, şehirlerin dışına çıkacaklarından söz edilmekteydi, ancak Irak'ta yaşanan patlamalardan sonra Irak ordusu ile ABD askerlerinin ittifak halinde olması gerektiği belirtilmektedir. Biz kesinlikle ABD'nin bir an önce çıkmasını istiyoruz, ABD artık Irak'tan çekilmelidir. ABD yetkilileriyle yaptığımız bütün görüşmelerimizde bunu açıkça ifade ediyoruz ve onlara artık çekilin gidin diyoruz. Bununla birlikte gerçekleri de göz ardı edemeyiz. Irak'ta güvenliği sağlayan bir örgüt olmalıdır. Bunu, BM'nin Arap camiası ve komşu ülkelerle birlikte bir rol üstlenmesiyle gerçekleştirebilir miyiz? Bunun için ABD'nin razı olması lazım, BM ve komşu ülkelerin razı olması lazım ki, bu birlikteliği sağlayabilelim. Eğer böyle bir konsensüs sağlarsa bundan Irak da razı olacaktır.

Umran: Suriye'de bir maç sonrasında Arap ve Kürtler arsin-

da çıkan çatışmaların Irak'taki istikrarsızlıktan kaynaklandığı yönündeki düşünceleriniz nelerdir?

Samarrai: Muhtemeldir, doğru da olabilir yanlış da. Çünkü biliyoruz ki, Suriye ve İran'ın ABD ile sorunları var. ABD, Suriye ve İran'a çok baskı uygulamaktadır. Bu baskı da ABD'ye karşı bir tepki doğurmaktadır. Böyle bir baskı ortamında tedirginlik yaşanmakta ve bu tedirginlik de maç müsabakası...vb durumlarda bir çatışmaya sebep olabilmektedir.

Umran: Sünni ve Şii gruplar arasında yaşanan gerilimden sonra Sünni ve Şiiiler arasında bir sivil savaşın çıkabileceğine hükmedildi. Siz, böyle bir savaşın çıkabileceğini ihtimal dahilinde görüyor musunuz? Yoksa, tam aksine Sünni ve Şii gruplar, ABD işgali karşısında gerçekten milli bir birlik oluşturabilecekler mi?

Samarrai: Ben bu husustan uzak durmaya çalışıyorum; ben iç savaşı çok uzak görüyorum, böyle bir savaşın çıkması mümkün değil. Sadece bir grup Sünni ve Şii azınlık potansiyel olarak buna hazır olabilir. Eğer bir iç savaşın çıkma ihtimali varsa, öncelikle Sünni ve Şii temas bölgelerinde çıkabilir ki, bu da mümkün değildir. Çünkü Irak toplumuna baktığınız zaman, Sünni ve Şiiiler arasında akrabalık bağları var. Örneğin; Bağdat'ı ele aldığınız zaman, burada Sünni ve Şiiiler arasında kız alıp vermek suretiyle akrabalık ilişkileri bulunmaktadır. Ayrıca Irak'ta yaşanan patlamaların ardından insanlar ortalığı yatıştırmaya çalışmaktadırlar. Örneğin Kerbela olayından sonra Sünni din alimleri olayı kınadılar, taziye ziyaretinde bulunup üzüntülerini dile getirdiler ve kan bağıştı yaptılar. ■

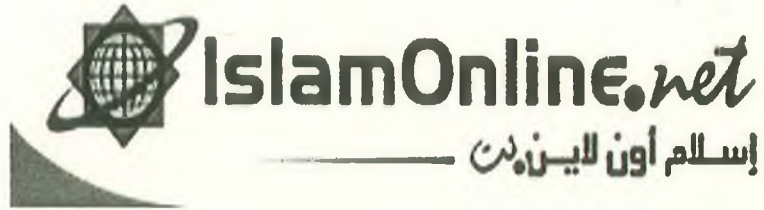
Işgalci ABD'nin Irak'ta Şii ve Sünni grupları birbirine düşürmek ve bazı etnik grupları da yedeğine almak suretiyle bölgede uzun süreli bir egemenlik kurmak niyetinde olduğu biliniyor. Bu çerçevede, Irak'ta olup bitenlerin doğru olarak kavranabilmesi ve gelişmelerin farklı perspektiflerden objektif biçimde değerlendirilmesine katkıda bulunmak amacıyla derginiz Umran, ilk ağızdan bilgileri sizlere aktarma çabasında. Aşağıda, 11.03.2004 tarihinde islamonline'de Şii lider Ayetullah Ali el-Hekim'le yapılan röportajımı çevirisini bulacaksınız:

Amber(ABD): Irak'ta Şii-ilerle Sünniler arasında bir sivil savaşın çıkma ihtimali var mı? Eğer varsa, bazı Iraklılar bu kargaşaya anında hukuk ve siyasi iradeyi sürdürme rolünü üstlenmiş ABD askerlerine neden karşı?

El-Hekim: Ülkesini seven samimi bir Iraklı, ülkesini işgalden kurtulmuş, bağımsız ve özgür olarak görmek ister. Ancak Irak'taki despot diktatörlükten -Halepçe katliamında 7000 masum insanı katleden Saddam Hüseyin gibi- muzdarip olan bazıları, Irak'ın bağımsızlığına yönelik ABD saldırısını temize çıkabilir. Ayrıca vurgulamak gerekir ki; Irak'ta BM karargahına saldırıp Kofi Annan'ın temsilcisini öldürenler, intihar saldırısında bulunanlar, ne Iraklılardır ne de Irak'ın çocuklarıdır. Bu nedenle bir sivil savaşın çıkacağını ihtimal dahilinde görmüyorum. Çünkü, somut gözlemlere dayalı olarak bugünlerde Iraklıların daha feraset sahibi ve daha tedbirli olduklarını görmekte-

“IRAK'TA KOMPLOLAR TUTMAYACAK”

ALİ EL-HEKİM
Türkçesi: Hacı Kaya

yim. Karşılaştığım her şahıs, ister Şii-Sünni noktasında olsun isterse Kürt-Arap noktasında olsun, Iraklılar arasındaki birlikteliği sürdürme konusunda çok istekli görünüyor. Şu anda Iraklılar, başkalarının kendi iç meselelerine müdahale etmesine karşı ayaklanmaya hazır durumdadırlar. Ve inşallah Irak düşmanları tarafından tezgahlanan bütün komplolar başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

Muhammet(BAE): Neden Şiiiler Irak'ta ABD yönetimindeki koalisyon askerlerine karşı silahlı bir direniş göstermediler?

El-Hekim: Şii ulema -Bağdat'ta Seyit Hüseyin Es-Sadr gibi- savaş esnasında Irak düşmanlarına karşı cihad etmeyi deklare ettiler. Ancak onlar, uygun bir askeri direniş devreye sokmak gibi, özellikle bu günlerde yaşanan bir sonraki savaş sürecini hesaba katmadılar. Dolayısıyla birileri Irak'ta barış tesis etmek,

bunu elde etmek için de barışa dayalı verilerden yararlanmak zorundaydı.

Şayet bu barış metotları sonuç vermezse, bilahare birileri bir askeri kampanyanın başlaması noktasında devreye girebilir.

Ayman: Siz Şeyh Sistani'nin, Irak'ta işgalcilerle mücadele etmek için Irak sınırları dışından gelip mücadeleyi orda sürdüren mücahitlere karşı vermiş olduğu demecine katılıyor musunuz?

El-Hekim: Pek kıymetli Ayetullah Sistani'nin emri, sınıırı illegal bir biçimde geçmek suretiyle Irak'ın özerkliğini ihlal eden herkese yasak koyma anlamındaydı. Bu mücahitlere karşı verilmiş bir demeç anlamına gelmez. Esasen o, kardeş müslümanlara, herkesin, müslümanların Filistin'deki Siyonist işgale karşı mücadelesine öncelik vermek zorunda olduğunu hatırlatmak için bu fetvayı vermiş olabilir.

Abdi: Bir kişi Sünni mi yoksa Şii mi olduğunu nasıl bilir? Şunu demek istiyorum; ben hem Sünni camilerine hem de Şii camilerine gidiyorum, ancak onlar arasında bir farklılık göremiyorum...

El-Hekim: Sizin sorunuz, değerli kardeşim, düşmanların ihtilafa düşürüp bölmek için bütün tuzaklarına rağmen, çok açık bir şekilde tüm Müslümanların tek bir ümmet olduğunu kanıtlayan Şiilik ve Sünnilik arasında bir çok benzerliğin varlığına işaret etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in ashabı, beraber çalıştılar ve yan yana bölücü düşmanlarına karşı mücadele ettiler. Eğer İslam ümmetinin düşmanları, Müslümanların aralarındaki farklılıklara vurgu yapmak ve bunları aşırı derecede abartmak suretiyle Müslümanları parçalamakla o bildik eski aldatıcı teknikleri kullanırlarsa, Müslümanlar, birbirlerine karşı herhangi bir düşmanlıktan sakınmakla bilgeliklerini, ferasetlerini ortaya koymakla yükümlüdürler.

Mahmut(Türkiye): Siz dış güçlerin ve işgal güçlerinin, Irak'ta Şii ve Sünniler arasında hizipleşme ve ihtilaf yaratmak için komplo hazırladıklarına inanıyor musunuz?

El-Hekim: Dış mihraklar, en iyi yoldan, genel olarak Orta Doğu'da özelde Irak'taki çıkarlarına hizmet edecek şekilde Şii ve Sünniler arasında bir mücadele devreye sokmakla uğraşmaktadırlar. Kimse, bu komployu ispat edecek somut bir delil ortaya koymamasına rağmen, yine de sa-

vaştta yer alan koalisyon güçleri gelecekte Iraklılar arasında olabilecek herhangi bir muhtemel anlaşmazlıktan sorumlu tutulacaklar.

Meg(ABD): Şu anda Irak'ta Şiilerle Sünniler arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

El-Hekim: Hz. Peygamber(s.), Müslümanların bir vücudun azalarına benzediğini ifade etmiştir. Ben inanıyorum ki; Iraklılar bu hadis-i şerifi, tek bir vücut olmaları gerektiği yönünde ulaşılmaması gereken son hedef olarak belirleyeceklerdir. En azından bu, Saddam rejiminin çökmesiyle kendi menfaatlerini kaybeden birkaç eski Baasçının dışında çoğunluğun görüşüdür.

Jose Yusuf(ABD): Selamün Aleyküm! Elhamdülillah ben İslam dinine dönmüş bir insan olarak şunu merak ediyorum: Sünni ve Şii birlikteliği mümkün müdür? Bu birliktelik neden meydana gelmiyor? Irak'taki gayr-i müslim güçler, insanlara Sünni mi yoksa Şii mi olduğunu sormadan ayırt etmeksizin öldürüyorlar. Acaba bunu aşabilir miyiz? Eski bir Hıristiyan olarak şunu biliyorum ki; bir Protestanla bir Katolik arasında ibadet biçimi çok farklıdır. Ancak İslam'da, Cuma günü her camiye gittiğimde aynı şeyi görürüm ve ibadet genel olarak aynı; zira Kur'an aynı. Bu bakımdan Sünni ve Şiiler arasındaki anlaşmazlıklar yeni Müslüman olanlar ve Müslüman olacaklar için çok kafa karıştırıcı... Dini yaşamak ve onu üstün kılmak Müslümanların

en büyük hedefi değil midir? Ben hem Sünni hem Şii bay ve bayan kardeşlerimi seviyorum, zira biz hepimiz Allah'a hizmet ediyoruz. Doğru değil mi?

El-Hekim: Değerli Joes Yusuf, öncelikle size, eski kötü şartlara geri dönüşü işaret eden "dönüş" ifadesini kullanmanızı tavsiye etmem. O yüzden sizi daha iyi ve düzgün bir kişiliğe dönüştürecek olan İslam ile şereflenmiş biri olarak gördüğümü söylemeliyim. İkinci olarak bir ve tek olan Allah'a ibadet ediyorlarken Sünni ve Şiiler için, Müslüman ümmete hizmet noktasında, beraber namaz kılma, beraber yaşama ve çalışma noktasında herhangi bir engel yok.

Hedefimiz farklı ilkeleri görmezlikten gelmek suretiyle birleşmeyi tesis temek değildir, farklılıklar onlar için tanınmış bir toleranstır. Sünnilerle Şiiler arasında böylesi bir birleşmenin sağlanması da mümkün olabilir. Ancak bu birliktelik, cehalet ve daima mevcut olan önyargılarla gerçekleşemez ve gerçekleşmemelidir. Eğer Müslümanlar eninde sonunda kendi mevcut hazinelerini elde etmek ve kontrol etmek ve hakikati sezmek için sizin sahip olduğunuz cesaret ve farkındalığa sahip olursa, İslam'da ümmet olmanın içerisinde barındırdığı özellikler onları geliştirecektir.

Ümit ediyorum ki, Müslümanlar bir gün İslam'ın ana kaynakları olan Kuran ve Sünnet'in büyük öğretilerine, fikir birliğine, kendi zihni paradigmalarına ve ortak duyguya döneceklerdir. ■

28 MART YEREL SEÇİMLERİ NASIL OKUNMALI?

Açıkoturum:

Yöneten: Abdullah YILDIZ

Konuşanlar: Ali BULAÇ, Abdurrahman DİLİPAK, Cevat ÖZKAYA

Abdullah Yıldız: Efendim hoşgeldiniz. 28 Mart 2004 Seçimlerini tartışmak üzere lütfedip geldiğiniz için teşekkürler. Bildiğiniz gibi, Türkiye genelinde yerel yöneticileri belirleyen dünkü mahalli seçimler sonunda aşağı-yukarı kesinleşen tablo şöyle: AKP % 42, CHP % 18, MHP % 10, DYP % 10, SHP (GüçBirliği) % 5, SP % 4, GP % 2.5, ANAP % 2.4, DSP % 2.1, BBP % 2.

Dilerseniz, önce tartışmacılarımızın bu tabloyu nasıl okuduklarını öğrenelim. Ve Abdurrahman Dilipak'tan başlayalım. Buyurun sayın Dilipak.

Abdurrahman Dilipak: Teşekkürler. Önce şu tespiti hatırlatayım: Büyük oranda bir seçmen kitlesi sandığa gitmedi ve katılım %70 oldu. Bu da %50 oy alan bir partinin seçmen bazındaki reel oyunun %35 olduğunu gösterir. %30'luk bir kitlenin sandığa gitmemesi şöyle okunabilir: bu insanlar siyasetten umudunu kesiyor, çünkü kafaları karışık... Bu katılım oranını hesaba katarsak, Ak Parti reel %35'lik bir oy gücüyle belediye başkanlıkla-

rının dörtte üçünü almıştır, ki bu da % 75'e teka-bül ediyor. Yani aldığı oyun iki katından daha fazla.. Bu da siyasi Partiler Yasası ve Seçim Yasasından kaynaklanıyor.

Belki de asıl tartışılması gereken konu budur. İstikrar önemlidir ama asıl olan adalettir. Yani milli iradenin tam olarak yansıması. O zaman da 20 tane parti çıkıyor ve siyaset atomize oluyor. Pe-ki, çözüm ne? Mesela Almanya'da çok güzel bir çö-züm bulmuşlar. Orada çoklu seçim ittifakına izin vermişler. Örnek verecek olarak; SHP Güney do-ğuda HADEP'le ittifak yapabilir, Konya'da da me-sela SP'yle veya başka bir bölgede bir başka parti-ye ittifak yapabilirdi... Almanya buna müsait. Keş-ke Türkiye'de de bu olabilse.. O zaman iki parti lo-komotif olur fakat küçük alt gruplar, toplumsal gruplar, ideolojik gruplar kendilerini parlamento-da ifade edebilirler. Önce parlamento dışı muhale-fet oluşmaz ve belli gruplar kendi problemlerini çö-zme konusunda radikal çözümler arayışına girmez-

ler. Çünkü kendini ifade edebilme ve hukuki bir süreçte haklarına sahip olabilme imkanı var... Dolayısıyla burada sistemin yanlışlarından kaynaklanan, büyük parti lehine bir sonuç var.

Burada şunu da görmek lazım: Ak Parti büyük oranda oyunu arttırdı. Bu seçimlerde il genel meclisinde aldığı oyu milletvekili seçimlerinde alsa idi tablo ne olurdu? Bakın çok daha fazla oyu almasına rağmen bugünkü kadar milletvekili çıkartamazdı. Çünkü MHP ve DYP barajı aştı. Bu da sistemin bir falsosu. Ak Parti'nin bunu görmesi gerekir. Yani ayağını yerden kesmemesi gerekir.

Önemli bir husus da şu: Ak Parti merkeze oynuyor; yani ANAP'ın oynadığı yere.. Dört eğilimi buluşturmaya yönelik... Bu çok kırılğan, kaygan bir zemindir. Burada insanlar büyük hamasi duygularla, fedakârlık ve feragatlık göstererek partiyi sahiplenmezler. Burada daha rasyonel ilişkiler vardır; profesyonel çıkar ilişkileri vardır. Dolayısıyla bu zemin her zaman tolere edilebilecek bir zemin değil. Mesela Amerika'daki Demokrat ve Cumhuriyet partiler iki ayrı tutumu ifade eder. Ak Parti'nin kendine ait bir tutumu var ama bu tutum bu partinin kimliğini oluşturmuyor.

Ben daha bir başka okuma da yapıyorum: Aslında 28 Mart, 28 Şubat'ın rövanşidir. Bu daha önce de böyle oldu. CHP'den kaçanlar AP'ye, DYP'ye oy verdiler. CHP'ye hayır demek için Demokrat Parti'ye oy verdiler. 28 Şubat'a ve CHP zihniyetine hayır diyenler umut olarak AK Parti'ye kaçtılar.

Yıldız: Tepki oylarından söz ediyorsunuz...

Dilipak: Burada tepki oylarının ötesinde şöyle bir durum var: Bir talebi canlı tutmak, bir umudu diri tutmak istiyor seçmen... İnsan hakları, hukuk devleti, değişim istiyor. Bu statükoya, bu aşılama-yan derin devlete, kayıt dışı ekonomiye ve kayıt dışı siyasete karşı senden başka çarem yok diyor. Çok temiz bulduğu için, çok iyi tanıdığı için, Ak Parti kadroları çok iyi olduğu için değil... Yani Ak Parti'nin böyle bir durumu görmesi lazım. Aslında CHP'ye verilen oylar da böyle, bana kalırsa.. Ve şunu satıyor: "Kıbrıs elden gidiyor, şeriat gelecek, irtica gelecek"... Yani hiç de solcu olmayan birileri CHP'ye oy verdi...

Şimdilik, ben böyle bir çerçeve çiziyorum...

Yıldız: Sayın Dilipak teşekkürler. İkinci olarak yine bu bağlamda Cevat Özkaya'ya söz vermek istiyorum. Efendim siz 29 Mart sabahındaki bu genel tabloyu nasıl okuyorsunuz? Bir de, bir açılım

olması bakımından ek bir soru: MHP ve DYP oylarındaki artış nasıl okunmalı?

Cevat Özkaya: Şimdi, bir defa Ak Parti'nin oyunu %10 artırdığı bir gerçek. Tabi, aslında ciddi bir beklenti yaratılmıştı, anketlerle. Ve % 60-70'ler telaffuz edildiği için, onun altına düşünce yeteri kadar bir sevinç üretmedi belki; ama ciddi bir artıştır netice itibariyle...

Bu arada, sayın Dilipak'ın "kitle partilerinin kırılğan olduğu" tezine ben de katılıyorum. Ancak, nihayetinde kitle partileri olmadan da merkeze böyle %45'lik, %50'lik bir oyla yaklaşmak mümkün olmuyor. Merkezden kastım da *devletin merkezinden ziyade halkın merkezine* oturma meselesi... Türkiye'nin ciddi sıkıntılarından biri, zaten *devletin merkeziyle halkın merkezinin üst üste* çakışmıyor oluşu... Burada ben şunu önemsiyorum: 1954 seçimlerinde yanılmıyorsam Demokrat Parti %54'ler civarında oy aldı. Fakat onun karşısındaki CHP'nin oyu Menderes'in aldığı oyun yarısı kadar değildi. 10-15 puan aşağısındaydı. 1965 seçimlerinde de Adalet Partisi %52 oy aldı. Orada da CHP 10-15 puan aşağıdan takip ediyordu onu. Fakat bugün farklı bir durum ortaya çıktı. Bugün CHP'nin aldığı oyu hangi orana vurursanız vurun, AKP'nin aldığı oyun yarısı kadar değil.. İster belediye başkanlığı seçimlerinden yürüyün, isterseniz de genel seçimlerden yürüyün. Türk seçmeni genel anlamda muhafazakar partilere oy vermiştir. Fakat Milli Görüş geleneğinden çıkmış -her ne kadar Milli Görüş geleneğinden değiliz dese de- Ak Parti ile SP'nin Türkiye genelinde aldığı oyları topladığınız zaman aşağı yukarı %46-47 gibi bir orana ulaşır. Yani Milli Görüş geleneğinin oy oranı % 46-47'dir. Şimdi bu durumda merkez kavramını yeniden sorgulamak lazım. Yani statükonun kullandığı bir laf var; "efendim bunlar merkeze gelsinler"... Yani ne demek bu; ne anlam ifade eder? Merkez ne? %47 merkeze oturmuyorsa merkez nedir o zaman? Neresidir? Burada bir sorun var. Bu belki Türk siyasetinin en önemli açmazlarından bir tanesi. Yani belli bir elit azınlık kendi merkezini kurmuş, herkesi o merkeze çağırıyor. Pe ki genel oyla beraber gelen insanların iradesinin anlamı nedir, bu neyi ifade ediyor? Bu gerçekten önemli bir siyasi çıkmazdır Türkiye'nin...

Yıldız: Cumhuriyet'in başından beri "merkez" kabul edilen CHP'nin oyları % 18'de kaldı. Yani AKP'nin yarısı bile değil; neredeyse üçte biri... O zaman merkez neresi? Bu durumda "merkez" kav-

ramını yeniden tanımlamak gerekmiyor mu?

Özkaya: Tabii merkez o tanımları yedi. Bana kalırsa o tanımların yeniden yapılması lazım. Bu da en azından demokratik anlamda Türkiye’de bir mücadeleyi gerekli kılmaktadır.

Şimdi, Türkiye’de bugüne kadar olan şudur: Siyasetten oy almış, halktan oy almış insanlar Ankara’ya geldiklerinde *merkez*’in imtihanından geçecekler ve kendilerine puan almaya çalışırlar. Merkez böyle bir imtihana sokar gelenleri. Onun için siyasetten halka verdiği sözleri merkeze geldiği zaman tutamayan insan konumuna düşer siyasiler.. Bu yüzden de onlara; “iki yüzlü siyasiler” denir. Gerçekten de meydana halktan oy alırken kullandığı argümanları merkezde kullanamıyor. Bunda siyasetin beceriksizliği kadar, merkezin onları sıkıştırmasının da payı var. Dolayısıyla, burada şunu söylemek istiyorum: Ak Parti bu aldığı reyin açtığı alanı genişletmek gibi bir mecburiyetle karşı karşıyadır. Yani burada parlamentonun ve siyasetin alanını genişletirse, bu alanın içinde CHP’ye de yer olacaktır, diğerlerine de yer olacaktır. Geniş bir alanda oynayacaktır sonuç itibarıyla.

CHP’nin durumuna sıra gelirse; onların bu seçimlerde hangi argümanları kullandıklarına bir bakalım: CHP, cumhuriyeti kullandı, laikliği kullandı, gericiliği kullandı, Atatürk’ü kullandı... Bununla bir kutuplaşma, bir cepheleşme yaratmak istedi.. Bir kere, bana kalırsa Türkiye’nin elit güçlerinin ‘irtica tehlikesidir’ lafı açığa düşmüştür. Halk böyle bir tehdidin varlığına inanmamaktadır. Böyle bir şeyin tehdit olduğuna da inanmamaktadır. Ben korkarım ki, bundan sonra bir takım güçleri elinde bulunduranlar bunun bir *tehdit* olarak halk tarafından algılanması için bir takım manipülasyonlara, stratejilere girebilirler. Buna karşı uyanık olmak lazım. Ama şunu da bilmek gerekir ki; bu halk genel itibarıyla dindar insanlardan korkan, çekinen bir halk değildir.

Bir de unutmadan, ilave sorunuza geleyim: Bu seçimde MHP’nin ve DYP’nin toparlandığı ve milliyetçi oylarda bir kıpırdanma olduğu söyleniyor.. Zaten bunların barajın altında kalışı Genç Parti’yle alakalıydı. Genç Parti dökülünce oylar yerlerine döndü. Burada olağanüstü bir gelişmenin olduğunu, olabileceğini söylemek mantıklı olmaz.

Burada şöyle bir tespiti de yapmamız lazım: ANAP ve DYP, “merkez sağ” partisi olarak niteleniyordu, tabii eğer orada böyle bir alan var ise... Şimdi o alana DYP’nin daha fazla oturduğu,

ANAP’ın artık varlığının bir anlam ifade etmeyeceği gibi bir sonuçla karşı karşıyayız. Ayrıca Susurluk’un en önemli ismi olarak görülen sayın Ağar’ın liderliğinde ve Ağar’la beraber bu oyu aldı DYP. Doğrusu ben, bu kadar bir oy alacağını düşünmüyordum ama böyle bir sonuç da çıktı ortaya.

Dilipak: Ama bakın, şimdi bugün aynı seçim tekrarlanırsa ne MHP ne de DYP’nin barajı aşacağını sanmıyorum. Ak Parti çok daha yüksek oy alır. Klasik salt çoğunluğu yakalar. İnsanlar önlerini göremediler; şimdi görüyorlar...

Yıldız: Anketler mi yanılttı seçmen kitlesini?

Dilipak: Hem yanıltıldı, hem de yanıltıldı. Mesela, HADEP’li sol ittifakın oylarını realize edemediler. Çünkü insanlar gerçekten panik içerisindeydiler. Sonuçlar ortaya çıktıktan sonra insanlar daha rahatladı...

“Seçim Yeni Başlıyor”

Yıldız: Evet, şimdi sayın Ali Bulaç’ın seçim sonuçlarını nasıl okuduğunu öğrenelim. Ancak, sonuçları okuma bağlamında tartıştığımız “merkez” kavramına, bu kavramın yeniden tanımlanması ihtiyacına ve merkez-çevre ilişkisindeki kırılmalara da değinirseniz yerinde olur diye düşünüyorum... Buyurun efendim:

Bulaç: Aslında arkadaşlar söylenmesi gerekenlerin bir çoğunu söylediler. Onlara katılıyorum ve tekrara düşmemek için kısa geçiyorum: 29 Mart sabahı, önümüzdeki fotoğraf şunu gösteriyor. Ak Parti oylarını büyük ölçüde artırmıştır; seçimi kaybettiği yerlerde bile oyunu artırmıştır. Mesela İzmir’de CHP almıştır ama İl Genel Meclisinde Ak Parti daha yüksektir. Yine Güneydoğuda HADEP’in çok güçlü olduğu yerlerde, mesela Diyarbakır, Batman gibi yerlerde oylarını büyük oranda artırmıştır.

Dilipak: Pardon, araya giriyorum ama; seçimin sonuçlarına pratik olarak baktığımızda sonuçta başkan temsil kabiliyetine sahiptir. İcradaki ana yetkili belediye meclisidir. Belediye meclislerinde Ak Parti çok ciddi etki ve denetim gücüne sahiptir.

Bulaç: Doğru. Şimdi, sağa baktığımız zaman, denildiği gibi MHP ve DYP barajı aşıyor görünüyor, fakat burada en büyük faktör Genç Parti’nin dağılmasıdır. Yani 3 Kasım’da GP olmasaydı, MHP ve DYP barajı aşardı. Bir bakıma tabii sınırlarına çekilmiş oldular. Yani reel anlamda burada bir artış gözüküyor. Fakat tabii ki Genel Seçim olsaydı

bu dengeleri ciddi bir şekilde etkileyecekti.

Saadet Partisi şu anda güçlü bir artış göstermiş; rakamlar kesin değilse de, oyunu net %1.5 puan arttırmıştır. Burada büyük bir ihtimalle Milli Görüş tabanının %1.5'lik seçmen kitlesi Ak Parti'den dönüp Saadet'e gitmiştir.

Yıldız: Milli görüşçüler yuvalarına mı dönüyor?

Bulaç: Evet, bir bölümü yuvalarına dönmüştür. Fakat Saadet Partisi'nin dağınlığı, teşkilat içerisindeki problemler, Erbakan'ın siyasetten çekiliyor olması ve özellikle seçimden önce yaptığı son konuşmalar bence biraz daha fazla oyun Saadet'e geçmesini engellemiştir. Ben % 5 civarına çıkacağını tahmin ediyordum; bu faktörler onu etkiledi.

Burada en çok üzerinde durulması gereken nokta CHP'nin uğradığı ağır yenilgidir. Bunun üzerinde konuşmak lazım. Bu hem Türkiye'de sol siyaset ve merkez sol açısından, hem de Ak Parti'nin geleceği ve Türkiye'nin gelecekte alacağı şekil açısından üzerinde durulması gereken bir durumdur.

Şimdi, sorunuza gelince, yani merkez-çevre ilişkisi açısından ben önce olayı şöyle tanımlamanın daha doğru olacağını düşünüyorum: Şimdi iki merkez var. Bir *siyasi merkez*, bir de *toplumsal merkez*. Siyasi merkez devlet tarafından tanımlanmıştır. Bu merkezde sağ veya solun yer alıyor oluşu sonucu çok değiştirmiyor. Yani devletin tanımladığı, çerçevesini çizdiği ve içini doldurduğu merkeze girip orada yer edinmek istiyorsa bir parti, ister sağ bir gelenekten gelsin, ister sol bir gelenekten gelsin, merkezin politikalarını benimsiyor, onun reflekslerine göre hareket ediyor ve toplumsal merkezi unutup; dolayısıyla toplumsal merkezle arasındaki mesafenin açılmasına sebep oluyor. Bunun en açık örneği, merkez sağ açısından 1965 seçimleridir; Adalet Partisi'nin 27 Mayıs darbesinden sonra çok büyük bir oy oranıyla kazandığı seçim. Bir de 1973'te CHP'nin büyük bir oy oranıyla kazandığı seçimdir. Şimdi, sağdan veya soldan gelen, *toplumsal merkezin* desteğini alan bu sağ veya sol partiler *siyasi merkeze* göz diktiklerinde, devlet adına merkezde siyaset yapmayı kabullendiklerinde asıl *toplumsal merkezle* olan mesafeleri açılıyor. Ve toplumsal merkez yeni bir siyasi aktör üretme arayışına giriyor. Dolayısıyla burada ilginç bir nokta var... Türkiye'nin çok partili siyasi tarihinde nirengi noktası sayılabilecek seçimler vardır.

1950,1965, 1973, 1983, 1996 ve 2002. Bu seçimleri, *toplumsal merkez* dediğimiz *çevrenin* -ki ben toplumsal merkezi *toplumun ana gövdesi* olarak tanımlıyorum- kendi adına siyaset yapma taleplerini siyasi merkeze taşıma ve değişim talebi olarak görüyorum. Fakat *siyasi merkez* devlet tarafından, iktidar seçkinleri tarafından belirlendiği ve tanındığı için ve içi de onlar tarafından doldurulduğu için Türk siyasetinde bu toplumsal merkezle siyasi merkez arasında bir çatışma var...

Dilipak: Bir açılım getirmek açısından şunu ilave edeyim: dört eğilimi bir araya getirdiğiniz zaman bunlar sizi iktidar yapıyor, ama siyasal bir karar verirken dört eğilimden bir tanesinin talebini cevaplandırıyorsunuz; dolayısıyla diğerleri kendi içerisinde muhalefete düşüyor. Burada *sosyal merkezle siyasi merkez* tek bir tercihte bulunmak zorunda.

Bulaç: Şimdi, özetlersem, seçimin mesajının özü şu; seçmen Ak Parti'ye olan krediyi arttırarak devam ettiriyor. 17 aylık bir uygulama var; bu uygulamanın geneline baktığımız zaman bu toplumsal merkezin/ çevrenin beklentilerine cevap verebilecek uygulamalar ortaya çıkmış değil...

Yıldız: Ama seçmen, Ak Parti'nin bunu çözme potansiyeline sahip olduğunu söylüyor. Öyle mi?

Bulaç: Evet, yani o potansiyele aday olduğunu söylüyor ve bu telkini yapıyor?..

Şimdi merkez sol çöktüğü için, merkez sol *merkezi* siyaset yapıyor, -Cevat Bey'in dediği gibi semboller üzerinden, iktidar elitleri üzerinden siyaset yapıyor. Aslında CHP çok yanlış bir strateji çizdi kendine. Atatürkçülük, laiklik veya cumhuriyetçilik temelinde bilinçli bir şekilde bir siyaset seçti. Amacı %10'un üzerinde durmaktı. Barajın altına düşmemekti. Yani bence sıtmaya razı oldu. Şimdi böyle bir merkez sol olduğu için çevre tekrar umudunu Ak Parti'ye yöneltmek zorunda kaldı. Çünkü Ak Parti'nin kendisinden başka bir alternatifi yok. Ama 17 aylık bir uygulamaya baktığınız zaman Ak Parti başarılı bir parti değil, başarısız bir partidir; ancak umut olma özelliğini muhafaza ediyor. Seçmen kredisini arttırarak veriyor, ancak şu kesin bir gerçek; -ki benim gözlemim gibi görünüyor- Türkiye seçmeninin "seçmen sadakati" yoktur. Ne İdeolojik sadakati vardır, ne dini sadakati vardır, ne siyasi sadakati... Neden yoktur? Çünkü Türkiye'de siyasi partiler sınıf esasına göre kurulmamıştır. Yani mesela batıda işçi olan insan işçi sınıfının partisine oy verir. Hiçbir şekilde bir

işçi liberal partiye oy vermez. Büyük sermaye sahiplerinin partileri vardır. Onlar da kendi partilerine oy verirler, fakat Türkiye toplumu %65-70 civarında kentli bir sınıf olduğu için, kendi içerisinde heterojendir; iktisadi gelir düzeyleri bakımından, meslek bakımından, kültürel bakımından, alışkanlıklar, gelenekler bakımından. Heterojendir ve bu toplumsal merkezdir. Bu toplumsal merkez her seçimde bakar, bana en uygun aktör kimdir? Onu öne çıkarır. 1950'de Menderes'e oy verdi, 1965'te Demirel'e oy verdi, 1973'te Ecevit'e oy verdi, 1983'te Özal'a oy verdi, 1996'da Erbakan'ı öne çıkardı, 2002 seçimlerinde de Erdoğan'ı öne çıkardı. 1980'den 2004'e kadar olan seçimlere bakalım. Seçmenin %60'ı parti değiştirmiştir. Bu Batı siyasetinde görünmeyen bir şeydir. Yani 24 sene içerisinde seçmenin %60'ı parti değiştiriyor.

Yıldız: Peki, bu nereden kaynaklanıyor?

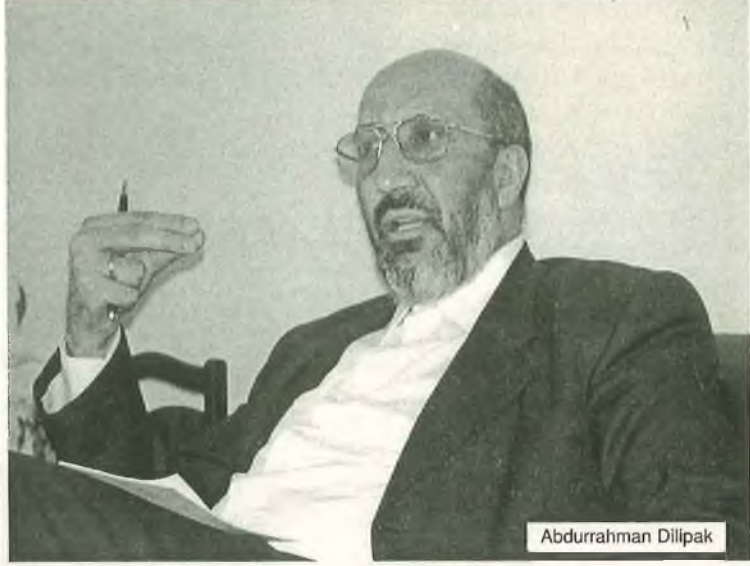
Bulaç: Yani bakıyor, bu parti benim taleplerime cevap verecek mi? Bir umut bağlıyor, onu destekliyor. İktidara getiriyor. Burada parti üç hataya düştüğü zaman; yani çevreyi unuttuğu zaman, merkezle bütünleştiği zaman, yahut da beceremediği zaman onu oradan alıyor başka bir aktör arayışına giriyor. Şu anda benim kanaatime göre Ak Parti tabii ki büyük bir avantaj sağladı. Fakat asıl sınavı vereceği sürece girdi. Bundan sonra Ak Parti için en kritik dönem başladı. Bundan sonraki seçimlere bakmak gerekecek...

28 Mart Türk Siyasetini Nasıl Etkiler?

Yıldız: Seçim sonucu ortaya çıkan fotoğrafın okunması sadedinde yeterli izahlar yapıldı.

Şimdi, dilerseniz buradan hareketle Türkiye'de siyasi denklemlerin nasıl bir şekil alabileceğine ilişkin bir öngöründe bulunalım. Şöyle sorayım: 29 Mart sabahı ortaya çıkan tablo, bundan sonraki siyasi hayatı nasıl etkileyebilir?

Dilipak: Şimdi, demin sayın Özkaya'nın da değindiği gibi, bundan sonra bazı refleksler harekete geçebilir. Çok farklı okumalar yaparak "rejim elden gidiyor" paranoyasına kapılanlar can havliyle bir şeyler yapmayı düşünebilirler; zaten böyle bir

potansiyel de var. Elllerinden gelse bu seçimi bir şekilde engelliyecilerdi. Böyle bir şeyle karşılaşacaklarını tahmin ediyorlardı, ama şartlar elvermedi. Yani Kıbrıs konusu, AB süreci.. Böyle bir iktidarın önünü kestikleri zaman yerine gelecek kadronun kaldığı yerden sürdürmesi de mümkün değildi. Toplumsal bir kaosun üstesinden gelemeyecilerdi. Onun için cesaret edemediler. Yoksa maliyetinden korktukları için değil. Maliyeti ödedikleri halde kontrol edemeyeciklerini gördükleri için bu seçimi engellemediler, yoksa engellemek için her şeyi yaparlardı. Şimdi seçim oldu, korktukları başlarına geldi. Burada "iyi saatte olsunlar"ın nasıl tepki verecekleri önemli, bir takım toplumsal olayları provoke edebilirler mi? Kural dışı, rutin dışı bir takım girişimler olabilir mi? Bunları not etmek lazım. Olur demiyorum ama önümüzde zor bir dönem var. Kıbrıs stresi devam ediyor. AB'ye ilişkin, demokratikleşmeye ve insan haklarına ilişkin talepler konusunda çok ciddi problemler var. Yani şimdi legal devletin iktidar gücünü arttıran bir siyasal seçimden çıktık ama herkes biliyor ki Türkiye'de kayıt dışı ekonomi gibi "kayıt dışı bir siyaset merkezi" de var. Onların da reflekslerini gözlemlememiz gerekir.

Öte yandan, bu tabloyu herkes bir şekilde okuyacak ve bundan sonrası için bir karar verecek. Yani çok partili dönemde bugünkü yapının bu şekilde devam etmesi artık mümkün değil. Yani ikili sistem ya da üçlü sistem oluşacak. Sağda Ak Parti var. Soldaki boşluk bir şekilde doldurulacak. Yani bir zamanlar 60-40 olan denge sonra 70-30'a şimdide 80-20'ye düştü. Sol buharlaşıyor, bir ma-

halefet yok. Yani Ak Parti %42 oy aldı, aslında bu %35'tir demek kolaydır; ama peki CHP'yi nasıl okuyacağız? CHP hiç yok ortada. CHP için bu ne kadar kötüyse aslında muhalefeti olmayan bir iktidar için de siyaset o kadar zordur.

Özkaya: Parlamento içi muhalefet olmayınca, muhalefet parlamento dışına kayıyor; zaten Ak Parti'yi tehlike olarak gören güçler var. O güçler o muhalefetin yerini dolduracaklar, muhalefet misyonunu üstlenecekler yani, veya üstlenmek isteyecekler...

Dilipak: Evet, bir de şu var: Sadece Ak Parti'nin aldığı oya bakmayalım. Değişim isteyen partilerle, muhafazakar, değişime direnenlere baktığımız zaman, yani %50-60'lık değil, daha büyük bir kitlenin değişim istediği görülüyor. Yani SHP oyları da böyledir; sadece % 25'lik bir kitle değişime karşı direniyor. Bunlar da ön yargılarından dolayı. Yoksa yani değişimi bizim gerçekleştirmemiz gerekiyor diyor. Çünkü eski burjuva bu. Bunu yaparsak biz yaparız mantığı...

Bulaç: Mesela, DYP'nin seçim söylemi değişim üstüne oturdu...

Dilipak: Burada CHP ile MHP'yi birlikte görmek gerekir. Onun dışındaki partilerin değişim partisi olduğunu -değişimin yönünde anlaşamayırlar ama- söyleyebiliriz...

Yıldız: Evet, yeri gelmişken sorayım: ANAP'ın akıbeti ne olur? Bu parti siyaset sahnesinden silinebilir mi? Böyle bir öngörü yapabilir miliz?

Dilipak: Evet, sağda bir parti oluşacak, bir orta var, bir de sol var. Bunun dışında diğer partileri yok etmemek gerekir, bir anda. Onun için, demin de söyledim, çoklu seçim ittifaklarına izin verilmesi, ki böylece küçük lokal partiler de kurulabilsin. Bir ilçe bazında da örgütlenebilsin insanlar, bir yerleşim partisi kurulsun mesela...

Yıldız: Yine gelecek perspektifi açısından soruyorum: DSP diye bir parti ber-hayat olabilir mi?

Dilipak: DSP olmaz. Aile şirketi gibi. CHP de reel bir parti değil aslında... Tarihin belli bir döneminde olağanüstü şartlar-

da icat edilmiş bir partidir. Çok kötü bir muhalefet dönemi yaşadı, çok kötü bir seçim kampanyası sürdürdü. Cumhuriyeti kullandı, laikliği kullandı, irticayı kullandı, Kemalizmi kullandı. Tehditler, şantajlar, her yolu denedi ve hiçbir şey yapamadı...

Özkaya: Şöyle bir şey de söylenebilir: Bunların hepsini kullandınız ve 'bunların sahibi, aslı benim' dediniz. Peki ne oldu? Bunları sahiplenenler %16 oy aldı. Ne diyeceğiz şimdi? Bu halk Cumhuriyeti sevmiyor, bu halk Kıbrıs'ın satılmasını istiyor

mu diyeceğiz? Böyle mi yorum yapılacak? İstismardan bahsediliyor. Dindar bir adamın dini istismarı söz konusu olamaz. Cumhuriyeti bu şekilde kullananlar, Atatürk'ü bu şekilde kullananlar ne yapıyorlar acaba?

Seçmenin Mesajı Nedir?

Yıldız: Peki, seçimin ve seçmenin mesajına dönersek. Bu tablo ile ne dedi halk?

Dilipak: Bana kalırsa, sayın Erdoğan'dan bir takım şeyleri isteme konusunda ısrarlı bu halk. Yoksa savaş konusunda %85'i karşı çıktı. Buna rağmen Erdoğan'a 'aklına başına topla, kendine çeki düzen ver' diyor, 'ötekiler zaten yapamıyor' diyor...

Özkaya: Bunların içerisinde en iyisi sensin, yine sen yapabilirsin diyor halk...

Dilipak: İyisi değil belki de, şöyle diyelim: *Sen şanslısın* diyor. Çünkü örneğin belediye başkanı ve meclis adaylarının hepsinden çok memnun değil halk. Belki başka iyi adaylar var ama onların da şansı yok, sen şanslısın diyor. Ve ben bu şansını kullanmak için sana destek veriyorum diyor...

Yıldız: Peki ya sol partilere ne dendi?

Özkaya: Aslında önce "sol parti" kavramını tartışmak lazım. Mesela ben CHP'ye neden "sol" denmiştir anlamış değilim...

Dilipak: Altı okun 5'ini ötekiler buharlaştırdı, inkılapçılığı da CHP...

Özkaya: Yani, solun oyları deniyor CHP konuşulurken. Allah aşkına, Bayrampaşa'dan, Gaziosmanpaşa'dan, Pendik'ten, Üsküdar'dan oy alamayan bir sol, gidiyor Beşiktaş'tan, Şişli'den ve Kadıköy'den oy alıyor. Yani bunları derleyip topladığınız zaman, mesela Gaziosmanpaşa'dan ortalama bir gelir düzeyi alıp bunu Beşiktaş'la karşılaştırdığınız zaman arada üç-beş kat fark olur herhalde. Bu nasıl bir sol oluyor, ben bunu anlamadım. Dünyada galiba tek örneği Türkiye'de..

Bulaç: İstanbul çok önemli bir örnek. Adalar, Kadıköy, Beşiktaş ve Şişli. Şişli'de rekor kırdı Mustafa Sarıgül...

Yıldız: Galiba Sarıgül olayı biraz farklı...

Özkaya: Orada başka bir analize ihtiyaç var...

Bulaç: Doğru, Sarıgül orda geleneksel sol siyaset yapmıyor. Cami cemaatini alıyor, beş senedir bu böyle, otobüsle camiye götürüyor, haftada iki gün de onlarla kahvaltı yapıyor ve bir de diyor ki: 'bir semt nasıl yönetilecekse bu yönetimin ilhamını ben cami cemaatinden alırım.' 'Çünkü o sokakta yaşıyor, sorunu çok daha iyi görüyor ve ben ondan aldığım ilhamla yönetirim' diyor. Ayrım da yapmıyor.

Özkaya: Çok müşahhas bir şey söyleyeyim: Baştan itibaren Saadet'e oy vermiş bir vatandaş diyor ki: "Ben şimdi ne yapıyım? Sarıgül iyi bir insandır. Yani benim dinime karşı da değil. Saadet'ten de ayrılmak istemiyorum, ama bu adama vermesem de haksızlık olacak. Ben böyle bir ikilem de kaldım..."

Dilipak: Evet, Sarıgül farklı. Çok ilginç bir gelişme de şu: Türkiye'de Sünniler sağ partilere, Aleviler sol partilere yada Kürtler sol partilere oy verirler gibi bir kabul vardı... Şimdi bu da değişti... Sorulum: Alevi oylar nerede?

Türkiye'de işte 24 milyon Alevi var diyorlar.

Bulaç: 15 milyon Kürt nerede?

Dilipak: Evet, bunlar nerede?

Seçmen Yeniden Harmanlandı

Yıldız: Galiba Kürt, Türk, Alevi, Sünni, sağ, sol, çevre, merkez... hepsi yeniden harmanlandı. Bazı kavramlar zaten havada kaldı...

Dilipak: Bakın, bu seçimi böyle okumak, Türkiye gerçeklerini ve geleceğini doğru görmek açısından önemli. Yani kibriti gözümüze çok yaklaştırdığımız zaman arkadaki ormanı kaybediyoruz. Meseleyi Ak Parti ve Tayyip Erdoğan noktasına

odaklarsak diğer gerçekleri atlıyor olabiliriz. Alevi oylarının nereye gittiği sorusuna cevap bulmalıyız.

Özkaya: Hatırlarsanız, Aleviler eskiden blok olarak bir partide temerküz ederdi. Şimdi bu dağıldı, bunun her açıdan yararlı olduğunu düşünüyorum. Yani farklı mezhepten insanlar bir arada, aynı partiye oy kullanabiliyorlar. Bir defa bu, cepheleşmeyi ortadan kaldıracak bir şey...

Bulaç: Türkiye'de toplumsal merkezin unsurlarına baktığımız zaman; bunun içerisinde Sünni seçmen var, Alevi seçmen var, Kürt seçmen var, serbest hayat yaşamak isteyen kesim var, geleneksel muhafazakar, mazbut, dindar kesim var, yoksullar var... İşte bütün bunların bir araya gelmesinden bir sınıf ortaya çıkıyor. Yeni bir "kent sınıfı" ortaya çıkıyor. Bu çevredir. Aleviliğin siyasi ve kültürel çıkarlarıyla, Sünniliğin siyasi çıkarları örtüşüyor. Sebep şu: Çünkü hepsi de çevrede toplanmıştır. Bunlar bir çevre olarak nirengi noktası sayılan seçimlerde bir partinin etrafında toplanıyorlar. Yani kendilerine özgü mezheplerini, inançlarını, yaşama biçimlerini siyasete yansıtıyorlar. Hani bunu da istiyorlar, bütün bunlara bir hayat alanı istiyorlar...

Dilipak: Bir aidiyet yok, bir beklenti var. Bu veya şu, Alevi veya Kürt Ak Partili değil, ama Ak Parti'den bir beklentisi var. Henüz Türkiye'de siyasi partilerde bir kemikleşme olmadı. Hala kıkırdak...

Ak Parti ve "Merkez"

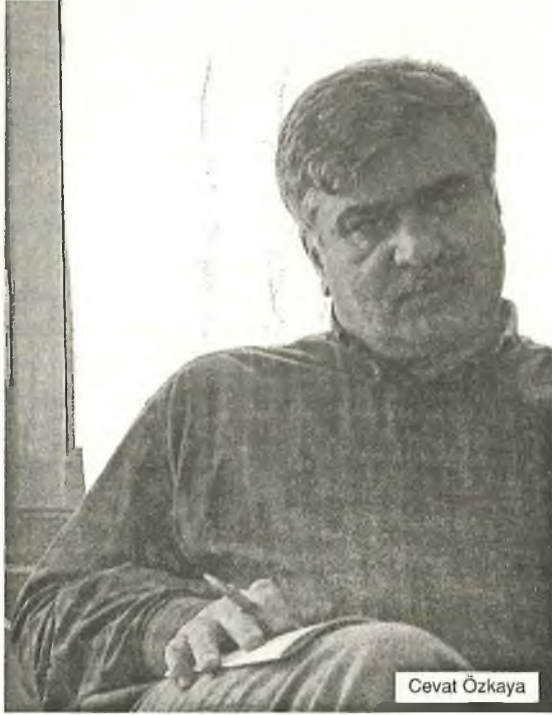
Bulaç: Türkiye'de hiçbir zaman Batı'daki gibi partiler kurumsallaşamaz. Yani Ak Parti'ye yöneltilen eleştirilerden bir tanesi şöyle: Ak Parti diye bir parti yok, Tayyip Erdoğan var. Doğrudur bu aslında...

Yıldız: Peki, diğer partiler öyle değil mi?

Dilipak: Aile şirketi gibi partiler...

Bulaç: Yani Menderes diyoruz, Demirel, Ecevit diyoruz, Özal, Erbakan diyoruz, Tayyip Erdoğan diyoruz. Peki nerede bunlar? Yani hiçbirisi yok siyasette. Ak Parti'nin siyaseti böyle okuması gerekir. Ben de olmayabilirim. Peki partiler neleri yaptılar ki olmaktan çıktılar? Ben neyi yapmalıyım ki olmaktan çıkmamalıyım? Şimdi bence üzerinde durulması gereken nokta bu. AK Parti bu seçimden sonra şöyle bir yanlış tutum içerisine girebilir:

1-Ben şu an siyasette tek tabancayım. Başka alternatifim yok. Dolayısıyla her istediğimi yapabili-

rim. Ne meclisin içinde, ne de meclisin dışında kâle alabileceğim bir muhalefet yoktur. Dolayısıyla ben Kıbrıs konusunda, Irak konusunda, AB konusunda istediğimi yapabilirim. IMF programını istediğim şekilde yürütebilirim. Bu yanlıdır ve bu onu zayıflatacaktır.

2-Asıl Ak Parti'yi ve çevreyi var eden temel bir motivasyon unsuru vardı. O da Milli Görüş'te ifade edilmektedir. Şimdi Ak Parti şöyle düşünebilir: "İşte Türkiye'de %4 oldular. En son %2,5'diler, %1.5'da benden aldılar... O halde benim onlara karşı hiç bir yükümlülüğüm yok. Onları hesaba katmak zorunda değilim, istediğim gibi politika yapabilirim. Onları kâle almam." Eğer böyle yaparlarsa, bu da katalizör olma özelliği bulunan ve onu siyasette bu noktaya getiren unsuru, yani tabanı görmezlikten gelmesi anlamına gelir.

Yıldız: Yani, asli dayanağından kopar, altındaki zemin kayar, diyorsunuz?

Bulaç: *Toplumsal merkez*in çıkarlarını koruyan bir parti olmaktan çıkar, *siyasal merkeze* oturur. İç ve dış merkezin denetimine girer.

Yıldız: Ak Parti yetkililerinin hevesle söyledikleri "Merkez partisi olmak" bu ise eğer, o zaman çok tehlikeli bir durumla karşı karşıyalar...

Bulaç: Bu Ak Parti'nin sağcılaşması ve merkeze oturması demek olur ki çevre ile bütün bağları kopar...

Dilipak: Bana kalırsa *merkeze* oturamaz. Yani

merkeze oturduğunu zannederken yok olur.

Burada kendini yeniden tanımlaması gerekiyor Ak Parti'nin. Artık çok ucuz olan şu merkez tanımını yeniden yapması gerekiyor? Çünkü kişilik tanımlamıyorsunuz, bir kimlik oluşturmuyorsunuz, "de facto" oldu bitti şeklinde 'biz buradayız ve güçlüyüz, kalabalığız' diyorsunuz. Kendini daha rafine, daha özgün tanımlaması lazım. Türkiye'nin geleceğine ilişkin, dünyanın geleceğine ilişkin bir değerler sistemi oluşturması lazım ve siyasetini bunun üzerine bina etmesi lazım. O zaman daha kalıcı ve reel olur. Yani bu hammaddeyle iyi şeyler yapılabilir; hem kendileri, hem Türkiye'nin geleceği için; bölge barışı için. Ama bunu ucuz bir politik başarı şeklinde algıarlarsa kısa sürede de çözülebilirler...

Bulaç: Şimdi, seçmenin mesajını iyi okumak lazım. AK Parti büyük bir sınavdan geçiyor. Bu ne demek? Benim kanaatime göre Ak Parti, 17 aylık icraatı gözönüne alındığında başarısız bir partidir. Sebebine gelince, önünde iki yol haritası vardır. Hiçbir şekilde taviz vermediği, tam olarak bütün unsurlarıyla uyguladığı iki yol haritası. Bunlardan bir tanesi ekonomide IMF ile hareket ediyor, ikincisi de hukuk ve idarede AB'nin yol haritasını kullanıyor.

Birinci olarak IMF'nin yol haritasına bakalım: Türkiye'de makro dengeler oturuyor, faiz hadleri düşüyor, enflasyon düşüyor, ekonominin belli başlı makro dengeleri kontrol altına alınıyor. Fakat gelir dağılımındaki dengesizlik çok daha büyüyor. İşsiz sayısı daha çok artıyor, istihdam alanı giderek daralıyor. Yani bu makro dengelerin oturtulmasıyla ekonomide meydana gelen iyileşme asıl onu iktidara getiren çevrenin gündelik hayatına yansımıyor. Bir iyileşme meydana gelmiyor. Yani esnaf yine sıkıntı içerisinde, işyerleri kapanmaya devam ediyor. Örneğin İstanbul'da 2 milyon insan bin dolarla geçinmek durumunda kalıyor. Bu gelir dönüşümünü düzeltmek ve halka yansiyacak bir takım tedbirler almak lazım. buna karar verildiği anda da yeni problemler ortaya çıkabilir. Ancak bu parti bunu yapmak durumundadır, zorundadır.

İkincisi; AB yol haritası: Reformlar yapıyorlar, paketler geçiyor meclisten... Ancak *asıl çevrenin* özgürlükler ve haklar bakımından beklentilerine hiçbir şekilde cevap verilmiyor. İki sebepten dolayı verilmiyor. Bir; AB bunları hak olarak görmüyor, yani başörtüsü, Kur'an kursu, İmam Hatip meselesi, YÖK meselesi gibi konuları gündemine al-

miş değil, hak ve özgürlük bile saymıyor. İkincisi içerdeki merkez, yani iktidar seçkini merkez bunlara karşı sert bir direniş gösteriyor. Şimdi Ak Parti ne zaman bu yönde bir adım atsa dışardan destek almıyor ve içerden de direnişle karşılaşılıyor, geri adım atmak zorunda kalıyor. Eğer bu konuda da adımlar atamazsa bir sonraki seçimde çevre onu atar sırtından, başka bir aktör arayışına girer. Yani bu başarının garantisi yok...

Yıldız: Kısaca, Ak Parti, asli dayanağı olan çevrenin taleplerini yerine getirmek ve sıkıntılarını gidermek noktasında gerekli adımları atmazsa, millet onu atar...

Efendim, tartışmamızın sonuna yaklaşırken, öyle anlaşılıyor ki, siyaselerimize ve özellikle Ak Parti yöneticilerine tavsiye niteliği taşıyan açıklamalar yapmak, kanaatlerimizi serdetmek durumundayız. Bu çerçevede neler söyleyeceksiniz?

Özkaya: Biliyorsunuz, bizdeki siyaset analizlerinde varoş edebiyatı diye bir şey vardır. Aslında bu Refah partisiyle birlikte başlamıştı. 'Bunlar kentli oylar değil de varoş oylarıdır' diye. Şimdi kenti tarif ettiğimiz zaman İstanbul'un Suriçi bir kent değilse neresidir? Suriçi'nde "varoş partileri" fiilen AKP için de kullanılacak bir şeydir bu-%55 civarında oy aldılar; milli görüş geleneğinden gelen ikisini topladığımız zaman... Yani varoş edebiyatı da açık düştü...

İkincisi; tavsiye babından söylersek: Ak Parti sadece bir partisel siyasetin ötesinde siyasetin temel yapısı üzerinde düşünüp, bu temel yapıya ilişkin parti politikalarını da aşan kendi alanını genişletmeye dönük bir vizyon üretebilirse, Türkiye'de sadece kendisinin değil, parlamenter siyaset yapan herkesin ve önünü açar. Yani bu zor bir iştir, sıkıntılı bir iştir ama buna talip olmak zorundadır.

Son olarak; burada bir anekdotu da hatırlatmak istiyorum: Keçecizade Fuad Paşa vardır; Tanzimat sonrasının ünlü Osmanlı siyaset adamı. Şimdi, Keçecizade'ye soruyorlar; "ne yapacağız?" O da diyor ki: "Bir memlekette kuvvet, ya alttan gelir, ya da üstten gelir. Bizim memleketimizde alttan bir kuvvet gelme ihtimali yok denecek kadar azdır. Üstten gelen kuvvet de bizi devamlı eziyor. Yapmamız gereken şey pabuççu muştası gibi yandan vurmaktır." Yani bu yandan vurmak ne? "Sefarathaneleri ve Avrupa ülkelerini kullanarak bu ülkede özgürlüğün alanını açmaktır." diyor. DP'ye de AKP'ye de baktığınız zaman aşağı yukarı herkes

ayakkabıcı muştası gibi yandan vuruyor. Ama yandan vurmanın bizim siyasi hayatımızda çok olağüstü bir iyileşmeyi meydana getirdiğini söyleyemeyiz. İyileşme getirmiyor. Çünkü parlamentoda üçte iki çoğunlukla temsil edilen bir parti, seçmenine verdiği sözü yerine getirememektedir. Bu parti AB normlarını kullanarak özgürlük alanını açmaya çalışıyor. Buna itirazım yok, ama netice itibariyle doğrudan siyasetin alanını genişletmek lazım. Halkın tek söz söyleme alanı kalmıştır: Siyaset... O alanda halkın sözünün geçerliliğini güçlü kılamazsa, sanıyorum bu ayakkabıcı muştasıyla geleceği yer de bu geldiği yerdir. Bu anlamda diğer siyasal partiler parlamentonun ve siyasetin gücünü arttırma konusunda en azından bir ortak zemin oluşturmak zorundadırlar. Değilse olan şudur: birisi devlet erkini yanına çekmeye çalışacaktır, diğeri devlet erkine yaranmaya çalışacaktır, her halükarda siyaset zemininde seçim sathı mailinde halktan oy alabilmek için söyledikleri şeylerle, kendilerini merkeze kabul ettirmek için söyleyecekleri şey arasında farklar olacak, 'yalancı, güvenilmez' konumuna düşeceklerdir. Siyasetçiler kendilerini bu güvenilmez konumdan çıkartmanın bir yolunu bulmak zorundadırlar. Yoksa, siyasi merkezin söyledikleriyle birebir uyuşarak bunu yapmaya kalkıştırlarsa olmaz. Dolayısıyla yapılacak şey kanaatimce siyasetin alanını genişletmek için toplumsal merkezle siyasal merkez arasında, *toplumsal merkezin* ağırlıkta olduğu bir uyuşma, bir korelasyon kurulmasıdır.

Az önce güzel bir şey söylendi: AK Parti kurmayları, önceki dönemlerde bazı iktidar partilerinin oylarının niye eridiğine oturur bakarlarsa kendilerine daha uygun bir yol çizebilirler. Bir de siyaset bir üslup sorunudur, "siyasi olabilmek" sorunudur. Yani hep birileriyle kavga ederek, ortamı gererek birşeyler yapılamayacağı düşünülebilir. Ama ortamı germemenin sorumluluğunu da hep siyaset üzerine alır ve hep geri çekilirse orada da bir güven sorunu ortaya çıkmaya başlar. Bir inatlaşma doğru değildir ama ikna sürecinin olması gerekir. Yani örneğin Başbakanla Genel Kurmay Başkanı'nın niye konuşmadığını ben anlamıyorum. Her ikisinin de bu memlekete ilişkin, memleketin gelişmesine yönelik tasavvurlarının olduğunu düşünüyorum. Ve Türkiye, eğer siyasete ilişkin sorunlarını hallederse Türkiye'nin ekonomik sorunu yoktur. Yani, siyasette bir hedeflenme en azından ortak bir zemin ortaya çıkarsa, ekonomik sorunlarını ko-

lay çözecek ve imkanlarını kolay değerlendirecek bir ülkedir Türkiye. Ama şu ki Türkiye’de elitler arasında ciddi bir yarılma meydana gelmiştir. İkisini bir odakta toplamanın imkanı yok hale geldiği için iki taraf da Avrupa’dan kendine bir müzaheret beklemektedir. Bu da ülke adına bir kayıptır..

Yıldız: Efendim, son değerlendirmelerinizi ve ilavelerinizi alabilir miyim?

Dilipak: Şimdi merkez partilerden herkesin farklı beklentileri olur. Bu, başarının, çatışmanın ve hem de çözülmenin sebebidir. Başarıyla çözülme aynı kaynaktan gelir. Bu merkez partilerin liderleri şunu görmesi lazım: kendilerini iktidar yapan güç, iktidar olduğunuz anda talebe geçerler... Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez hesabı.. Güçlüsün, yapabilirsin, yap! Her şey elinde. Siyasette aşırı güç, kontrol edemeyeceğin güç, güç değildir. Yani bunu görmesi gerekir Tayyip Erdoğan’ın. Bu kadar güçlü ve muhalefeti zayıf bir iktidarın başına gelmedik kalmaz. İktidar olmaktan daha zor bir şeydir iktidarı elinde tutabilmek. Kırılğan bir zeminde, mayınlı tarlada top oynamak gibidir.

Yıldız: Demirel “rodeo”ya benzetmişti siyaseti ve dolayısıyla iktidarda kalmayı...

Dilipak: Zor bir iş. Avrupa talep edecek, Amerika talep edecek, toplumun talepleri var.. Toplumun taleplerini ciddiye almazsanız o da sizi ciddiye almaz. Elbette iktidar iş kapısı, işçi bulma kurumundan ibaret değildir. Bu bir gerçek olmakla birlikte Türkiye gerçeği ile de çok örtüşen bir şey değil. Bir anda bu dönüşümü sağlayamazsınız. Onun için de ne söylediği kadar ne anlaşılacağına da dikkat etmesi gerekir Tayyip Erdoğan’ın... Beklentileri görmesi gerekir. Halk test ediyor. Sen benim taleplerime cevap verebilecek misin? Başörtüsü sorununu çözülmesini istiyor. Bunu zamana bırakamazsın. Hele hele kendini meşrûlaştırmak için, iktidarda kalmak için birilerine yaslanma eğilimini görüp halka sırtını döndüğünü anlarsa halkın vefa borcu yoktur. Yani bir anda bütün kazançlarınızı kaybedebilirsiniz.

Kısaca; kendi kimliğinizden hala utanıyorsanız, siz yabancılaşmanın truva atına dönüşürsünüz; o zaman da her şey biter. Yani karanlığın en koyu anı aydınlığa yakın olduğu gibi, aydınlığın en yoğun olduğu an da karanlığa en yakın andır.

Bulaç: Aslında, Ak Parti bu seçimin sonuçlarını içerde ve dışarıdaki politikalarında bir avanta-

ja dönüştürebilir.

Birincisi; Kamu Reformu Yasası meclisten geçiyor. Türkiye idari yapısında büyük bir değişikliğe gidiyor. Dolayısıyla burada yerel yönetimler çok büyük önem kazanacak, hatta merkezi siyasetten daha cazip hale gelecekler. Şimdi bunun nasıl uygulanacağını bilmiyoruz. Bu yeni bir tecrübedir. Yani yerel yönetimlerde bu kadar güçlü olan bir iktidar partisi için bir avantajdır. En azından yerel yönetimlerle merkezi yönetim arasında bir çatışma olmayacak, aynı parti hem yerel yönetimlerde bulunuyor hem de siyasetin başında bulunuyor. Dolayısıyla yeni bir tecrübe yaşanıyor.

İkincisi; Türkiye bir değişim sürecinden geçiyor. Reform paketleri geçiyor. Bu konuda da rahat davranabilir Ak Parti. Bunu da avantaja dönüştürebilir. Fakat burada bence Ak Parti’yi bekleyen iki tehlike var: Biri, dış baskılar karşısında kırılğan oluşu, ve tavizkar davranır bir intiba uyandırması. Yani reel politik bir tutum izleyecek. Eline silah alacak hali yok. Fakat daha onurlu ve kararlı duruş sergilemesi gerekiyor. Kıbrıs konusu özellikle çok önemli. Bence bu konuda dışardan gelen her baskıya evet diyen, meşruiyetini dış destekten arayan bir parti imajı verirse büyük bir darbe alır. İçerde ise üç şeye dikkat etmesi gerekir: Bize, tavsiye babinde söylemek düşer: Biri ekonomideki iyileşmenin halka yansıtılacak şekilde sürdürülmesi gerekir. Mutlaka gelir dağılımını düzeltici politikalara ihtiyaç vardır. Çünkü ekonomi halk nezdinde çok kötüdür. İnsanlar çok sıkıntılar çekiyor ve yoksul insanların ekonomisi bozuk olduğu için bu medyaya yansımıyor ve böyle bir vakia bilinmiyor. İstihdam alanını genişletmesi, işsizliğe çözüm bulması gerekir. İkincisi özgürlükler konusunda çok daha duyarlı olması lazım. Bu da sadece AB yol haritasında yer alan özgürlükler değil, asıl halkın gündelik hayatında, özellikle başörtüsü gibi din ve vicdan hürriyetini ilgilendiren konularda hassas olması gerekir. Üçüncüsü de “ben değiştim, eskisi gibi değilim, milli görüş gömleğini çıkardım” gibi sözlerle dini duyarlılıkları hırpalamaması ve törpülememesi gerekir. Bence bu konuda biraz kantarın topuzu kaçıyor. Bundan insanlar rahatsız. Dindar insanlar çok rahatsız. Siyaset biliminde hiç karşılığı olmayan “dine dayalı milliyetçilik”, “ırka dayalı milliyetçilik”, “bölgeye dayalı milliyetçilik” gibi abuk sabuk yaklaşımlardan hızla kaçınması lazım.

Yıldız: Efendim, katkılarınız, açıklamalarınız ve son tavsiyeleriniz için teşekkürler. ■

BİR SÜRECİN ANATOMİSİ VE AK PARTİ'NİN MAYINLI YOLU

AHMET CEMİL ERTUNÇ

Yakın geçmişteki 3 Kasım seçimleri veya bu yazı yayınlandığında sonuçlanmış olacak 28 Mart seçimleri, ülke yönetimini üstlenecek hükümeti veya yerel idarecileri belirlemenin ötesinde; sebep ve sonuçlarıyla, aktörleriyle, diğer tüm seçimlerden ayrılıp, özel bir konuma ve öneme sahip oldular. Daha da önemlisi, Türkiye'nin süregelen siyasî, kültürel, ideolojik konjonktüründe bir kırılma noktası olarak anlam kazandılar; en azından 3 Kasım seçimlerinin böyle olduğu kesin. Değişik toplumsal ve siyasal kesimlerin temsilcileri, aralarındaki tüm ayrılıklara rağmen, bu iki seçimin diğer seçimlerden farklı oluşu konusunda hemfikirler. Tüm bu kesimler, özellikle 28 Mart seçimlerinden iktidar partisinin daha da güçlenmiş çıkmasının neler getireceği konusunda güçlü öngörülerde bulunmanın zorluklarına rağmen, geleceğin geçmişten farklı olma ihtimalini bir çok açıdan kuvvetle muhtemel görüyorlar. Fakat, elbette ki, farklılığın niteliğinde birliktelik yok; bazıları bu farklılığa olumlu anlamlar yüklerken, diğer bazıları ise olumsuz anlamlar yüklüyor. Hem söz konusu iki seçimi farklı kılan özellikleri, bu özelliklerin önem ve anlamını doğru tespit edebilmek ve hem de bu seçimlerin sonuçları bağlamında Türkiye'nin geleceğine ilişkin isabetli öngörülerde bulunabilmek için, geçmişe yönelme zorunluluğu var. Çünkü, bu son iki seçimle ilgili dile getirilen düşünceler, yeni sürece atfedilen görüşler, referanslarını Türkiye'nin yaklaşık yüz yıllık tarihinde buluyorlar. Genelde Türkiye'nin batılılaşma tarihi, özelde ise demokratikleşme tarihi konunun zeminini teşkil ediyor. Bu sürece damga-

sını vurmuş bulunan iki gerilim ise, son iki seçimin galibi olan AK Partinin şahsında kendilerini olanca biçimiyle açığa vuruyorlar. Bunlar 'Merkez-Çevre' ve 'Devrimci-Evrimsel' gerilimleridir.

Merkez-Çevre Gerilimi

Neredeyse iki yüz yılı aşkın süredir devam eden Türkiye'nin Batı modeline göre yeniden inşası, sürecin aktörleri açısından iki aşamada şekillendi. Birinci aşamada, Batı modeline uygun zihinsel ve toplumsal değişimin aktörlüğünü yürütecek bir sınıfın oluşumu gerçekleşti. Bu 'seçkinler' sınıfıydı. Batılılaşma idealini varlık gayesi edinmiş bu sınıfın oluşumunda, taraflardan birisini dış dinamikler oluştururken, diğerini ise yönetici sınıfa ve entelijansiyyaya mensup yerli seçkinler oluşturdu. Ancak şu gözden kaçırılmaması gereken önemli bir noktadır ki, bu etkileşimin zeminini dış dinamiklerin değiştirici, yönlendirici iradeleri değil; daha çok yerli seçkinlerin değişme istek ve arzuları oluşturuyordu. Ortada, kendisini açıkça gözler önüne seren davetkâr bir zihniyet ve bu zihniyetin teşkil etmeye çalıştığı sistemsiz bir hayat tarzı vardı. Bunlar öncelikle kendi şahıslarında ve çevrelerinde 'topyekûn batılılaşma' idealini inşa ettiler. Bu ilk aşamada halk yoktu. Onlar olup-bitenler karşısında ilgisiz ve hatta gerçekleşenlerden büyük oranda habersizdiler. Her şey 'dünya'larının dışında gerçekleşiyordu.

İkinci aşamaya gelince; bu aşamada dış dinamikler büyük oranda devre dışı kaldılar. Bir diğer ifadeyle, Batı modeline uygun 'topyekûn değişim'

SEÇİM

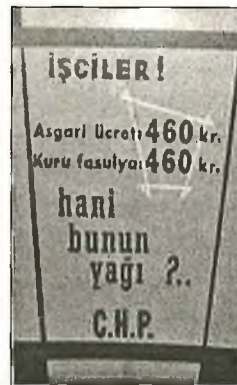
için onlara gerek kalmadı. Toplumsal ve zihinsel dönüşümü Batı modeline göre gerçekleştirmeyi varlıklarının gayesi edinmiş yerli seçkinler ile gündelik problemlerinden daha ötesini göremeyecek kadar hayatın günü birlik problemleriyle iç içe olan halk, batılılaşma sürecinin bu ikinci aşamasında karşıt kutuplarda yer aldılar. Halk etkileşiminin birinci aşamasında belki kısmen seyirci, ancak daha çok ilgisiz ve habersiz olmasına karşılık; ikinci aşamada değişimin nesnesi haline getirildi; değiştirici müdahalelerin hedefi oldu.

Sadece Cumhuriyet Türkiye'sinde değil, Osmanlı Türkiye'sinde de batılılaşma isteğinin kaynağı halk olmadı. XIX. yüzyıl Osmanlısında, çoğu zaman pozitivizme kayan düşünceleriyle, Fransızca kelimelerle harmanlanan konuşmalarıyla, tek camlı gözlükleriyle, bastonlarıyla ve fraklarıyla farklılıklarını ön plana çıkarmaya özen gösteren ve bu şekilde kimliklerini ve hayat tarzlarını Batıya göre inşa ettiklerine inanan 'seçkinler' sınıfı, batılılaşma projesinin aktörü oldu. Bu durum, bazı biçimsel değişikliklerle sonraki dönemde de aynen devam etti. Bunlara göre, tepeden tırnağa her şey değişmeliydi. Böylesi bir değişimi idealleştirip, varlıklarının gayesi haline getirirlerken ve bu düşüncelerine göre uygulamalarda bulunurlarken halkı düşünüyordular; her şeyi 'halk için' yaptıklarını dile getiriyorlardı. Gerekliğinde ülkelerini terk ettiler; gerektiğinde sürgün oldular. Ancak ne var ki, halk için her türlü zorluğa katlanan XIX. yüzyılın 'seçkinleri' veya halefleri, hemen hiç bir zaman yalnızlıktan kurtulamadılar. Her şeyi 'halk adına' ve 'halk için' yapma kararlılığı içinde olmalarına karşılık, halkı hiç bir zaman yanlarında bulamadılar. Mücadelelerini hep büyük bir yalnızlık içerisinde yürüttüler. Meşrutiyet hareketlerine, ilk Anayasa ve Meclis için yapılan mücadelelere

bakıldığında, örnek alınan Batıdaki gibi aristokrasye ya da Krala karşı kendi menfaatlerinin mücadelesini veren burjuvalar, daha fazla ekonomik bağımsızlık arayan şehirler, burjuvazinin yanında yer almış halk yığınları görülmez. Meşrutiyet mücadelesi, hiçbir şekilde, 'merkez'e karşı çevredeki toplumsal güçlerin verdiği bir mücadele olmamıştır. Gerçekleşenler; 'merkez'in, 'merkez'i oluşturan devlet bürokrasisinin kendi 'iç mücadelesi'nden başkası değildir. Birinci Meşrutiyet, çok özet ve genel çizgisiyle, imtiyazsız memurların imtiyazlılara karşı yürüttüğü bir hareket, İkinci Meşrutiyet ise batı biliminin etkisine girmiş yenilikçi ve asker niteliği ağır basan bürokrasinin, gelenekçi bürokrasiyle kavgasıdır. Bu nedenledir ki, bürokratik aydın geleneğinin siyasal örgütü olarak İttihat ve Terakki, 1908 devrimiyle devleti ele geçirdiği zaman, büyük bir hayal kırıklığıyla, devleti ele geçirmenin, toplumu ele geçirmek olmadığını anlayacaktır. Bunun üzerine toplumu değiştirmenin projelerini ürettiler. II. Meşrutiyet yılları, ilk sistemli toplumsal değişim projelerinin uygulandığı bir zaman dilimini teşkil etti. 'Toplum mühendisleri', rejim değişikliğini takiben, ellerine aldıkları iktidar aygıtının da yardımıyla 'kutsal' projelerini gerçekleştirebilmenin her türlü çabasını yoğun bir şekilde yürüttüler.

Seçkinler, 'toplum mühendisliklerini', kendi ürünleri olan bir ideolojiyle meşrulaştırıyorlardı. Bu Türkiye'nin batılılaşma sürecinde önemli bir yere ve işleve sahip 'halkçılık' ideolojisiydi. Seçkinler, bu ideoloji aracılığıyla, bu ideolojinin ismiyle, davalarındaki halktan yana olan samimiyetlerini ifade etme imkanına kavuşacaklarını ummuşlardı. Fakat oluşturdukları ideolojinin içine çekincelerini koymayı da ihmal etmediler. Her şey 'halk için' olacaktı, ancak, kendisi için yapılan-

ları değerlendirecek kabiliyete sahip olmadığı için halka bir şey sormaya, onun görüşünü almaya gerek yoktu. Seçkinlerin arzuladığı halk, seçkinlerin düşünce ve eylemlerini sessiz-sakin destekleyen ve her şeyi, her ne şekilde olursa olsun, kabul eden bir halktı. 19 yıl süren valiliği döneminde, köylülerin, köylü kıyafetiyle Ankara'ya girmesine izin vermeyen Tek Parti döneminin ünlü Ankara Va-

CHP Seçim Afişleri

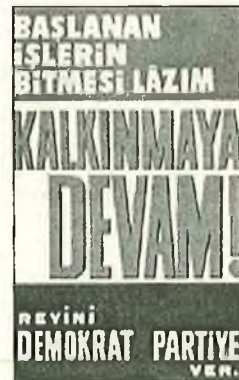
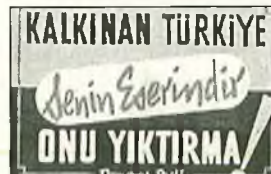
lisi Nevzat Tandoğan'ın ifadesiyle 'çiftçilik yapıp mahsul yetiştiren, askere çağıldığında askere giden' ve başka hiçbir şeyle ilgilenmeyen bir halktı. Seçkinler veya bir başka söyleyişle 'merkez', talepleri olan halk istemiyordu. Bu nedenledir ki, Vali Tandoğan, siyasi talepleri nedeniyle tutuklanıp huzuruna getirilen ve 'Öküz Anadolulu' diye hitap ettiği gençlere 'Sizin milliyetçilikle, komünizm ile ne işiniz var? Milliyetçilik lâzımsa bunu biz yaparız. Komünizm gerekirse onu da biz getiririz'¹ demiştir.

Türkiye'nin Batılılaşma süreci, ilk ciddi gerilimlerinden birisini devletçi seçkinlerle, halkın arasında; yani 'merkez' ile 'çevre' arasında yaşadı. Bu hemen her zaman güçlü bir gerilim oldu. Devlet aygıtıyla üzerlerine gelen ve gerektiğinde kan akıtmaktan çekinmeyen 'merkez'e karşı, 'çevre' çoğu zaman sessiz durmayı tercih etti. Ancak fırsatını bulunca da içine attığı itirazlarını dile getirmekten geri durmadı. Sesini yükselttiği anlardan birisini, sırf muhalefet kurgusuna sahip olduğu için, üstelik güdümlü olan Serbest Fırkaya yönelişi oluşturdu. O günlerin 'merkez'e mensup tanıklarından Ş. Süreyya Aydemir'in ifadesiyle, halk patlamak üzereydi, 'kendisini kurtaranlardan kurtulmak' için 'bir değil binlerce kurban vermeye hazır'² ve Serbest Fırkayı can simidi olarak gördü. 'Merkez'i teşkil eden sivil ve asker bürokratlar için, Serbest Fırka önemli bir deneyim oldu. Halkın hâlâ 'adam olmadığı' anlaşıldı; daha yapılacak çok iş vardı. 1946 yılına kadar devam edecek olan otoriter bir sistemin inşasına geçildi. Halkı eğitime süreci yoğunlaştırdı. Ancak ilginçtir, sürdürülen süreç, 'merkez' ile 'çevre'yi birbirine yaklaştırması gerekirken, ara mesafeyi daha da artırdı; araya aşılmaz engeller koydu. 'Merkez'den birisi olarak Yakup Kadri'nin bu konudaki tanıklığı önemlidir. Yakup Kadri, ünlü romanı 'Ankara'sında, 1930'ların Ankara'sını resmederken bu mesafeye değinir. Ankara Palastaki baloya katılanlardan birisinin ağzından şu eleştirel sözleri nakleder: 'Demir, otelin merdivenlerinden çıkarken tuhaf bir baş dönmesi hissettim. Bana öyle geldi ki, ayağımı bastığım her basamak, halkla benim aramdaki uçurumu bir parça daha derinleştiriyordu'³.

Merkez-çevre gerilimi çok güçlüydü. Bunun sıkıntısını

hep çevre yaşadı. Hayat, çevreyi teşkil eden halk için çekilmez oldu. Bu nedenle, merkezin, dış güçlerin zorlamasıyla istemeden geçmek zorunda kaldığı çok partili dönemde, halk, 16 bakanından 12 sini, kurucularının ise tamamını eski Halk Partilerinin oluşturduğu DP'ye, sırf 'muhalefet partisi' olduğu için, söyleminde 'yeter söz millet'in' sloganına yer verdiği için tam destek verdi. Henüz seçim faaliyetlerinin yürütüldüğü aylarda, sürekli DP'yi öven köylülere 'Yahu Demokrat Parti de kim oluyor? Daha kurulu ne kadar zaman oldu? Bu parti ne yaptı ki, bu kadar savunmasını yapıyorsunuz?' diyerek tepkisini dile getiren Halk Partisi milletvekili adayına, bir köylünün verdiği cevap son derece manidardı: 'Demokrat Parti henüz bir şey yapmadı, ama sizleri ayağımıza kadar getirdi ya. Bu da bize yeter'⁴.

Merkez güçlüydü; kendisinin üstünde bir irade görmüyor ve tanımıyordu. Böyle olduğu için de, merkezin bir asker bürokratu, mahkeme tarafından suçsuz bulunup serbest bırakılan 33 köylüyü kurşuna dizecek kadar pervasız davranabilmişti (1943-Orgeneral Mustafa Muğlalı olayı). Suçlu bile bulunmadı. DP iktidara gelene kadar hakkında soruşturma dahi açılmadı. Fakat ne var ki bu merkez, 1950'de istemediği halde kabul etmek zorunda kaldığı çok partili sistemin kurbanı oldu ve iktidardan uzaklaştırıldı. İktidarı merkeze mensup, ama halka yakın durmayı tercih eden bir ekibe kaptırdı. Halk ilk defa devlet kapısında 'adam' muamelesiyle karşılaştı. Artık her isteyen, onu istediği gibi itip-kakamıyordu. Bütün eksikliklerine rağmen, geçmişle kıyaslandığında halk için durum iyi idi. Ama merkez boş durmadı. Demokratik yoldan iktidara gelemeyeceğini bilen devletçi sivil ve asker bürokratlar silaha sarıldılar, ihtilal yaptılar ve iktidarı ele geçirip, başbakanı idam ettiler.

DP Seçim Afişleri

Adnan Menderes

Fethi Okyar

Halk bu gaspın rövanşını 1965'te AP'yi tek başına iktidara getirerek aldı. Halk bir kez 'adam' yerine konulmanın tadını almıştı ve onu sahipleniyordu. Merkezden olmasına rağmen, kendisi gibi konuşan ve kendisine sıcak mesajlar gönderen bir ekip olarak AP'yi iktidara getirdi. Sivil ve asker bürokratlar silahlarını 12 Mart 1971'de tekrar doğrulttular. Dengeler alt üst oldu. Siyasal sistem tıkanı, iktidarlar muktedir olamadılar. Yaşanan terör eylemleri, siyasi istikrarsızlık, sivil ve asker bürokratlar için iyi bir bahaneydi; 12 Eylül'de yönetimi silah gücüyle tekrar ele alıp, yeni bir değişim projesini uygulamaya koydular. Halkın üzerinde yeni bir 'toplum mühendisliği' gerçekleştirildi. Yüzbinlerce insan yargılandı ve ceza evine konuldu. Kazanılan bütün yasal haklar iptal edildi. Ülke cezaevine döndürüldü. Halk bu hareketin rövanşını 3 yıl sonra aldı ve ANAP'ı tek başına iktidara getirdi. ANAP, DP ve AP'ye göre daha 'çevre'ciydi. Uygulamalarında, en azından vitrininde 'çevre'yi gözettiğini hep gösterdi. Merkez rahatsız oldu; 'toplum mühendisliği' görevinin gereklerini uygulamaya koyacağı zamanı planlamaya başladı. Öncekilere göre daha da çok 'çevre'den gelen RP'nin büyük ortak olduğu hükümet ise bardağı taşıran son damla oldu. Kendilerini devletle aynılaştıran ve 50-60 yıl önceki 'asrı saadetlerini' özleyen sivil ve asker bürokratlar, bu sefer daha ince eleyip-sık dokudular ve 'başarılı' bir postmodern darbeyi uygulamaya koydular. Halkın bir kez daha

değerleriyle ve hayat tarzıyla uğraştılar; 'mühendisliklerinin' gereğine göre bir toplum oluşturmanın uygulamalarını adım adım devreye soktular. Ülke 781.000 km'lik bir kışılaya dönüştü⁵. Her yana korku salındı. Fakat halk, 1997'de hükümetin büyük ortağı olmasına bile rıza gösterilmeyenleri, 5 yıl sonra tek başlarına iktidara getirerek, bir kez daha sesini yükseltti. Üstelik, kendisini aldatan ve 28 Şubat günlerinde kendisine sırt dönenleri affetmeyerek, bellerini doğrultamayacak şekilde 'sandığa gömdü'. 28 Mart seçimiyle de, 3 Kasım'daki tercihini bilinçli yaptığını ve kendisini anlayan, en azından anlama gayreti içerisinde bulunan insanların yönetimini arzuladığını ifade etti.

Devrim-Evrin Gerilimi

Toplumu batı modeline göre değiştirme idealine sahip sivil ve asker bürokratlar, halkın bu değişime gönülsüz olduğunu fark edince, işlerinin kolay olmayacağını anladılar. 1908 devrimiyle devleti ele geçirmelerine rağmen halka sahip olamamaları, halkı istedikleri gibi yönlendirememeleri, değişimin yönteminin sert olması gerektiği kanaatine ulaşmalarına yol açtı. 'Yukarıdan müdahaleyle', 'ani' gerçekleşecek bir değişimi kararlaştırdılar. Yöntem devrimdi veya o günlerin popüler ismiyle inkılap. Bu Meşrutiyet'in de Cumhuriyet'in de ortak değişim yöntemi. Meşrutiyet ve Cumhuriyet kadrolarının kabullendiği pozitivist felsefeye

göre değişim 'düzen içinde ilerleme' biçiminde ön-görülüyor ve 'devrim' buna tekabül ediyordu. Bu ise değişimin kanlı olacağına en önemli işaretiydi. Zaten bizzat Cumhuriyet kadrosunun liderinin kendi ifadesiyle 'Kan ile yapılan inkılâplar daha sağlam olur, kansız inkılâp ebedileştirilemez' di. Peki bu doğru muydu? Cevabın 'doğru' olduğunu hemen devamî cümlede buluyoruz. Bu aynı zamanda akan kanın sınırını ifade eden bir cümledir: 'Fakat biz inkılâba erişmek için lüzuma kadar kan döktük. Bu kanlarımız, yalnız muharebe meydanlarında değil, aynı zamanda memleketin dahilinde de döküldü. Temenniye değer ki, bu dökülen kanlar kâfi gelsin ve bundan sonra kan dökülmesin. Mesut inkılâbımızın aleyhinde fikir ve his taşıyanları aydınlatıp doğru yolu göstermek münevverlere düşen milli vazifelerin en mühimi ve en birincisidir'⁶ Cumhuriyet seçkinlerinin temsilcilerinden ve zamanın Adalet Vekili (Bakanı) olan Mahmut Esat (Bozkurt)'un sözleri ise, işin hukukî boyutunu ifade eder niteliktedir: 'Ülkenin çıkarlarına olan şeyler hiç bir zaman Anayasaya aykırı olamaz, olmaması belirlenmiştir (mukayyettir)'.⁷ Kemalist ideolojinin ideologlarından Recep Peker ise 'İnkılâp Dersleri'nde bir ilke olarak şunu belirtir: 'İnkılapları yapmak için zor kullanmak lâzımdır.' Bu 'ilke'yi takiben de Türk inkılabı için şu şartı ifade eder: 'Türk İnkılâbı en ziyade zor kullanmayı gerektiren bir hususiyet gösterir'⁸.

İktidar aygıtını elinde bulunduran sivil ve asker bürokratların 'değişim'in yöntemine ilişkin kararları belliydi: Devrim. Yöntem olarak devrimden başkası kabul edilmiyor ve hatta 'batılılaşma' idealine karşıtlık olarak değerlendiriliyordu. Bu konuda devrimci kadronun bir mensubu olarak Mahmut Esat Bozkurt'un, 1923 yılında, Adliye Vekâleti tarafından kurulan komisyonda sarf ettiği sözler önemliydi: 'Türk ihtilâlinin kararı, Batı medeniyetini kayıtsız şartsız kendine mal etmek, benimsemektir. Bu karar, o kadar kesin bir azme dayanmaktadır ki, önüne çıkacaklar, demirle, ateşle yok edilmeye mahkumdur'⁹. 'Devrim'in uygulamasına hemen geçildi. Peş peşe gelen devrimlerle toplum alfabeden kıyafete, zihniyetten toplumsal kurumlara varıncaya kadar köklü bir değişime uğratıldı. Gayeye ulaşma yönünde her türlü imkandan yararlanıldı, her türlü araç titizlikle kullanıldı. Ancak kısa zaman sonra, devrimci kadroya mensup bazı sivil ve asker bürokratlar, bu yöntemden hoşlanmamaya başladılar. Onlara göre de toplum değişmeliydi; Batı modeline uygun topyekün deği-

şim muhakkak sağlanmalıydı; ama bu devrimle değil, tedrici bir süreçle, evrimsel bir yöntemle sağlanmalıydı. Bunlar kendi aralarında görüşüp, 'iktidara gelme amacında olmayan', sadece iktidarı kontrol etme amacıyla taşıyan bir partiyi, Cumhuriyet Türkiyesinin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını 17 Kasım 1924'te kurdular. Parti 'halk için'i kabulleniyor, fakat 'halka rağmen' anlayışını kabullenmiyordu. O zamana kadar 'asrileşme' adına gerçekleştirilen devrimleri onaylıyor, ancak Kemalist kadronun yaptıklarını 'tepeden inmece' olarak değerlendiriyor ve bunun uygun olmadığını ifade ediyordu. 'Devrim'ciler bundan hoşlanmadılar. İttihat ve Terakki döneminden başlayan bir geleneğin etkisiyle muhalefeti temsil eden TCF'yi siyasal yapının bir gereği olarak değil de 'vatan hainliği' 'vatan-millet düşmanlarının gizli eli' olmakla suçladılar. Böylelikle, o günlerin tanığı Şevket Süreyya'nın tespitiyle, 'İstirapların ve hürriyetsizliklerin doğurduğu çocuk'¹⁰ olan TCF, siyasi varlığı henüz 6 ayını doldurmadan kapatıldı. Güdümlü bir muhalefet partisi kimliğiyle sipariş üzerine kurulan Serbest Fırka denemesine kadar da bir daha 'muhalefet' partisine müsaade edilmedi.

Demokrat Partiyi kuranlar, 'devrimci' kadronun içinden gelen kimselerdi. 'Devrim'e inanmış ve başta Celal Bayar olmak üzere bir çok mensubu, o güne kadar siyasette yer aldıkları sürede 'devrim'in gereklerine göre davranmışlardı. Ancak Amerika'nın isteği ve zorlamasıyla çok partili hayata geçilmek zorunda kalınıp, bir muhalefet partisinin kurucuları olunca, 'halktan yana' söylemlerinin gereği olarak 'devrim'i değil 'evrimsel' değişimi kabullendiklerini ifade ettiler. Toplumun topyekün değişmesi gerektiği konusunda, 'devrimcilerle' hiçbir farklılıkları yoktu. Ancak değişimin tedriciliğini savunuyorlardı. İktidarda kaldıkları süre içerisinde öyle de yaptılar. Ülkenin bir çok siyasi, ekonomik kurumu, 20-30 yıl öncesine kıyaslanmayacak kadar çok değişti: zorlamanın olmadığı bir değişim yaşandı. Fakat devletçi sivil ve asker bürokratlar açısından DP'lilerin günahı büyüktü; hem halka yakın durmuşlar, hem de 'kutsal' devrimci yöntemi göz ardı etmişlerdi. DP'yi silah zoruyla iktidardan uzaklaştırdılar ve üç yöneticisini darağacında sallandırdılar.

1960 ve sonrası yıllar, merkez-çevre gerilimi bağlamında anlatıldığı üzere, devletçi sivil-asker bürokratların silah gücüyle iktidara gelip toplum-

SEÇİM

sal değişim projelerini uygulamaya koymaları ve halkın bu projeleri reddedip, kendisinden yana duranların evrimci projelerini onayladığını göstermesiyle geçti. Artık halk da değişimden yanaydı, ama evrimsel bir değişimi istiyordu. Bu süreç içerisinde AP-MSP-ANAP-RP'nin kısmen veya tamamen ülke yönetimi üstlendikleri zamanlardaki 'çevreyi' dikkate alan ve değişimi evrimci bir yöntemle gerçekleştirmeyi hedefleyen uygulamalarına tanık olundu. Her ne kadar bazıları muhalefette olduğu zamanlar batılılaşma idealine karşı söylem dile getirdiyse de, hükümet ortağı olunca 'batılılaşmayı' onayladı ve gereklerine göre davrandı. Çünkü, geçen zaman içerisinde toplum da, tüm dünyayı saran ve Batının temsil ettiği modernleşme idealini sahiplenmişti. Artık Batının dillendirdiği ve yücelttiği kavramların egemen olduğu bir dünyanın hayalini kuruyordu: insan hakları, hukuk devleti, demokrasi... bunlardan bazılarıydı. Fakat ne var ki hep 'batı' diyen, batılı olmak için devrimsel değişimi alternatifsiz savunan sivil ve asker bürokratlar, halkın isteklerinin ön plana geçtiği bir sürece, bu süreç daha fazla batılılaşmayı talep bile etse razı olamadılar. Böylesi bir sürecin on yıllardır pervasızca egemen kıldıkları güçlerini sınırlayacağını, hareket alanlarını daraltacağını fark ettiler. Bu nedenle de postmodern darbe sürecinde, toplumu 'batılılaşmak' adına, batının önemseydiği anlayıştan, kurumlardan uzaklaştırmanın çabasını yürüttüler.

Gerilimlerin Odağındaki Hükümet: AK Parti

AK Parti hükümeti, 'merkez' ile 'çevre' arasındaki geriliminin ürünü oldu. Bu açıdan 1950'nin DP'si, 1965'in AP'si, 1983'ün ANAP'ı ile benzer ve hatta aynı özelliklere sahip. Geçmişteki bu bazı partiler gibi, 'merkez'in toplum mühendisliğine, değişim projelerine, toplumu dizayn etme girişimlerine 'çevre'nin verdiği cevap olarak açığa çıktı. Temelde AK Partinin siyasal/ideolojik söylemini birbir paylaşmayan toplum kesimleri bile, sırf 'çevre'ye mensup olmalarının ve postmodern darbe sürecinde yedikleri 'merkez' dayaklarının etkisiyle, AK Partiye destek verdiler. AK Parti, ideolojik söylemleri nedeniyle değil, 'merkez'e mesafeli olması ve 'çevre'ye yakın duruşu nedeniyle, her ne kadar muktedirlik oranı tartışılabilirse bile, iktidar koltuğuna oturtuldu. AK Partinin yönetim kadrosunun tamamen 'çevre'ye mensup olması ise 'çevre'

tarafından kabullenilmelerini kolaylaştırmıştır. Hükümet oldukları 16 ay süresince 'çevre'ye yakın durmayı tercih etmeye devam etmeleri ise, desteklerini pekiştirmekle kalmadı ve hatta artırdı. AK Parti liderinin 28 Mart seçimleri öncesinde, bazı mitinglerde, 'çevre'den bazı kimselere yönelik sert ifadelerinin tepki görmesi, kendisine yönelik teveccühün kaynağını göstermesi açısından önemlidir. 'Çevre', kendisini azarlayan değil, kendisini anlama çabası içerisinde bulunan kimseler istemektedir; haksız bile olsa.

'Çevre', nesnesi olduğu yüzyıllık 'toplum projelerini' AK Parti ile bir kez daha reddetti. Değişimin nesnesi olmak istemediğini, değişimin öznesi olmaya karar verdiğini ifade etti. Bu açıdan, 3 Kasım seçimlerinde bir zamanlar kendisine yakın duran ama postmodern darbe sürecinde ihanet eden tüm partileri sandığa gömerek, kendi değişim projesini uygulamaya koymasına önemlidir. Kim ne derse desin, 3 Kasım seçimleri tamamen 'toplumun mühendisliğinin' gereğine göre şekillenmiştir. 28 Mart seçimleri ise bu projenin devam ettirildiğinin ve ettirilmek istendiğinin güçlü mesajını taşımaktadır.

AK Parti, bugünkü durduğu yer itibarıyla, geleneksel Merkez-Çevre geriliminin ortasında bulunmaktadır. 'Çevre', AK Partinin şahsında kendi varlığını ve gücünü hissetmek ve hissettirmek isterken; 'Merkez' ise AK Partinin şahsında iktidarı elinden kaçıranın ıstırabını yaşamaktadır. AK Partinin kendisini kucağında bulduğu ikinci gerilim eksenine ise, yine gelenekselleşmiş devrim-evrim gerilimidir. AK Parti, Avrupa Birliği üyeliğini desteklemesiyle ve gerçekleşmesi için yürüttüğü çabalarıyla batı modeline göre değişim idealini paylaşmakta, ama yerel değerlere verdiği önemle evrimci yöntemi benimsediğini göstermektedir. Zoru-zorlamayı değil, tedriciliği tercih etmektedir. Bu iki gerilim kuşağı, AK Partinin hem varlık nedeni ve hem de yumuşak karnıdır. Gücü de buradan almaktadır, gücü de buradan kesilecektir.

Yaşanan deneyimlerden ve halihazır gidişattan anlaşıldığı kadarıyla AK Parti, 'çevre'den yana bir duruş sergiledikçe ve 'devrimcilere' mesafeli oldukça muktedir bir iktidar olmaya daha da yaklaşacaktır. Çünkü, 'çevre', kendisini 'adam etmek isteyenlere' değil, 'adam' kabul edenlere iltifat etmektedir. Ancak bu sürecin sancısız- sıkıntısız olmayacağı da açıktır. 'Devrimci merkez'in kolay pes etmeyeceği, özellikle dış güçlerin kısmi bir desteğini

aldığı zaman, postmodern darbenin yeni bir versiyonunu uygulamaya koymaktan kaçınmayacağı kesindir. AK Partinin, böylesi muhtemel olumsuz gelişmeye hazırlıklı olması bir zorunluluktur. Ancak ne var ki, bunu yaparken yolunun mayınlı olduğunu ve hatta bu mayınlardan bir kısmının biz-zat 'çevre'ye ait olduğunu unutmamak zorundadır.

AK Parti'nin Mayınlı Yolu

Halkın, kimlik ve kişiliğinin, kültürünün en temel unsuru İslam'dır. İslam, bu ülke insanların sosyolojik gerçeğidir. Halk, hakkındaki bilgisi eksik veya yanlış bile olsa, İslam'a derin bir bağ ile bağlıdır. İslam eksenli yaşantısı problemlili ve yanlışlarla dolu bile olsa, İslam'a toz kondurmak istemez. Böyle olduğu içindir ki, Tek Parti dönemindeki İslam'ı hayattan uzaklaştırma projelerinin liderlerinden İsmet İnönü bile, 'Allah'ın adını asla sebepsiz yere anmayan kararlı bir laisist olmasına'¹¹ rağmen, 1950 seçimleri öncesinde halka şirin görünebilmek amacıyla 'inanana' rolünü üstlenmek zorunda kaldı. Okullara din dersi konulmasına, İstiklâl Mahkemeleri Kanununun yürürlükten kaldırılmasına, İmam Hatip okullarının ve İlahiyat Fakültesinin açılmasına, Türk büyüklerine ait türbelerin açılmasına izin vermesine ek olarak, eğer seçimi kazanırsa Anayasa değişikliğine giderek Altı Ok'u Anayasadan çıkaracağına sözünü de vermesi İnönü'nün 'inanana' görünümünün gereği olmuştu. Bu açıdan, o günlerin tanığı Mehmet Ali Aybar'ın şu tespiti, Türkiye gerçeğinin bir ifadesi olarak oldukça önemlidir: 'Bugüne kadar devrimciliği ve laikliğiyle övünen bu parti, selameti, hayatının en kritik döneminde dini kucaklamakta buldu'¹². Esasen 'merkez'in parçası olan DP, AP/DYP ve bir boyutuyla ANAP da 'çevre'nin desteğini almayı, İnönü'nün CHP'sinin benzer uygulamalarıyla, halkın derin ve güçlü dini hassasiyetlerine iltifatlarla sağlayabilmişler ve bunu yaptıkları sürece de halkı yanlarında bulmuşlardı. 12 Eylül'ün muktedir paşalarının, miting alanlarında ayetler okumalarının kişisel bir karar olarak değerlendirilemeyeceği açıktır. Onlar da, sadece terörü durdurmakla değil, miting alanlarında okudukları ayetlerle meşruiyet kazandıklarını fark etmişlerdi. Başka zamanlarda ve başka şartlarda 'merkez'e mensup bazı kişilerin 'Aslında ben de müslümanım' deme ihtiyacı hissetmeleri, hep halkın değişmeyen "İslami" özelliğinin gereği olmuştur. Bu durumu bir başka

açıdan değerlendirmek de mümkündür. Süreç uzasaydı DP'nin lider kadrosu ne yapardı bilmeyiz; ancak şurası kesin ki AP/DYP'nin ve ANAP'ın bugün yok olma aşamasına gelmelerinin nedeni, halka sırtlarını dönmeleri, "merkez'e" yönelmeleridir. "Nurlu Süleyman"ın Postmodern darbenin mimarlığına soyunması, Mesut Yılmaz'ın ANAP'ının ise yine postmodern darbenin taşeronluğunu üstlenmesi, halk tarafından affedilmez hatalar olarak görülmüştür.

Halkın "İslami" özelliği AK Parti için bir avantajdır; zaten aynı özelliği paylaşıyor, aynı hassasiyetlere sahip bulunuyorlar. Halkla aynı dili konuşuyor, aynı duyguları paylaşıyor, aynı kaygıları yaşıyorlar. Dolayısıyla, halkla iletişimlerinde zorlanmadılar ve mevcut gidişatlarını sürdürürlerse zorlanmayacaklar da. Ancak, AK Parti, bu duruma fazla güvenmemelidir. 28 Mart seçimini takiben, daha güçlenmiş bir halde hükümet koltuğunda otururken, önündeki yolun mayınlı olduğunu hiç unutmamalıdır. Yolunda bir çok mayın bulunmaktadır. Üstelik bunlardan bir kısmı bizzat halka aittir. Örneğin, Türkiye seçmeni sadakatsizdir; sever, oy verir, omuzlarda taşır ama şaşılacak çabuklukta soğur ve zor zaman da kolayca sırt döner. Bu açıdan, despot Timur'a gönderdikleri Nasreddin Hoca'yı yalnız bırakanların fıkrasında sembolleştiği üzere, halkın bugün desteklediğini yarın desteksiz bırakacağı unutulmamalıdır. Böyle olduğu içindir ki, ölen evladını, Serbest Fırka lideri Fethi Okyar'ın ayaklarının önüne koyan ve 'Sana bir de-ğil binlerce kurban vermeye hazırız' diyen babanın

SEÇİM

sesi, ne yazık ki SF üç ay sonra kapatıldığında hiç duyulmamıştır. Gerçi bu o günün olağanüstü şartlarında kolay anlaşılabilir ve mazur görülebilir ama, Adnan Menderes'e verilen desteğin bir anda çekilmesinin aynı bağlamda değerlendirilemeyeceği açıktır. Bilindiği üzere, Menderes idam sehpasına doğru yürürken, arkasında, daha önce ölümüne kendisine destek olduğunu söyleyenlerden hiç kimseyi görememiş, hiçbir itiraz sesi duymamıştır. Yaşanan tecrübelerden anlaşılana o ki, halk risk almaktan hoşlanmamakta ve hatta korkmaktadır. Bu nedenle kendisinin teşkil ettiği akıntı güçlü olunca sesi gür çıkmakta, ama bir engelle karşılaştığı zaman kolaylıkla durmakta, hatta adeta donup kalmaktadır. Bu, sadece halkın güçlü dini/geleneksel hassasiyetine saygı duyan ve taraf olanları bekleyen bir tehlike değil; esasen 'öteki' taraf için de aynen geçerli olan bir durumdur. "Merkez"e yakın olmayı tercih eden "çevre"den kimseler, darbeler yapan paşaları alkışlayanlar, kısa süre sonra alkışladıkları, övgüler dizdikleri paşaları kolayca unutmuşlardır. 28 Şubatın muktedir paşalarına ve sivil bürokratlarına destek verenler, bugün onların nerelerde olduklarını dahi bilmiyor ve hatta onların bir çoğunu ismen bile hatırlamıyorlar. Üstelik bu sadece halkın bir özelliği değil; halkın aynası olan 'büyük' gazetecilerin, 'aydınlardan' da çoğu zaman değişmeyen bir özelliğidir. Hani nerede 28 Şubat'a tam destek veren gazeteciler, hani nerede 'laiklik', 'cumhuriyet' çığırkanlığı yaparak ülkeyi yarı açık cezaevine döndürenlere destek olan 'aydınlardan'? Türkiye'de siyaset yapan, yönetime ilgi duyan herkes bilmelidir ki, 'cahili' ve 'aydınlardan' Türkiye halkı budur; çoğu zaman 'güç', bir süreliğine de olsa, kolaylıkla tapılan bir put olabilmektedir.

'Çevre'nin sadakat zayıflığı bir başka açıdan da kendisini göstermektedir. Elbette ki seçmen kitlelerinin, beğenmediği lideri, partiyi terk etmesi gayet doğal ve hatta iyi bir yönetim için gereklidir. Kör bir bağlılık hiçbir zaman onaylanan bir şey değildir. Ancak bu, en küçük hatada veya beğenilmeyen durumda o lideri veya partiyi terk etme eğilimine yol açmamalı; belirli oranda da olsa bağlılık duygusu devam etmelidir. Bu siyasal istikrar adına zorunludur. Fakat ne var ki, bu açıdan incelendiğinde de halkın sadakat duygusunun zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Farklı zamanlarda yapılmış bir çok araştırma, seçmenin yaklaşık %60'ının son derece akıcı olduğunu; her an bir başka partiyi

geçme eğilimi taşıdığını ve seçim dönemlerinde de bunu uygulamaya koyduğunu göstermiştir. Yine yaklaşık %20'lik bir kesim ise adeta tapınma derecesinde partinin ismine veya liderine bağlılık göstermekte, her ne olursa olsun partisini değiştirmemektedir. İkisi de aynı şekilde olumsuz bir durumu temsil eden bu büyük kitleye karşılık, ancak %20'lik bir kesim belirli oranda sadakat duygusuna sahiptir; bunlar hemen parti değiştirmiyorlar, önemli bir yanlışlık veya ilkelerden sapma gördüklerinde, eğer o sapma değiştirilmiyorsa partiyi terk ediyorlar. Bu, AK Partiye verilen desteğin ne oranda sağlam ve sürekli olacağına ilişkin bir soruya cevap vermede kolaylıkla dikkate alınabilecek bir veridir. AK Parti yönetimi son derece hareketli, her an bir yerlere meyleden bir halk desteğine sahip olduğunu unutmamak; adımlarını atarken bunu dikkate almak zorundadır. Halkın desteği ne sonsuz güvene yol açmalı, ne de destekteki gevşeklik bir korkuya neden olmalıdır.

AK Partinin ayaklarının altında her an patlamaya hazır mayınlardan birisi ise 'muhaliflerin'den gelmektedir; yani 'merkez'in siyasetteki temsilcilerinden. Şurası açıktır ki, Türkiye'de 'merkez'in, halka, halkın istek ve hassasiyetlerini dikkate alarak gerçekten vaat edebileceği veya verebileceği bir şey yoktur. 'Merkez' ancak 'halka rağmen' değişim projesi üretir. Zaten 'merkez-çevre' veya 'devrim-evrim' ayrışması bunun gereği olmuştur. 'Merkez'in iktidar olabilmesinin veya iktidara yaklaşabilmesinin tek yolu, 'çevre'ye yakın parti veya hükümetlerin zaafalarını ön plana çıkararak, o zaafaları malzeme edinerek, sadakat duygusu zayıf kitleyi kısa süreliğine de olsa kendi yanına çekmekten geçmiştir. 27 Mayıs, 12 Eylül veya 28 Şubat'ta olan sadece budur. Bu nedenle, 'merkez'in veya merkezin sesi olmaya hazır partilerin hükümet olabileme arzularını biraz olsun gerçekleştiren veya gerçekleşme ihtimalini yükselten tek şey problem üretmekten geçmektedir. Kurgulanan problem dönemlerinde 'çevre'nin adamları yanlış adımlar atmakta ve böylelikle 'merkez'in adamlarına malzeme çıkmaktadır. Bu itibarla 28 Mart seçimleri öncesinde CHP'nin tutum ve tavırları son derece önemlidir. Halka sunabileceği projeleri olmadığı her halinden belli olan ve 3 Kasım'daki halk desteğinin büyük çoğunluğunu, halka sıcak gelen Şeyh Edebali'li, Hacı Bektaş'lı söylemlerle, miting alanlarında Yaşar Nuri Öztürk'e verdirilen "fetvalarla" alan CHP, varlık nedeni ve ideolojik yapısı

gereği 'çevre'yle entegre olamadığı için, AK Parti iktidarı döneminde 3 Kasım öncesi söylemini tamamen terk ederek gerilimlerden çıkar sağlama yolunu tercih etmiştir. Bir CHP milletvekili 'AK Parti oy oranını %34'ün üstüne çıkarırsa iç savaş çıkar' diyebilmiştir. 'Kök', 'laiklik', 'rejim', 'cumhuriyet' tartışmaları ve hatta küçük bir ilçenin belediye başkan adayının arabasının kapısına yazdığı '84 yıllık karanlık' yazısının 'rejim' sorunu haline getirilmeye çalışılması, hep 'gerilimden yararlanma' planının gereği olmuştur. Çünkü, bu söylemi her zaman desteklemeye hazır %10 civarında olan kemikleşmiş bir kitle mevcuttur ve CHP onu elinden kaçırmak istememektedir. Bu da gösteriyor ki CHP %10'un üzerindeki herhangi bir oy oranına razıdır; yeter ki barajın altında kalmasın. AK Parti yönetiminin çıkarılmak istenen sunî gerilimlere istemeyerek bile olsa destek olmaması son derece önemlidir. Unutulmamalıdır ki, gösterilecek küçük bir zaafiyeti, amacını aşan küçük bir sözü sonuna kadar kullanmak için bekleyen bir kesim sürekli pusuda yatmaktadır.

Türkiye'de meslekten siyasetçi olanların varlığı herkesin malûmudur. Kimler olduğu bakılan yere göre değişse bile, böylesi bir kesimin varlığını hemen herkes kabul etmektedir. Bu meslekten siyasetçilerin en tipik özelliklerini; varlık nedenlerini ve ikballerini siyasette bulmaları oluşturmaktadır. Çıkarlarının ibresi nereyi gösterirse oraya kolaylıkla meyledebilmektedirler. Gerçi işlerinde hareket alanı çok geniş olmayan, sadece belirli çizgide partilerle sınırlı olanlar da varsa da, bunların nihaî amaçlarını da, her zaman siyasî itibar, bu itibarın sağladığı imtiyazlar ve koltuk oluşturmıştır. Bunlar, trendi yükselen partilere kolaylıkla meyledebilmekte ve tecrübeli oldukları için kolaylıkla basamakları hızla çıkabilmektedirler. Kısa sürede herkesten çok o partili, o görüşlü oluverme 'başarısını' gösterebilmektedirler. Doğal olarak böylesi kişilerin yoğunlaştığı partinin, bugün itibarıyla AK Parti olmasını beklemek gerekir. Bugünün şartlarında böyle kimselerin SP, ANAP, DSP, BBP... 'yi tercih etmeyecekleri açıktır. AK Parti yönetimi bu meslekten siyasetçilere çok dikkat etmek zorundadır. Tecrübelenerek ve bilgilenererek değişenlerle, ikballerini AK Partide gördükleri için 'değişenleri' birbirinden ayıracak bilince ve hassasiyete sahip olmalıdır. Zira, bunlar lider kadroyu kolayca havaya sokan, parti yönetiminin vizyonunu etkileyebilen, hata yaptıran,

kendi hatalarını partiye mal eden ve 'nasibinin' bittiğini fark ettiği anda da kolaylıkla başka yerlere akabilen kimselerdir.

İktidar yolunun AK Parti için patlamaya hazır daha başka mayınlarından bahsetmek mümkünse de en tehlikeli olanları bu bahsedilenlerdir. Bunlara bir de AK Partinin kendi elinde tuttuğu ve patlama riski yüksek olan bir başka bombayı eklemek gerekiyor. Bu, siyasi söylemde 'iktidar sarhoşluğu' olarak isimlendirilen ve şu anda sadece AK Partilileri ilgilendiren durumdur. Normal şartlarda iktidar sarhoş eder/edebilir, üstelik iktidarda iken daha da muktedir hale gelmişseniz 'sarhoş' olma ihtimaliniz daha da artar. Ak Partinin 16 aylık hükümet dönemi 'sarhoş' olma ihtimalini iyice kuvvetlendirmiştir. Zira, normalde hükümet olmak halk desteğini azaltır, muhalefette olmak ise destek kazandırır. Ancak bu sefer 16 aydır hükümet olan AK Parti destek kazanımıyla koltuğunu sağlamlaştırırken, ana muhalefet partisi olan CHP kısmen de olsa destek kaybına uğrayacak görünüyor. İşte bu 'iktidar sarhoşluğu' için önemli bir zemindir. Böylelikle AK Partinin elinde tuttuğu bomba çok kolay patlar bir hale gelmiştir. AK Partinin yapması gereken şey, elinden bırakması zor olan o bombaya çok dikkat etmesidir. Unutmamalıdır ki o patlayınca sadece AK Partinin elinde patlamış olmayacak, aynı zamanda 'çevre'de patlamış ve 'çevre'nin yüzyıllık umutlarını yok etmiş, elini-kolunu bir süreliğine de olsa yaralamış olacaktır. ■

Dipnotlar

- 1 Doğan, Mehmet, *Gölgedeki Adam*, Ankara, 2000, s.123
- 2 Aydemir, Ş. Süreyya, *Tek Adam Mustafa Kemal*, İstanbul, 1969, s. III/397, 398
- 3 Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Ankara*, İstanbul, 1999, s. 119
- 4 Karakaş, E., *40 Yıllık Gazeteci Gözüyle İşte Ankara*, İstanbul, 1977, s. 122
- 5 Bu tespit Fikret Başkaya'ya aittir. Bkz: *Umran*, Sayı: 78, Şubat 2001, s. 85
- 6 Gönülal, İsmet, 'Atatürk İnkılabının Gerekçesi', *Erdem*, C. 4, Sayı 12, Eylül 1988, s. 911.
- 7 Ateş, Toktamış, *Cumhuriyet ve Laiklik*, İstanbul, 1994, s. 123
- 8 Peker, Recep, *İnkılap Dersleri*, İstanbul, 1984, s.18, 19
- 9 Bozkurt, M. Esat, 'Türk Medeni Kanunu Nasıl Hazırlandı?', *Medeni Kanunun 15. Yıldönümü İçin*, İÜHF, İstanbul, 1944, s.11
- 10 Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal*, s. III/211
- 11 Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 154
- 12 Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 154

YAKIN TARİHTEN DERSLER

ABDURRAHMAN EMİROĞLU

Tarihçi İbn Haldun'un "geçmişler geleceğe suyun suya benzemesinden daha çok benzer" fehvasından hareketle; Türkiye siyasi tarihinde yaşanan bazı hadiselerin daha sonraki yıllarda da neredeyse aynıyle vaki olduğunu, hatta periyodik olarak tekrarlanıp durduğunu hatırlattıktan sonra; bu yazıda 1950'lerin Demokrat Partisi ile 2000'lerin AK Partisi arasında bazı benzerlikler kurmaya ve bundan hareketle birkaç uyarıda bulunmaya çalışacağız.

50 Yıl Önce

Yaklaşık çeyrek asırlık "Şeflik Devri"nin son bulunduğu 1950'lerdeyiz: Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesi ile "Halk Partisi artık, bir halk partisi değildi. Halkla zaten pek de kaynaşamamıştı. Son zamanlarda ise, halktan büsbütün kopmuştu..."¹ Halk Partisi'nin "cebren ve hile ile" kazandığı 1946 seçimleri, Şeflik Devri'nin ömrünü sadece birkaç yıl daha uzatabildi ve 1950 seçimlerinin hilesiz/hud'asız yapılması sonucu Tek Parti iktidarı alaşağı oldu; böylece yoksulluk, zulüm, baskı altında bunalan millet rahat bir nefes aldı.

İşte, 1950'den 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar geçen bu on yıllık sürede olup bitenler hayli önemlidir. Doğrusu, ordu üzerinde belirgin bir ağırlığı olan İnönü liderliğindeki CHP'nin, CHP'li medyanın ve siyasetin odağındaki üniversitenin elele yürüttükleri psikolojik harp teknikleri günümüz için oldukça anlamlı ve ibretâmez dersler içermektedir. Dolayısıyla, bu on yılda meydana gelen bazı gelişmeleri hatırlatmakta fayda mülâhaza ediyoruz:

Bir kere, DP iktidarının, CHP'nin "Batıcı/Amerikancı" çizgisinden pek taviz vermediği, hatta bazı konularda (örneğin; NATO'ya girmek için Kore'ye asker göndermek gibi) daha da ileri gittiği halde sistemin asıl sahiplerince meşrû kabul edilmeyip cezalandırıldığını görüyoruz.

Saniyen, yıllardır ezilen, bunalan halkın beklentileri doğrultusunda iktidara gelen Demokrat Parti döneminde memlekette bir ölçüde dini özgürlük havasının yaşanması karşısında koparılan fırtına oldukça câlib-i dikkattir:

17 Haziran 1950'de "Türkçe ezan okuma zorunluluğu"nu kaldıran "Ezanın Türkçe mi, yoksa Arapça mı okunacağına karar vermek din adamlarının yetkisine bırakılmıştır" hükmü, Meclis'te CHP'lilerin de desteğiyle kabul edilmiş olmasına² rağmen, CHP'li basın "Arapça ezan mecburiyeti getirildiği" propagandasıyla ortalığı toza-dumana boğmuştur. İlginçtir, DP listesinden bağımsız milletvekili seçilen Nadir Nadi, daha yasa çıkmadan Cumhuriyet'te "Ezan'ın Arapça okunmasının giderek büttün devrimleri ortadan kaldıracak bir süreci başlatacağını, yarın fes giyilmesine, öbür gün Arap harflerinin kullanılmasına müsaade edilebileceğini"³ iddia etmiştir. CHP, iktidarının son demlerinde halka şirin görünmek için kapalı bulunan 19 türbeyi açarken "din istismarı" yapmış olmuyordu; ama DP iktidarı sadece Eyüp Sultan türbesini buna ilave edince kıyamet kopuyordu. Yine CHP hükümeti 1949'da okullara ihtiyari din dersi koyduğunda, imam-hatip kursları ve İlahiyat Fakültesi açtığında bir problem olmuyordu; ama DP iktidarı "velilerince beyanname verilerek din derslerine girmek istemeyenler" hariç, okullarda bütün öğrenci-

lerin din dersine girmesi şeklinde bir değişiklik yaptığında, bu uygulama “Şeriat’a gidiliyor” yaygaralarına yol açıyordu. Nadir Nadi, “Milletvekillerinin çoğunluğu yarın Anayasa’nın ikinci maddesini kaldırır ve yerine ‘Türkiye Cumhuriyeti, İslam esaslarına riayeti vazife bilen bir devlettir’ gibi bir başka madde koyabilir.” diye yazıyordu.⁴

Şubat 1951’de Kırşehir’de bir Atatürk büstünün şaibeli bir şekilde tahrip edilmesi (bu olaydan Ticanîler diye bilinen küçük bir grup sorumlu tutuldu) CHP’li basın için bulunmaz bir fırsat oldu: İrtica hortlamıştı!... Atatürk inkılapları yok etmek üzereydi!.. Her an Şeriat ilan edilebilirdi!.. Gericiler, yobazlar hükümetten cesaret almışlardı!... vs. vs.

Basının irticâ yaygaraları karşısında kendisini birşeyler yapmaya mecbur hisseden Menderes hükümeti, bir yandan “Atatürk inkılaplarının gerçek koruyucuları olduklarını” sık sık dile getiriyor, öbür taraftan da “Dinî mürteciler, komünistler ve diğer sapıklar hürriyetin düşmanıdır” diyerek bunlara savaş açıyordu. Böylece kendilerini devletin “asıl sahipleri”(!) olarak görenlerle sisteme sadakat yarışına giriyordu. Ertesi yıllarda “Atatürk İnkılaplarını Koruma Kanunu”nun hemen Meclis’e sevkedilerek kabul edilmesi, C.Rıfat Atılhan’ın İslam Demokrat Partisi ile Osman Bölükbaşı’nın Millet Partisi ve Milliyetçiler Derneği’nin 73 şubesinin, “irtica” gerekçesiyle kapatılmaları bu cümledendi. Keza Medet, Gençlik, Nuhun Gemisi, Nazım Hikmet, İdare-i Maslahat... gibi sol yayınlarla Sebilürreşat, Ehli Sünnet, İslam Yolu, Allah Yolu... gibi İslami yayınların kapatılması da aynı gayretkeşliğin ürünü idi. Menderes iktidarı, Celâl Bayar’ın bu tür uygulamalarla irticâ suçlamalarından kurtulacağına, rejimin “asıl sahipleri”ne kendini beğendirebileceğini düşünmüş olmalıydı, ama tam tersi ol-

du; üstelik Demokrat Parti kendi bindiği dalı kesmiş olmakla iktidarının da sonunu hazırladı...

DP’nin 1954 seçimlerinden mutlak bir zaferle çıkması (DP: 504, CHP: 31, CMP: 5 milletvekili çıkardı), Menderes iktidarını alabildiğine rahat ve fütursuz davranmaya sevketti. “Odun koysam seçtiririm”le özetlenebilecek kendine aşırı güvenden kaynaklanan ihtiyatsız sözler CHP’li basın tarafından maharetle kullanıldı. Mesela; Menderes’in, “Sizin kudretiniz o kadar büyüktür ki, şu anda isterseniz Anayasa’yı bile değiştirebilirsiniz...” şeklindeki sözleri, ertesi gün basına şöyle yansıtıyordu: “Sizin kudretiniz o kadar büyüktür ki, isterseniz Hilafet’i dahi geri getirebilirsiniz!” Menderes, gazetelere böyle bir söz söylemediğini, konuşmanın aslının yukarıdaki gibi olduğunu açıkladıysa da bu açıklamaya kimse yer vermedi⁵ ve belleklerde Menderes’in “siz isterseniz hilafeti dahi geri getirirsiniz” sözü kaldı. (Bu olaydan tam 40 yıl sonra 1995 seçimleri arafesinde, Necmeddin Erbakan’ın, muhaliflerinin dedikodularına atfen ifade ettiği “kanlı mı, kansız mı?” sözünü, kendisine aitmiş gibi belleklere kazıyan aynı basın değil mi? Ve yine tam 50 yıl sonra Tayyip Erdoğan’ın “bunların kökü bereketsiz” sözünü Cumhuriyet’e ve Atatürk’e yapılmış saldırı gibi değerlendirenler aynı çevreler değil mi?)

Sonuç olarak; Menderes’in iktidar sarhoşluğu, CHP’nin hırçın ve komitacı muhalefeti ile birleşince 27 Mayıs 1960 ihtilaline giden bütün yollar açılmış oldu. Psikolojik harp teknikleri doğrultusunda başlatılan “hain” edebiyatı eşliğinde en basit meseleler alabildiğine abartılarak darbe meşrulaştırıldı ve halkın on yıllık nefes alma dönemi de sona erdi...

50 Yıl Sonra

1954’ten tam elli yıl sonra 28 Mart 2004 yerel seçimlerinden açık bir zaferle çıkan Erdoğan’ın AKPsi ile Menderes’in DP’si arasında benzerlikler kurulmaktadır. Hiç kuşkusuz, zamanlar, aktörler, şartlar değişse de olaylar olaylara, kişiler kişilere, kurumlar kurumlara, anlayışlar anlayışlara benze-yebilmektedir. Ve doğrusu, 28 Şubat sürecinde yaşanan siyasal ve ekonomik krizin ardından Kasım 2002’de % 34 oranında oy alarak tek başına iktidar olan AKP’nin, 28 Mart 2004 yerel seçimlerinde oy oranını % 43’e çıkarması, 50 yıl önceki DP zaferi ile birebir örtüşme de; AKP’ye verilen desteğin artarak devam etmesi, Erdoğan Hükümeti’ni Men-

deres Hükûmeti gibi davranmaya yöneltebilir mi sorularını akla getirmektedir.

Bu benzerlikler üzerinden bazı hatırlatmalarda bulunmadan önce, şöyle bir tespitte bulunmakta fayda var: Cumhuriyetin 80 yıllık tarihine bakıldığında; halkın hem mânen hem de madden bir ölçüde rahat ettiği, ülkenin de pek çok alanda sıçrama yaptığı dönemlerin, Tek Partici resmi ideolojinin karşısında gözüken, halka ve onun değerlerine daha yakın duran, şöyle veya böyle İslâmî duyarlılığa sahip olduğundan yolsuzluk, haksızlık, rüşvet, iltimas, israf vb. olumsuzluklara daha az bulaşan siyasi elitlerin ve bürokratların egemen olduğu dönemler olduğu görülür. **Menderes**'in iktidarda olduğu yaklaşık on yıllık bir *nefes alma* döneminden sonra **Özallı** yıllar; '90'larda da büyükşehir belediyelerinden başlayarak yerel ve siyasi yönetimi **Refahyol** ve nihayet **Akparti**'nin deruhte ettiği "Milli Görüş"lü yıllar, hem Türkiye'nin çeşitli konularda önemli mesafeler katettiği hem de halkın önemli ölçüde rahatladığı zamanlardır. Bu dönemleri şöyle tanımlamak mümkündür: Türkiye'de halkın değerlerine sahip çıkan, eksiği-gediğiyle İslâmî erdemliliği/ilkeliliği gözeten siyasi/bürokratik kadrolar başarılı olmuşlardır. Ve bu durum, yıllardır horlanan dindar kesimin aslında bu ülkeyi batıcı azınlıktan daha iyi yönettiğinin ve yönetebileceğinin kanıtı olarak değerlendirilmelidir.

İmdi, bu tespitten sonra, yakın tarihte yaşanan DP tecrübesinden hareketle, AKP'nin yerel seçimde oy oranını bir hayli artırmış olmasının yol açabileceği sıkıntılara ve AKP kadrolarında meydana getirebileceği muhtemel psikolojik yansımalara dikkat çekmeliyiz. (Bu tespit ve uyarılar, seçim öncesinde yaşanan bazı olaylar ve tartışılan konular dikkate alınarak yapılan birtakım öngörülere dayanmaktadır.)

1. Seçimden güçlenerek çıkan AKP yönetimi, her ne kadar "zafer sarhoşluğuna düşmeyeceklerine" dair beyanlar vermişlerse de kendine aşırı güvenden kaynaklanan bazı yanlışlara düş(ürül)ebilir ve bunlar (bir AKP milletvekilinin özel bir sohbette Meclis'teki askerî üniformalı Atatürk posteri için yaptığı değerlendirmenin fâş edilerek bir kaşık suda fırtına koparılması örneğinde olduğu gibi) sansasyonel biçimde gündeme taşınabilir. Dikkatli olunmalıdır.

2. AKP'nin iktidarını iyice pekiştirmesi, erime sürecindeki CHP'nin ve onlara katılabilecek MHP, DYP gibi "ulusalcı" çizgideki diğer parti ve odakların Kıbrıs ekseninde başlatabileceği bir "vatanı ihanet" kampanyası ciddi bir yıpratma operasyonuna dönüşebilir. Dolayısıyla, AKP iktidarının Kıbrıs görüşmelerinde tavizkâr bir tutum takınmaması, SP'nin de AKP'ye muhalefet gayretiyle "ulusalcı" blokla aynı paralele düşmemesi temenni edilir.

3. AKP'nin ÖSS'de meslek liseleri ve imam-hatiplere uygulanan haksızlığı kaldırma noktasında atacağı adımlar, askerî ve sivil bürokrasinin ve özellikle üniversite dükaklıklarının şiddetli tepkisine maruz kalabilir. Bu konuda erken beyanlar verip gelen tepkiler üzerine geri adım atmak tarzındaki klasik hataya yeniden düşülmemelidir, güdültüye pabuç bırakılmamalıdır.

4. Başörtüsü konusunda da, malum çevrelerden gelebilecek tepkilere göre geri adım atma refleksi yerine net ve kararlı bir tutum izlenmelidir.

5. AKP yöneticileri, sistem nezdinde "meşrûiyet" kazanmak ve partiyi "merkez"e oturtmak gayretinde gözükmüyorlar. Ancak bu gayretkeşlik onları, tabanda ciddi zihinsel travmalara ve savrulmalara yol açacak "talihsiz" beyanlara, konuşmalara yöneltmemeli; herkes ağzından çıkan sözleri ölçüp biçerek ve bir gün herşeyin ölçülüp biçileceği ve hesabının verileceği zamanı gözeterek telaffuz etmelidir. Unutulmamalıdır ki, bugünlerin hem yarını ve hem de âhiri var. ■

Dipnotlar

- 1) Ş. Süreyya Aydemir, *İhtilalın Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kit., İst/1976, s.154.
- 2) Fikri Karanis, *Koltuk Değnekli Demokrasi*, İst/1994, s. 264; Tekin Erer, *On Yılım Mücadelesi*, İst/tarihsiz, s.45.
- 3) *Cumhuriyet gazetesi*, 7 Haziran 1950.
- 4) *Cumhuriyet gazetesi*, 31. 10. 1950.
- 5) T. Erer, a.g.e., s. 260-261.

POSTMODERN DİN KISKACINDA AK PARTİ

HİKMET DEMİR

Türkiye, en son üç Kasım seçimlerinden itibaren iktidara getirdiği partinin genel siyaset ve yaklaşım göz önüne alınırca, ideoloji üzerinden siyaset anlayışına ya da ideolojik görüntü vermeme siyasetine şans tanımış bir görüntü vermektedir. Bu, gerçekten “ideolojileştirme” tavrından bir uzaklaşmayı ifade ettiği oranda Türk siyasetinin tarihi dikkate alındığında, olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Ancak argümantatif ve tanımsal alanı dışarıda bırakan postmodern bir çerçeveyi ifade ediyorsa, işte bu alanı iyi tahlil etmek gerekmektedir. Özellikle 90’lı yıllardan itibaren kendisini Türkiye’de belli eden postmodern çizgi, siyaset alanında tüm farklılıkları olabildiğince azaltıp, siyasi partileri “liberal” ortak paydası altında eşitleyerek kendisini daha net olarak göstermiştir.

Küreselleşme ve sekülerleşme çerçevesinde anlaşılması ve açıklanması daha gerçekçi olan bu süreci ve ardından bugün yaşananları daha iyi tahlil edebilmek için bu makalede biz, öncelikle kısa bir tarih okuması yapmaya, bu tarih okumasında öne çıkan anahtar kavramların altını çizmeye çalışacağız. Daha sonra iktidarda olan mevcut anlayışın imkan ve zaafiyetlerine dikkat çekmeye gayret edeceğiz.

Kavramsal Çerçeve ve Tarihi Arkaplan

Batı’daki emsalleri gibi “sağ” ve “sol” üzerine kurulan Türk siyase-

tinin 1980’lere gelinceye kadarki sürecinin, aslında bu topraklara yabancı olan “sağ” ve “sol” kavramlarının oturtulmaya çalışılma çabası olarak okumak daha mantıklı görünmektedir. Aslı itibarıyla herhangi bir kültürel zemini olmayan sağ ve sol, bu sebepten olsa gerek kaynağından oldukça mesafeli Türkiye’ye özgü anlamlar da kazanmıştır. Gerçi burada kaynağı dışarıda olan her kavramın başına bu tür şeyler geldiği söylene ve bunun doğal olduğu ifade edilse de, problemleri alanın da buradan başlayarak genişlediği açıktır.

Diğer yandan Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren salt “batıcı” olan aydınların ve genel anlamda düşüncenin, daha sonra “sol” kavramının kristalize olmasında zemin oluşturması, sağ ve sol kavramlarının siyasal ve toplumsal içerik olarak ihtilal sonrası Fransa Meclisi’ndeki konumundan açıkça farklılaştığını; dolayısıyla ifade ettiği anlamların tersine çevrildiğini bize göstermiştir. Yani statükocu sol ile ona göre daha değişimci olan sağ. Nitekim Türkiye bugün, solun da oraya geldiği liberal bir değişimi 1980’lerden itibaren sağ bir parti ile yaşamaya başlamış, sol, statüko üzerinden siyaset yapmanın genel adı olmuştur.

Redd-i miras yapsalar da Ak Parti’nin bugünkü donanımı ve kadrosunda ciddi rolü olan “Milli Görüş”, tarihi ve konjonktürel olarak ele alınmadan Ak Parti’yi tam anlamıyla anlamak söz konusu olamaz. Milli Görüş, Erbakan ile birlikte 1960’ların ortaların-

dan itibaren kıpırdamaya başlayıp, 1960'ların sonunda Milli Nizam Parti'siyle Türk siyasi hayatına giren, pratiklisi önceleyen siyasal bir kavramdır. Bu noktada bu yılların hangi karakteristikleri taşıdığına bir göz atmak uygun olacaktır. Özellikle "Sol"un Osmanlı'dan bu yana dinle ilişkilerinde problemler alanların genişliğine dikkat çekilmelidir. İslam'ı terakki-i mâni bir din olarak gören ve bu bağlamda Osmanlı'nın son dönemlerine kadar tanım ve tanımlamalarda önemli bir yer tutan dinin bu hayati konumunu sorgulayan sol, Türkiye'de tarihi seyri içerisinde dinle mesafesini korumuştur. Sağ ise

Türkiye'nin özel tarihi seyri içerisinde konjonktürel yüklemeleriyle dinle daha yumuşak bir ilişki içinde olmuş, bu bağlamda sağ ve

din arasında bir yakınlık kurulagelmıştır. Öyle ki, Milli Nizam Parti'sine gelinceye kadar "din" ve "dindarlık" bir şekilde sağ ile zorunlu ilişki içinde ele alınmıştır. Hatta Milli Nizam ve nispeten Milli Selamet Parti'sinin Türk siyasetinde yaşadığı süreç, İslamcı siyasetin (?) sol ve bilhassa sağ ile zorunlu ilişkisini sona erdiren bir rol oynamış, 1980'lerden sonra Refah Partisi ile bu netleşmiştir. Dolayısıyla Milli Nizam, Milli Selamet, Refah, Fazilet ve Saadet çizgisi Türkiye'de din-siyaset ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir fonksiyon icra ederken, diğer yandan özellikle siyasi düzlemde İslamcılık (?) ile sağın ayrışmasında neredeyse en önemli aktör olmuştur.

Diğer yandan 1960'lı yıllar, dünyada önemle altının çizilmesi gereken birkaç kesişme noktasını ifade etmektedir. Bir kere bu yıllar geçmişte dinin devrini tamamladığı ve bir müddet sonra yok olacağı şeklindeki pozitivist yargı ve beklentilerin iflasının itiraf edildiği yıllardır. Nitekim oldukça popüler hale gelen "dinlerin yükselişi", çoğunlukla bu dönemde başlatılmaktadır. Yine aynı mealde "Tanrı'nın intikamı" adlı eserinde Gilles Kepel, dinin dünyayı yeniden fethettiği iddiasını dillendirmektedir. Dolayısıyla din, kendisi hakkındaki iddiaları yalanlayan bir tartışmanın nesnesi

olmuştur ki, Türkiye'de siyasi gelişmelere bunun etkisinden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Diğer yandan bu dönem, modernizmin Batı içinden de yoğun eleştirisinin yapıldığı ve mimariden başlayarak Postmodern iddiaların (bilhassa din açısından önemli) dillendirilmeye başlandığı yıllardır. Bu postmodern tartışma ve iddialar, Türkiye'de içerik olarak küreselleşme ile birlikte 1990'lardan itibaren kendisini gösterecektir. Bu dönem ayrıca soğuk savaş şartlarının giderek yoğunluğunun düşürülmesinin başlangıç yıllarına denk gelmektedir.

Milli Nizam Parti'sine gelinceye kadar "din" ve "dindarlık" bir şekilde sağ ile zorunlu ilişki içinde ele alınmıştır. Milli Nizam İslamcı siyasetin sol ve bilhassa sağ ile zorunlu ilişkisini sona erdiren bir rol oynamıştır.

1970'li yıllarda ideolojik kamplaşmalar doruğunu ulaşmıştı. Ancak bu kamplasma içindeki partiler 1980'lerden itibaren gittikçe yoğunluğu

düşen bir "ideolojik" kayba uğradılar. 1980'lerin sonunda özellikle Sovyet blokunun resmi çöküşü, partilerin giderek "sağ" dan ve "sol"dan kayarak liberal çizgide eşitlenmesini hızlandırmıştır. Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezine de uygun olarak, aslında hiçbir düşünsel, teorik, argümantatif karşı iddiaya sahip olmayan ve salt küresel aktörlerin gücüne "iman etme"yi gerektiren bu süreç, Türkiye'de siyasal partilerde de bir aşınma meydana getirmiştir. İşte bugün "sol, sağ ve İslamcı (?) partilerin birbirinden farklı kalmadı" söylemi bunun bir sonucu olarak görünmektedir. Dolayısıyla burada bilhassa postmodern söylemlerin öne çıktığı küreselleşme süreci ilk elden hatırlanmalıdır.

Tam da bu noktada dinin gerek dünya ölçeğinde gerekse Türkiye siyasetindeki konumu ve tartışılma biçimi önemlidir. Çünkü dünya ölçeğinde yaygınlaşma eğiliminde olan küreselleşme, bireyselleşen bir dindarlığa vurgu yaparken; diğer yandan herhangi bir iddiayı dillendiren, doğru ve yanlışlar koyan, dünyevi hadiselerle olumlu ya da olumsuz tavır almaya sevkeden bir dine karşı mesafeli durmuş, hatta böyle bir dini anlayışı ötelemiştir. Tabii burada küresel aktörlerin projeleri son derece önem taşımaktadır. Küreselleşme için çok şey söylene de son tahlilde onun "benzeştir-

me”, dolayısıyla “hegemonya” ürettiği bellidir. Dolayısıyla bu hegemonik sürecin karşısında hiçbir argümantatif tartışma yapmak istemediği, bu tür bir tartışmanın olabileceği tüm alanlardan uzak durduğu görülmektedir.

Küreselleşmenin, Türkiye siyasetinde de izlerini sürebileceğimiz bazı karakteristiklerini ortaya koymalıyız. Öncelikle kürselleşme, ideolojik tavırların da ötesinde argümantatif tartışmalardan tümüyle mesafe almaktadır. Bunun anlamı gündelik hayatın, hazların, seküler bir dünya hayatının öne çıkması, insanların hayatın anlamı, ahiret vb. gibi ciddi soru-

l a m a l a r d a n
uzak tutulmasıdır ki bu durum, sadece “gönlünce yaşa” felsefesinin (!) karşısında ortaya konulabilecek ciddi tezleri,

önerileri akledecek bir insan portresinin gün geçtikçe yok olmasıdır. Şüphesiz salt ideolojik tavırdan uzaklaşma olumlu bir gelişme olmakla birlikte, mevcut süreç bunun da ötesine geçerek değerlerde erimeye doğru varmıştır. Bu bağlamda herhangi bir din/düşünce ya da felsefenin “iddia”ları, gündelik yaşamın içinde eritilerek iddiasız bir din/düşünce ya da felsefe üretilmeye çalışılmaktadır. Bu da tam olarak bir sekülerleşme sürecidir ki buna, “postmodern İslam” da demek mümkündür. Ak Parti tam da böyle bir dönemde iktidar olmuştur.

Dikkat edilirse Türkiye, 1983’ten bu yana Özal iktidarıyla birlikte bu süreci gittikçe yoğunlaşan biçimde yaşamaktadır. Özal’ın partisi dört eğilimi birleştirdiği iddiasındaydı ki, bu birleşme noktasını ideolojisiz bir liberalizm oluşturmaktaydı. Nitekim Ak Parti de bir çok yönden Özal’ın partisine benzetilmiştir.

Böyle bir zaman diliminde iktidar olan Ak Parti ile ilgili dikkat çekilmesi gereken (Tabii ki bir çok karakteristikleri var ancak konumuzla bağlantıları olan) birkaç nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yaptığı siyaseti dayandığı yer olan ortak akıl, ikincisi de küreselleşmeyle bağlantılı olarak Postmodern din ya da sekülerleşme.

Şimdi bunları teker teker ele alarak Ak partinin imkan ve zaafiyetlerini incelemeye çalışacağız.

Ortak Akıl

Ak Parti ısrarla siyasetini “ortak akla” dayandırdığını deklare etti. Ortak akıl, onların kullanımında, anlaşıldığı kadarıyla kendilerini herhangi bir düşünce/din/ideolojiye refere etmeden “ortak iyi” etrafındaki buluşmayı ifade ediyor. Ancak bu kavramla ilgili ne kadar açıklama yapılırsa yapılsın, nihayetinde onu netleştirmenin bir imkânı yok-

tur. Çünkü bu denli “aklı” karışmış bir toplumu, ortak bir akılda buluşturmak ne derece mümkün olacaktır?

Türkiye’nin siyasi tarihinde

her türlü dini ve ideolojik referanslı siyasetler, dünya konjonktürüne bağlı olarak küreselleşmenin işlerlikleri doğrultusunda eleştirilmişti. Bu çerçevede siyaset de merkezde yeniden yapılandırılma içine girdi. Nitekim sağ, sol ve İslamcı siyasetin merkezde yeniden yapılandırılması, Ak Parti gibi bir oluşumu sonuçladı. Bu yeni süreç, hem iç hem de dış siyasetin etkileriyle zaten içerik olarak sağ ve solu eritmişti. İşte Ak Parti tüm bu eski siyaset tarzlarından herhangi birine referansın konjonktür olarak iktidara imkan ve süreklilik kazandırmayacağı bir ortamda “ortak akıl” kavramını tekrar günyüzüne çıkarmıştır.

Aslında burada Türk siyasi tarihindeki birçok olumsuzlukları bertaraf etmeye yönelik bir atfı vardır. Sağ, sol ya da İslamcı (?) siyasetten herhangi birinin referansını tek başına kullanmadan ve “ortak” kelimesinin bütün getirilerine talip olan, eklektik yönleri ağır basan bir siyasi tavır geliştirmeye çalıştı. Bu arada en fazla “din”i de kırmızı hatlardan biri ilan etti. Şüphesiz Ak Parti söz konusu olduğunda bu vurgunun özel bir önemi bulunmaktadır. Çünkü bağrından koptuğu siyasal yapının dinle ilişkilerinin ve Türk siyasetindeki etkilerinin baştan Ak Parti’ye transferi, tümüyle Ak Parti tarafından kabul edilmedi. Ak Parti Mil-

SEÇİM

li Görüş'ün kâr hanesinde kayıtlı bulunan belediyeçilik, teşkilatçılık v.s. tüm unsurları iktidar talebinde bulunurken bir referans olarak gösterirken, dinsel içerikli söylem, tartışma ve argümanlarına olabildiğince eleştirel yaklaştı. Recep Tayyip Erdoğan'ın seçim başarısındaki en önemli unsurun "Refahlı" ve "başarılı" bir İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olması burada hatırlanmalıdır. İşte Ak Parti'nin "ortak akla" dayandığı söylediği siyaseti böyle bir konjonktürün ürünüdür.

Ortak akıl partiyi nereye kadar götürür? Nasıl bir imkan verir ve hangi zaafiyetleri açığa çıkarır? Öncelikle belirtmeliyiz ki, ortak akıl, pratikte öyle sanıldığı kadar sağlanması kolay bir şey değildir. Nitekim burada Nasrettin Hoca'nın şu fıkrasını hatırlatmak uygun olacaktır: Hoca, oğlu ve eşiği bir gün seyahata çıkarlar. Hoca eşiğin üzerinde olduğu halde bir beldeden geçerken onları görenler hocayı kınayıp; "yazık tırnak kadar çocuğu yürütüp kocaman adam eşiğe binmiş" derler. Bunu duyan Hoca kendisi iner ve çocuğu eşiğe bindirir. Bir başka yerde onları görenler; "yazık ihtiyar adam yaya, çocuk eşiğin üzerinde" diye söylenirler. Bunun üzerine Hoca da eşiğe biner. Bir başka yerde; "yazık hayvana, bu insafsızlıktır" deyince ikisi de inerler ve eşek önde onlar arkada yürürler.

Biraz ileride; "şu enayilere bak! Hayvana binmiyorlar" deyince Hoca çaresiz oğlu ile eşiği sırtlanır ve öyle giderler.

Ak Parti öncesi hükümete olan tepkiler düşünüldüğünde Ak Parti'nin "ortak akla" dayalı siyaseti bir takım dengeler (ekonomik, sosyal vb.) yerine oturuncaya kadar bir imkan sunabilir. Ancak bu, ileri boyutta küreselleşme ideolojisinin Türkiye ayağı haline geldiğinde ancak sekülerleşme sürecine katkı sağlar.

Gerek Fukuyama'nın "Tarihin Sonu", gerekse Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezi dikkatle okunduğunda, küreselleşmenin şuuraltında İslam'ın tuttuğu yer daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü İslam küreselleşmenin yıkıcı etkileri karşısında yegane argümantatif, önerisi olan bir dindir. Halbuki küresel hegemonya tüm bunları eritme amacındadır. Bir kere çok safça gerek Amerika'nın, gerek Avrupa'nın (Birliği) her halükarda bizim özgürlüğümüz lehinde olumlu tutum içinde olacağını zannetmek doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü İslam küreselleşmenin yıkıcı etkileri karşısında yegane argümantatif önerisi olan bir dindir. Halbuki küresel hegemonya tüm bunları eritme amacındadır. Zira dünya ölçeğinde "ortak akıl" Batı'nın kendi aklını hegemonik olarak "ortak" saymasına dayanan itibari ve dayatmacı bir anlam taşır. Altı kazındıkça bütün akılları aynı sayan Aydınlanmacı ve modernist (felsefi, sosyolojik ve zihni tüm içerimleriyle birlikte) bir zihniyetle karşılaşıyoruz.

Postmodern Din

Postmodernliği anlatmanın zorluğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu, postmodernliğin muhtevastından kaynaklandığı kadar, henüz modernlik kadar bir "gösteren"i olmaması sebebiyledir. Biz bu başlık altında öncelikle konumuzla ilgili olduğu kadar postmodernliğin bazı niteliklerine değindikten sonra bunun yansımaları ve postmodern bir İslam'ın ne anlama geleceğini belirtmeye çalışacağız.

Postmodern durumun en önemli karakteristiklerinden biri hakikat iddiasına, doğru iddiasına sahip olmamasıdır. Buna göre postmodern durumda herhangi bir düşünce/ideoloji ya da din "doğru" olduğu iddiasında bulunamaz. Herkesin doğrusu-

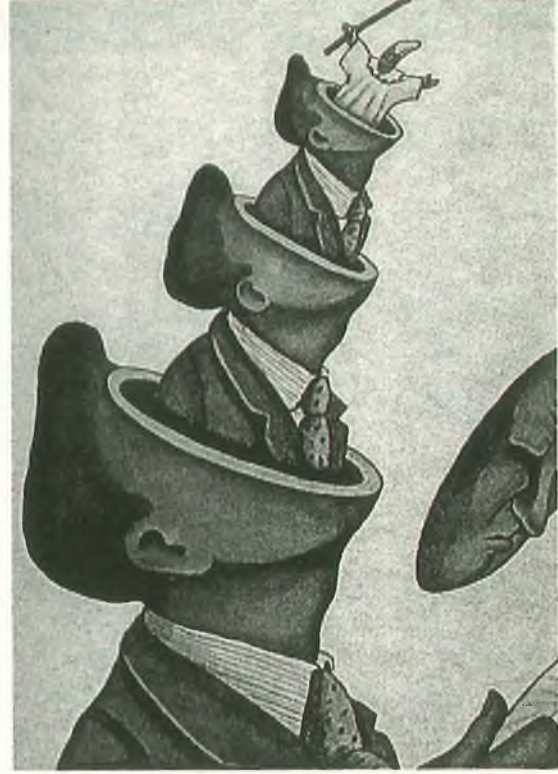
nun kendisine olduğu temel ilke olarak kabul edilmiştir ve “doğru” onu dillendiren bireyin dışına taşamaz. Bilindiği gibi dinler, bir hakikat iddiasındadırlar ve bu bağlamda yayılmalarını teşvik ederler. Doğru ancak teori içidir; dolayısıyla teoriler arası bir doğrudan söz edilemez.

Postmodern durumun ikinci temel karakteristiği; birinciyle bağlantılı olarak rölativizmin yeniden canlanmasıdır. Bunun vardığı yer; hiçbir düşünce/nesne hakkında sıfatları kesin bir yargı ile kullanmanın artık imkan sınırının dışına çıkmasıdır. Yine postmodern durumda gerçeklik keşfedilmeyip yeniden inşa edilmektedir. Buna göre dinlerin “gerçekten bağımsız yorum yoktur” anlayışı postmodern durumda “yorumdan bağımsız gerçeklik olmadığı” mottosuna dönüşür. Bu durumda konjonktürel değişimlere göre gerçekliğin yeniden inşası söz konusu olacaktır ki, gücün burada belirleyiciliği hemen fark edilebilecektir. Zaten bunun bir sonucu olarak gündelik hayat önplana çıkmaktadır.

Postmodernliğin kısaca ve konumuzla ilgili belirttiğimiz bu nitelikleri pratikte şu sonuçları ortaya çıkarmıştır. Öncelikle genelde bireyselleşme ve özelde dinin bireyselleşmesi hem yaygınlaşmış hem de bir odak noktası haline gelmiştir. Çünkü bireyler arası bir doğruluk olmadığından, herkesin kendi doğrusunu ve hakikatini yaşadığı bir dindarlığa doğru gidış yaşanmaya başlamıştır. Dolayısıyla dini metinler sübjektif anlamların yeniden inşa edildiği bir bağlama oturmuştur. Yani her bireyin kendi yaşam tarzını metne onaylatmasının mümkün olduğu bir rölativite ve sübjektivite kışkırtılmıştır. Şüphesiz bu, dini metinle ilgili oluşan içtihat çeşitliliklerinden farklı bir noktayı oluşturmaktadır. Böylece sanallıklar/zanlar/ sübjektiflikler yeniden “gerçek”leştirilecektir.

Açıklamaya çalıştığımız postmodernliğin bu somutlaştırımı sonucu ortaya çıkan din, bireysel, herhangi keşfedilecek bir gerçekliği olmadığı gibi yorumlarla gerçekliği yeniden inşa edilen, argümantatif ve tanımsal olmayan, görel, konjonktür ve değişimlere göre şekillenen bir hüviyete bürünmektedir. Böylece dini inanç ve pratikler gittikçe pastelleşerek, dünyevi olanla yeniden tanımlanır ve anlaşılır hale gelmektedir.

Ak Parti'nin dinle ilişkilerini şekillendiren en önemli husus, Ak parti ile ilgili dillendirilen “din-

ci” söylemidir. Özellikle Ak Parti kadrolarının ve devraldığı tarihsel mirasın her halükarda önüne çıkarılması, onun dinle ilişkisini belirleyen önemli bir şuuraltı gibi görünmektedir. Bu şuuraltı Ak Parti'nin politikalarının önünde bir ket oluşturabilecektir. Ak Parti küresel ölçekte tasarlanan Postmodern bir din ya da hangi içerimleri taşıdığı net olmayan “ortak” kavramı konusunda dikkatli olmak zorundadır. Kanaatimizce onu bekleyen en önemli temel problemlerden ikisi budur. Çünkü bu konudaki tavrı, Ak Parti'nin uzun soluklu olup olmamasıyla direkt alakalıdır.

Genel seçimlerdeki başarısıyla iktidarının ardından yerel seçimlere doğru yaklaşırken Ak Parti'ye olan teveccühün yoğunluğu ve yerel seçimlerdeki muhtemel başarı beklentilerinde yükselen coşku sesleri arasında Ak Parti yapılacak uyarıları duyamayabilir. Ancak Ak Parti nereye yelken açtığını ve hangi enstrüman/araçlarla dinamiklere yaslandığını çok iyi bilmek durumundadır. Şüphesiz Amerika ya da Avrupa'nın hesapları vardır ve Ak Parti'nin her görüşmesi bu hesaplarla uyumluluk içinde olduğunu göstermez. Bu yazı Ak Parti tarafından evrensel düzeyde özenle işlenmeye çalışılan “Postmodern din” konusunda uyarı olarak algılanacaksa, işlevini yerine getirmiş olacaktır. ■

TEVHİD DİNİNİN TEMEL DEĞERLERİ VE SIRAT-I MÜSTAKİM

YILDIRIM CANOĞLU

"Bu benim dosdoğru olan yolumdur, şu halde ona uyun.
Sizi O'nun yolundan ayıracak başka yollara uymayın." (6/153)

Geçen sayıdaki incelemede din kavramının beş ana boyutu ihtiva eden anlamsal bir sahaya sahip olduğu sonucuna varmıştık. Bu beş ana boyut, bu çalışmada çok kullanılacağından hatırlatılmasında fayda vardır:

1.Boyut: Yüce, yüksek egemenlik sahibinden gelen üstünlük, galibiyet ve mutlak hakimiyet; tek ve mutlak otorite.

2.Boyut: Bu yüce, yüksek egemenlik sahibinin verdiklerine karşı kendini borçlu hissedip ona boyun eğmek, itaat etmek, tapınmak, hizmet yapmak, ibadet yapmak.

3.Boyut: Yüce egemenlik sahibi yüksek otoriteden gelen değerler sistemini benimseyip yaşama aktaran insan topluluğu, 'Millet', Ümmet.

4.Boyut: Bu yüce egemenlik sahibi yüksek otorite tarafından vazedilen değerler sistemi çerçevesinde fıtrat üzerine inşa edilen inanç, düşünce ve ameli nizam (Hayatın her alanının vaaz edilen değerler sistemine göre tanzim edilmesi).

5.Boyut : Yüce egemenlik sahibi yüksek otoriteden gelen değerler sistemine karşı insanın gösterdiği tepkiye bağlı olarak verilen ödül ve ceza sistemi.

İster Tevhid Dini, isterse şirk dini olsun hepsinde bu beş ana boyut bulunmaktadır. Bu boyutlar, dinleri birbirinden ayıran ana parametrelerdir. Her dinde bu 5 boyut arasında, kendi içerisinde bütünlük sağlayacak şekilde, özel bir bağ vardır. Bu boyutlardan biri veya bir kaçı koparıldığında din, kendi orijinalitesinden koparılmış, yeni bir din inşa edilmiş olmaktadır. Bu din, eski

dinle aynı değildir; yapı değişmiştir artık. Bu nedenle Tevhid dininde beş boyutun neler olduğu ve bunlara yüklenen anlam alanlarının nasıl anlaşılması gerektiği açık ve anlaşılır bir şekilde ve derinlikte ortaya konmalıdır. Ancak o takdirde bugün Tevhid dinine karşı başlatılan saldırıların mahiyeti ve hedefi anlaşılabilir.

Bu çalışma, Kur'an'da din ve yol kelimesinin geçtiği âyetler göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Kur'an'da konumuzu destekleyen daha başka âyetler vardır, şüphesiz, Ancak bunlara mecbur kalmadıkça baş vurulmamıştır. Okuyucunun bu noktayı unutmamasında fayda vardır.

Tevhid Dinin Beş Boyutu

Tevhid dini dediğimizde, kafamızda canlanması gereken olmazsa olmazlar nelerdir? Bunu, dinin 5 boyutunu göz önüne alarak cevaplandırmalıyız.

1.Boyut: Tevhid dininde, en yüce, yüksek mutlak hakim otorite, Allah'tır. Allah, Kur'an-ı Kerim'de 'Esmâ-ul Hüsnâ' diye ifade edilen 99 sıfatla kendini tanıtmaktadır. Konumuzla bağlantılı en önemli iki vasfı, Rab'lik ve İlah'lık vasfıdır. (Bu konuda Mevdudi'nin *Kur'an'ın Dört Temel Terimi* adlı kitabının okunması yararlı olur.)

Rab kavramı, Kur'an-ı Kerim'de; 1-terbiye etmek, yetiştirmek geliştirmek; 2- toplamak, yığmak, hazırlamak; 3- mesuliyetini yüklenmek, ıslah etmek, koruyup gözetmek; 4- üstünlük, efen-dilik, başkanlık, sözünü geçirmek, istediğini yapabilmek; 5- malik olmak, sahip olmak anlamların-

da kullanılmaktadır.¹

Rab sıfatı ile Allah kendisini, insanları terbiye eden , onlara yol gösteren, onlara nasıl yaşamaları gerektiği konusunda kanun, nizam vaaz eden ve hüsrana uğramaması için onları koruyup kollayan en üstün otorite olarak tanıtmaktadır.

İlah kavramının anlamı ise; 1- ihtiyaçları görme; 2- himaye etme, 3- teselli ve sükunet verebilme, 4-yücelik ve üstünlük, 5- mabudun ihtiyaçları görebildiği ve himaye edebildiği beklentisini doğurabilecek yetki ve güçlere sahip olabilmek, şahsiyetinin gizemli olması ya da ortalıkta bulunmaması, insanın ona iştiaq duyması.¹

İlah sıfatı ile Allah kendisini, koruyucu, kollayıcı, sığınılacak merci, huzur ve sükun verici, ihtiyaçları giderici ve insanın ona yönelmesi için gerekli donanımlara sahip en üstün bir otorite olarak tanıtmaktadır.

Bu iki vasfı ile birlikte Allah, en yüksek otorite olarak mutlak hakim, mutlak kanun koyucu, hüküm koyucu, mutlak yol gösterici, mutlak terbiye edici, mutlak huzur ve sükun verici ve tek sığınılacak merci haline gelmektedir. Allah bu iki vasfını, hiçbir varlıkla paylaşmamaktadır:

“Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka ilahlar olsaydı yerin ve göğün düzeni altüst olurdu. Arş’ın rabbi olan Allah, o müşriklerin asılsız yakıştırmalarından münezzehtir.”(21/22)(Bak 25/43)

“.. Oysa onlar, tek olan bir ilah’a ibadet etmekten başkasıyla emrolunmadılar. O’ndan başka ilah yoktur. O, bunların şirk koşmakta oldukları şeylerden yücedir.” (9/31)(Keza 2/172)

2.Boyut: Allah; bahsettiklerine karşılık insanın kendisini, Allah’a karşı borçlu hissedip ona itaat etmesi, yalnız ona tapınması ve yalnız ona kulluk yapması ve yalnız ondan korkmasını insandan istemektedir. **İbadet** kelimesi Kur’ân’da **kulluk, tapınma ve itaat** anlamlarını ihtiva edecek bir bütünlük içerisinde kullanılmaktadır.¹

“Andolsun, biz her ümmete: «Allah’a kulluk edin ve tağuttan kaçının» (diye tebliğ etmesi için) bir peygamber gönderdik. Böylelikle, onlardan kimine Allah hidâyet verdi, onlardan kiminin üzerine de sapıklık hak oldu. Artık, yeryüzünde dolaşın da yalanlayanların uğradıkları sonucu görün.”(16/36)

“Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayın, o size apaçık bir düşmandır ve bana kulluk edin, doğru yol budur...” (36/60,61)

Tevhid dininde, insanın Allah’a olan borcunun bir edası olarak itaat, kulluk ve tapınma anlamlarını içerecek bütünlükte Allah’a ibadet etmesi, Din kavramının ikinci ana boyutunu oluşturur. Bu noktada Allah, ibadetin yalnızca kendisine yapılmasını istemekte ve bunu hiçbir kimseye ve hiçbir güçle paylaşmamaktadır:

“Onlar Allah’ı bırakıp hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu Mesih’i rableri olarak kabul ettiler. Oysa Tek İlah’tan başkasına kulluk etmemekle emrolunmuşlardı. Ondan başka ilah yoktur. Allah, koştukları eşlerden münezzehtir.” (9/31)(Bak 21/92,93)

Tevhid dininde dinin birinci ekseni ile ikinci ekseni arasında sıkı bir ilişki olup bu bağ çözülemez; ikisi arasına başka eklemlemeler de yapılamaz. Yukarıdaki âyetlerde, rab, ilah ve ibadet kelimelerinin birlikte zikredilmesi, bunlar arasındaki bağ(ım)lılığın bir ölçüsü olarak değerlendirilmelidir.

3.Boyut: Yukarıdaki âyetlerin ortaya koyduğu diğer bir gerçek de şudur: Tevhid dininde en üst otorite olarak Allah, kanun koyucu, hüküm koyucu, yol gösterici, terbiye edici, yegane sığınılacak merci ve yalnızca kendisine ibadet ve kulluk yapılacak ve yalnızca kendisinden korkulacak tek mercidir. Bu paylaşılmaz. İnsanlar, hevâlarını ilah edinirse, birbirlerini rabler edinirse veya Allah’tan başka güçleri ilah ve rab edinirse şirke sapsmış olurlar. İnsanların, Allah’tan başkasını ilah ve rab edinerek Allah’tan başkasına kulluk ve ibadet yapmaları, tevhid dininin saflığını bozmuş olur. Bu, yüce egemenlik sahibi yüksek otoriteden gelen değerler sistemini benimseyip yaşama aktaran insan topluluğu, ‘**Millet**’ (dinin 3.boyutu) ile ilgili bir durum olduğundan bunu yapanlar; tevhid dininin iki ana boyutundan dışarı çıktıkları için ayrı bir dinin mensupları olmuş olurlar. Çünkü Allah’tan gelen değerler sistemini benimsemiş olanlar, ayrı bir toplum, ayrı bir millet, ayrı bir ümmet olma özelliğine sahiptirler:

"De ki: «Ey insanlar, eğer benim dinimden yana bir kuşku içindeyseniz, ben, sizin Allah'tan başka ibadet ettiklerinize ibadet etmiyorum, ancak ben, sizin hayatınıza son verecek olan Allah'a ibadet ederim. Ben, müminlerden olmakla emrolundum. Ve, «Bir muvahhid (hanif) olarak yüzünü dine doğru yönelt ve sakın müşriklerden olma.» Allah'ı bırakıp da sana ne fayda, ne de zarar getirmeyecek olan şeylere tapma. Eğer böyle yapacak olursan; şüphesiz zalimlerden olursun.»(10/104-106)

Bu âyetlerde **rab**, **ilah** ve **ibadet** kavramları baz alınarak farklı toplulukların varlığına işaret edilmektedir. Toplumlar, iki boyut göz önüne alınarak tasnif edilmiştir. Farklı topluluklarla **bütünleşebilmek** veya farklı toplumlar arasında bir **uzlaşma** sağlayabilmek, ancak bu üç kavramı (rab, ilah ve ibadet), yalnızca Allah'a has kılmakla mümkündür:

"De ki: «Ey Kitap ehli, bizimle aranızda müşterek (olacak) bir kelimeye gelin. (Ki o da şudur:) Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp kimimiz kimimizi Rabler edinmeyelim.» Eğer yine yüz çevirirlerse, deyin ki: «Şahit olun, biz gerçekten Müslümanlarız.»"(3/64)

Görüldüğü gibi uzlaşma, bu üç ana kavram çerçevesinde aranmaktadır. Bunları En yüce otorite olan Allah'a has kılmadıkça bir uzlaşmanın sağlanmasının mümkün olmadığı; 'müminlerden olmakla emrolundum', 'biz gerçekten Müslümanlarız' ve 'sakın müşriklerden olma' ifadeleri ile dile getirilmektedir.

4.Boyut: Tevhid dinine göre; Allah'tan başkasını ilah ve rab kabul etmeyenler ve Allah'tan başkasına ibadet etmeyenler, ayrı bir millet olma özelliğine sahip olup hayatlarının her alanı, Allah'tan gelen ana değerler sistemine göre tanzim edilmelidir:

"Sizin Allah'tan başka taptıklarınız, Allah'ın kendileri hakkında hiç bir ispatlayıcı-delim indirmediği, sizin ve atalarınızın ad olarak adlandırdıklarınızdan başkası değildir. Hüküm, yalnızca Allah'ındır. O, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru olan din işte budur, ancak insanların çoğu bilmezler."(12/40)

"Aralarında Allah'ın indirdiği ile de hükmet ve

onların hevalarına uyma. Allah'ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni şaşırtırlar diye onlardan sakın. Şâyet yüz çevirirlerse, bil ki, Allah bir kısım günahları nedeniyle onlara bir musibeti tatbirmek istemektedir. Şüphesiz, insanların çoğu fasıklardır. (5Maide 49)(Ayrıca bkz.3/118-120, 2/85-86, 7/3, Hicr 90-95)

Bütün bu âyetlerde Müslümanların, gerek bireysel bazda, gerekse toplumsal bazda ve gerekse gelecek nesillerle ilgili zaman bazında hayatlarının her alanının Allah'tan gelen değerler sistemine göre düzenlenmesi şart olarak ortaya konmaktadır. Allah'tan gelen değerler sisteminin bir kısmı da olsa bile taviz verilmemesi istenmektedir. Onların dostluklarını kazanmak için bile olsa böyle bir sapma hareketine müsaade edilmemektedir:

"Onlar neredeyse, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı düzüp uydurman için seni fitneye düşüreceklerdi; o zaman da seni dost edineceklerdi."(17/73)

Dikkat edilmesi gereken nokta; 3/64'deki âyette farklı toplumlar arasında uzlaşma için Dinin iki boyutu öne çekilmiş iken; şimdi de buna 3. ve 4. boyutlar eklenmiştir. Diğer taraftan 12/40 âyetinde, dört boyut arasında ilişki kurularak dosdoğru dinin tanımlanmakta olduğuna dikkat edilmelidir.

5.Boyut: Dinin dört boyutunu anlatan âyetlerin hemen hemen tümünün sonunda bir ceza ve ödülden bahsedilmektedir. Bu ise Dinin 5. boyutu olarak isimlendirdiğimiz 'Ödül ve Ceza sistemi' demektir. Ödül ve cezanın bir kısmı bu dünya, bir kısmı ise öteki dünya ile ilgilidir. İki dünya arasında ki bir ilişki dolaylı olarak dine zaman boyutunu katmaktadır. Öteki dünyada gerçekleşecek olan **hesap gününün**, **din günü** olarak anılması konunun önemini artırır. Kur'an'da Ahirete imana çok sık vurgu yapılmış olması hesap gününün hatırlatma olarak da değerlendirilebilir.

Dinin 4.boyutu içerisinde yer alan 'Allah'tan gelen değerler sistemi'nin kapsamı nedir ve insanlara nasıl ulaştırılacaktır? Hâlık ile mahluk, yaratılan ile yaratılan, Rab ile kul arasında haberleşme nasıl sağlanacaktır? Bu noktada konumuzla ilgili başka kavramlarla karşı karşıya gelmekteyiz. Bunlar da, vahiy, peygamber, kitap ve hikmettir.

Tevhid dini kapsamında bütün bu konuların daha iyi anlaşılabilmesi için ilk insanla başlayan dini hayatı ve bu hayata karşı İblis'in giriştiği düşmanca saldırıyı çok iyi analiz etmemiz gerekmektedir. Çünkü İblis'le Hz. Adem arasında başlayan mücadelenin mahiyeti ve derinliği anlaşılmeden Tevhid Dini ile şirk dini arasında var olan mücadelenin anlaşılması mümkün değildir.

İlk Tevhid Dini

Hz. Adem'le eşinin cennete yerleştirilmesini anlatan Kur'ân âyetlerinde; Hz. Adem'le eşinin cennette başı boş bırakılmadığı, hayatlarının belli kurallara bağlandığı, cennette kalabilmelerinin kendilerine vazedilen hükümlere, kanunlara bağlı kılındığı, kendilerine helal ve haramın bildirildiği ve düşman olarak da İblis'in tanıtıldığı anlaşılmaktadır:

"Ey Adem, sen ve eşin cennette yerleş. İkiniz de ondan, neresinden dilererseniz, bol bol yi-yin; ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz."(2/35 7/19)

"Ey Adem, bu(İblis) gerçekten sana da, eşine de düşmandır; sakın sizi cennetten sürüp çıkar-masın, sonra mutsuz olursun. Şüphesiz ki, senin acıkmaman ve çıplak kalmaman orda (cennette kalmana bağlı) dır. Ve gerçekten sen burada susamayacaksın ve güneş altında yanmayacaksın da." (20/117-119)

Kendilerine Allah tarafından doğrudan gerekli tüm bilgiler verilmiş ve düşman tanıtılmış olmasına rağmen Hz. Adem ve eşi, İblis'in vaatlerine kanarak tamahkârlık etmiş ve kendilerine çizilen hukuku çiğnemişlerdir:

"Şeytan, kendilerinden 'örtülüp gizlenen çirkin yerlerini' açığa çıkarmak için onlara vesvese verdi

ve dedi ki: «Rabbinizin size bu ağacı yasaklaması, yalnızca, sizin iki melek olmamanız veya ebedi yaşayanlardan kılınmamanız içindir.» (7/20) «Sana sonsuzluk ağacını ve yok olmayacak bir mülkü haber vereyim mi?» (20/120)

"«Gerçekten ben size öğüt verenlerdenim» diye yemin de etti." (7/21)

"Böylece ikisi ondan yediler, hemen ardından ayıp yerleri kendilerine açılıverdi, üzerlerini cennet yapraklarından yamayıp-örtmeye başladılar. Adem, Rabbine karşı gelmiş oldu da şaşırıp-kaldı." (20/121)

Âyetlerde en yüksek otorite (Dinin 1.boyutu) olarak Rab olan Allah geçmektedir. Muhatap topluluk ise (Dinin 3.boyutu), Hz. Adem'le eşinden ibarettir. Kendilerine yasak ağaç gösterilerek helâl ve haram sınırları belirtilmiştir ve hayatlarını buna göre tanzim etmeleri emredilmiştir (Dinin 4.boyutu). Helal sınırlarına tecavüz ettiklerinde; aç ve susuz kalma, çıplak kalma, güneş altında yanma ve cennetten çıkarılıp yer yüzüne gönderilecekleri yani ödül ve ceza sistemi (Dinin 5.boyutu) kendilerine bildirilmiştir. Bütün bunlara itaat ederek uyması (Dinin 2.boyutu) emredilmiştir. Kendilerine vazedilen hukukun dışına, şeytana kanarak, çıktıkları için cezalandırılarak cennetten çıkarılmışlardır.

Bu çerçevede olaya baktığımızda, bu küçük topluluğun yaşantısında Dinin beş boyutunu görebilmekteyiz. Bu nedenle Hz. Adem'le eşine cennette vazedilen bu din ilk tevhid dinidir.

Hz. Adem'le eşi, kendilerine çizilen hukuku çiğneyerek dinin dördüncü boyutunu ihlal etmişlerdir ve fakat İblis'in isyanındaki gibi inat edip ayak dirememişler, suçlarını kabul edip affedilmelerini istemişlerdir:

“Dediler ki: «Rabbimiz, biz nefislerimize zulmettik, eğer bizi bağışlamazsan ve esirgemezsen, gerçekten hüsrana uğrayanlardan olacağız.» (7/23)
“Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve doğru yola iletti.” (20/122)

Görüldüğü gibi tevhid dininde tevbe esas alınmıştır. Tevhid dini af ve merhamet dinidir.

İlk Şirk Dini

Cennette yaşanan bu olaya İblis'in cephesinden yaklaştığımızda İblis en yüksek otorite olarak kendisini görmektedir(1.boyut) ve Muhatap topluluk Hz. Adem'le eşidir(3.boyut). Bu topluluğa Allah'ın vazettiklerinin dışında yeni bir yaşam biçimi ve hukuk sunmaktadır; Allah'ın haram dediğine o helâl demektedir(4.boyut). Yaptığı tavsiyelere uyulmasını istemektedir(2.boyut). Yasak ağaçtan yemekle daha üst imkanlara kavuşup ödülleneceklerini söylemesi bir ödül ve ceza sistemi ihdas etme anlamına gelmektedir. Gerçekte ise onların Allah tarafından cezalandırılacaklarını bilmektedir(5.boyut). Nitekim Hz. Adem'le eşi çıplak kalarak, cennetten çıkarılarak ve hayatlarını kazanabilmeleri için çalışmak zorunda bırakılarak cezalandırılmışlardır:

“Fakat Şeytan, oradan ikisinin ayağını kaydırıp ve böylece onları içinde buldukları durumdan çıkardı. Biz de: «**Kiminiz kiminize düşman olarak** inin, sizin için yeryüzünde belli bir vakte kadar bir yerleşim ve meta vardır» dedik.”(2/36)

Bu olay, İblis'in kurduğu sisteme tabi olanların, dolaylı olarak, mutlaka Allah tarafından cezalandırılacaklarını ortaya koyması açısından önemlidir. Bu dünyada helâk, azap, zillet ve bunalım içerisinde bulunma ile; hesap gününde de cehenneme gönderilme ile cezalandırılacaklardır.

Bu boyutu ile cezalandırma sistemi dolaylıdır. İblis bunun böyle olduğunu bilmektedir:

“(Şeytan) insana ‘inkar et’ dedi. İnsan inkar edince de: ‘Ben senden uzağım, ben Alemlerin Rabbi Allah’tan korkarım’ dedi” (59/16)

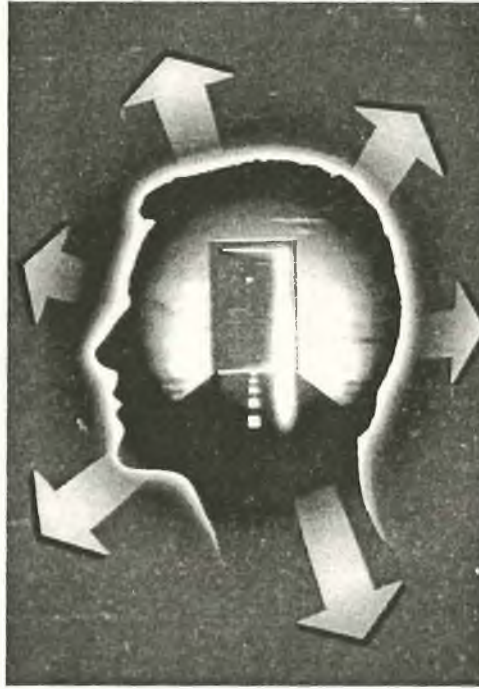
Gene bu olaydan şirk dininin, insanları çıplaklığa teşvik ettiği; bunu, Allah'a isyanın, İblis'e itaatın bir ölçüsü olarak gördüğü ve çıplaklığa dayalı bir dünya inşa etmek istediği sonucunu çıkarabiliriz. Şirk dini, çıplaklık üzerine inşa edilen bir dindir. Çıplaklık, insanoğlunun kendi vücudunu metalaştırıp süflileştirmesi ile vuku bulan

bir cezalandırma sistemidir. Aynı zamanda şeytanın yolundan gidenlere para kazandırma aracıdır. Şirk dini, müntesiplerini çıplaklık üzerinden para kazandırarak ödüllendirir.

İblis'in vazettiği sistem, çıplaklığın yanı sıra tamahkârlık, aşırı ihtiras ve doymazlığa dayanmaktadır. İblis'in Hz. Adem'le eşine, melek olmak, ebedi yaşayanlardan olmak, yok olmayacak mülke sahip olmak gibi vaatlerde bulunması bunun delili olarak değerlendirilmelidir. Batı dünyasının doymazlık ve ihtiras üzerine inşa ettiği sistemlerin, tarih boyu insanlığı nasıl kanlı maceralara sürüklediği gizli bir şey değildir. Bugünün dünyasında yaşananlar bunun en canlı kanıtıdır.

İblis yasak ağacın mahiyetini bilmesine rağmen; Hz. Adem'le eşine bilerek yanlış bilgi vermiş; yemin ederek, iyiliklerini istediğini söyleyerek onları kandırmıştır. Dolayısıyla şirk dini aldatma üzerine kurulmuştur. Yalanları, yanlışları dost görünerek öğüt vererek doğru imiş gibi gösterir.

Şirk dininde ölümsüzlük ve sonsuzluk arayışı vardır. Bu nedenle dünyada büyük bir tamahkârlık, ihtiras ve doymazlık ile yaşarlar. Ölüm ise en

çok korkulan şeydir. Şirk dininin terminolojisinde Ahiret hayati yoktur.

İblis'in cennette vazetmek istediği sistemde, din kavramının beş boyutu da mevcuttur. Ancak Hz. Adem'le eşinin tövbe etmesi sonucunda dinin 4.boyutu yani toplum, millet boyutu eksik kalmıştır. Bu aşamada şirk dini, müntesibi bulunmayan bir din olarak hayata geçirilememiştir.

İnsanın Yeryüzüne Gönderilmesi ve Din

Cennette vuku bulan bu olaydan sonra Hz. Adem ile eşi cennetten çıkarılmış ve yeryüzüne gönderilerek yerleştirilmişlerdir. Aynı zamanda İblis de cennetten çıkarılmıştır. Her iki kesim birbirine düşman kılınmıştır.

Kur'an'ın açıkladığı şekliyle İblis, düşmanlığında oldukça katı ve karardır. Yaptığı yemin, hem kararlılığının hem de çalışma ve mücadele anlayışının bir göstergesidir:

“Madem öyle, beni azdırdığından dolayı onlar(ı insanları saptırmak) için mutlaka senin dosdoğru yolunda (pusu kurup) oturacağım. Sonra önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından onlara sokulacağım da çoğunluğunu şükreder bulamayacaksın.” (7/16,17)

“Rabbim, beni kıskırttığın şeye karşılık, andolsun, bende yeryüzünde onlara, (sana başkaldırmayı ve dünya tutkularını) süsleyip-çekici göstereceğim ve onların tümünü mutlaka kıskırtıp-saptıracağım.” (15/39)

İblisin yemininden, insana karşı açmış olduğu savaşın çerçevesini görebiliriz: ‘Dosdoğru yol üzerinde pusu kuracak’, ‘insanlara vesvese verecek’, ‘onları kıskırtıp azdıracak’, ‘tamahkârlığa, doymazlığa sevkedecek’, ‘dünya tutkusunu ve isyanı süslü gösterecektir’. Hasılı her yönden ve her açıdan insan pusu kurmaya çalışacaktır. İblis'in bu yeminine karşı Allah'ın verdiği cevap, İblis'in mücadelede kullanacağı vasıtaları ifşa etme ve insana yol gösterme mahiyetindedir:

“Onlardan güç yetirdiklerini sesinle sarsıntıya uğrat, atlıların ve yayalarınla onların üstüne yaygarayı kopar, mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol ve onlara çeşitli vaatlerde bulun.» Şeytan, onlara aldatmadan başka bir şey vaat etmez.”(17/64)

Sesle sarsıntı, yaygara koparmak ve vaat etmek psikolojik savaşa, atlılar ve yayalar askeri mücadeleye, mallar ekonomik mücadeleye tekabül etmektedir. Ayrıca yukarıdaki âyette, **çocuklara ortak olma** kavramı geçmektedir. Bu da, İblis'in mücadelede hedef kitle olarak öne çekeceği insan unsurunun çocuklar olduğu anlamına gelmektedir. Nesilleri dejenere edip yok etmeyi planlamaktadır. İblis'in yolundan gidenler, nesilleri, uyuşturucu, alkol ve fuhuş bataklığında yok etmeye çalışmaktadır. Günümüzde ailelerin çocukları ile yaşadığı sorunların temelinde işte böyle bir zihniyet varlığı yatmaktadır.

Diğer taraftan İblis'in tüm çalışma şeklinin aldatma üzerine kurulduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir.

Buradan çıkarılacak sonuç; İblis'in Tevhid dini mensuplarına karşı sınırsız ve topyekün bir mücadele açmış olduğudur.

Bu noktada sorulacak en temel soru şudur: böyle tehlikeli bir düşman karşısında insan, yeryüzünde başı boş, sahipsiz ve yol göstericisiz mi bırakılmıştır?

İnsan Gösterilen İki Yol

Tevhid dinine göre insan, boşuna yaratılmamış (23/115), ibadet etsin diye yaratılmış(51/56-58), yeryüzüne gönderildiğinde kendisine yeryüzünü imar edecek halifelik görevi yüklenmiş (27/62, 35/39, 38/26,27, 10/14,73), bu sorumluluğuna karşılık yerde ve gökte olanlar emrine verilmiştir. Yüklendiği emanetten dolayı da kendisi sorumlu tutulmuştur (75/36).

İnsana iki yol gösterilmiştir:

“Biz ona ‘iki yol-iki amaç’ gösterdik.” (90/10)
“Yolu(Sebil) doğrultmak Allah'a aittir, kimi (yollar) ise eğridir.” (16/9)

İnsan, bu iki yol arasında tercih yapma hakkına sahip olacak şekilde gerek donanımsal gerekse yazılımsal mekanizmalara (Akıl, beş duyu, kalp, nefis, gönül...) sahip kılınmıştır:

“Sonra ona fücûrunu (sınır tanımaz günah ve kötülüğünü) ve ondan sakınmayı ilham edene (andolsun) .” (91/8)

KAPAK

“Allah, müteşâbih (benzeşmeli), ikişerli bir kitap olarak sözün en güzelini indirdi. Rablerine karşı içleri titreyerek-korku duyanların ondan derileri ürperir. Sonra da onların derileri ve kalpleri Allah’ın zikrine (karşı) yumuşar-yatıştır. İşte bu, Allah’ın yol göstermesidir, onunla dilediğini hidâyete erİştirir. Allah, kimi saptırırsa, artık onun için de bir yol gösteren yoktur.” (39/23)

Yol Gösterici Olarak Peygamberler

Bu yapısal özelliğine ve tercih etmede serbest olmasına rağmen Allah, insanı İblis’in tuzakları ile dolu bir dünyada sahipsiz bırakmamış; kendisini İblis’in karşısında iki araçla kuvvetlendirmek istemiştir: **Peygamberler ve kitaplar:**

“Bir kısmınız bir kısmınıza düşman olarak, hepiniz oradan inin. Artık size benden bir yol gösterici gelecektir; kim benim hidâyetime uyarsa artık o şaşırıp sapmaz ve mutsuz da olmaz.”(20/123)

Peygamberlerin görevi, şeytanın tuzakları ile dolu bir dünyada insanları Allah’ın dosdoğru yoluna çağırma, kendine tabi olanları dosdoğru yola yöneltip iletme, Bütün uğraşları, çektikleri çile, ödedikleri bedel insanların kurtuluşu içindir:

“Gerçekten sen onları dosdoğru olan bir yola çağırılmaktasın.”(23/73)

“Böylece sana da biz kendi emrimizden bir ruh vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmiyordun. Ancak biz onu bir nur kıldık; onunla kullarımızdan dilediklerimizi hidâyete erdiririz. Şüphesiz sen, dosdoğru olan bir yola yöneltip-iletiyorsun.”(42/52)

Peygamberin görevi, yalnızca yol göstermek değil; aynı zamanda dini öğretmektir. Çünkü insanların çoğunluğu, dosdoğru dini bilmemektedir:

“Sizin Allah’tan başka taptıklarınız, Allah’ın kendileri hakkında hiç bir ispatlayıcı-delim indirmedeği, sizin ve atalarınızın ad olarak adlandırdıklarınızdan başkası değildir. Hüküm, yalnızca Allah’ındır. O, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru olan din işte budur, ancak insanların çoğu bilmezler.” (12/40)

Bütün peygamberin görevi bu olduğu için ve hepsi insanlara Tevhid dinini anlatıp öğrettikleri için **dinleri birdir:**

“O: «Dini dosdoğru ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin» diye dinden Nuh’a vasiyet ettiğini ve sana vahyettiğimizi, İbrahim’e, Musa’ya ve İsa’ya da vasiyet ettiğimizi sizin için de teşri’ etti (bir şeriat kıldı) . Senin kendilerini çağırma, çağırma olduğun şey, müşrikler üzerine ağır geldi. Allah, dilediğini buna seçer ve içten kendisine yöneleni hidâyete erİştirir.”(42/13)

Yol Gösterici Olarak Kitaplar

Peygamberlerle birlikte gönderilen kitaplar, peygamberlerin mücadelesini kalıcı hale getirip onlardan sonra geride kalan izleyicilerinin dosdoğru yoldan sapmamaları için başvuracakları bir referans, kaynak ve yol gösterici bir ışıktır:

“Bu bir Kitaptır ki, Rabbinin izniyle insanları karanlıklardan nura, O güçlü ve övgüye layık olanın yoluna çıkarmak için onu sana indirdik.”(14/1 .Bkz. 34/6, 46/3, 3/73, 55/2)

“Babalari korkutulmamış ve kendileri de gafil olan bir kavmi, çok güçlü ve çok merhametli olan Allah’ın indirdiği (Kur’ân) ile korkutasın.”(36/56)

Sonuç: Sırat-ı Müstakim Üzere Olup İnsanları Sırat-ı Müstakime Davet Etmek

Kur’ân-ı Kerim’de yol için, aralarında nüanslar olmak şartıyla, *sırat*, *tarîk*, *sebil* gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu kelimeler, değişik sıfatlar ve isimlerle birlikte kullanılarak insanların tuttıkları yollar nitelendirilmektedir. Sırat-ı müstakim, hak yol, Allah’ın yolu, hidâyete ve dalâlet yolu gibi...

“Hamd, Alemlerin Rabbi, Rahman, Rahim ve Din gününün maliki olan Allah’adır. Biz yalnızca Sana ibadet eder ve yalnızca Sen’den yardım dileriz. Biz dosdoğru yola(sırat-i müstakim) ilet, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayanların ve sapıklarınkine değil.” (1/2-7)

Fatiha sûresinde geçen ‘dosdoğru yol’, ‘nimet verdiklerinin yolu’, ‘gazaba uğrayanların, sapıkların yolu’ ifadeleri, iki ana yolu nitelendirmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, dinin

boyutlarını belirleyen temel kavramlara, Allah, rab, ibadet, din gününün maliki, nimet verilenler, gazaba uğrayanlar, öncelik verildikten sonra, yolların tasnif edilmiş olmasıdır. Bu da din ile yol arasında sıkı bir ilişkinin olduğunu gösterir. Kur'an-ı Kerim'de tutulan yolun önemi, hem Allah hem de peygambere atıfta bulunularak dile getirilmektedir:

"...Muhakkak benim Rabbim, dosdoğru bir yol üzerindedir." (11/56)
 "Şu halde sen, sana vahyedilene sınımsızca tutun; çünkü sen dosdoğru olan bir yol üzerindesin." (43/43, Bak: 36/3,4)

Kur'an-ı Kerim'de, Yol ile ilgili olan âyetlerde, Doğru Yol;

- Allah'ı Rab kabul ederek yalnız O'na ibadet etmek, yalnız O'na kulluk etmek (3/51 19/36 36/60,61, 43/64),
- Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamak (6/151-152),
- Allah'a uymak (43/60,61),
- Sözün en güzeline, Kur'an'a uymak (22/24),
- Kıyametten yana kuşkuya kapılmamak (43/60,61),
- Allah'ın ahdine vefa göstermek,
- İman edenlerden olmak,
- Birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden olmak,
- Birbirlerine acımayı öğütleyenlerden olmak,
- Anne-babaya iyilik etmek,
- Yoksulluk-endişesiyle çocukları öldürmemek,
- Çirkin-kötülüklerin açığına da, gizli olanına da yaklaşmamak,
- Hakka dayalı olma dışında, Allah'ın (öldürülmesini) haram kıldığı kimseyi öldürmemek,
- Yetimin malına, en güzel şekilde yaklaşmak,
- Ölçüyü ve tartıyı doğru olarak yapmak,
- Adil olmak ve adaleti hakım kılmak,
- Köleliğe karşı çıkmak,
- Açlık günlerinde yetimleri, yoksulları ve yolda kalmışları doyurmak, (6/151-153 90/10-17) olarak tanımlanmaktadır.

6/152' de gösterilen yolla insana yüklenenlerin, insanın kaldırabileceği sorumluluklar olduğu belirtilmektedir. Bunun anlamı ise, gösterilen yol ve tavsiye edilen tevhid dini, insan yapısına en uygun olanıdır. Yani tevhid dini, bir fitrat dinidir. Nitekim;
 "O halde (ey Peygamber ve Peygamber'e uyanlar) yüzünü samimiyetle ve tamamen bu dine çevir, Allah'ın fitratına çevir ki O insanları bu fitrat üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez.

İşte doğru din (budur) fakat insanların çoğu bilmezler." (30/30)

âyetinde buna çok açık bir vurgu vardır. İnsan fitratı ile Tevhid dini arasındaki optimal uyum, huzurun, mutluluğun ve kurtuluşun ana nedenidir. İşte Allah bizi böyle önemli, kutsal olan dosdoğru bir yola çağırmaktadır:

"Bu benim dosdoğru olan yolumdur (sırat-ı müstakim), şu halde ona uyun. Sizi O'nun yolundan ayıracak (başka) yollara (sırat) uymayın. Bununla size tavsiye etti, umulur ki korkup-sakinirsiniz." (6/153)

Günümüzde Şirk Dini mensuplarının meydana getirdikleri kaoslu havada, insanların çoğunluğu Tevhid Dinini bilememektedirler. O nedenle de kafaları karışık şaşkın bir vaziyette dalgalara kendini kaptırmış gemiler gibi, başıboş, amaçsız, ilkesiz bir şekilde savrulup durmaktadırlar. Şeytanın döşediği mayınlara çarparak her geçen gün kendilerinden bir şeyler kaybetmektedirler.

İşte bugün, müminler olarak bizim de en temel görevimiz, Allah'ın emrettiği gibi dosdoğru bir istikamet tutturup, hevâlara uymadan adaleti hakim kılmaktır:

"Sen bütün insanlığa çağrıda bulun ve Allah tarafından emrolunduğun gibi dosdoğru ol; onların hevâlarına uyma ve de ki: 'Ben, Allah'ın bütün vahyettiklerine inanırım: sizin değişik görüşleriniz arasında adaleti gözetmekle emrolundum. Allah benimde Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımızın hesabı bize çıkacaktır, sizin yaptıklarınızın da size. Bizimle sizin aranızda tartışılacak bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Çünkü varış yalnız O'nadır.'" (42/15)

Ve bugün görevimiz, insanları en güzel bir şekilde Allah'ın Dosdoğru Yolu'na davet edip müşriklerden olmamaktır:

"Bu, benim yolumdur. Bir basiret üzere Allah'a davet ederim; ben ve bana uyanlar da. Ve Allah'ı tenzih ederim, ben müşriklerden değilim." (12/108) ■

Dipnotlar:

- 1) Mevdudi E.A., Kur'an'ın Dört Temel Terimi.

SAÇLARI AĞARTAN SORUMLULUK VE İSTİKÂMET KRİZİ

SERDAR DEMİREL

Yüce Mevla, Kitabı Furkan'ı açan kişinin ilk karşılaştığı ilk sûrede ona, kendisinden **"istikâmet"** talep etmesini öğretir. Ve bu talep en azından mü'min kişinin kıldığı her namazın her rekatında tekerrür etmektedir. Güne sabah namazında bu niyazla başlar ve yine günün son farz ibadeti yatsı namazını bu niyazla bitirir. Hayatın özüne mündemiçtir **"istikâmet"** duası; bir ölünün ruhuna okunan fâtihada.. gece yatağa baş konup geçen bir güne daha elvada derken okunan duada; yani fâtihada.. kısacası her ne munasebetle olursa olsun okunan her fâtihada..

Gönülden tilavet edilen her Fâtiha sûresi hangi zaman ve mekan da olursa olsun bir **"istikâmet"** niyazıdır.

"Rabbimiz! Bizî istikametli yoluna ilet" (Fâtiha: 6)

"İstikâmet" cennet yolunun rotasıdır, bu yüzden insanın ayağı kayar da onu kaybederse mutlaka tevbeyle rotasına rucû etmelidir. Hiç kimse iman ettikten sonra son nefesini **"istikâmet"** üzere vereceğini garanti altına almamıştır. Hakiki iman, sahibini **"istikâmet"**ten şaşmadan son duruşa vardırılmaz hususunda olmazsa olmazdır; **istikâmet** talebi bu bilincini canlı tutar; besler.

Ahirete giden yol tuzaklarla doludur. Tuzaklar istikâmeti bozmaya matuftur. Zaman zaman bu tuzaklar kalb kasvetine sebep olunca, insanların gözleri kûsûf tutmaya, bakışları bulanmaya başlar. Bazen istikâmet kayması bireylerin hayatında zühur ederken bazen de toplumların hayatında zühur eder. İş bu hal âlemlere rahmet olan Efendimiz Hazretlerinin mübarek sakallarındaki akların sırrıydı.

Sakala Düşen Aklar

Allah Rasûlü(s.) mü'minler için **"usvetu'l hasene"**dir: Eğrisi büğrüsü olmayan bir hayata, bir şahsiyete sahiptir.. Tabîî olarak da inananların, sahabilerin gözü ondaydı... Ondan sadır olanlar istikâmet yolunda işaret fişekleridir.

Gözler ve gönüller O'ndadır, O'nu tarassut etmektedir. O büyük şahsiyetin sakallarına düşen ilk aklar O'nun güzide dostlarının dikkatinden kaçmadı, kaçmazdı. Dâreyinde âbu hayat olan bu kaynaktan hayat katreleri yudumlayan asırlar içinde en hayırlı asrın insanları, herşeyi O'na sordular; bunu da sordular:

"Yâ Rasûlallah! Mâ şeyyebeke (Seni böyle ihtiyarlatacak nedir)?"

O da: **"Beni Hûd ve kardeşleri ihtiyarlattı"** buyurdu.¹

İlgili âyetin tefsirinde İmam Kurtubî ve Âlusî Hûd Sûresi'nden özellikle 112.âyete vurgu yaparlar. Yüce Mevla buyurmuştur:

"Emrolunduğun gibi istikâmet üzere ol" (Hûd:112) Kâinatı yaşayan Kur'ân olan Elçi(a.s) bu emri de hiç şüphesiz en lâyük vechiyle ete ke miğe büründürecekti.

O, bir istikâmet ve itidal insanıydı. Yönetiminden tutun savaşlarına, insanlarla olan ilişkilerinden ailesiyle olan munasebetlerine, nefretinden sevgisine ve ibadetlerine varana kadar; O hep istikâmet timsaliydi.

O zaman nasıl oluyor da **"Emrolunduğun gibi istikâmet üzere ol"** buyruğunu temsil etmek O'na zor geliyordu? Hiç şüphesiz istikâmet imtihanı çetin bir imtihandır; istikâmetin ne çetin bir imti-

han olduğunu ondan daha iyi kim bilebilirdi?

Ancak; sakala düşen akların sırrı şahsi imtihanındaki ağırlık olamazdı. Sır; kendisi gibi bu emirle muhatap olan ümmetine dairdi. O, ümmetinin istikâmetinden endişe ediyordu. Bunun için olsa gerek O, ümmetin his ve mantık dünyasına istikâmet kazandırma çabasıdaydı. Saç ve sakalına düşen beyazlar bunun bedeli olacaktı.

Hadis kitapları Efendimiz(s.)'in Allah Teala'ya en fazla yakardığı ve ashabına öğrettiği duânın: *"Ey kalpleri evirip çeviren! Kalbimi dinin üzere sabit kıl!"* olması dinde istikâmet üzere sebatın önemini bize gösterir. O kadar ki bazı sahabiler Allah Rasûlüne: *"Yâ Rasûlallah! Sana ve getirdiğin dine iman ettikten sonra hakkımızda bir korkun mu var?"* diye sorduğunda, O: *"Evet, zira kulun kalbi Rahman'ın parmaklarından iki parmağı arasındadır, dilediği gibi evirip çevirir."* buyurarak ümmeti hakkında endişelerini dile getirmişlerdir.²

Dini Allah Rasûlü(s.)'nden bizatihi alan ashab, istikâmet çizgisini korumada herkesten daha titizdi. Onların bu halini şu rivayet çok net olarak ortaya kor:

İbnu Ebî Müleyke rahimehullah anlatıyor: *"Rasûlüllah aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabından olup da Bedir gazvesine katılanlardan otuz kadarına yetiştim. Hepsisi de kendi hesabına nifaktan korkuyorlar ve dinlerinde fitneye düşmekten kendilerini emniyette hissetmiyorlardı."*³

Bir defasında kendisine, *"Yâ Rasûlallah! Bana bir söz söyle ki, Sen'den sonra onun hakkında kimseye sormayayım"* diye talepte bulunan ashabından birine: *"Allah'a iman ettim de, sonra da istikâmet göster."*⁴ tavsiyesinde bulunur.

Kalpte başlayan istikâmet kayması zamanla amelde kaymaya dönüşür: kalp ve ameldeki kayma interaktif ilişki içerisinde, birbirinden bağımsız değildir. Ameldeki istikâmet Allah'a imanda kalbi istikâmetin bir göstergesidir. Aslolan kalbin ve uzuvların amellerinde istikâmet göstermektir.

Birçok âyet istikâmetin olmazsa olmazlığına vurgu yapar:

"Rabbimiz Allah'tır" deyip, sonra da istikâmet gösterenlere gelince, onların üzerine melekler iner ve derler ki: "Korkmayın, üzülmeyin, size vaad edilen cennetle sevinin." (Fussilet: 30)

"Gerçekten Rabbimiz Allah'tır." deyip, sonra da istikâmet gösterenlere gelince, onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeceklerdir." (Ahkaf: 13)

"Şimdi (düşününün bakalım), yüz üstü kapanarak yürüyen mi (varılacak) yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda düzgün -sırâtu'l mustakim- yürüyen mi?" (Mülk: 22)

İstikâmetin kendisinde ifadesini bulduğu Hz. Rasûl(s), nübüvvetinin ilk günü kendisini dinleyenlere ne dediyse, son günü de aynı şeyi söylemiştir. O, dilin kantarını yitirmediği, amellerde; ibadet dahi olsa tam bir itidal manzumesiydi. Herşeyi ile ümmetine örnek kılındığı gibi istikâmetiyle de örnek kılınıştı.

Zikzaklar, çelişkiler, dün dündür; bugün bugün, vs. itikâmetini yitirmiş duruşlar nebevi duruşu temsil edemez, O'nu örnek aldığını iddia edemez. Zira O bir istikâmet insanıdır; istikâmetin mânâsını bulduğu örnek kişidir.

İstikâmet Krizi

Günümüz müslümanlarının yani bizlerin yaşadığı en büyük dahili kriz, *istikâmet krizidir* dersek abartmış olmayız. Karşı karşıya kaldığımız baskılar; gerek zinde kuvvetler cihetinden ve gerekse kültürel dayatmalar, bazen de dünyevi endişeler sürekli bizden birşeyleri koparıp götürüyor; istikâmetimizi bozuyor. Çoğu zaman bizler, direnemediğimiz bu sapmaları stratejik analizlerle tecviz etme gayretkeşliği gösterir, hernekadar içimize sinmese de zamanla kendimizi buna alıştıırırız. Taktik ve stratejik hareketler asla dinden taviz vermeye dönüşmemelidir; dinden taviz vermek mü'minin uhdesinde değildir. Unutulmamalıdır ki istikâmetimiz yoksa hedefimiz de yoktur.

İslam coğrafyası yeniden paylaşılıyor. Bu yeni

sömürge hareketinin yeni adı “Büyük Ortadoğu Projesi”. Amerika, “BOP”ni ilan ettiğinden beri bazı sözümona “İslamcı aydın” taifesi bu senaryoda rol almak için sıraya girmiş durumdadır. Yazdıkları yazı ya da verdikleri röportajlarla ne görev verirsiniz hazırım mesajları vermekteler. İslam coğrafyasının yeniden işgali manasına gelen bu projeyi, güya İslam alemine sunulmuş yeni bir imkan gibi sunma gafletindedir.

Ümit ederiz ki Amerika'nın hilelerine karşı mü'minler uyanık olur, ayaklar kaymaz, istikâmet bozulmaz. Cemaat ve şahsi çıkarlar ümmetin geleceğini ipotek altına almamalı. Burada yaşanacak herhangi bir **istikâmet kırılması** vahim sonuçlara sebep olabilir. Yaşanılan ve gittikçe de dozajının artacağı belli olan kriz, bir noktada da bizlerin **istikâmet imtihanıdır**.

İstikâmet Sembolleri Tehdit Altında Bir Ümmet

İstikâmet sembolleri tehdit ve işgal altında olan bir ümmetin neferleri olduğumuz gerçeği bilincimizi uyanık tutmalıdır, tutmak zorundadır.

İstikâmetini Kâbe kılan bir yürek, ilk istikamet merkezinin işgal altında olduğu sızısını iman şuurunun derinliklerinde hisseder. Bu yanık hakikati hissetmeyen bir şuur en derinden morfinlenmiştir; fare, herhangi bir canlının uzuvlarından birini kemireceği zaman orayı morfinler, sonra da kemirir, o canlı bunun farkında bile olmaz. Bir bakar ki; kulağı ya da herhangi bir parçası yok olmuş ama farkında değil. Siyonist fareler de ümmetin bilincini morfinliyor. Ümmet, kutsal topraklarda birgün kolunu, bir diğer gün bacağına yitirir, ancak bunun farkında değildir, hissetmez. Mescidü'l Aksâ müdâfilerine *terörist* diyen sözüm ona müslümanların istikametindeki kible nere ola ki?

Her devrin adamı, ilk gelen otobüse atlayan zavallıların istikamet şuurunda ilk kible “Mescidü'l Aksâ”, son ve daimi kible “Kabe” vardır diyebilir misiniz? Ve bu bağlamda bir kriz yaşadığımızı inkar edebilir miyiz?

İstikâmetimiz Sınıyor

Hz. Peygamber(s.) ümmetinin sapması endişesini yaşıyor ve onları uyarıyordu. Sapma tehlikesi altında geçmiş tüm peygamberlerin ümmetlerinin

başına gelmiş en büyük musibetti. Bu yüzden olacak ki Allah Rasûlü(s.) şöyle buyurdular:

“Tıpkı sofraya yemek için üşüşen insanlar gibi milletler de sizin üzerinize üşüşecekler”. Sahabiler:

“Ya Rasûlallah, o gün bizim sayımız çok mu az olacak?” diye sorduklarında Hz. Peygamber(s.) cevap verdi:

“Hayır. Bilakis sayınız o gün çok olacak. Fakat siz -çokluğunuz- bir akıntıya taşınan çörçöp gibi olacaksınız. Allah düşmanlarınızın kalbinden sizin korkunuzu silecek, sizin kalbinize de vehn verecek.”

“Vehn nedir yâ Rasûlallah?” denilince:

“Dünya sevgisi ve ölümü sevmemek, ondan nefret etmek” diye buyurdu.⁵

Dünya sevgisi insanı dünyaya bağladığı için ölümden de nefret etmek onun neticesidir. Buradan şu sonucu da çıkartabiliriz: **İstikâmet sapmasında** isimler değişse de öz olarak dünya sevgisi en önemli etken olsa gerek.

İnanç ve idealimizin devamlılığı adına bu dini itidal ve istikamet üzere temsil çok önemlidir. Öyleyse, istikamet üzere tefekkür veya tefekkürde istikamet birincil ödevimizdir. Yüce Mevla bizi bu keyfiyet üzere uyarılmaktadır:

“**Süphesiz bu, benim mustakim (dosdoğru) yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti.**” (Enam: 153)

Evet, istikâmeti ıskalayan hiçbir uyanış, özede dönüş, mukavemet hareketinin başarı şansı yoktur.

Unutmayalım; istikâmetimiz sınıyor. ■

Dipnotlar

- 1 Mecmau'z-Zevâid: 7/37. El-Heysemî, hadis senedinin sahih olduğunu da vurgular. Ayrıca bu hadis Tirmîzî ve diğer hadis külliyyatında da değişik lafızlarla varittir. Bknz: Tirmîzi: 5/402, al-Mu'cemu'l Kebir: 17/286.
- 2 Bknz:Tirmîzi: 4/448 hds no:2140, 5/538 hds no:3522, Musnedi Ahmed: 3/122 hds no:12128, 6/315 hds no: 26721.
- 3 Bknz:Buhari: 1/26.
- 4 Bknz: Müslim: 1/65 hds no:38.
- 5 Bknz: Ebu Davut: 2/111 hds no:4297, Musnedi Ahmed: 5/278 hds no: 22450.

SESSİZLEŞTİRMEK VE ETKİSİZLEŞTİRMEK

ATASOY MÜFTÜOĞLU

Içerisinde bulunduğumuz tarihsel dönemde, İslam ve Müslümanlar, Batılılaştırılmak suretiyle sessizleştirilmek ve etkisizleştirilmek isteniyor. İslam ve Müslümanlar karşısında, benzersiz bir Batı tutuculuğunun yükseldiğini görüyoruz. Böyle olduğu içindir ki, İslam toplumları, kültürü, hayat tarzı ve İslami algı biçimi yoğun bir şekilde kuşatılıyor. Varolan küresel düzen, dünya hakimiyetini bütünüyle ele geçirebilmek için sınırsız bir biçimde, ahlaksız bir biçimde “terörizm” istismarı yapıyor. Küresel baskı biçimleri karşısında İslam dünyası toplumları hem düşünsel alanda, hem kültürel alanda, hem de sosyal ve siyasal alanda çok büyük bir güvensizlik içerisine girmiş bulunuyor. Bu güvensizlik, İslam Dünyası toplumlarında ve özellikle de düşünsel hayatta anlam değişikliklerine neden olabiliyor.

Sermaye'nin dünyayı homojenleştirme ve kendi çıkarları doğrultusunda dönüştürme girişimleri, bütün toplumları kimliksizleştirme, köksüzleştirme ve kişiliksizleştirme sonucunu doğuruyor. Tercihleri istikrarlı ve bilinçli olmayan toplumlar, medya kültürü tüketicisi durumuna getirilerek, moda eğilimler peşinde koşturulmaktadır. İçerisinde bulunduğumuz süreçte, hayatın her alanında bir piyasalaşma yaşanıyor. Egemen siyasal/ideolojik dil ve söylem dışında, hiç bir anlayışa bir alan bırakılmıyor. Kimliksizleştirilen ve kişiliksizleştirilen toplumlar, taklit ederek statü kazanmaya çalışıyor. Sorunlu kimlikler ve kişilikler, egemen sınıfların, üst sınıfların kültürünü, dünya görüşünü taklit ederek, moda'ların büyümesine kapı-

arak varlıklarını hissettirmeye çalışıyor. Bu bağlamda, İslam ve Müslümanlar da; sistemin dilini ve araçlarını kullanmak suretiyle, politik varoluşlarını sürdürmek zorunda bırakılıyor. Politik varoluş, İslami değerler temelinde değil, Avrupa ve Amerikan değerleri temelinde gerçekleştirilmeye çalışılıyor. Müslümanlar kendi referans kaynaklarına bağlı kalarak siyaset yapamıyor, kendilerini kendi inanç ve düşünceleri, kendi değerleri ve iradeleriyle kendilerinin yönetmelerine izin verilmiyor.

Egemen sistem, daha çok halkların, toplumların bilinçsizliğini, eğitimsizliğini, yoksulluğunu sömürerek, egemenliğini güçlendiriyor. İslam Dünyası toplumlarında insanımız kobay muamelesine maruz bırakılıyor. Aziz İslam, modern/laik referanslarla sınırlandırılarak, tanımlanarak, bir folklor malzemesi haline dönüştürülmek isteniyor. İmkanlarımız, tarzımız, tercihlerimiz, ideallerimiz hızla marjinalleştiriliyor. Yalnızca çıkara, kâr'a, maddi rehafa, şöhrete dayalı hayat tercihleri insanın ruhunu, kalbini tahrip ediyor. Bu tür hayat tercihleri ile kendilerini kısıtlayan kişilikler, manevi ve ahlaki dünyaya veda ediyorlar.

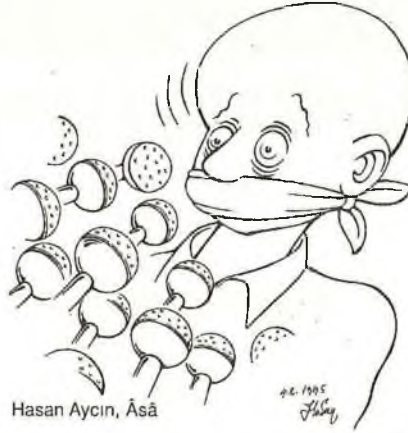
Kendi iradelerine sahip bulunmayan toplumların gelecekları büyük bir tehdit altındadır. Toplumlarımızın kimliği ve karakteri günümüzde sömürgeciler tarafından belirlenmektedir. Günümüzde bütün aşırılıklar, sınırsızlıklar, ahlaksızlıklar, sapkınlıklar modern hayatın vazgeçilmez bir parçası ve gereği haline geldi. Bugün, her hangi bir sapkınlığı ve ahlaksızlığı sorgulayabilmek ve

KAPAK

reddebilmek için çağdışı suçlamalarını göğüslemeye hazır olmak gerekiyor. Kapitalist küreselleşme, ahlaki, düşünsel, kültürel, entellektüel ve ekonomik yoksullaşmayı çoğaltıyor.

Küresel kapitalizm, sosyal, siyasal, ekonomik adaletsizlikleri, ekonomik ve finansal spekülasyonları, çevre, kültür ve uygarlık yıkımlarını ve savaşları bir hayat tarzı haline getirmiştir. Her tür eşitsizliği ve adaletsizliği çoğaltan, ekonomik ve politik yozlaşmayı/yabancılaşmayı/çürümeyi kışkırtan kapitalist sistemde "demokrasi"nin içi boş bir slogan olduğunu görüyoruz. Sürekli olarak bir kâr krizi içerisinde bulunan kapitalizm, ahlakdışı, akıldışı, insanlıkdışı bütün yol ve yöntemleri meşru sayabiliyor. Kapitalizm insani ve ahlaki dünyaları yok ediyor. Her toplumda etkisi açıkça görülenen ağır bir dejenerasyon, ahlaki körlük, ahlaki korkaklık ve ahlaki kayıtsızlıkları büyütüyor. Toplumlarımız ruhsal titreşimlerini kaybediyor, ruhsal yorgunluklar ve çözümler yaşayarak şeyleşiyor. İçerisinde bulunduğumuz süreç, davasızlaştırma, kültürsüzleştirme, sürüleştirme, kişisizleştirme, tepkisizleştirme ve iradesizleştirme süreci olarak somutlaşıyor.

Aziz İslam, yalnızca bir ibadet ve tefekkür sistemi değil, dünyadan bağımsız bir din değil. İslam nazarında inanç ve bilgi bir bütün olduğu gibi, hayatın hiç bir boyutu ilahi bütünlükten ve değerden bağımsız değil. Müslüman olmak, hem Allah'a karşı, hem insanlığa karşı, hem topluma karşı sorumlu olmak anlamına gelir. Bu sorumluluklar, İslam insanının siyasal bir varlık olarak kendisini gerçekleştirmesini gerekli kılar. Sorumlu tuttuğumuz ibadetler daha çok toplumsal ve siyasal bağlama ilişkin ibadetlerdir. İnançlarımızı, toplumsal ve siyasal ahlak şeklinde somutlaştırmadığımız takdirde, inançlarımızın bir değeri olmaz. İlahi ölçüleri gereği gibi temsil etmek, hayatı ahlaki temeller üzerinde inşa etmek demektir. İslam nazarında, dini bir bürokrasi ve aracı bir kurum olmadığı için, aklımız, kalbimiz ve vicdanımızla tercihlerimizi özgürce kullanırız. İslam, hepimizden iman kardeşliği ilkesi temelinde evrensel islam toplumunu gerçekleştirmemizi ister. İslam,

Hasan Aycin, Asa

lam, insanı, kabilesi, etnik aidiyeti ve rengi ile tanımlamaz. İslam nazarında ırksal köken bir gurur, iftihar vesilesi olmayacağı gibi, bir nefret ve aşağılama vesilesi de olamaz. Günümüzde ırksal gurur ve ırksal nefret ilişkisi, büyük insanlık acılarına neden oluyor. İslam, tarihe egemen olduğu dönemde, yabancı kültür ve uygarlıklarla ilişki içerisindeydi, yabancı kültür ve uygarlıklarla alışverişe açıktı.

Ahlaki felaketlerin, kültürel felaketlerin ve psikolojik felaketlerin yoğunlaştığı zor bir süreçten geçiyoruz. Böyle bir dünyada, müslümanlar, daha üstün, daha erdemli bir ahlaki ve sosyal/toplumsal sistem için mücadele ediyor. İslamın medyatikleştirilmesi nedeniyle, gerçek anlamlar ve gerçek amaçlar gereği gibi temsil edilemiyor. Bugünün katı/soğuk gerçekliği karşısında, romantik, nostalgik dile/söyleme sığınmak, hamaset ve menkıbe malzemesi üreten bir anlayışa teslim olmak yerine, direniş alanlarını çoğaltmamız ve genişletmemiz gerekir. Asıl sorumluluğumuz, bizden öncekilerin yaptıklarını, söylediklerini, yazdıklarını tekrar etmek değil, bizden öncekilerin yapmadıklarını yapmak olmalıdır. Eski kalıpları bırakarak, şimdiki zamanda geçerli ve etkili olabilecek çözüm ve çerçeveler üretebilmeliyiz. Etkinliklerimizin, zamanı anlayarak, zaman içerisinde etkili olabilecek bir içerik ve strateji içerisinde kurulması ve tasarlanması gerekir.

Müslümanlar olarak; temel sorular ve sorunlar üzerinde yoğunlaşmamız; yeni amaçlar ve çözümler üretmemiz; geleceğe açık çabalar ve içerikler ile, evrensel boyutlar, ilgiler, gündemler geliştirmemiz; ahlaki bir eylem seferberliği ile yeni bir dayanışma evresine girmemiz; evrensel bir etki alanı ile, evrensel bir muhalefet ve direniş bilinci oluşturmamız; ahlaki ve manevi alanı en güzel şekilde savunmamız; kaliteli bir hayat tarzı ile, incelikli bir hayat sevincini temsil etmemiz; taşralaşma eğilimlerine direnmemiz; şiddetli savrulmalar karşısında hayat veren değerlere tutunmamız gerekir. ■

DEĞİŞİM Mİ? KAYBEDİLEN ÜTOPYA MI?

ABBAS PİRİMOĞLU

Avrupa'da ortaya çıkan "modern bilim", özellikle "Aydınlanma hareketi" neticesi Batılı zihinde bir dönüşüm sağladı. Bu dönüşüm mahiyetini cari olan bilimsel bilginin niteliğinden alıyordu. Bilimsel bilgi sadece olgulardan hareket ettiğini ve değer yargılarından bağımsız olduğunu iddia eder. Onun rasyonel düşünme metodu neticesinde elde ettiği sonuç *evrensel* dolayısıyla *yasa* olan bilgidir. Bu nitelikler bilim adamlarında bilginin denetlenebileceği ve kanıtlanabileceği doğrultusunda kesin bir kanı oluşturmuştur.

Batı zihninde yaşanan ve adına "pozitivizm" denen bu dönüşüm yetki alanını sadece doğa bilimleri ile sınırlı tutmaz. Benzer metodun toplumsal bilimlerde de pekala tatbik edilebileceğini ve bu suretle toplum üzerinde tasarrufta bulunulabileceğini düşünür. Zira kabule göre toplum ile doğa arasında yasalara boyun eğme açısından bir fark yoktur ve bu yasalar önceden bilinebilir. Bu yasaların keşfi vasıtasıyla tıpkı doğada olduğu gibi topluma da hakim olunabilecek, gelişmeler denetlenebilecek, akılcı ilkelere göre istenen düzenlemeler yapılabilecek, neticeler istenildiğinde tekrarlanabilecektir. Kısacası toplumlar adeta, bilim adamlarının laboratuvar çalışmaları içerisine dahil edilen nesnelere, bu nesnelere elde edilen bilgiler de nesnel bilgilerdir. Amaç, bir "uluslararasılaşmış pozitivizm"e ve bir "pozitif toplum"a ulaşmaktır.¹

Bu yaklaşım siyasal düşünceyi de derinden etkilemekle kalmamış, toplumların değişiminde iş-

levselliği nedeniyle siyasetin önemini bir kat daha artırmıştır. Gerçi siyasal düşüncenin Machiavelli ile modernleşme sürecine girdiği kabul edilmekte ise de asıl Pozitivist düşüncenin etkisiyle *Siyaset felsefesi* ile *Siyaset bilimi* birbirinden ayrılmıştır. Daha açık bir ifade ile siyasal düşünce "iyi toplum" arayışından, "değer yargılarından" arındırılmış, "olan"ı açıklamaya yönelik bir bilimsel disiplin haline almıştır². Çünkü iddiaya göre "olan" ile "olması gereken" veya "olgu" ile "değer" birbirlerinden ayrı alanlara tekabül ederler. Değerler kümesi de bu bakımdan "olan"dır ve bilimsel olarak açıklanabilirler ama, bu değerler hakkında ve onların iyi yada kötü olup olmadıkları hakkında hüküm verilemez yahut da en azından böyle bir hüküm verme faaliyeti "siyaset bilimi"nin alanına girmemektedir. Bilim nesnedir, olanı açıklamaya çalışır ve bunu yaparken de değer yargılarından arınmış olmak durumundadır.³

Her ne kadar Aydınlanmacı ve pozitivist düşünce değerler hakkında nötr olduğu savını ileri sürse de *uluslararası pozitif toplum* hedefine ulaşmak noktasında Batı bizzat pozitivizmi değer yükü olarak bilimsel kılıftan ziyade ideolojileştirerek tedavüle sürmüştür. İddiaya göre Batılı olmayan tüm toplumlar Batının geçtiği evrelerden geçmek zorundadırlar. Zira bunlar evrensel evrelerdir. Bu görüş batılı olmayan toplumların aydınlarına genişliğine ihraç edilmekten geri kalmamış, hatta yapılması gerekenler sıralanmıştır. Buna göre, Batılı olmayan toplumlar, Batı'nın Rönesans'tan itibaren gerçekleştirdiklerini çok kısa bir süre içinde

gerçekleştirmek zorundadırlar. Bunun için topluma aktif şekilde müdahale etmek gerekmektedir ve bu müdahaleyi gerçekleştirecek, "modern, pozitif toplum"un niteliklerini kavramış aydınlara, bir "intelijensiya"ya ihtiyaç vardır. Aydınlar ve siyasetçiler "geri" sayılan "geleneksel toplum"dan "ileri" sayılan "modern, pozitif toplum"a geçişi sağlamak üzere otoriter, üsttenci, merkezietçi bir politika izlemelidirler."⁴ Aynı olayı yani modernleşme ve modernleştirme olayını Ali Bulaç Batı'nın *öteki* ile olan ilişkisinin bir neticesi olduğu hususundan hareketle bu ilişkinin iki tutumda oluştuğunu belirtir: Bunlardan ilki, "*ben veya biz*" olmayan "*başkası veya diğeri*"nin tâbi(bağlı ve bağımlı) kılınması; ikincisi kendisine benzetilmesi. İlkine köle sahipleri, müstevli kuvvetler, sömürgecilik, hâkim sınıf ve emperyalizm örnek olurken, ikincisine asimilasyon örnektir. Asimilasyon, ilkinin hakimiyet ilişkisinin farklı form ve yöntemlerle sürmesi şeklinde de görülebilir ve modern zamanlarda yaşanan bütün *modernleşme ve modernleştirme* politikalarının ana fikri budur.⁵ Bütün bunlar yaşanan olayın Batı cephesinde ne şekilde algılandığını açıkça göz önüne sermektedir. Batı modernleştirme politikalarının argümanlarını evrensel bilimcilik kılıfı içerisinde sunsa da asıl amaç Batılı çıkarların gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanılmasıdır. Yine D.Özlem hocanın deyişiyle: "evrenselcilik sözcüğü, siyasal söylem içerisinde, lügat anlamıyla değil, bir devletin veya devletler topluluğunun sosyo-ekonomik düzeninin ve fikriyatının dünyaya kabul ettirilmesinde başvurulan bir taktik sözcük, çıkar ve dayatmaların üstüne çekilen bir cila, bir örtü olarak kavranmalıdır."⁶

Ahmet Rıza - Prens Sabahattin Rekabeti

Osmanlı Devleti'nde modernleşme/batılılaşma hareketi devleti kurtarma saiki ile başlar. Devletin eski gücünün kalmadığını, batı karşısında zayıf düştüğünü gören Tanzimat dönemi bürokratları askeri, idari ve siyasi konularda batıdan ithal ettikleri teknik ve modellerle devlete dair sorunların çözümünü arzulamışlardır. Topyekün batılılaşma şeklindeki radikal modernleşme ise Jöntürk hareketi içerisinde mayalanmış ve Cumhuriyetin kurulması ile devam etmiştir.

Batı'nın bir model olarak bütünüyle alınabileceği şeklindeki yaklaşım, kültüralist olmayan bir temelde, yani Batı'nın, Hıristiyanlığın ve onun kültürel geleneklerinin dünyası olarak değil, prensip olarak evrenselleştirilebilir bir ilkedden, yani akıldan hareketle kavranması ile izah edilmektedir.⁷ Toker ve Tekin'e göre Batıcılık'ın, Osmanlı'nın son dönemlerinde görülen ve yine devleti kurtarma amacı güden diğer fikir akımları olan "Osmanlıcılık", "Türkçülük" ve "İslamcılık"tan farkı, bu akımların bünyelerinde Osmanlı *ethosu*

ile süreklilik oluşturan temalar içermelerine rağmen Batıcılığın kopuşu amaçlamasıdır.⁸ Doğan Özlem ise Osmanlı Pozitivizmi ile Cumhuriyet Pozitivizmi arasında dahi iki noktada kopuş yaşandığına dikkat çeker. Bunlardan birincisi *Millet* kavramının tanımı ile ilgili olup Jöntürklerin ırk, menş ve dil birliği yerine yurttaşlık bağına ağırlık verirken Cumhuriyet dönemi dinsel ve etnik çeşitlilik yerine dar, sıkıştırılmış ve zorlama bir "ulus" kavramı geliştirmiştir. İkinci olarak da Osmanlı pozitivizminde "devlet" ve "millet" in ayrı tutulmalarına rağmen Cumhuri-

yet döneminde bunlar özdeşleştirilerek devlete millet adına ve millet olarak karar verme yolu açılarak” halka rağmen halk için yapılan uygulamalara meşruluk kazandırılmıştır.⁹ Bu anlayış otoriteryan bir yapıya sebebiyet verirken bunun tabii neticesi olarak “ortak iyi”nin tespiti daima devletin tekelinde kalmıştır.¹⁰

Ülkemizde uygulanan batılılaşma hareketi başından beri muhalefet hareketleri ile karşılaşır. Bunlardan birincisi aşağıda bahsedeceğim İslamcılıktır. Diğeri ise Prens Sabahattin ve izleyicilerinin günümüze kadar gelen muhalefetidir. İkincilerin muhalefeti esasa dair değil esin alman ülkeye

dairdir. Zira Osmanlı modernleşmesinde Ahmet Rıza ve Abdullah Cevdet gibi Fransız pozitivisminin temsilcileri etkili ve başarılı olmuşlardır. Comte’un kurduğu Avrupa Birleşik Devletleri Komitesi’nin Osmanlı temsilcisi olan Ahmet Rıza çıkardığı *Meşveret* dergisinde Osmanlı’da yeni bir nizam için orduya büyük görev düşeceğini sürekli belirtmiş ve ordu içerisinde bunun propagandasını yapmıştır.¹¹ Görüleceği üzere modernleşme hususunda orduya misyon yükleyen bir anlayışın sahibi ve mucididir Ahmet Rıza. Prens Sabahattin ise *Teşebbüs-i şahsi ve Ademi merkezîyet* fikri ile Anglosakson pozitivismine ve liberalizmine yakınlığı ile tanınmaktadır. Aralarındaki rekabet Prens Sabahattin’in ülkeyi terk etmesi neticesi Fransız pozitivisminin Anglosakson pozitivismine galebe çalması¹² ile neticelenmiş olsa da ülkemizde bir liberal damar daima yürürlükteki Fransız Pozitivisminin neticelerine dair eleştirilerini sürdürülmüştür. Eleştiri genellikle, cari pozitivismin yumuşak karnını teşkil eden baskıcı ve dayatmacı tavrına yönelik olmuştur. Devleti kurtarmak refleksi ile başlayıp yine devlet eliyle topluma empoze edilen batılılaşma/modernleşme projesi haliyle bürokrasiyi güçlendirmiş ve güçlenen bürokrasinin uyguladığı “toplum mühendisliği” ülkemizde

devlet-millet gerginliğine sebebiyet vermiştir. Liberal düşünce bu gerilimin özgürlüklerin genişletilmesi ve demokrasinin tatbiki ile aşılabileceğini kabul eder. Ancak bu teklif Ahmet Rıza’nın halefi otoriter bürokrasinin kazanımlarının elden çıkması anlamına geldiği için pek rağbet görmemiştir. İki kanat arasındaki anlaşmazlık AB karşısındaki tutumda dahi açıkça görülür. Ahmet Rıza çizgisinin takipçisi bürokrasi AB ile ilgili gelişen süreci *egemenliğin kaybedilmesi* olarak nitelerken, şuur altında esasen kendi egemenliğini/otoritesini kollamayı hedeflemektedir. Liberaller ise son iki yüzyıllık Batılılaşma maceramızın meyvesi

olan AB’ye karşı kayıtsız tavrın çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma ve batılılaşma hedefini beyhude kılacağı endişelerini ifade etmişlerdir.

Ütopyasını Kaybeden İslamcılar

Vico “her toplumun temelinde bir mitoloji vardır” der. Üretilen mitoloji bir toplulukta kimliğin tesisinde işlev görenin yanında, rakip olabilecek güç merkezlerinin göstereceği direncin etkisiz hale getirilmesinde de rol üstlenir. Bu husus bizim batılılaşma süreci boyunca tecrübe ettiğimiz bir konudur. Batı dünyası özellikle aydınlanma sonrası ürettiği değerlerin evrenselliği iddiası ile fiiliyata soktuğu yayılmacı tutumuna Fukuyama’nın aynı mahiyette dile getirdiği tarihin sonunun geldiği şeklindeki ifadesi ile artık finale oynadığını ima etmeye çalışmıştır. Sayın Tatar’ın da belirttiği üzere böylece batı yeni bir mitoloji üretmekle kalmamış; kendi dışındaki bütün kültür ve gelenekleri bu mitoloji bağlamında değerlendirmeye çalışmıştır.¹³ Tarihin sonunun geldiği tezi batılı toplumların yaşadığı evreler ve ürettiği değerler neticesi geldiği noktanın, tüm toplumların ulaşması gereken nihai konum olduğu ve diğer toplumların, ya Batının geçmişte yaşadığı evrelerde takılıp

kalan veya süreci devam ettirme gayretiyle batının ulaştığı noktaya ulaşmaya çabalayan topluluklar olarak nitelendirildiği, nesnellik kılıflı ideolojik/mitolojik içerikli, *ilerleme* üzerine oluşturulmuş bir söylemdir.

Söylem üretenlerin söylem üretemeyenleri yönlendirecekleri, zira bu konuda acizyet içerisinde olanların üretilen ve tedavüle sokulan söylemler vasıtasıyla kendilerini ve dünyayı algılayacakları izah gerektirmeyecek kadar açık bir husustur. Böyle bir durumda “olan”ın değerlendirilmesi ile “olması gereken”in belirlenmesinde *zihin* hakim olan söylemin parametrelerine göre çalışacak ve karar verecektir. Toplumsal kimlik ödünç alınan kavramsal yapı içerisinde yeniden üretilmeye çalışılırken, aynı şekilde yaşanan sorunların çözümü de aynı ödünç kavramsal çerçeve içerisinde aranacak ancak netice alınamayacaktır.

Halbuki merhum Baykan Sezer’in dediği gibi bir toplumun gücü yeni durum ve koşullarda yeni sorunlar karşısında yeni çözümler üretebilme gücü ve yaratıcılığıyla ortaya çıkmaktadır¹⁴. Toplumumuz biriken sorunlarına taklit etmeksizin özgün bir çözüm üretememekten muzdariptir. İslamcılık sorunların kendi kavramsal çerçevemiz içerisinde özgün yollarla çözülmesi gerektiği iddiasındadır. Tarihi gelişme çizgisi ihya edilmek suretiyle, mevcut sorunlara çözüm üretilecek, sorunların bu şekilde çözümü, haliyle, *kimliğin* özünü muhafaza ederek inşasına sebebiyet verecektir.¹⁵ Batı nokta-i nazarından bakıldığında ise bu tür yaklaşım bir tehdit unsurudur. Zira İslamcılık batıda üretilen meta-anlatılara (söylem) karşı şüphe uyandırmakla kalmayıp batı projesi ile evrenselcilik arasında var olduğu iddia edilen ilişkiyi sorunsallaştırarak -mitolojilerini- sorgulamaktadır. Bu ise batının taşralılaştırılması, var olan merkezlerden biri haline indirgenmesi anlamına gelmektedir. Batı artık diğer kültürlerin taklit etmek zorunda olduğu kültürel bir oluşum olarak düşünülmemektedir. Avrupa ancak diğer kültürler arasında bir kültürdür.¹⁶

Ancak ne var ki Türkiye’de kimi İslamcılar son zamanlarda Batı ve batılı değerler hakkındaki kanaatlerini değiştirerek adeta varoluş anlamlarını reddeder hale gelmişlerdir. Müslümanların, ayrı bir *medeniyet projesi* ile dünya üzerinde *ümmet*

anlayışı üzerine dayalı farklı bir merkez oluşturması hedefinden sarf-ı nazar edip Avrupa’nın oluşturduğu merkezin (Avrupa Birliği’nin) periferisinde yer almayı kabullenir olmuşlardır. Mannheim’in diliyle ütopyalarını kaybetmişlerdir. Zira Mannheim’e göre “ideoloji” bireyin yaşadığı döneme ilişkin mevcut yapıyı olumlayan ve dönüştürmeye çalışmayan bir yaklaşım iken “ütopya” daha iyi bir gelecek tasavvuruyla mevcut anlayışı değiştirmeye çalışan düşünceyi ifade etmektedir.

Şüphesiz ki bu tavır değişikliğe 28 Şubat sürecinin baskıcı tutumu yanında **Ahmet Rıza** taraftarlarıyla aynı safta yer almamak gibi bir kaygıda önemli rol oynamıştır. Devletçi, baskıcı, otoriteryan bir toplum mühendisliği üzerine bina edilen modernleşmeye karşı **Prens Sabahattin** taraftarlarının eleştirel yaklaşımı İslamcı anlayış üzerinde hissedilir şekilde etkisini gösterir. Liberal görüş sahiplerinin bireysel özgürlüklerin genişletilmesi ve demokrasinin daha sahici bir şekilde tatbiki konusundaki ısrarlı talepleri İslamcılar açısından konjonktüründe etkisiyle adeta bir can simidi gibi algılanmıştır. Algılanmıştır çünkü sistemin planlı bir şekilde uygulamış olduğu başörtüsü yasağı üzerine düğümlenen tartışma, İslamcı hareketin muhalefet anlayışını da başörtüsü sınırları içerisinde hapsetmiş/indirgemiş, dolayısıyla batı dışı alternatif modernleşme imkanını sağlayacak olan medeniyet projesi hedefinden İslamcılarını uzaklaştırmıştır. Halbuki burada bence gözardı edilen önemli husus gerek Ahmet Rıza ve gerekse Prens Sabahattin taraftarlarının aynı ideolojinin farklı iki kanadını temsil ettikleri konusudur. Ütopyanın terk edilmesi pahasına bu kanatlardan birini içselleştirmek, hareketi mevcut ideolojinin sınırları içerisinde algılamak gibi bir neticeyi hasıl etmektedir.

Bu bağlamda AKP iktidarını değerlendirmek gerekirse evveleminde bu partinin İslamcı bir parti olmadığı yetkililerin ifadeleri ile sabittir. Partinin fikri temeli demokrat-muhafazakar olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu partiye dini hassasiyete sahip kitlelerin oy verdiği hususu da ayrı bir gerçektir. Günümüze kadar uygulanan devlet eliyle ve üsttenci modernleştirme çabaları toplumun belli kesimlerinde huzursuzluk yaratmıştır. Liberalizmin toplumun kültürel kodları ile uyuşmayan

yapısı cihetiyle bu huzursuzluğu gidermesi çatlağı kapatması, devlet toplum barışını sağlaması mümkün görülmemektedir. AKP'nin bu uyuşmazlığı giderecek mahiyette toplumla kültürel bazda sıcak ilişki kurma potansiyeli yanında birde uyguladığı samimi Batı yanlısı politikaları onun işlevsellik bakımından önemini artırmaktadır. Artık daha rafine yollarla ortak iyinin batı olduğu hususu dindar kitlelere yine dine saygılı bir siyasi kadro yoluyla benimsetilmek suretiyle, en ciddi muhalefet hareketi değiştirilecek, dönüştürülecek, böylece gönüllü topyekün batılılaşma seferberliği ilan edilebilecektir. Kaybedilen ütopyanın bütün İslam Coğrafyasına teşmili içinde, başına "Büyük" sıfatı yakıştırılan yeni Ortadoğu Projesi ABD eliyle vizyona sürülürken Türkiye bu hal ve gidişle başrolle layık görülecektir.

Özgürlük ve Demokrasi Sorunu

Özgürlük ve demokrasi herkesin kullandığı ama bununla neyin kast edildiği pek anlaşılamayan iki kavramdır. Üstelik bu sözcükler İslamcılarının imtihanına çekildikleri iki alanı da simgelemektedir. İslamcılığın düşünsel örgüsü itibarıyla bu kavramları dışladıkları her fırsatta ima edilir. Sanki ülkede özgürlük ve demokrasinin seviyesinden onlar me-sullermiş gibi.

Özgürlükten söz edildiği zaman bununla ne anlatılmak istendiği sorusuna liberal teorinin vereceği cevap, "negatif özgürlük" diye bilinen insana her hangi bir dış müdahalenin ve zorlamanın olmaması durumu anlamında *serbestlik* anlayışı ile sınırlı kalacaktır.¹⁷ Negatif özgürlük iktidara bir sınır çizmek suretiyle bireyin özel alanında dilediği gibi davranmasını sağlamayı amaçlar. Ancak gerçek anlamda özgürlük sadece sınırlamalardan ve baskılardan azade olmayı içermemelidir. Serbestliğimiz kadar neyi istediğimizde önemlidir. Özgürlük insanın iradi olarak bir eylem yapması, bu eylemin "başka insanlar"la bir arada gerçekleştirirken, bireysel(özel) değil, toplumsal(kamusal) bir faaliyetin içinde yer almasıdır.¹⁸

Demek ki özgürlük toplumsal yaşamda ortaklaşa yapılan eylem ile müştereken bir şeyler yapabilmek imkanından mahrum olmamayı da içermelidir. Böylece özgürlük, "öz"ün "gür"leşmesini sağlayarak toplumsal *varoluşun* tesisini ve toplumsal mutluluğu sağlayacaktır.

Burada şu şekilde itirazlar ileri sürülebilir. Toplumsal varoluş neye göre kurulacaktır? Özgürlük bu bâbda sadece imkan sağlar fakat varoluşun anlamını belirlemez. Hele hele toplum içerisinde mevcut farklılıklar göz önüne alındığı zaman bu soru daha da problematik hale gelecektir. Burada anlam neye ve kime göre kurulacaktır? Bu soru kısaca "ortak iyi"nin nasıl tespit edileceği konusunu

dile getirmektedir. İşte demokrasi tam bu noktada işlevsellik kazanır. Sayın B.Tatar'ın özgün ifadelelerinde anlaşılacağı üzere demokrasi bu bağlamda ehemmiyet arz etmektedir:

"Demokrasi kavramı, kendi içindeki zaafı ne olursa olsun, temelde, bir toplumun kendi metnini yine kendi elleriyle oluşturabileceğini ve bunun asla tamamlanmayan bir metin olarak kalacağını varsayar. Buna göre, bir toplumun kendisi kendi metnidir. Toplum kendi metnini kendi oluşturur ve kendisi yorumlar. Metin-yorum diyaletliği içinde toplum kendisini yönlendirir. Kısacası, ortada sabit bir metin yoktur, sadece metinleşme süreci vardır. Demokraside önemli olan bir toplumun, kendi içindeki farklılıkları yani küçük metinleri tümüyle ortadan kaldırmadan genel bir metinleşme sürecini devam ettirebilmesidir. Metinleşme süreci dediğimiz şey, sürekli olarak hareket eden metnin varlığını yani orijinal metin üretimini gerektirir. Orijinal metin üretemeyen toplumlar, ya bir despot yönetime maruz kalabilir ya da bir başka ülkenin hegemonyası altına girer. Sürekli orijinal metin üretebilen toplumların uzun süre bir despot yönetime boyun eğmesi veya bir başka ülkenin hegemonyası altında kalması mümkün değildir. Nasıl ki, bir devleti ayakta tutan şey, millet ise, bir milleti ayakta tutan şeyde üretebildiği ortak metinlerdir; zira metinler, bir milletin ortak çekim gücünü ve tarihsel direnç noktalarını teşkil ederler. Kendi metinlerini oluşturamayan ve daha önce oluşturdukları metinleri (geleneği) anlayamayan bir millet derhal direnç ve çekim noktalarını yitirmeye, dolayısıyla çözülmeye başlar. İşte böyle bir çözümlenin başladığı ve bunun hissedildiği yani millet ile metin(ve gelenek) arasında bir yabancılaşmanın belirginleştiği yerde genel bir "metin sorunu" ortaya çıkar."¹⁹

Netice

Batılılaşma sevdamızı sorgulamanın ve bu serüvenin kar-zarar bilançocunu çıkarmanın zamanı henüz daha geçmedi. Batılılaşma adına toplum mühendisliğine maruz kalan bir topluma yine batılılaşma adına özgürlük teklif etmenin, bir anlam ifade edip etmeyeceği üzerine soru sorabilecek mahiyette bir *özgürleşmeye* adım atılması halinde, sadece serbestlik anlamında değil özgün bir şeyler yapabilme anlamında özgürlük bilincine sahip ol-

maya başladığımız anlaşılacaktır. Gerçek anlamda özgürlüğe kavuşan bireylerden müteşekkil toplumun, metni (kendisini) yorumlarken "ortak iyi"nin tespitinde demokrasinin uygulanması halinde, o toplumdaki farklılıklar artık bir gerginlik unsuru olarak değil zenginlik olarak algılanacak, böylece de dünya üzerinde orijinal bir metin oluşturma fırsatı yakalanabilecektir. Ancak bütün bunların gerçekleşmesinin olmazsa olmaz şartının İslamcılarının batılı değerleri içselleştirmesinde değil, özgünlüğün muhafazasında olduğu unutulmalıdır. Şayet bir eksiklik aranacaksa *özgünlükte* değil bugüne kadar ortaya konuluş biçiminde aranmalıdır. ■

DİPNOTLAR

- 1 Doğan Özlem. "Türkiye'de pozitivism ve siyaset; Modern Türkiye'de Siyasi düşünce / Modernleşme ve Batıcılık cilt 3 içinde. Sayfa 454. İletişim Yayınları. İstanbul.2002.
- 2 Levent Köker, *İki Farklı Siyaset*, Vadi yayınları, Ankara, 1998, Sayfa 9,
- 3 Levent Köker, A.g.e. ,Sh:33.
- 4 Doğan Özlem, A.g.m. Sh: 458
- 5 Ali Bulaç, *İslam Düşüncesinde Din-Felsefe/Vahiy-Akıl İlişkisi*, Sh:291. Beyan Yayınları. İstanbul.1994.
- 6 Doğan Özlem.A.g.m. Sh:464.
- 7 Nilgün Toker-Serdar Tekin, "Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: "Kamusuz Cumhuriyet"ten "Kamusuz Demokrasi'ye: Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce", *Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt 3 içinde, Sh: 83.
- 8 Nilgün Toker-Serdar Tekin, a.g.m. Sh.83.
- 9 Doğan Özlem, a.g.m., Sh:461-462.
- 10 Nilgün Toker-Serdar Tekin, a.g.m., Sh:87.
- 11 Doğan özlem, a.g.m., Sh: 459.
- 12 Doğan Özlem, a.g.m., Sh: 460.
- 13 Doç.Dr.Burhanettin Tatar. Yeni anlama yöntemlerinin imkan ve sınırları; Güncel dini meseleler 1.ihtisas toplantısı. Kur'an ve Hadislerin anlaşılması ve yorumlanmasında yöntem meselesi. 2-6 Ekim 2002. Sunulan (basılmamış) tebliğ metni
- 14 Baykan Sezer, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, Sümer kitapçı, İstanbul, Tarihsiz, Sh:107.
- 15 Bu konuda daha geniş bilgi için Abbas Pirimoğlu, *Gelişme Çizgimizin İhyası veya Sorunların Çözümünde Kimliğin İnşası Olarak İslamcılık*. Umran Aylık Siyasi Düşünce ve Kültür Dergisi, sayı: 71-72.
- 16 S.Sayyid, *Fundamentalizm Korkusu, Avrupamerkezcilik ve İslamcılığın Doğuşu.*, Sh. 168. Vadi yayınları, Ankara, 2000.
- 17 Levent Köker, a.g.e., Sh: 93.
- 18 Levent Köker, a.g.e., Sh: 93.
- 19 Doç.Dr. Burhanettin Tatar. A.g.m.

BİR GAZETE BULUN DEĞİŞECEĞİM!

TARIK TUFAN

Aynı ırmakta iki kez yıkanamazsınız; diyordu Herakleitos. İkince kez girdiğinizde o ırmak, artık aynı ırmak değildir. Herakleitos'tan Whitehead'a kadar birçok filozof, değişimin kaçınılmazlığını bir şekilde vurguladı. Artık biliyoruz ki değişim kaçınılmaz. Farklı niteliklerle de olsa insanın, evrenin değişimi vurgulanıyor.

Evrenin değişimini anlamak, ifade etmek kolay olsa da, insanın değişimi üzerine konuşmak pek öyle kolay değil. *Değişmek* vurgusu özellikle ideolojik tutumların eşliğinde çok kolay ifade edilebilir bir olgu değildir. Hatta denilebilir ki en lanetli kavramlardan biri olduğunu da söyleyebiliriz.

Bu girişten sonra lafı getirmek istediğim yer şurası. Son zamanlarda basın yayın organlarında camiamızın önemli isimleri birer birer değiştiklerini anlatıyorlar. Eskiden nasıl olduklarını ve değişimle birlikte hayata nasıl baktıklarını anlatıyorlar.

Yaşı müsait olanlar hatırlarlar, bir zamanlar medyada ifşaat modası vardı. O dönemlerde İslami camianın değişik yapılarına mensup olduğu iddia edilen bazı insanlar gazetelerin manşetlerini süsledi. Fotoğraflarda yüzü gizlenen tiplerdi bunlar. Ya gözlerine bir bant çekilerek ya da arkadan çekilmiş pozlarla ifşaatlarda bulunurlardı. Gazeteler de sekiz sütuna manşet başlıklar atarlardı; *Süleymanlıların içyüzü, Nurcuların arasında yaşayan genç anlatıyor, Tarikatlarda neler oluyor?* Bir genç adamı bulduk ve işte bakın neler anlatıyor türünden haberlerdi bunlar. Sonra olayın reytingi düştü ve farklı şeyler denemeye başladılar.

Son zamanlarda gazete ve televizyonlarda konuşan ağabeylerimizi görünce aklıma bunlar geliverdi. Aslında olayın sosyolojik veya psiko-sosyal yönlerini yazmak istiyordum. Deniyorum ama ne yazık ki başaramıyorum. Biraz daha rahat, hafif bakalım diyorum ben.

Bir insan değişebilir mi? Evet.

Bir insanın ideolojik duruşu değişebilir mi? Evet. Bir insanın dini değişebilir mi? Bu bile evet! O zaman sorun ne? Birilerinin düşüncesi, ideolojik duruşu, hayatı kavrayışı, siyaset anlayışı, din anlayışı değişmiş. Bize ne? İşte bunu söyleyemiyoruz. Çünkü devreye başka saikler giriyor. Buna biraz sonra bakarız.

Değişime karşı çıkan birkaç tip insan vardır. Birincisi muhafazakarlar. Değişimden korkarlar çünkü. Yeni kavramları tanımak, düşünmek, zihinsel süreçlerden geçirmek, yeni algısal biçimler oluşturmak gerekir ki bu da muhafazakar bir zihin için imkansız. Kendilerini tartışmaya açacak, eleştirel bir bakışın gelişmesine katkı sağlayacak bir değişimden uzak dururlar, hatta korkuyla bakarlar. Değişime uzak duran ikinci tür ise statükocularlardır. Mevcut işleyişten fayda sağlayanlar. Çıkarlarını mevcut statükodan sağlayanlar. Varoluşlarını, statüko denilen, maslahat denilen, reel politik denilen kavramlarla devam ettirenler.

Yukarıda sözünü ettiğim değişim karşıtı tipler her çevrede, her ideolojik örgütlenme biçimlerinde vardır ve varlığını sürdürmek isterler. İslami camia içinde de hiçbir suretle değişmemeyi marifet sayanlar vardır. Önemli olan değişim sonrasında çıkan yeni durumun Mutlak Kitap ölçeğinde neye karşılık geldiğinin önemsenmesidir. Allah'ın muradına uygun olup olmadığının sahil ölçekte tartışılmasıdır. Farklı yorumlar da olabilir elbette. En azından temel argümanların Kitap olmasını önemsiyorum. Yani, *ben değiştim arkadaş, çünkü Kitap'ı doğru anlamamışım; doğrunun şu sebeplerle, bu olduğunu düşünüyorum* denilmesi beni rahatsız etmiyor. Çünkü bu tavır dinin anlaşılması, yorumlanması sürecinde ortaya konan katkıdır ve elbette fayda sağlar.

Son dönemde ortaya çıkan değişim furyasının aktörlerinin, en azın-

dan kamuya açık alanlarda, Kur'an'ın anlaşılmasına yönelik bir katkı olarak bunu yaptıklarını ifade ettiklerini duymadım. Zaten bu açıklamanın zemini de konuştukları yayın organları değil. Bu olayın rahatsız edici yanlarından sadece biri.

Değişim aktörlerinin geçmiş yaşam öykülerini deşip de ortaya çıkan tutarsızlıklardan, patolojik değişim histerisinden filan söz etmek de istemiyorum. Bana kalırsa bu da şahsi bir durum. Bu meseleleri konuşurken dedikodu penceresinden sıyrılmak gerekir. Kişiler hakkında zanlar üretmekten de kaçınmak gerekir. Zira zannın azı da günahtır.

Olayı biraz daha anlamak için basitleştirelim isterseniz. Yapılan eleştirilerin ne olduğuna bakmadan önce nerelerde yapıldığına bakmak gerekir. Mezkur şahıslar değişimin yönünü ve gerekliliğini nerelerde tartışıyorlar ona bakalım.

Fikirlerin ifade edildiği ortamların, fikrin etkisini ve niteliğini belirleyebileceği gerçeğinden hareketle, ağabeylerimizin konuştuğu araçların yanlış olduğunu düşünüyorum. İfşaat mantığıyla medyanın bu kesimine açıklamalar yapmakla ne amaçlanır bilmiyorum. Bu çabanın altında yatması muhtemel tüm nedenleri zihnimde saklı tutuyorum. Bunu yorumlayabiliriz de gerekirse. Ancak araçlar, düşüncenin etkisini belirleme gücüne sahiptir. Neşe Düzel'e içini dökmek, taşradaki bir öğrencinin din ve hayat algısına pozitif bir etki sağlamıyor.

Eğer dönüşüm gerekliyse, bunun bilgi altyapısını oturup tartışmak, aidiyet hissettiğiniz grubu da gerekirse ikna etmek ve yanıltıcı ısrar etmelerini engellemek sorumluluk sahibi olmanın gereğidir. Akli eren herkes bilir ki medyanın derdi bilgi aktarımı, paylaşımı değil, sansasyonel habere aktör bulabilmektir. Dolayısıyla manşetlerin diliyle bilgi paylaşımı diye bir şeyden söz edilemez. Bu zeminde ancak dedikodu üretilir, sansasyon üretilir.

Değiştiğini ifade eden insanlar bundan ne bekliyor? Yani politik, çıkara dönük bir beklenti yoksa değişimi ortalık yerde haykıran insanların beklentisi nedir? Kamusal alanda arınma insanların vicdanını rahatlatıyor olsa gerek. Bundan sonra mezkur şahıslar bir defa değişirlerse kalkıp gazete sayfalarında ben yine değiştim aslında bu da doğru değilmiş derlerse ne olur? O zaman gazete sayfaları bir grubun değişim borsasına ayrılınsın.

Gazeteleri okuduğumda İslami çevrelerin önemli adamlarından birinin sözleriyle dehşete düştüm. Sıradan birinden söz etmiyoruz. Dergi çıkaran, görüşlerine başvuru, entelektüel kişiliklerden birisi bu. Bu ağabeyimiz, Kahta'da oturup da, biz bu Nemrut heykellerini nasıl yıkarız diye düşünmüş. Belki yerel bir durumdur bu. Hani Nemrut dağı oraya yakın filan diye düşünürsek olabilir. Tali-

ban gibilermiş ayrıca. Daha bir sürü şey. Okuyunca doğrusu ben de böyle düşünen adamların iktidar olmamalarından memnuniyet duydum. Bundan vazgeçmesi de güzel ayrıca.

Soru şudur: şu an bu satırları okuyan kaç kişi oturup da Nemrut heykellerini yıkmamanın hesabını yaptı? Hayatımın hiçbir anında karşılaştığım kişilerin böyle bir planından haberdar olmadım. Yıllardır bu camianın içinde biri olarak bir tek arkadaşımın böyle bir şeyi hayal ettiğini bile duymadım. Bu ağabeyimizin böyle bir tasarısı varmış, hayata böyle bakıyormuş. Ne yapalım islah olmuş işte.

Peki Kahta'da oturup da böyle planlar yapan bir insanın ifşaatlarından ben niye etkileniyorum? Birkaç sebebi var. Birincisi medya ve statüko İslamcılarının zihinsel duruşlarını halka böyle aktarmak istiyor. İkincisi, bu arkadaşlar ne yazık ki çoğul eklerle konuşuyorlar. Böylece cümle camia bu tip parano-yak, patolojik ruh haline sahipmiş gibi gösteriliyor. 'Kardeşim bu bir kişinin sorunudur, bize ne bundan' diyen yok. Şimdi bir liberal çıkıp da biz geçmişte Türkiye'nin her köşesini satıp ülkeyi sermayeye çevirmek istiyorduk derse ne yapacağız? Ya da bir sosyalist, bir milliyetçi, bir laik biz filan şeyler düşünmüştük diye abuk sabuk bir ton şey anlatsa ne yapacağız? Tümünden bu grupları yargılayıp, aşağılayacağız mı? Şahsi patolojileri genele şamil kılmak bir planın, bir sui-kast'ın sonucudur.

Falanca ya da filanca adamın değişmesi beni ilgilendirmiyor. Yanlış yaptılarsa Allah'tan af dilesinler. Kalkıp da İslami camianın tümünü kendileriyle aynı düşünüyor sanıp çoğul ekleriyle bayağılaştırmasınlar ortalığı.

Yine eskiye dönüyoruz anlaşılır. Milyonlarca insanın temsil edildiği düşünsel yapılanmalar hakkında birkaç kişinin ifşaatı delil kabul edilip, yargılama yapılsın. Bu kadar kolay işte her şey. Ülkenin zihinsel/düşünsel gerçeklikleri bu kadar sığ bir düzlemde tartışılıyor. Şahsa indirgenmiş, sansasyonel, yargılayıcı/suçlayıcı bir formda.

Şimdi cümleyi bağlayıp ne demek gerekir diye düşünüyorum. Bazı kaygan zeminler var ki aydınların kesinlikle uzak durmaları gerekir. Fikir sahibi olanlar /efkarlılar politik düzlemde yer aldıkları andan itibaren konjonktür denilen modern tanrısının etki alanına girmiştir. Değişim kavramı, bu yeni durumun en çok istismar edebileceği olgulardan biridir. Değişelim tamam. Ama değişmemiz gerektiği anlarda ne olursunuz bize de söyleyin. Sağda solda bizi ezdirmeden, Allah'ın hoşnutluğunu temel kriter olarak anlatın bize. Varlığımıza tahammül edemeyecek kadar öfkeli tiplerin dişlerinin arasına atmayın bize. Müstehzi gülüşlerine meze etmeyin ne olursunuz? Biz sizi seviyoruz gerçekte... ■

FITRATIN SESİNİ DUYABİLMEK

MURAT KİRİŞÇİ

İlahi ve Beşeri Sistemler

Allah'ın yoluna, kanunlarına teslim olduğunu ifade ve iddia eden bir kişi, bu teslimiyetinin bir gereği olarak içinde yaşadığı ortamı, çevreyi, toplumu ve sistemi iyi anlamak, hangi anlayıştan beslendiğini bilmekle yükümlüdür. Özellikle yürürlükteki mevcut sistem yani toplumun birlikteliğini, yönünü, düşüncesini belirleyen temel faktör çok dikkatli ve iyi bir şekilde tahlil edilmelidir. Çünkü bu sistem, belli bir ideolojik anlayıştan, bir iman mantığından ortaya çıkmaktadır. Bu ortaya çıkış, bir akidedir ve akide imanın özü, merkezi ve hayata temel bakış açısıdır.

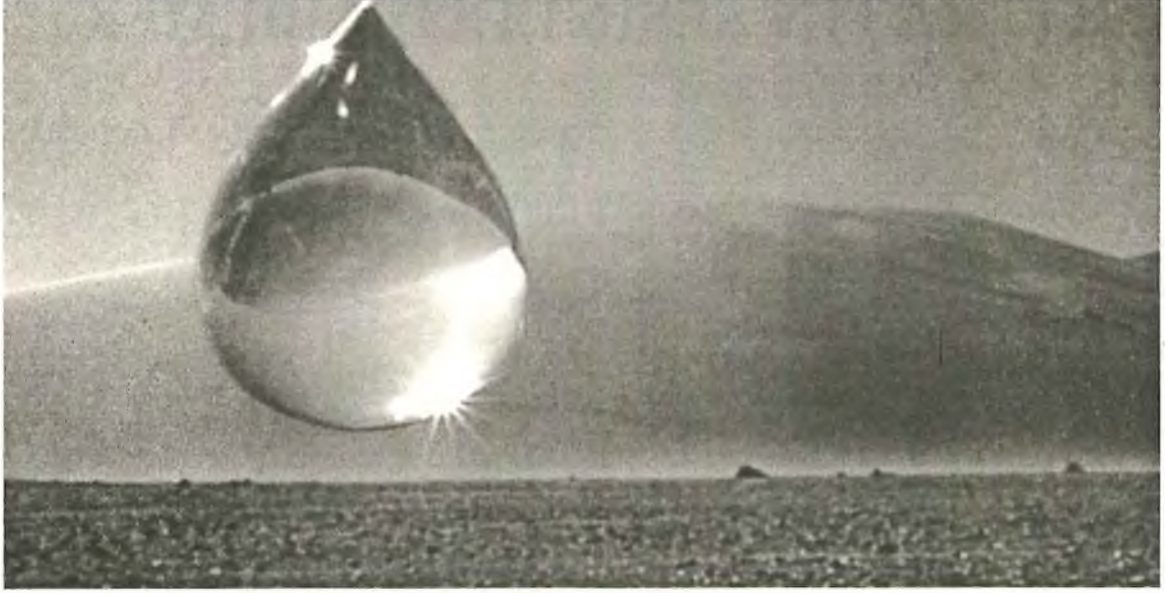
Her sistemin bir ideolojisi vardır ve sistemin uygulandığı her yerde bu ideolojiye uygunluk yani itaat ister. Bu anlamda İslam, müslüman kişiden dosdoğru bir şekilde inanmasını yani Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği vahyin belirlediği ölçülere uymasını ister. Bu, insan için Allah'ın öngörmüş olduğu sistemdir. Bu sisteminin merkezinde Allah vardır; vahiyle bu merkezin anlamı mutlaklaştırılmıştır. Beşeri sistemlerin merkezinde ise zaman ve mekana bağlı olarak Allah'la beraber suni ilahlar/tanrılar bulunmaktadır. Kabul ettiği sistem hangisi olursa olsun insanın gerçek sistemini merkeze aldığı düşünce belirler.

Vahiy merkezli bir sistem, tüm hayatı dünyahiret beraberliğiyle dokur ve yaşatır. Bu dünyayı, devam eden hayatın karşılıklarının alınacağı, bu dünyanın "tarlası" olan ahirete bağlayarak ebedi bir huzur ve mutluluk düzeni kurar. "...erkek ve kadından her kim inanarak faydalı bir iş yaparsa on-

lar cennete girerler ve orada kendilerine hesapsız rızık verilir"(40/40). "De ki; Ey inanan kullarım, Rabb'inizden korkun. Bu dünya hayatında halis işler yapanlara güzellikler var. Allah'ın yeri geniştir. Ancak sabredenlere, mükafatları hesapsız ödenecektir"(39/10).

Bu sisteme tabi olan birisi için artık yegane hayat biçimi Allah'a kulluk, yegane beklenti Allah'ın rızası olur. Bu hayatın her alanında Allah'ın hakimiyetinin olduğu hissedilir, gözlenir, tatbik edilir. Hiçbir sistem hiçbir düşünce, hiçbir dünya malı-mülkü bu hayat biçimini boyunduruğu altına alamaz, ona hükmedemez. Seyyid Kutub, bu sistemin ilk adımı atıldıktan sonra artık hiçbir sistemin çığırkanlığına girilmeyeceğini, çünkü bu sistemin ne bir kavmiyet ne de başak bir beşeri sistemin çağrısı olmadığı, kendi düşüncesini üretebildiğini ve ilave düşüncelere ihtiyacı olmadığını söyler¹. İman ilkesi olmadan yani bu hayat iman dışında başka bir ilkeye dayandığı zaman ortaya çıkan hayat artık İslami hayat tarzı değildir². "...Hüküm ancak Allah'ındır. O size sırf, kendisine kulluk etmenizi emretti. İşte dosdoğru olan budur..."(12/40). Kısacası İslam sisteminin ne olduğunu belirleyen ilk özellik, bu sistemin istisnasız her konuda, her alan ve düşüncede tek Allah'a kul olma ilkesine dayanmaktadır.

İslam sistemini benimsemeyen bir insan ise bu haliyle ya kendi aklına güvenerek kendine ait ya da daha üst gücün belirlediği sisteme/sistemlere tabi olur ki bu durumda dünyada kaos yaşar. Bugün yaşanan kaosun temel ve aslında tek sebebi de budur.

Sistem-İnsan İlişkisi

Sistem ile insan arasında düzenli bir ilişkiden bahsetmek gerçekten zordur. Sistem doğası gereği hayatın tüm alanlarına taliptir ve bu yüzden insanın tüm anlarını ve alanlarını belirler. Ancak insan yaratılışı gereği, bozma, bozulma ve sürekli bir yolda gidememe gibi özelliklere sahiptir. Bu olumsuzluk dolayısıyla ki insan kendisi ile sistem arasında düzenli bir birlikteliği sağlamakta her zaman aynı tavrı gösteremez. Bu düzensizlik hem İslam'ın belirlediği sisteme hem de beşeri herhangi bir sisteme uymada aynıdır.

Kendini Müslüman olarak tanımlayan bir kişi, bu sıfatı üzerimizde taşıyabilmek için İslam sistemini gerçekleştirmek zorundadır³. Bu zorunluluk bizimle sistem arasında dinamik ve kopmaz bir bağ oluşturur. Pascal "Filozofların değil, peygamberlerin haberini verdiği Allah! Ona tabiyim..." derken işte bu kopmaz/kopmaması gereken bağdan bahsetmektedir. Bu bağla oluşan sistem ebediyet kapısıdır; Müslümanın rahat, huzur ve mutluluk dolacağı ahirete açılan tek kapısı, tek imkanıdır. İnsan ile hayat arasında anlamlı bir köprü koyan vahyî sistem, insanı yaratılmışlar arasında en şerefli kabul eder ve başkalarına kul olmayan yalın ve mükemmel bir hayat kurar. İnsanla hayat arasındaki köprüyü beşeri bir sistemle kurup belirlemeye kalkışmak ise, insanın takatini aşan bir şeydir. "İnsanın hayat modelini fıtrat temelleri üzerinde bina edebilmek için bu (Rabbani) sistemi gerçekleştirmeye çalışmak zorundayız. Ondan baş-

ka, bu vazgeçilmez özellikleri içine alan hiçbir sistem yoktur."⁴

Bu sistem gerçekleştirilemediğinde hayat ile insan arasında bir boşluk oluşur ve bu boşluk tamamen anlamsız şekilde doldurulur. Mevduki böyle bir sistemi belirleyen Yüce Allah'a bağlanmayanların yeryüzünde dağlara, nehirlere, ağaçlara veya faydalı-faydasız şeylere gönül verip bağlandıklarından bahisle bu boşluğun insanı anlamsızlaştırdığını ifade eder⁵. Bu durum hayatın bütünü görmeyi ve yaşamak yerine bir parçayı bütünden ayırmaya çalışmaktır.

Fıtrat-Sistem İlişkisi ve Türkiye

İslam Sistemi, düşünce ve yaşam biçiminde Allah'a kul olmayı ister ve bu kulluğun fıtrata uygunluğunu vahiyde çeşitli örneklerle düşündürerek, insanı eğitir. İnsanın "sahte tanrılara", "yapay ilahlara" inanmaya meyilli olduğunu hesaba katarak sistem içinde bu zaafı ortadan kaldıracak açılımlar getirir. "En güzel şekilde yaratılan" insanın hayat içinde savrulup yok olmasına ve böylece "aşağıların aşağısı"na dönüşmesine engel olan vasıtaları gösterir. Bu anlamda sistem olarak prensipleri belirleyen Allah, insanın bu sistemde ne kadar fıtrata uygun kaldığını da test ederek dünyayı bir "imtihan" süreci olarak tanımlar. Fıtratını unutan ve bu fıtrata yabancılaşan bir insan kendine sanal tanrılar oluşturarak Allah'sız bir dünyaya ya da Allah'la beraber çağırıldığı bir çok tanrıyla beraber olunan bir dünyaya pencere aralar.

Fitratın sistemlerle olan bağlantısını günümüze uyarladığımızda dünyadaki tüm gelişmelerin insanları, toplumları ve ülkeleri nasıl etkilediğine bakmamız ve özellikle de Türkiye bağlamında bunu inceleyememiz çok yerinde olacaktır. Keza Türkiye’de gelişmeler taşların yerine oturmaması, kavramların içinin boşaltılması veya kargaşaya sürüklenmesi dolayısıyla daima bir *rejim krizi* oluşmaktadır. Bu krizden hep fitrat zarar görmekte ve bu anlamda ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Dün fitratını alabildiğine korumak uğruna birçok şeyi feda eden, sıkıntılar çeken, koşuşturan kişiler bugün el-avuç ovuşturan, zilleti kabullenen, hayatlarının bir kısmında Müslüman, bir kısmında kapitalist, eyyamcı olup çıktılar. Allah için çıktıkları yolda, uğradıkları her durakta fitratlarının bir kısmını unuttular.

Günümüzde ABD’nin liderliğini yürüttüğü “teröre karşı” savaşın taşeron firmalarından (ülkelerinden) biri olarak “*Türkiye modeli*” sahneye koyuluyor. İlimli/soft pamuk şeker gibi bir İslam ya da *demokratik İslam* mantığı bizzat icra edilmeğe çalışılıyor. “*Muhafazakâr İslam*”, “*Müslüman Demokrasi*” kavramları gündemimize herhangi bir İslami anlayışla karşılaştırılma gereği bile duyulmadan taşınmakta ve bu tavır yaşam biçimi haline getirilmektedir. Başörtüsü “*öncelikli mesele*” olarak alınmamakla malum çevrelere de “*değişim*” mesajı verilmektedir. Güzellik yarışmasına ve Türkiye güzeline “başarılı” olduğuna dair yorumlarla başörtüsü konusunda kimsenin dalına basmamak bir çelişki olarak görülmektedir. Acaba “*biz de sizden biriyiz*” mesajını vermek, küresel sistemin oyunlarına ortak olmaya çalışmak, dolayısıyla bu oyunun kurallarını benimsemek gerçekten malum çevreleri rahatlatacak mıdır? Hedeflerin ülke içinde “*demokrasi*”, uluslararası arenada “*AB üyeliği*” olduğu biz dönemde İslam’ın hayata talip olan yönlerinin pek olmadığını, İslam’ın bu zamanda uygulanamayacak yönleri(!) içinse ısrarcı olmamak gerektiğini ifade etmek ne anlama gelmektedir? Bu ülkede İslam’ı içinden yıkmaya yönelik çalışmalar yıllarca önceden başladı ve “*Müslümanca bir laiklik*” anlayışının zamana yayılarak halk içinde kabul görmesi için yoğun çaba sarf edildi. Din düşmanı olmayan, camiye, başörtüsüne, imana-hatibe, ibadete.. karışmayan “*namusuyla çalışan hayat kadını*” gibi bir laiklik. Bu günün “*imanımızla laik olabiliriz, İslam*

sistemine ihtiyaç yok” şeklindeki düşünce ve yaşam tarzı artık Müslüman kesimlerden çok da uzak değil. Hatta yaşanabilir hale geldi denilebilir.

Yaklaşık iki yüzyıldır kıblesini Batı’ya çevirmiş olanlar, küreselleşmenin bir sistem olarak yeni dengelere oturtulması için bir değişim mantığı ve süreci başlattılar. Konjonktürel imkanlar, hayatta kalabilme mücadelesi ve sömürgelerden pay alabilme anlayışı, düşüncesini İslam’la belirleyen kişileri baştan çıkardı. Artık “*statükocu*”, “*terörist*”, “*yobaz*”, “*gerici*” olmaktan kurtulmanın imkanı olarak küreselleşmenin mimarları Türkiye’ye ve Türkiye’deki “*Müslüman Demokrat*” kimlikli insanlara çeşitli misyonlar-vizyonlar yükleyerek değişime yani “*ılımlı İslam*”a kapıların açılmasını sağladılar. Bazı yazar, din adamı, siyaset ve düşünce erbabı da bu projeye; İslam’ı küresel söylemler, değerler ve düşüncelerle “*uzlaştırma*”ya, genel-geçer değerleri ve sistemi “*Ak*”lamaya zaten teşne idiler. “*Siyasal İslam*”a karşı tüm İslam coğrafyasında düşünceden sanata, felsefeye, edebiyata; bireyden topluma, çocuktan, kadına her alanda benzer değişimin öncüsü olmaya soyundular. “*Küreselleşme*” adı altında yürütülen makyajlı sömürgeciliğin taşeronu olmaya pek de hevesliler. Oysa Kur’ân şöyle buyurur: “*Onları yeryüzünde iktidara getirdiğimizde namazı kılarlar, zekatı verirler, iyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Bütün işlerin sonu Allah’a aittir. Eğer seni yalanlıyorsa bundan önce Nuh, Ad ve Semud kavimlerini de yalanlamışlardı.*”(22/41-42)

Hakikat bu iken, “*İslam Ortak Pazarı fikrini doğru bulmuyorum*”, “*paranın dini-imanı yoksa, ekonominin dini-imanı da yoktur*” şeklindeki ifadelerin mantığını anlamak mümkün değil. Avrupa Birliği, Avrupa Ortak Pazarı, Batıyla bütünleşme gibi fikirler tartışma dışı tutulurken, neden İslam için içine girince düşünceler hemen değişiyor? “*Paranın dini-imanı yok*”sa, neden Kur’ân mal için yüzlerce kere uyarıyor insanları? Neden faiz haram?.. Ümmet birliğine bu kadar soğuk bakanlar için “*Müminler kardeşler*” emri ne anlam ifade ediyor? AB hem dini hem ekonomik hem etnik hem de coğrafik bir birliktelik iken “*Bu birliktelikleri ne etnik ne dini kökene ne de coğrafyaya bağlı olarak düşünebiliriz. Dünyada artık böyle bir şey kaldı mı?*” diye sormak nasıl bir garabettir? Bu şekilde düşünerek kendi coğrafî, dinî, tarihî köklerimizden kopmakla kimi memnun ederiz? “*Allah’ın din/düzenin-*

den başkasını mı arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde olanların hepsi ister istemez O'na teslim olmuştur ve O'na döndürülüp götürülecekleridir.”(3/83).

Tüm ideolojileri ortadan kaldırarak sadece Batı ideolojisini yayan bir küreselleşme vakıası ortada iken “ideolojilerin birbirinden ayrılması ve kutuplaşma değil, farklı ideolojiler arasındaki geçişkenlikle yeni siyasal kulvarların oluşumu”ndan bahsetmek kompleksten başka neyi anlatır? İsrail-Amerika-Türkiye üçgenini kurup işletebilmek için feda edilen dostluklar hangi kulvara oturtulabilir? “Eğer Hak, onların arzularına uysaydı, gökler, yer ve bunların içinde bulunan kimseler bozulur giderdi. Biz onlara şerefi ve şanlarını getirdik fakat onlar kendi şanlarından yüz çeviriyorlar.”(23/71)

Net olarak anlaşılan şudur ki sistem anlayışı ülke insanların zihninde bu kadar bulanıklaşmamıştı hiç. Dinde reformla gelinen noktada protestanlaşma yavaş yavaş sekülerliği taşıyor düşüncelerimize, yaşamlarımıza, sistem anlayışımıza. Bilinmeli ki “köklerini beğenmeyen ağaç, ağacını beğenmeyen dal, çürümeye mahkumdur.”

“Seni de bir şeriate koyduk. Sen ona uy, bilmeyenlerin keyiflerine uyma.”(45/18)

İnsanlığa verecek hiçbir “değer sistemi” olmayan Batı’ya⁶ yönelmekle Batı’nın iflas eden sistemiyle nereye gidilebilir? Alternatif bir hayatın var olabileceğini düşünmek ve üretmek yerine egemen hayat tarzını meşrulaştırmak ne yaman bir çelişkidir? “Nefsterini yücelten iflah olmuş, onu alçaltanda ziyana uğramıştır.”(91/9-10).

İnsan fıtratına uygun olan tek sistem her şeyi yaratan Allah’ın belirlediği İslam’dır. İslam sistemi, bu sisteme dayanan siyasi otorite yerleştikten, insanlar Rabb’lerini tanıyıp sırf O’na kul olup aşırı arzuların boyunduruğundan kurtulduktan ve kalplere yerleştikten sonra⁷ fıtrata uygun bir yaşam ortaya çıkar. İnsanlara kulluk yerine, sadece Allah’a kul olarak zilletten kurtuluş gerçekleşir. Çünkü İslam sistemi, yalnız kalplerde yerleşen ve kökleşen bir denetim mekanizması kurar, “**hesabını Allah’a verecek**” bir düzen ikame eder. “...Muhakkak ki Allah, iyilik edenlerle beraberdir.”(29/69)

Bizler İslam sistemini gerçekleştirmek zorundayız. Çünkü Rabbanî oluşuyla bu sistem tektir. İnsan arzularının ürünü olarak ortaya çıkan sakatlıklardan, insani zaafardan, insanın menfaatine düşkünlüğünden uzaktır⁸.

Fıtratın Sesini Duyabilmek

Fıtratına sahip olamayan, sahip çıkamayan ve bu fıtratı koruyamayanları daima kendilerinden daha güçlü olanlar hegemonyaları altına alır ve yönetir. Gücünü Allah’tan almayan toplumlar, insanlar, hükümetler kendi düşünsel ve siyasal sistemlerini kuramaz, bağımsız kalamazlar. Kendilerine ait bir medeniyet, kültür, sanat üretmezler. İnsanı, toplumu, dünyayı dönüştürecek bir düşünceden yoksunlaşır, yoksullaşır. İnsanlık dışı, iman dışı, ahlak dışı sistemlerin bozdukları fıtrata müdahale edemez, düzeltemez; böyle bir sistemin egemenliği altında aşağılanır, sömürülür, ezilerek onursuzlaştırılır. “İnsan **anlama** kudretine sahiptir; eşyayı dilediği gibi hizmetine boyun eğer duruma getirme (teshîr); sonuçlara bakıp değerlendirerek yanlış anlayışı, sahih bir anlayışa dönüştürme gücü ve yeteneği vardır.

Hız. Peygamber şöyle der: ‘**Bedende bir et parçası vardır; o sağlıklı olursa, bedenin tamamı sağlıklı olur. O bozuk olursa, bedenin tamamı bozuk olur; işte o et parçası kalptir...**’ Nass’ları, kelimeleri [kavramları] kutsayıp Allah’ın [mutlak] hakikat olan kelimesine [ilkesine] bakmayanlar, asla bu kelime/kavramların manalarını anlayamazlar.⁹”

Bugün Türkiye müslümanlarının görevi, topluma İslam kimliğine sahip olmayı, vahyi bir duruşu, emrolunduğu gibi dosdoğru olmayı, İslam’dan başka hiçbir dinden razı olmamayı öğretmektir. Sözlerin en güzeline uymak yerine post-modern bir mantıkla “**amaca ulaşmak için her şeyin mübah olduğu**”nu içselleştirip yaldızlı küresel söylemleri tekrarlamak değil...

“**Asra andolsun ki insan ziyandadır. Ancak inanıp salih amel işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler başka.**”(103/1-3). ■

Dipnotlar

1 Seyyid Kutub; *Yoldaki İşaretler*; Pınar Yay., s.35

2 Seyyid Kutub; a.g.e., s.94

3 Seyyid Kutub; *Din Bı; Özgün Yay.*, s.23

4 Seyyid Kutub; a.g.e., s.33

5 Mevdudi; *İslami Kavramlar*; Pınar Yay., s.24

6 Seyyid Kutub, *Yoldaki İşaretler*; Pınar Yay., s.7

7 Seyyid Kutub; a.g.e., s.34

8 Seyyid Kutub; *Din Bı; Özgün Yay.* S.27

9 Cevdet Said, “Anlamanın Gücü” *Umran* (El-Mecelle, 17 Mayıs 2003’den çeviri)

DİNLER ARASI DİYALOG

AHMED YÜKSEL ÖZEMRE

Papa VI. Paul'un ve II. Vatikan
Konsili'nin İslâm'a Bakışı

VIII. yüzyılda Şamlı Azîz Yahyâ (Saint Jean Damascène) İslâm'ı *sapık* bir mezheb olarak nitelendirdiği Arius-cülüğün yeniden zuhuru olarak telâkki etmekteydi¹.

O zamandan bugünlere kadar Katolik Kilisesi'nin ve buna paralel olarak diğer hıristiyan kiliselerinin İslâm'a bakış açısındaki köklü değişikliği ve bu değişiklikteki iki ayrı safhayı büyük bir dikkatle gözden geçirmek lâzımdır. Bu değişikliğin başlangıç noktası, Kilise'nin başına geçmeden önce Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'de uzun süre diplomatik görevlerde bulunmuş ve farklı hıristiyan fırkaları ile İslâm'ı tetkik etmiş olan Papa XXIII. Jean'ın² (*Giovanni'nin*) [1958-1963] bu makâma oturur oturmaz Vatikan'da 21. *Ekümenik Konsil*'in³ toplanması için verdiği karardır.

1962-1965 arasında üç yıl süren *II. Vatikan Konsili* Papa XXIII. Jean'ın halefi Papa VI. Paul'un (*Paolo'nun*) dirâyetli idâresi sâyesinde Kilise'nin o zamana kadar kimsenin aklından bile geçemediği bir dizi cesur kararlar almasını sağlamıştır. Protestan Reformu'nu hatırlatmasını diye Konsil'in bu çağ-açan kararlarının tümüne reform değil *aggiornamento* (güncelleştirme, çağa uyma) denilmektedir.

Katolik Kilisesi'nin Yahudilere'e ve Müslümanlar'a düşmanca bakışı bu Konsil'de büyük bir değişime uğramıştır. Tanınmış şarkiyatçı Louis Massignon⁴ (1883-1962), müslümanlar ile hıristiyanların birbirlerini anlayıp peşin hükümlerden vaz geç-

rek aralarında dostluk kurmak yolunun fikhî tartışmalarla değil, özellikle her iki dinin mistik yanlarındaki ortak noktalar aracılığıyla olabileceğini yıllar boyu savunmuş; bunun için:

- Müslümanları ve hıristiyanları ortak oruç tutmaya,
- Her iki din mensûblarının yakınlaşmalarını sağlamak üzere kutsal sayılan yerlere ortak ziyaretler yapmaya teşvik etmiş, ve
- Bu hareketlerde dâima başı çekmiş olması bazı mahfellerde Kilise'nin müslümanlara karşı nefrete dayanan geleneksel tavrını II. Vatikan Konsili'nde terketmesini sağlayan müsait zemini hazırlamıştır. Massignon'un Konsil üyesi olan talebesi Peder Georges Chehata Anawati'nin (1904-1994) de bu zeminin Konsil kararı olarak kayda geçirilmesinde etkili olmuş ve Papa VI. Paul'un⁵ [1963-1978] ise bunu sonuna kadar bütün ağırlığını koyarak desteklemiş olduğu bilinmektedir.

Buna paralel olarak Papa VI. Paul, daha Konsil sona ermeden, 1964'de Vatikan'da bir "Gayrı Hıristiyanlar Dairesi" ihdâs etmiştir. Bu daire şimdiki Papa'nın döneminde, 1988 yılında, "Dinler Arası Papalık Kurulu"na (PCID veyâ PCDI)⁶ dönüştürülmüştür.

Papalık menşe'li evrâka göre⁷ PCIR, II. Vatikan Konsil'inin ve Konsil'in 28 Ekim 1965 târihli ve "Dichiarazione *Nostra Aetate* sulle Relazioni Della Chiesa Con Le Religioni Non-Cristiane" (Kilise'nin Hıristiyanlık-Dışı Dinler İle Münâsebetleri Hakkında *Çağımız* Bildirisi) başlıklı bildirisinin niyetine uygun olarak, "Dinler Arası Diya-

ANALİZ

log"u teşvik etmek üzere Katolik Kilisesi'nin merkezî bürosu olup:

1) Katolikler ile diğer dinlerin sâlikleri arasında karşılıklı anlayış, saygı ve işbirliğini teşvik etmekle;

2) Dinleri incelemeyi özendirmekle, ve

3) Diyaloga müsait kimse-lerin yetişmesini teşvik etmekle sorumlu kılınmıştır.

II. Vatikan Konsili'nin "Çağımız Bildirisi" 20 Kasım 1964'deki ilk oylamada Konsil'e katılanlardan 99'unun

olumsuz oyuna karşı 1651, kısmen tâdil edildikten sonraki 15 Ekim 1965'deki oylamada 250'sinin olumsuz oyuna karşı 1763 ve nihâyet 28 Ekim 1965'deki son oylamada da 88 olumsuz oyuna karşı 2221 olumlu oyla kabûl ve ilân edilmiştir. Bu bildirinin Müslümanlar ile ilgili 3. paragrafı şöyledir:

"Kilise Ahad, Hayy ve Kayyûm, Rahmân ve Kâdir, Semâ ile Arz'ın Hâlik'ı olan ve insanlara hitâb etmiş olan Allâh'a kulluk eden Müslümanlar'a da takdir nazarıyla bakmaktadır. Onlar İslâm inancının da yollama yapmakta olduğu vechile İbrâhim'in Allah'a teslim oluşu gibi Allah'ın, gizli olsalar bile, hükümlerine, bütün benlikleriyle teslim olmaya çalışmaktadırlar. Her ne kadar İsâ'yı Allah olarak tanınasalar da ona peygamber olarak saygı duymakta; O'nun bâkire annesi Meryem'e de hörmet etmekte ve hattâ ona münâcatta bulunmaktadırlar. Bundan başka onlar, Allah'ın, ölümden sonra yeniden dirilecek olan bütün insanların hakkını vereceği kıyâmet gününü de beklemektedirler. Kezâ onlar ahlâkî hayata değer vermekte ve özellikle namaz, zekât ve oruç aracılığıyla Allah'a ibâdet etmektedirler.

Yüzyıllar boyunca hıristiyanlar ile müslümanlar arasında pekçok ihtilâf ve düşmanlık ortaya çıkmışsa da, Konsil hepsini geçmişi unutmaya, karşılıklı olarak birbirlerini anlamaya samimî bir şekilde gayret etmeye ve kezâ bütün insanlar için sosyal adâleti, ahlâkî değerleri, sulhu ve özgürlüğü hep birlikte koruyup üst düzeyde tutmaya dâvet etmektedir."

Daha sonra Vatikan dokümanları arasında "Dinler Arası Diyalog"un metodolojisi konusunda şu pasajla karşılaşmaktayız:

"Diyalog iki yönlü bir iletişimdir. Karşılıklı gelişme

ve zenginleşme amacıyla konuşmayı ve dinlemeyi, vermeyi ve almayı gerektirir. Kendi imânına tanıklık etmeyi de karşısındakininkine karşı açık davranmayı da kapsar. Bu, ne Kili-se'nin aslî görevine bir ihânettir ve ne de insanları, hıristiyan yapmak için yeni bir metoddur."

Hıristiyan Câmiasının İslâm'ı Tanıma Merakı

Hıristiyan câmiası hızla yayılan İslâm'a karşı kendisini

korunma içgüdüğü ile bu dini yakından tanımak istemiştir. Bunun sonucu olarak da müslümanların her çeşit dinî ve lâdinî vechesini araştırıp incelemek Batı'da gitgide kurumsallaşmıştır. Kur'an ilk defa 1143 târihinde Lâtince'ye çevrilmiş ve bu çeviri 1543 târihinde Basel'de basılmıştır. Hıristiyanlığın İslâm'a bakış açısının tenkidî olması normaldir. İslâm da, Hz İsâ'dan sonra sâfiyetini kaybetmiş olan Hıristiyanlığı tenkid etmektedir. Ancak, İslâm âleminin büyük bir çaba sarfetmemesine rağmen Dünyâ'nın her yanında ihtidâ edip de bu dine girenlerin çokluğuna karşı organize ve saldırgan hıristiyan misyonerliğinin, hıristiyanlığa kazandırdıklarının azlığı ile ortaya çıkan başarısızlığı hıristiyan âlemini tedirgin etmiştir ve etmektedir.

İslâm'ı daha iyi tanımak ve zaafalarını daha iyi teşhis edebilmek gâyesiyle hıristiyan âleminde büyük yatırımlar yapılmış bulunmaktadır. İslâm'ı ve islâmî ilimleri öğrenmek ve öğretmek üzere araştırma merkezleri, enstitüler ve üniversitelerde kürsüler; ayrıca islâm ülkeleriyle münâsebetlerde daha bilgili ve avantajlı olabilmek üzere bakanlıklarda uzman komiteler ve danışmanlıklar ihdâs edilmiştir. Müslüman ülkelerde ise Hıristiyanlığı da Müsevîliği de ve diğer dinleri de öğrenmek ve öğretmek için bu kabil ilmî müesseseler ve çok sayıda uzman kişiler yoktur. Ve maalesef görülmektedir ki İlâhiyat Fakülteleri'ndeki hocaların bile çoğu Hıristiyanlık hakkında araştırma ve incelemeye dayanan ciddî ve güvenilir bir bilgiye sâhib değildirler. İtiraf etmek gerekir ki müslümanların Hıristiyanlık hakkındaki bilgileri daha çok kulaktan dolma olup çoğunlukla da zanna yâni vehme dayanmaktadır.

Hıristiyan çıkarlarını korumak üzere hıristiyan âleminde İslâm'a karşı duyulan bu bilgilenme sürecine, Türkiye'de *Oryantalizm* (Şarkîyat) denilmektedir. Batı'da ise Oryantalizmin lûgat mânâsı: 1) *Doğu milletleri, dilleri, târihleri, medeniyetleri vs... ile ilgili bilgilerin tümü*, ya da 2) *Doğu ile ilgili şeylerden zevk alma eğilimi*'dir.

II. Cihan Harbi'ne kadar oryantalistlerin tutumu hep, İslâm hakkında yapılan incelemeleri temel alarak İslâm'ı tenkid etmek olmuştur. Ancak bu tenkidlerin misyonerlik açısından müslümanları iknâ etmediği gibi hıristiyanların İslâm'a geçişlerini de önleyemediğini fark ve idrâk edince oryantalistler, stratejilerinin yanlış yürütüldüğünü düşünmeye başladılar. O zamana kadar İslâm'a, hep Hıristiyanlığın bakış açısından bakarak ve bu bakış açısının kendilerine İslâm'ın zaafı olarak gösterdiği konulara dayanarak bir savaş açmışlardı.

Oryantalistler İslâm'ı bir müslümanın idrâk ettiği şekilde idrâk etmediklerinin farkına vardıkları ân, bu dine bir müslüman gibi düşünerek nüfûz edip zaafını ortaya çıkarmanın müslümanlar üzerinde daha etkili olabileceğine inanmaya başladılar. Bu dönüm noktası oryantalistlerin ve Batı'nın entellektüellerinin İslâm'a, alman filozofu Edmund Husserl'in (1859-1938) *fenomenolojik metodu*'nu uygulayarak peşin hükümsüz ve İslâm'ı dış söylemlerle değil içerisinden kavramak süretiyle bakmaya sevketti. Fakat böyle bir metodun uygulanmasının zaman içinde çok ilgi çekici bir sonucu oldu: *İslâm'ı peşin hükümsüz tetkik eden pekçok oryantalist ve entellektüel ihtidâ ederek İslâm'la şereflendiler*. Bunu da II. Vatikan Konsili'nin kararını uzaktan hazırlamış olan etkenlerden biri olarak addetmek gerekir.

Batı'nın önde gelen oryantalistlerinden:

- Silvestre de Sacy (1758-1838), Reinhart Pieter Anne Dozy (1820-1883), Ernst Renan (1823-1892), H. Hirschfeld (?), Clair Tisdall (?), Theodor Nöldeke (1836-1930), İgnaz Goldziher (1850-1921), Leone Caetani (1869-1935), Joseph Schacht (1902-1969), Bernard Lewis, vb ... Batı'nın emperyalist emellerine hizmet eden, İslâm'ı hor gören bir oryantalist anlayışı sergilemişlerdir.

Buna karşılık İslâm'ı doğru anlamaya çalışan oryantalistlerden:

- René Guénon ya da Abdülvâhid Yahyâ eş-Şâzelî (1886-1951), Michel Valsan ya da Şeyh Mustafa Abdülazîz (vef. 1974), Titus Burckhardt ya da Si-

di İbrâhim İzzeddin ed-Darkavî (1908-1984), Frithjof Schuon ya da Şeyh İsâ Nureddin Ahmed eş-Şâzelî ed-Darkavî el-Alevî el-Meryemî (1907-1998), Vincent Monteil ya da Mansûr (doğ. 1903), Eva de Vitray-Meyerovitch ya da Havvâ (1909-2001), Michel Chodkiewicz ve kızı Claude Addas, Charles-André Gilis ya da Adürrezzâk Yahyâ, vb... gibileri ihtidâ etmişler ve müslüman olduklarını açıkça ilân etmişlerdir.

- Louis Massignon (1883-1962), Anne Marie Schimmel (1922-2003), William C. Chittick'in müslüman olduklarını ise yalnızca yakınları bilmektedir.

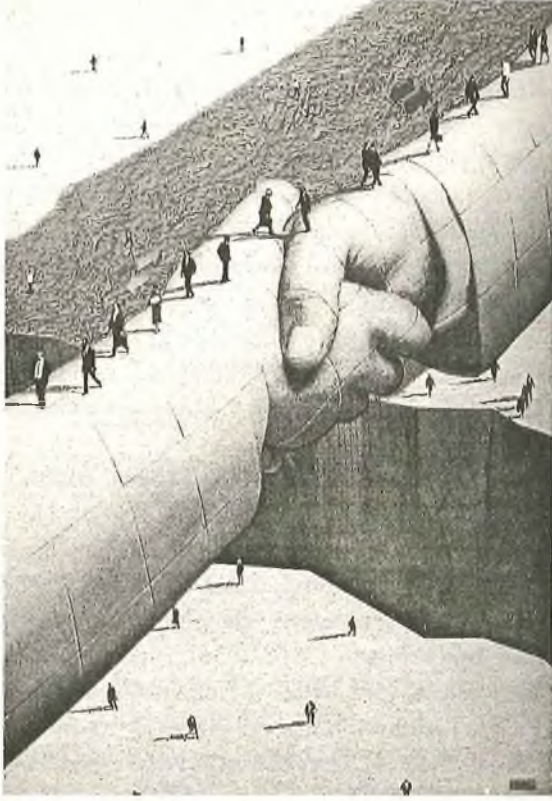
- Ayrıca: R.P. Dozy (1820-1883), Martinus Theodorus Houtsma (1851-1943), Snouck Hurgronje (1857-1936), David Samuel Margoliouth (1858-1940), Bertrand Carra de Vaux (1867-1953), Reynolds Alleyne Nicholson (1868-1945), Carl Brockelmann (1968-1956), Frederick William Hasluck (1878-1920), Helmut Ritter (1892-1971), Toshihiko İzutsu (1914-1993), Henry Corbin (1903-1978), Henri Laoust (1905-1983), Louis Gardet (1904-1986), Georges Chehata Anawati (1905-1994), Edward Said (1935-2003); ve dinî aidiyetlerini özellikle belirtmek istemeyen: Stephen Hirtenstein, Thierry Zarcone, Alexandre Popovic, Irène Melikoff, Paul Ballanfat gibi genç araştırmacılar vb... da İslâm hakkında objektif inceleme ve değerlendirmeler yapmışlardır.

Papa II. Jean Paul'ün Strateji Değiştirmesi

Şimdiki Papa II. Jean-Paul (Johannes Paulus/Karol Wojtyaa; doğ. 18 Mayıs 1920), Şanlı Azîz Yahyâ'dan yaklaşık 12 yüzyıl geçtikten sonra, 5 Mayıs 1999 târihli genel kabulünde hâzırûna Hıristiyanlık ile İslâm arasındaki diyalogdan söz ederken şunları söyleyebilmiştir:

Biz hıristiyanlar İslâm ile sâhib olduğumuz ortak dinî değerleri sevinçle teşhis ve tasdik etmekteyiz. Bundan birkaç yıl önce Casablanca'da genç müslümanlara söylemiş olduğumuzu bugün tekrarlamak istiyorum: "Bizler aynı Allah'a, Ahad olan Allah'a, Hayy olan Allah'a, âlemleri yaratan ve yarattıklarını kemâle erdiren Allah'a inanmaktayız. İsâ da İsrâil'in: "Rabb'imiz olan Allah bizim tek Rabb'imizdir"⁸ şeklindeki âmen-tüsünü sâhiblenerek bunu bizzât tasdik etmektedir.

Aynı Papa 18-19 Ağustos 1985'de Fas'a yapmış

olduğu ziyarette ise 50.000 müslüman gencine hitâben yaptığı konuşmayı da Fâtıha Sûresi'ni bir başka şiveyle söylüyormuşçasına şöyle bitirmektedir:

Sözlerimi, sizlerin önünde O'ndan bizzât istimdâd ederek bitirmek istiyorum:

Yâ İllâhî! Sen bizim Hâlık'muzsın. Sen Cemîl'sin ve senin Rahmet'in herşeyi kuşatmıştır. Her mahlûkun hamdı Sana aittir. Sen, biz insanlara yaşamamız gereken derûnî bir Şerîat verdin. Senin hükmüne uymak bizim vazifemizi ifâ etmek demektir. Senin gösterdiğin yolu izlemek nefsimizin selâmetidir. İtaatimiz Sanadır. Arzda giriştiğimiz her teşebbüsde bizlere Sen yol göster! Kalbimizi Sen'in hükmünden sapıracak hevâ ve heveslerden bizleri halâs et! Beşerî bozgunlukları haklı göstermek için Sen'in Adım'ın ardına saklanmamıza müsaade etme! Yâ İllâhî! Sensin Ahad. Kulluğumuz ancak Sanadır. Bizi Sen'den uzaklaştırma! Ey, bütün insanları mahkemeye çekecek olan Allah'im! Rûz-i cezâda Sen'in seçkinlerinin arasında olmamız için bizlere yardım et! Ey Adl'in ve Selâmet'in sâhibi olan Rabb'tim! Bizlere hakikî sevinci, hakikî muhabbeti olduğu kadar milletler arasında sürekli bir kardeşlik de lûtfet! Bizleri ebediyete kadar lâtûflarına garket! Âmin.

Bir tâmininde Papa II. Jean-Paul, 1215 târihli IV. Laterano Konsili'nin Allah'ın Zâtı'nın "doğur-

madığını ve doğurulmuş olmadığını" ilân etmiş olduğunu ve bunun da Kur'ân'ın CXII. İhlâs Sûresi'nin ifâdesinin⁹ aynı olduğunu hatırlattıktan sonra: "Bu anlamda, yâni Allâh'ın Tek olan Zâtı söz konusu olduğunda Hıristiyanlık ile İslâm arasında anlamlı bir tekabüliyetin mevcûd olduğunu" da beyân etmiştir.

Fakat bu arada katolik âleminde "Dinler Arası Diyalog"un Hıristiyanlığın temel amacı olan *misyonerliğe* hizmet etmesi gerektiği konusunda fikirler de ileri sürülmeğe başlamış ve Kardinaller'in bir bölümünün bu yönde bir strateji tesbit edilmesi gerektiği husûsundaki eğilimleri, sonunda, Papa II. Jean Paul'ü 1990'da *Redemptoris Missio* başlıklı Papalık tâminini yayınlamaya sevk etmiştir. Bu tâminle "Dinler Arası Diyalog"un 1) *gayesi* ve 2) *stratejisi* resmen başka bir mecrâyâ çekilmiş bulunmaktadır. Bu tâminin 55 numaralı fıkrasında Papa II. Jean Paul, bu sefer, şunları beyân etmektedir:

"Dinler Arası Diyalog", *Kilise'nin İncil'in mesajını yaymak görevinin parçasıdır. Karşılıklı bir tanışma ve bir zenginleşme metodu ve aracı olarak telâkki edildiğinde bu, Kilise'nin hıristiyan olmayanlara İncil'in mesajını tebliğ görevine*¹⁰ *karşı olmadığı gibi, aksine, bu görevle özellikle bağlantılı olup bunun bir tezâhürüdür. Zîrâ bu görevin muhâtabları İsa'yı da İncil'i de tanımayan ve genellikle de başka dinlerin sâlikleri olanlardır*¹¹... *Konsil de, Kilise'nin daha sonrakı*¹² *tedrisâtı da kurtuluşun Mesih'den geldiğini ve diyalogun da İncil'in mesajını yaymaktan ayrı tutulamıyacağını dâima kararlılıkla savunmak sûretiyle bütün bunları geniş bir biçimde vurgulamışlardır.*

Bütün ömrü mücâdeleyle geçmiş, sabırlı ve güçlü bir strateji üstâdı olan Karol Wojtyaa/Papa II. Jean Paul, II. Vatikan Konsili'nin bir gerçeği idrâk ederek ve Katolik Kilisesi'nin, 12 yüzyıllık gelenek ve nefretini arkada bırakarak, cesâretle almış olduğu Konsil kararını aradan 25 yıl geçtikten sonra, böylece, "*Hıristiyan olmayanlara İncil'in mesajını tebliğ aracı*" hâline dönüştürmüş bulunmaktadır.

Papa II. Jean Paul'ün "Dinler Arası Diyalog" konusundaki strateji değişikliğini dile getiren *Redemptoris Missio* tâmininden 10 yıl sonra, Vatikan'daki "İman Doktrini Teşkilâtı"nın¹³ (Congregazione per la Dottrina della Fede'nin) başkanı olan Kardinal Joseph Ratzinger'in imzâsıyla hazırlanmış olan *Dominus Iesus* (Rabbimiz İsa) başlıklı 36 sayfalık bir bildiri, Papa'nın 16 Haziran 2000 târihli

tasdikiyle aynı yılın 5 Eylül'ünde yayınlamıştır. Bu metin "Dinler Arası Diyalog"un papazlar, ilâhiyatçılar ve halk arasında *Kilise'nin tasvib etmediği bir mecrâyâ girmekte olduğunun müşâhede*siyle bu kimselere hitâben kaleme alınmış olan, sert ve "Dinler Arası Diyalog"a katılanları Katolik Kilisesi'nin bütün âlemin vasfisi olduğunun bilincini dâima zinde tutmaları gerektiğini hatırlatan bir bildiridir. Fakat Kardinal Joseph Ratzinger'in bu bildirisi gerek uslûbuyla, gerek yansıttığı kibirle, ve bilhassa da II. Vatikan Konsili'nin rûhuna aykırı iddia ve ibâreleriyle katoliklerin, protestanların ve ortodoksların ortak tepkisini çekmiştir.

Hıristiyan olmayanlara İncil'in mesajını tebliğ Katolik Kilisesi temel görevidir. Katolik Kilisesi bu konuda:

- Kendisinin bütün insanların vasfisi olduğuna,
- Kurtuluşun da ancak ve ancak Kilise aracılığıyla olduğuna ve hepsinin de üstünde,
- Hakîkatın yalnızca kendi tekelinde olduğuna inanmaktadır. Ancak, Kilise'nin bütün Dünya'da bu misyonerliği yaparken diğer din mensûblarıyla çatışmaması mümkün müdür? Şu hâlde, bu kabil çatışmaları 1) *yumuşatmak* ve 2) *mümkünse önlemek* üzere uzun vâdeli bir strateji uygulamak gerekecektir. İşte Papa II. Jean Paul'un hıristiyanlık-dışı dinlerin alanına sokmak istediği "Truva Atı", kendisi tarafından bu amaca yöneltmiş olan "Dinler Arası Diyalog"dur.

"Dinler Arası Diyalog" ile ilgili olarak Papa II. Jean Paul zamanında Vatikan'da apayrı bir bürokrasi tesis edilmiş ve bu işe milyonlarca dolarlık bir bütçe tahsis edilmiştir. Bu iş sûret-i hakdan gösterilerek 1) *yumuşak bir tarzda*, ama 2) *kararlı ve saldırgan bir misyoner zihniyetiyle* yönetilmektedir. Diyalogun inisyatifi tamâmen Hıristiyanlar'ın¹⁴ elindedir. "Dinler Arası Diyalog" ile ilgili toplantılar, toplantıların gündemi ve süresi, dâvet edilecek olanlar büyük ölçüde hep Hıristiyanlar tarafından tesbit ve empoze edilmektedir.

Vatikan'ın bu stratejisinin temel amacı önce İncil tebliğininin diğer dinlere ve bu arada da özellikle müslümanlara münis gösterilmesinde aracı olacak olan, ülkelerinde gerek idâreci, gerek bilim adamı, gerekse tüccâr vs... olarak belirli bir etkinliğe sâhip bulunan şahsiyetlere tesir edebilmektir. Bu zevâtın ise:

- Bâzi hıristiyan örf ve âdetlerinin sinsice kamu hayatına sokulmasına,

- Bâzi müslüman örf ve âdetlerinin yıpratılmasına,

- Bâzi hakların elde edilmesi için aracılık edilmesine, baskı grubu oluşturulmasına,

- Noel Baba, Saint Valentin, Azîze Teresa gibi tanınmış hıristiyanların müslümanların kendi mubârek şahsiyetlerinin yerine zihinlerde paradigmalştırılmasına,

- Hıristiyan örf ve âdetlerini bilmenin ve bunları savunmanın insanı entelektüel, hoşgörü sâhibi, ayrıcalıklı ve hattâ kahraman kılacağı fikrinin yerleşmesine,

- Kilise'nin gizli ya da âşikâr para desteğine zemin hazırlanmasına ve bunların insânî yardım olarak algılanmasının sağlanmasına,

- Hıristiyanlığın i'tibâr ettiği mucizelerle ve azîz saydığı kişilerle ilgili hikâyelerin Medya'da ve çocuk kitaplarında yaygınlaştırılmasına,

- İslâm inançlarında şüphe uyandıracak yayınlar, münâzaralar yapılmasına,

- Yâni, kısacası, Vatikan'ın uzun vâdeli politikasına farkına varmasalar dahî, yardımcı olabilecekleri ya da Kilise'nin bu girişimlerini minimize edebilecekleri veyâhut da en azından tarafsız kalabilecekleri ümid edilmektedir.

"Dinler Arası Diyalog"un Yararları Var Mıdır?

Kur'ân: "Ey insanlar!... Birbirinize ârif olasınız diye sizleri şûbelere ve kabîlelere ayırdık. Muhakkak ki Allah'ın indinde en kerîm olanınız en çok ittika sâhibi olanınızdır..." demekle farklı topluluklara ait insanların

- tanışıp, birbirlerinin ahvâline ârif olmalarını,

- fakat bu tanışıklığın onların takvâsını zayıflatmamasını murâd etmektedir. Buna göre müslümanların "Dinler Arası Diyalog"a *bu şartlara uyarak* riâyet etmelerinde bir sakınca yoktur.

Bununla beraber "Dinler Arası Diyalog" herkesin sellemehüselâm girişebileceği bir uğraş değildir. Hıristiyanlar'ın bu konuda inisyatifi elde bulundurduğunu ve bu işe tahsis ettiği kimselerin hem konularının uzmanı, hem iyi müzâkereci, hem iyi strateji uygulayıcısı ve hem de Hıristiyanlık taassubu ile hareket etmeğe şartlandırılmış kimseler oldukları unutulmamalı; Kilise'nin oyununu tersine çevirecek kıratıta kimselerin müzâkere masasına oturmasına özen gösterilmelidir.

Hiç şüphesiz "Dinler Arası Diyalog"un muhâtabı "T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı" olmalıdır. Başkanlık'ta mutlaka "Dinler Arası Diyalog Dairesi" kurulmalı ve bu daire yalnız hıristiyanlarla değil yahudilerle de ve diğer dinlerin mensûblarıyla da toplantılar yapmak konusunda inisiyatif elinde bulundurulmalıdır. Toplantılar sonunda ortak bildirilerin fevkalâde titizlikle kaleme alınmasına özen gösterilmeli, islâmî îman umdelerinden sanki fedâkârlık ediliyormuş gibi algılanabilecek bir metnin ortaya çıkmasına asla müsaade edilmemelidir.

"Dinler Arası Diyalog"un sinsi bir misyonerlik görevi hâline dönüştürülmesi için Vatikan'da şimdiki Papa'nın izhâr ettiği strateji değişikliğini yukarıda takdîm etmiş bulunuyorum. Hıristiyan yetkililerinin bu konudaki cesâretlerini kırmak için her "Dinler Arası Diyalog" toplantısının sonunda, âdet hâline sokulan bir *leitmotiv* olarak, Hıristiyanlık ile İslâm'ın bağdaşmasının mümkün olmadığı noktaların bir bir tâdâd edilmesi ve gerekiyorsa da "Le-küm diyniküm, ve liye-din" (Sizin dininiz size, benim dinim bana; CIX/6) denilebilmesi isâbetli olurdu.

İslâm ile Hıristiyanlık Arasında Uyuşulması İmkânsız Konular

Doktrin açısından Hıristiyanlık ile İslâm arasında, üzerinde anlaşabilmelerinin mümkün olmadığı pekçok husûs vardır. Bunların en önemlileri aşağıda tâdâd edilmiş bulunmaktadır.

1) Hıristiyan itikadınca:

"Allah: Baba, Oğul ve Rûhülkuds diye üç ayrı zât-tan oluşan Bir'dir. Allah, oğlu Mesih İsa'nın zâtında Kendi'ni insan kılmıştır" (Teslis Akîdesi).

İslâm'ın tenzihî Allah kavramı, Kur'ân'da CXII. sûre olan İhlâs sûresi ile bildirildiği şekliyle, Hıristiyanlığın Teslis Akîdesi ile de Allah'ın ete kemiğe bürünüp İsa sûretinde bir Dünâyâ hayatı geçirmesi ile de asla bağdaşmaz. Teslis de, İsa'ya Allah demek de, Hz. Meryem'in Allah'ın Annesi (*Theotokos*) addedilmesi de İslâm nazarında **düpedüz şirkdir**. Ayrıca İslâm inancına göre Hz. İsa yalnızca bir peygamber ve de fânîdir.

2) Hıristiyanlara göre:

Hız. Âdem ve Hız. Havvâ'nın Cennet'ten çıkarılmalarına sebep olan "Allah'ın emrine uymamış olmaları" keyfiyeti ilk günâhı teşkil etmiştir. Bu ilk günâhın seyyiesini bütün insanlar çeker. Herkes Dünâyâ'ya bizâtihi günâhkâr olarak gelir; vaftiz olamadan yâni vaf-

tizin insana sağladığı hıristiyan cemaatine katılma kud-siyetini(!) kazanmadan ölen kimse (isterse bir haftalık bir bebek olsun) doğrudan doğruya Cehennem'e gider. İnsan kılığına bürünmüş olan Allah'ın, oğlu olan Me-sih İsa Allah'ın hüküm-i ezeliğine göre Allah ile beşeriyetin arasını bulmak üzere Dünâyâ'ya gelmiş ve ölümü de Dünâyâ'daki günâhların kefareti olmuş, beşere ilâhî selâmet yolu ancak bu sûretle açılmıştır. Bu bakımdan Kilise'nin dışında hiç bir selâmet imkânı yoktur.

Hâlbuki İslâm'a göre beşer Dünâyâ'ya 1) **günâhsız**, ve 2) **İslâm fıtratı üzere doğmuş** olarak gelir; onu sonradan anası ve babası Yahûdî, Mecûsî veya Hıristiyan yaparlar¹⁵. Ayrıca, Kur'ân'da:

• "Hiçbir günâhkâr başkasının günâh yükünü yüklenemez" (VI/164, XVII/15, XXXV/18, XXXIX/7, XLIII/38);

• "De ki: Bizim işlediğimiz suçtan siz sorumlu değilsiniz; biz de sizin işlediğinizden sorumlu değiliz" (XXXIV/25) denilmektedir. **Bu bakımdan, İslâm'da, kimse kimsenin günâhını yüklenemez ve günâhlarına da kefarete teşkil edemez.** İslâm'a göre Cennet de Cehennem de belirli dinî grupların inhisârında değildir, nitekim Kur'ân'da:

• "Şüphe yok ki inananlar ile Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sâbitlerden Allah'a ve âhiret gününe inananlar ve iyi işler yapanlar için Rabb'larının katında ecirler vardır; onlar için artık korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır" (II/62) denilmektedir. Bu âyet beşerin ilâhî selâmete nâil olmasını, en azından: 1) Allah'a îmân, 2) Âhiret gününe îmân, ve 3) İyi (yâni Allah'ın ve peygamberlerinin direktifleri doğrultusunda) işler yapılması şartlarına bağlamaktadır.

Öte yandan, gene İslâm'a göre, Hz. Âdem beşeriyetin ilk peygamberidir. Cennet'de Allah'ın emrine uymaması şeklinde tecellî eden dalgınlığı Allah'ın hikmetine ve "İlâhî Kader ve Kazâ"ya uygun olarak vuku bulmuştur. Bu, beşerin Yeryüzü'nde çoğalmasının ve hayr ile şerrin tefrik edilmesinin sebebini teşkil etmiştir. Bunda tefekkür etmesini bilenler için nice ibretler vardır (XXX/20-21). Hz. Âdem ise kusurunu idrâk ederek tövbe etmiş; Hz. Allah da Kendi'ne lâyık gördüğü Tevvâb ve Rahîm isimlerinin hürmetine Âdem'in tövbesini kabûl ederek günâhını affetmiştir (II/37). Zîrâ Allah ihlâs ile yapılan bütün tövbeleri kabûl eder (Bk. meselâ: IX/104 ve 112), ve tövbe edenleri de sever (II/222).

3) Kilise'nin resmî İncil'leri Hz. İsa'nın çarmıha

gerilerek öldürüldüğünü, ölümünün üçüncü günü yeniden dirilmiş olduğunu, ve kısa bir müddet daha yaşadktan sonra da etiyle kemiğiyle göğe çekilmiş olduğunu, Cezâ Günü'nde de Allah'ın kendisine vermiş olduğu yetki ile bütün insanları muhâkeme edip cezâ ve mükâfatlarını vereceğini bildirmektedirler¹⁶.

Hâlbuki İslâm'a göre Hz. İsa çarmıhta ölmemiştir. Bu husûsta Kur'ân'da:

• "Onlar O'nu (yâni Hz. İsa'yı) katletmediler de salbetmediler de; ama bu onlara öyle göründü. O'nun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı kararsızlık içindedirler. Bu husûsta onların zanna uymaktan başka bir bilgileri yoktur ve O'nu kesin olarak öldürmemişlerdir" (IV/157) ve kezâ;

• "Her nefis ölümü tadar ve sonra Biz'e rücu eder" (XXIX/57) buyurulmaktadır. Ayrıca bir Hadîs-i Kudsi'de de:

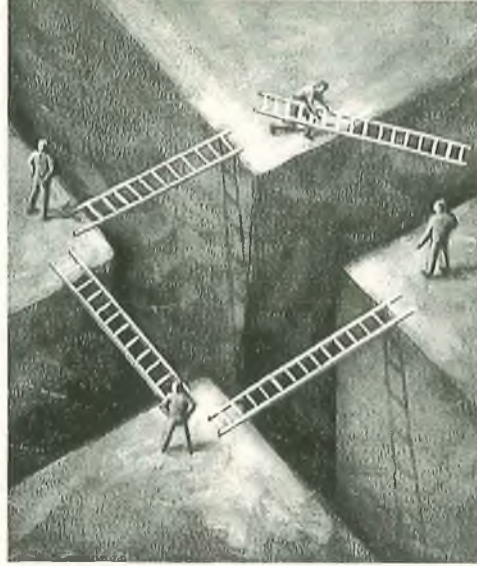
• "... İnsanların Dünya'ya asla dönmeyecekleri hükmü şüphesiz önceden tarafımdan verilmiştir..."¹⁷ denildiğine göre Hz. İsa'nın vefatı çarmıh üzerinde olmamış, ve kendisi de katledilmemiştir; yâni Hz. İsa, ölümü tabii vefatıyla tatmıştır; tekrar Dünya'ya dönmesi ise, sözü edilen Hadîs-i Kudsi dolayısıyla, yalnızca bir hıristiyan masalıdır. Ayrıca gene Kur'ân, Cezâ Günü için:

• "O gün mülk Allah'ındır. İnsanlar arasında hüküm verir..." (XXII/56)

• "Ve sana Cezâ Günü'nün ne olduğunu ne idrâk ettirir? Sonra gene sana Cezâ Günü'nün ne olduğunu ne idrâk ettirir? O gün hiç bir nefis bir başka nefse bir şey veremez. O gün emir Allah'ındır" (LXXXII/17-19) beyânlarıyla Cezâ Günü'nde insanları muhâkeme edecek olanın Hz. İsa değil, bizat Hz Allah (c.c.) olacağını ilân etmektedir.

4)Yuhannâ İncili'nde Hz. İsa'nın ağzından Havârilere:

"... Günâhlarını affedeceğiniz kimselerin günâhları af olunacaktır. Günâhlarını affetmeyeceğiniz kimselerin günâhları ise af olunmayacaktır" (20/23) denilmektedir. Buna dayanarak Katoliklik'de ruhbân sınıfının Baba, Oğul ve Rûhülkuds adına mü'minle-

rin günâhları hakkındaki itiraflarını dinleme ve bu günâhları ya hemen ya da papazın tâyin edeceği belirli bir riyâzatın ifâsından sonra affetme, veyâhut da hiç affetmeme yetkisi vardır. Protestanlarda ise itiraf ve günâhları af yetkisi yoktur.

İslâm'da ise günâhları itiraf etmek yerine günâhlara tövbe etmek vardır; ve tövbe de itirafdan çok farklıdır. Ayrıca günâhlar ancak ve ancak Allah tarafından bağışlanabilir ve tövbeler de ancak ve ancak Allah tara-

fından kabûl edilir. Nitekim Kur'ân'da:

• "... Ve günâhları Allah'dan başka kim bağışlayabilir ki..." (III/135)

• "... Andolsun ki Allah tövbeleri kabûl eden ve merhameti sınırsız olandır" (II/37)

• "O'nun (yâni Allah'ın) huzurunda O'nun izni olmadan kim şefaate edebilir ki?"(II/255) denilmekle 1) günâhları bağışlama yetkisinin Allah'ın tasarrufunda bulunduğu, ve 2) tövbeleri Allah'ın kabûl ettiği anlaşılmaktadır.

5) Katoliklere göre beşer ile Ulâhiyyet arasında, Hz. İsa'dan başka, ruhbân sınıfı ile ikonalar da aracılık eder. Bu husûsta Katoliklik ile Ortodoksluk aynı inanca sâhibtir. Fakat Luther-ci ve Calvin-ci Protestanlık ikonalara müsâmaha etmemektedir.

Hıristiyanlık ile İslâm arasındaki bağdaşmazlığın önemli bir cüz'ü de İslâm'da ruhbân sınıfının bulunmayışıdır (LVII/27). Rabb'ine kulluk ve ibâdet etmek husûsunda müslümanın kimsenin aracılığına ihtiyacı yoktur; hattâ böyle bir aracın peşine düşmek Kur'ân'a göre şirkidir de (XXXIX/3).

Katolik Kilisesi'ne göre ikonalar ibâdetin ayrılmaz bir parçasıdır. M.S. 787 târihinde İznik'de toplanmış olan II. İznik Konsili'nde alınmış olan karara göre:

"... ister Rabb'bımız Allah ve Kurtarıcımız olan Mesih İsa'nın olsun, ister Allah'ın mukaddes Anası pâk Hanımefendimiz'in (yâni Hazret-i Meryem'in) olsun, isterse de mukaddes meleklerin ve azîz ve tekrîme lâyık insanların olsun, hepsinin de azîz ve kıymetli ikonaları kiliselere... evlere, yolların üzerine yerleştirilmiştir. Çünkü bu ikonalar aracılığıyla onların tasvirlerini gördüğü her sefer, insan bu tasvirlerin aslını hatırla-

ANALİZ

mak için şevk kazanmakta, onlara karşı daha büyük bir aşk duymakta ve onları her seyredişinde onları öpeyerek ta'zîz ve tekrîm etmek yönünde tahrik olunmaktadır... çünkü ikonaya gösterilen saygı onun aslına yönelir ve ikonayı ta'zîm ve tekrîm eden aslında orada tasvîr olunan zâtı ta'zîm ve tekrîm etmiş olur¹⁸"

Katoliklerin ikonalarından medet ummaları karşısında Kur'an, İslâm'ın put saydığı herşeye karşı ta'zîz ve tekrîmde bulunanların ahvâlini de şöyle haber vermektedir:

• "Biliniz ki hâlis din Allah'a aittir. Onu bırakıp da kendilerine bir takım dostlar edinenler: *Biz onları yalnızca bizi Allah'a yakınlaştırsınlar diye ta'zîz ve tekrîm ediyoruz* derler. Muhakkak ki Allah, ihtilâfa düştükler şey hakkında aralarından hüküm verecektir. Şüphesiz ki Allah yalancı ve inkârcı kimseye hidâyet etmez! "(XXXIX/3).

İslâm'ın put nev'inden her şeye karşı derin bir nefreti vardır ve bu, Kur'an'da pekçok âyet aracılığıyla beyân ve te'yid edilmiştir.

6) Hıristiyanlıkta boşanma yoktur. Oysa İslâm'da boşanma mubahtır.

7) Katoliklik'de papazların evlenmesi yasaktır. Oysa İslâm'da evlenmek herkes için bir farzdır.

8) Hıristiyanlıkta her ne bahasına olursa olsun herkesi hıristiyanlaştırmak Kilise'nin kaçınmıyacağı dinî bir görevdir. İslâm'da ihtidâ konusunda yalnızca teklif vardır, her ne bahasına olursa olsun ısrar yoktur; zîrâ Kur'an'a göre "Dinde zorlama yoktur" (II/256).

"Dinler Arası Diyalog"a katılacak müslümanların bu ihtilâfların mâhiyetini idrâklerinde dâima zinde tutmaları isâbetli olacaktır. ■

Dipnotlar

1 İskenderiye'li hıristiyan râhip Arius'un MS 325 târihinde İznik'de toplanan Konsil'de "sapıklık" olarak mahkûm edilmiş olan doktrinine göre Hz Mesih İsâ ilâhî olmayıp yalnızca yaratılmış olan bir varlıktır. Arius'e göre:

Allah Ahad'dir (Tek'dir), Samed'dir (Hiçbir-Şeye-İhtiyacı-Olmayan'dır) ve Mütelâ'î'dir (Varlığı, hiç bir şarta bağlı olmaksızın, bizâtihi kaim olan tek zât'tır). Ama Hz İsâ (Oğul), ne Samed'dir ve ne de Zâtı ile kaimdir; dolayısıyla da Allah (Baba) olamaz. Ulûhiyyet'in Tek olması hasebiyle İncil'lerde büyüyen ve değişen bir kimse olarak hikâyesi anlatılmakta olan Oğul'un Allah olması mümkün değildir. Bundan dolayı da Oğul'un yokdan yaratılmış, yâni mahlûk olması ve bir başlangıcının bulunması zarûrdır. Ayrıca Oğul'un 1) sonlu ve 2) farklı bir var-olma biçimine sâhip olması dolayısıyla Baba hakkında doğrudandogruya bir bilgi sâhibi olması da muhâldir.

2 Papa XXIII. Jean'ın Papa olmadan önceki ismi Angelo Giuseppe Roncalli'dir (1881-1963).

3 Ekümenik Konsil: Katolik Kilisesi'nin hıristiyan îman esaslarını tesbit ve tahkîm etmek, âyinlerin icrâsı konusunda karar

almak ve hıristiyanlık ahlak ve disiplininin esaslarını te'yid ve tahkîm etmek üzere Kilise'ye bağlı bütün piskoposların katılımıyla yapılan toplantı. Bugüne kadar 21 ekümenik konsil toplanmıştır. Bunlardan ancak sekizi, Kilise'nin 1054 târihinde Katoliklik ve Ortodoksluk diye ikiye bölünmesinden önce vuku bulmuş olduğu için, Ortodokslar tarafından tanınmaktadır.

Bu konsillerin isimleri ve târihleri şöyledir: 1) I. İznik Konsili (325), 2) I. İstanbul Konsili (381), 3) Efes Konsili (431), 4) Kadıköy Konsili (451), 5) II. İstanbul Konsili (553), 6) III. İstanbul Konsili (680), 7) II. İznik Konsili (787), 8) IV. İstanbul Konsili (869), 9) I. Laterano Konsili (1123), 10) II. Laterano Konsili (1139), 11) III. Laterano Konsili (1179), 12) IV. Laterano Konsili (1215), 13) I. Lyoun Konsili (1245), 14) II. Lyon Konsili (11274), 15) Vienne/Fransa Konsili (1311), 16) Constance Konsili (1414-1418), 17) Basel Konsili (1431), 18) V. Laterano Konsili (1512-1517), 19) Trento Konsili (1545-1563), 20) I. Vatikan Konsili (1869-1870), 21) II. Vatikan Konsili (1962-1965).

4 Bu zâtın kişiliği, siyâsî ve ilmî faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için Bk. Ahmed Yüksel Özemre, Louis Massignon (1883-1962), *Umran* dergisi Sayı: 108, s. 74-81, Ağustos 2003, İstanbul.

5 Papa VI Paul'un Papa olmadan önceki ismi Giovanni Battista Montini'dir (1897-1978).

6 PCID: İng. "Pontifical Council for Interreligious Dialogue"; PCDI: İtal. "Pontificio Consiglio per il Dialogo Interreligioso".

7 http://www.vatican.va/roman_curia/pontificalcouncils/interrelg/documents/rc_pc_interrelg_pro_20051996_en.html

8 Bk. Yeni Antlaşma'da (Ahd-i Cedîd'de) *Markos İncil* 12, 29 ve Eski Antlaşma'da (Ahd-i Atîk'de) *Yasanın Tekrarı* 6, 4-5.

9 Hıristiyanların ancak 12 yüzyılda ve ihlâs sûresinin inzâlinde 600 sene kadar sonra, bu sûrenin mânâsını kendi kendilerine keşf ve idrâk edecek bir olgunluğa ulaşabilmiş olmaları biz müslümanlar için birkaç yönden bir hamd vesîlesi ve de ibret olmalıdır!

10 Yâni Kilise'nin desteklediği misyonerliğe. (Altını ben çiziyorum)

11 Bu ifâdeler aynı Papa'nın yukarıdaki sözleriyle nasıl da bir çelişki teşkil etmektedir! Hayret!

12 Yâni Papa II. Jean Paul'un papalığı esnâsındaki politikası.

13 II. Vatikan Konsili fikriyatına uygun olarak 1965'de ihdâs edilmiş olan bu "İman Doktrini Teşkilâtı"¹⁴ (*Congregazione per la Dottrina della Fede*), aslında, XIII. yüzyılda kurulmuş olan, geçmişî de ismi de haşyet veren "Engizisyon Teşkilâtı"nın yerine ikame edilmiştir.

14 Katolikler, Ortodokslar ve Protestanlar.

15 Tirmizî'nin, Müslim'in ve Buhârî'nin hadis kitaplarında kaydedilmiş olan bir hadîs. Bk. Cemâl Uşşak: *Kütüb-i Sitteden Seçilmiş Hadîsler*, 2. basım, Hadîs No. 1056, Yeni Asya Yay., İstanbul/1995).

16 Bk. Meselâ: *Matta'ya Göre İncil*: 24-25, 29-43, 46. Kezâ, Th. Rey-Mermet: *Croire Pour Une Redécouverte de la Foi*, Drogier & Ardant, Limoges, 1981.

17 Cemâl Uşşak, A.g.e., Hadîs No. 1005.

18 Olivier Clément: *L'Eglise Orthodoxe*, 2. Baskı, s.105-109, PUF, Paris,1965.

TUTANAK -I

KURGU, TARİH VE ŞİMDİ

VAHDETTİN IŞIK

Dostlar!

Günübirlik meseleler bizi o kadar kuşatmış durumda ki; aklımız genelde *'burada ve şimdi'*, yani *'moda'* olan şeylerle meşgul.

Üstelik bu meselelerin dün/tarih ile olan irtibatını da pek düşünmüyoruz.

Adeta, hafızasız bir zihne sahibiz.

Varsa yoksa gelecek...

Bu gün tasarladığımız ve/ya yaptığımız şeyleri, gelecekte bize *pratik bir karşılık* sağlasın diye tercih ediyoruz.

Kadim bir kavram ile ifade edersek, tam bir *tûl-i emel* halii...

Bu yüzden, bu günü yaşayamıyoruz;

Bu yüzden, dün *'geçmiş'* tir sadece...

Ve, ne genel tarihten ders alıyoruz yeterince ne de şahsi tecrübemizden!...

Bu yüzden *"kök"* süz, bu yüzden *"yalnız"* ız!

Savrulup duruyoruz, *"yön"* süzce.

Üstelik bir şeyleri inşa etme niyeti taşıdığımız halde böyleyiz.

Durum böyle olunca; uzun zaman dilimlerinde yoğun emekler harcıyıp ummadığımız/beklemediğimiz sonuçlarla karşılaştığımız için de *"hayal kırıklıkları"* yaşıyoruz.

Ders de çıkaramıyoruz yeterince, *"hafıza kaybı"* yaşadığımız için.

Yeniden niyetleniyoruz; bir daha deniyoruz: Yine çok emek harcıyoruz; yine düş kırıklığı yaşıyoruz.

Ve sonuç: *"Özgüven kaybı"*.

Büyük şehit Ali Şeriatî Müslüman ile mo-

dern/,, bireyin temel bir farkına değinirken, ne güzel izah ediyor bu gerçeği : *"Modern insan, bu gününü hep yarın için harcıyarak geçirir, bir tûl-i emel içinde... Bu yüzden ne bu günü tam yaşayabilir ne de yarınını. Mümin ise ân'ı'nu dolu dolu yaşayan insandır..."*

İşte bizi kendimize döndürecek bilinç!..

Biz istiyoruz ki; *yaşadığımız ân'ı ve dünden bu güne geliş maceramızı* konuşalım.

Bir nevi kayıt altına alalım yapıp etmelerimizi.

Bu yüzden de TUTANAK dedik, yazı başlığımıza.

Dostlar!

Malum, yirminci yüzyıl da inişli çıkışlı bir seyir izleyerek tarih halkasına eklendi. Herkes gibi biz de bu süreçten payımıza düşeni aldık.

Ve, yirminci asrın son çeyreği İslamcı dalğanın hem yayılışına hem yükselişine tanıklık ederken Türkiye'ye de bu dalgadan fazlasıyla pay düştü.

Bizim kuşağın gençlik dönemi ise tam bu süreçte tekabül eder.

Biz de bu süreçteki pek çok insan gibi, büyük hülyalarla bezedik düşlerimizi. Emeğimizi ve umudumuzu bu önceliğe göre tanzim ettik.

Keza, yirminci yy. ın son yıllarından itibaren dünya yeni bir maceraya sürüklenmeye başladığında da bize bundan pay düştü. Üstelik, dün oluşan düşüncelerimiz, hayallerimiz, önceliklerimiz tam bir saldırıya ma'ruz şimdi...

Üzülerek ifade edeyim ki, bu macerayı bugünden kalkarak yazmak hevesinde olan kimileri, daha çok da mevcut *"uyum"* larını meşrulaştırmayı hedeflemekte...

Süreci bizzat yaşamış birisi olarak, hiç olmazsa, öznel maceramı kayıt altına almak, diğer tanıklarla mütevacı bir çağrışım imkanı oluşturabilir, diye düşünüyorum.

Bir nebze de *geçmişin izini sürerek geleceği yakalamanın* gayreti olarak algılanabilir bu çaba.

Denilir ki; *toplumlar gibi insanlar da tarihlerinden kopamazlar.*

Buna dair bir der-kenar olarak da algılanabilir söylediklerim.

Ek olarak belirtmeliyim ki, bu notlar şahıs olarak müslüman ferdin duyuş ve hissedişlerini dikkatlere sunmayı öncelemektedir. Ne herkesi ilzam edecek kadar *'genellemeci'* ne de her şeyi şahsileştirecek kadar *'indirgemeci'* davranmayı doğru bulduğumu ifade etmeliyim.

Çaba bizden...

Şimdi bazı dostlarla yüz yüze paylaştığım bir sorunu sizlerle de paylaşarak **"TUTANAK"** tutmayı niçin önemsedığimi biraz daha izah imkânı bulmuş olacağım inşaallah:

Kanaatimce, TC'nin kuruluşundan bu güne kadarki maceramızı üç ana dönemde incelemenin mümkün olduğunu varsayarak değerlendirme yapmak, bu günlerde yaşadığımız bazı müşküllerin anlaşılabilir kılınmasında işlev görebilir.

Birinci Dönem; 1950'ye kadar geçen süredir.

Özetle söylersek, bu dönemin baskın özelliği **'sistem dışı'** nda kalışımızdır. Ve, sistem dışı kalışımız, büyük ölçüde ulemanın önderliğinde yapılan **"gavurlaşmama refleksi"** ile şekillenmiştir.

Sözü geçen dönemde halkın büyük bir kısmı başta siyasal, bürokratik, ekonomik ve entelektüel varlık zeminleri olmak üzere, hayatın pek çok alanının dışında kalmayı tercih etti ve/yahut buna icbar edildi.

Ve, bu **"teHCiR"**; her alanda ve anlamda bu gün yaşanan **"görgü noksanlıkları"**nın da mayalandığı dönemdir.

İkinci Dönem; 1950 sonrası çok partili hayatla başlayan ve 1980'lere kadar süren zaman dilimini kapsamaktadır.

1960'ların dünyada yaşanan dışa açılma sürecine paralel olarak, Mısır eksenli **İhvan** ve Pakistan eksenli **Cemaat-i İslami** ile Ürdün eksenli **Hizbu't Tahrir** deneyimleri başta olmak üzere, **'çeviriler'**le yeni bir süreç başladı **Türkiye İslamcı Süreci'**nde:?

Üçüncü Dönem: Yıl 1980 ve sonrası...

12 Eylül ihtilali ile temelleri muhkemleştirilen ve ete kemiğe bürünen bu süreçte hassaten; **kaynaklar karşısındaki pozisyon alışımız** başta olmak üzere, **Gelenek , Modernlik ve Sistem karşısında nasıl pozisyon almamız gerektiğine** dair değerlendirmeler iyice gündemi belirlemeye başladı.

"Dini yeniden anlama" başlığında toplanabilecek bir yaklaşımla, **Usûli'd-Din** meselelerine ilgi arttı ve **'Kur'an ve Sünnet'e dönüş'** başlığıyla yapılan değerlendirmeler gündeme geldi...

Bu çerçevede, **"sistem dışı muhalefet"** telakkisine yeni bir muhteva kazandırılmış olundu:

Biz;

-Kur'an'ı anlayabilir miyiz?

-Sünnet'ten ne anlamalıyız?

-Geleneksel din algısının problem alanları nelerdir? vb. başlıklar çerçevesinde, **siyasal olanın dini referanslarla koparılamaz bir ilişkisinin olduğuna dair telakki** yaygın bir kabule dönüştü.

Dar'ul- Harp ve Dar'ul- İslam tartışmaları ile, **"sistem'in kurumlarına ve imkânlarına 'tenezzül etmeme'liyiz"** anlayışı neşv ü nemâ bulmaya başladı. Böylece, **memuriyetten istifalar, okullardan kopmalar oldu..**

Yani; **'sistem karşısındaki duruş'; "tenezzül et-**

meme hali" ne evrildi.

Tabii, bunun yaygınlığı ve etkileme alanı ayrı bir başlık. Biz, yaşanmış bir tecrübenin öznel bir veçhesini aktarmakla iktifa ediyoruz şimdilik.. Ve, burada bir "zihinsel yol haritası" için işaretler yakalamaya çalışıyoruz sadece.

Böylece, bu günlerde yaygın olarak 28 Şubat 1997 ile başlatılsa da esas olarak hal-i hazırda ki sürecin 12 Eylül 1980 ihtilali ile temayüz ettiğinin ve tahkim edildiğinin altını çizmek istiyoruz.

Şimdi ise; "Başörtüsü yasağı" ile sembolleşen daralma ve darlanma...

Ve, başını açarak okula ve işe devam edenlerden tutun da çoluk çocuğa karışarak, hâlâ anlam arayışını sürdürenlere...

Yerel ve ulusal yönetim süreçlerinden pay kapmaya çalışanlardan yurt dışı macerasına sürüklenenlere/yönelenlere...

Ve'l-hasıl; *ısrarla ve inatla*, "Sisteme ve hayata katılma gayretleri" ivmesini artırarak devam ediyor.

Şimdi soru şu:

"Farkında olarak mı 'bu nokta' dayız; akışa mı kapıldık ? "

İşte, TUTANAK yazılarında bu soruya cevap vermede imkân oluşturacak hususları yazmaya çalışacağız. Ve, 'şahitlik yapmak' bağlamında, tutulan bir TUTANAK olmasını istiyoruz biz, bu yazıların.

Nelerden, hangi konulardan bahsedeceğiz; hangi meselelere ilişkin değerlendirmelerimizi kayıt altına almayı düşünüyoruz bu yazılarda? Biraz da bu hususa değinmek istiyorum:

Mevcut müktesebatımızın bir 'muhasbesi'ni yaparak yola çıkmanın "öncelikle gerekli" olduğunu düşünüyorum.

Bu günü dünün bir uzantısı, yarını da bu günün devamı olarak telakki etmemiz gerektiğine inanıyorum.

Bunun için, önce muHaSeBe diyorum.

Neyin muhasbesi ve hangi ana başlıklar altında muhasabe?

Bu sorunun cevabını verdiğimiz zaman, çözümlü de nerede aradığımız çıkacak ortaya.

Çünkü; İsmet ÖZEL'in o vurucu tespitiyle; "Bizim en zayıf olduğumuz nokta aynı zamanda, bizim en güçlü olduğumuz noktayı da işaret eder."

Madem ki, bizim zayıf olduğumuz/zaaf gösterdiğimiz hususlar çözümün de nelerde olduğunu işaret ediyor o halde, "sorunlarımızı hangi başlıklar halinde konuşabiliriz?" diye düşününce de ben, şu dört ana başlık'ta karar kılıyorum:

1. Niyetlerimiz ve maKSaDımız
2. Tasavvurumuz ve/yahut kurgumuz
3. Kurumlarımız ve kişiliklerimiz
4. İnsanlarımızı ve imkanlarımızı istihdam etmedeki önceliklerimiz ve yeterliliğimiz.

Evet, sevgili dostlar!

TUTANAK, hangi meseleyi ele alırsa alsın, başlangıçta sorduğu soruya mebni olarak ele almayı hedefleyecek.

Ve, bu dört husustan biri veya birkaçı ile ilişkisini önemseyecek inşaallah.

"Neler girer bu başlıklara?" diye düşündüğümüzde; diyebilirim ki; "Müslüman olma", ve "Müslüman kalma" gailisi ile yapıp ettiğimiz hemen her şey girer!... Ama öncelikle, kendisini İslami bir inşa ve ihya ile vazifeli bilen insanların gündemleri girer tabii olarak.

Biz de öncelikle "burada / inşa ve ihya'dan yana tavır alan insanların arasında" konuşulan/düşünülen yahut konuşulmasını/düşünülmesini istediğimiz mevzû'ları TUTANAK'a taşıyacağız inşaallah.

Çaba bizden, tevfik Allah'tandır.

KUR'AN GÜNLÜĞÜ

İLİMLİLAŞTIRABİLDİKLERİNDEN MİSİNİZ?

MÜNİB ENGİN NOYAN

Seküler Hristiyan Batı Dünyası ve onun bilim um uzantıları, ya da bir başka deyişle Seküler Hristiyan Batı Dünyasının doğrudan bir parçası olmadıkları halde, onu, besbelli *non plus ultra*, yani “daha üstünü yok” vehmiyle yücelten ve dolayısıyla da ona “kraldan çok kralcı” bir takıntı, hatta saplantı ile bağlı olan, şahsiyet bozukluğuna düşmüş, izzet fukarası, kronik ve de akut bir aşağılık kompleksinin karanlık girdabında kendini kaybetmiş zavallıların körü körüne, nerdeyse kulluk etme derecesinde taklid üzerine inşa ettikleri sanal, sözümona “çağdaş medeniyet” tasavvuru, kendinden olmayan ve menfaatlerine ters düşen bilâ istisna herkesi ve herşeyi “bâtıl” olarak damgalamakla ünlüdür. Bu müstekbir tavır ve zihniyete göre, elbette ki Âlemlerin Rabbi Yüce Allah’ın, celle celâluhu, dîni olan İslâm da, “bâtıl” kategorisinde, üstelik belki de hemen ilk sırada, yer alır. Âlemlerin Rabbi Yüce Allah’ın, celle celâluhu, dîni olan İslâm ile yüzyıllardır, her düzey ve boyutta sürdürdükleri amansız mücâdele de işte buradan kaynaklanmaktadır.

Ne var ki Seküler Hristiyan Batı Dünyası ve hempâlarının, Alman felsefeci Hegel’in “Ondan alınabilecek yegâne ders, ondan asla ders alınmayacağı/alınmadığıdır” dediği “tarih”ten, kelimenin tam anlamıyla “ders” almış olmasalar bile, “birşeyler öğrenme”yi, özellikle de âhir zaman Müslümanlarına nisbeten, çok daha iyi başarmış oldukları muhakkaktır. Seküler Hristiyan Batı Dünyasının tarihten öğrendiği, aslında daha doğru bir deyişle “tecrübe yoluyla kazandıği” o “bir-

şeyler”den biri de, hiç kuşku yok ki şudur:

“Baş edemeyeceğini farketmediğin düşmanınla önce dost ol, sonra işbirliği yap. Tâ ki o, senden hiç beklemediği bu tavrı, *nihayet kendini kabul etmiş olma* şeklinde algılayana kadar. Bu vehmin – ki burada üstâd Cevdet Said’in o müthiş *vehm* tanımlamasını bir kere daha hatırlatmak isterim: “*Doğru görüşü engelleyen herhangi bir şeyin aldattıcılığı*”! – doğuracağı ilk ve de en önemli sonuç olan *zafer sarhoşluğu*, düşmanının zihnini adamakıllı perdelemeye başlayınca, onu artık *gasâl elinde meyyit* misâli, iyice ve kendince yunupyoğurup, istediğin şekle sokabilirsin.”

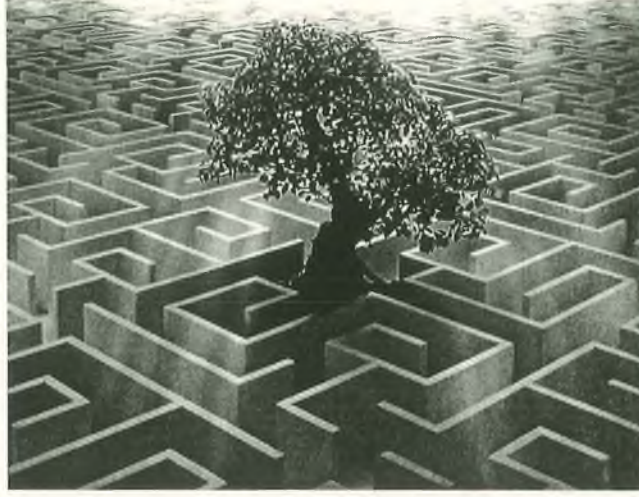
Bütün bunları bana, nicedir serseri mayın misâli ortalıklarda dolanıp duran o meş’um ve de meşhur “İlimli İslâm” kavramı hatırlattı.

“İlimli İslâm”!

Öyle bir serseri mayın ki, isabet ettiği anda yaydığı virüs, en akli başında, en sağlam ve tutarlı bildiğimiz Müslümanların bile zihinlerine bulaştığında, düşünce ve kavrayış melekelerini önce altüst, sonra da felç ediyor!

Medeniyetinin temel kaynaklarından, yani mubârek Kur’ân ve Sünnet-i Rasûlullah’tan, muntazaman beslenmeyi tedricen terk etti edeli zayıf düşen, zayıf düştüğü için de hep altta kalan, ezilen zavallı Müslüman, öylesine körleşmiş ki, Seküler Hristiyan Batı Dünyasının kendisine sunduğu cazip yemin arkasındaki kalın ve öldürücü zokayı farkedemiyor bile! İştihakla hemen atlıyor üzerine. Ve daha ne olduğunu doğru dürüst anlamadan damağının tam orta yerine gömülürken

zokanın acısı şoka uğrattıyor onu. Sonra, usta balıkçı asılınca oltaya, bir anda sudan çıkmış balığın çaresiz ve şaşkın çırpınışlarıyla can çekişe çekişe öleceğinin farkına vardığında, iş işten geçmiş olacak çoktan. Ya, önce Seküler Hristiyan Batı Dünyasının “seçkin”(!) damak zevki-

ne uygun bir yemek haline getirilecek, bir güzel mideye indirilip, sonra da sindirilip, dışkı haline dönüştürülecek, ya da, mideye oturmasından korkulursa, başka (b)alıkları avlamak üzere yeni ve lezzetli bir yem olarak kullanılacak “İlimli” ya da “İlimlilaştırılmış Müslüman”!

“İlimli İslâm”.

Nedir “İlimli İslâm”?

Önce şu nitelendirmeye bir göz atmak gerek: “ılım” ya da “ılımlılık”.

Eskiler “itidâl” derlerdi “ılım”a; dolayısıyla da “ılımlı”ya “mutedil”.

Kökü “*adl*”, yani günümüzde de pek sık kullandığımız ve de ne yazık ki hasretini çektiğimiz “adâlet”in ta kendisi.

“İlim” da “ılık” olma keyfiyetinden türetilmiş besbelli. Yani sıcak ile soğuk arasında, deyim yerindeyse, adaleti sağlamak, dengeyi kurup, orta yolu bulmak – ne yakmak, ne de üşütmek!

İyi de Âlemlerin Rabbi Yüce Allah’ın, celle celâluhu, dîni olan İslâm, tam da bu değil mi zaten?

İşte mubârek Kur’ân konuşuyor – yalnızca birkaç örnek:

Bismillâhirrahmânirrahîm

Ve böylece sizin dengeli ve ölçülü bir toplum olmanızı istedik ki [hayatınızla] tüm insanlığın huzurunda hakikatin şahitleri olasınız ve Rasûl de sizin huzurunuzda ona şahitlik yapsın.

(2 Bakara 143)

Siz ey imana ermiş olanlar! İnsaf ile Hakikate şahitlik yaparak Allah’a bağlılığınızda sıkı durun; ve herhangi bir kimseye karşı nefretiniz, sizi adaletten

sapma günahına itmesin. Adil olun: bu, Allah’a karşı sorumluluk bilinci duymaya en yakın olan (davranış)tır. Ve Allah’a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun: şüphe yok ki Allah bütün yaptıklarımızdan haberdardır.

(5 Mâ’ide 8)

Siz ey imana ermiş olanlar! Sizin, ebeveyninizin ve akrabalarınızın aleyhine de olsa, Allah rızası için Hakikate şahitlik yaparak adaleti gözetmeye azmedin. O kişi zengin de olsa fakir de olsa, Allah’ın hakkı onların her birinin [hakkının] önüne geçer. Öyleyse, kendi boş arzu ve heveslerinize uymayın ki adaletten uzaklaşmayasınız. Çünkü, eğer [Hakikati] çarpırsanız, bilin ki Allah bütün yaptıklarımızdan haberdardır.

(4 Nisâ 135)

Mü’min Müslümanların hepsi de, bilâ istisna, bu apaçık âyetlerin hükümlerine tâbi olduklarına göre, “İlimli İslâm” demek “Atlı Süvâri” demek kadar abes olmuyor mu?

“Biz de artık *İlimli İslâm*’ı (!) savunuyoruz, bizler de artık *İlimli Müslüman* (!) olduk!” diye tövbe-istiğfar edercesine Seküler Hristiyan Batı Dünyası uyumlu yeni kimliklerini haykıran o zavallı şaşkın Müslümanlar, bu tavırlarıyla, bir zamanlar, örnek verdiğim mubârek âyet-i kerimelere karşı bir tavır içinde olduklarını zımnen bildirme gaflet, dalâlet ve rezilliğine düşmüş olmuyorlar mı?

O halde nedir Seküler Hristiyan Batı Dünyasının “İlimli İslâm” safatasından maksadı?

Ferit Devellioğlu beyefendinin Osmanlıca-Türkçe lûgatında “mu’tedil” kelimesini açarken verdiği bir bilgi, perdeyi yırtıp maskeyi düşürüyor: zira, bu bilgiye göre fizik ilminde “mu’tedil” “nötr” anlamına geliyor! Yani ne “o”, ne de “bu” olan, ne “etliye” ne de “sütlüye” karışan, tavşan pislîği misâli, ne “kokan” ne de “bulaşan” ve biraz da “mülâyim”, yani yumuşak huylu, uysal ve de yavaş!

Hâlâ uyanmaz mısınız gaflet uykusundan ve de uyandırmaz mısınız?

Bu yazının devamını www.eninnoyan.com adresinde bulabilirsiniz!

ÖMÜR VE KADER İLİŞKİSİ

NECİP YOLCU

Coğrafi muhit ve şartların, canlılar üzerinde büyük tesiri olduğu inkar edilemez. Hava, su ve çevrenin temiz olduğu bir ortamda hayat sürme, sağlık ve sıhhat açısından son derece önemlidir. Dengeli beslenme ve sıhhati koruma konusunda koruyucu hekimliğin tavsiye ve önerilerine riâyet, gerektiği zaman doktora gitme bilincinde olma ve bunu da bir alışkanlık haline getirme gibi hususlar, sağlığımız açısından kaçınılmazdır. Genellikle az gelişmiş ülkelerde, beslenme yetersizliğine ek olarak, zamanında hekime başvurma bilinç ve alışkanlığı eksik ve hatta yok gibidir. Dolayısıyla bu ülkelerde doktor sayısı ve hastanelerdeki yetersizlikler sebebiyle ömür ortalamalarındaki düşüklük arasında bir paralellik kurulabilir. Dünya genelinde yapılan istatistik sonuçlarına göre ileri düzeyde sanayileşmiş ülkelerde ömür ortalamaları % 75-80 arasında bir artış gösterirken, az gelişmiş ülkelerde ise bu oran yerine göre % 35-40 ya da % 55-60 arasında değişmektedir. Başta İslam ülkelerinin kahır ekseriyeti ve bazı Latin Amerika ülkelerinde durum böyledir.

İnsan sağlığına olumlu yönde etki eden faktörlerin başında dengeli beslenme gelmektedir. Kur'an'a göre dengeli beslenme ile insan ömrü arasında yakın bir ilişki vardır. Nitekim Enbiyâ Sûresi'nin 64. âyetinde bu yakın ilişki ağından şöyle bahsedilir: "Biz onlara ve babalarına iyi geçimlikler (meta') verdik. Ömürleri de uzadı." Âyette geçen meta' kavramının varlık/zenginlik/imkan gibi anlamlar taşıması, insanın gelir düzeyinin yüksekliğini, yani, yaşam standartlarının ileri derecede olmasını göstermesi bakımından ilginçtir. Günümüzün kalkınmış ülkelerinde geri kalmış ülkelere oranla ölüm ortalamalarının binde 9-10 civarında düşük olmasının sebebinin etkileyen faktörler olarak fert başına düşen milli gelir ortalama-

larının yüksek oluşu gösterilebilir. Bilindiği gibi sosyolojik manada *gelişmişlik, sosyal hayatın bütününe kapsayan bir durum ve görünürlüktür.*

İslam kelim okulları arasında ecel denilen ömür konusu üzerinde birçok teolojik tartışmalar yapılmıştır. İnsan ömrünün uzayıp-kısalmasında nihâi takdir Allah'a aittir. Ama bu ilahi takdiri, hiçbir zaman cebircilik dediğimiz fatalizm/kadercilik anlamında düşünmemek gerekir. Ecel, süre/müddet demektir. Allah canlı, cansız her türlü varlık için bir ecel/süre belirlemiştir. Her türün bitkilerden hayvanlara normal şartlarda yaşadığı taktirde yaş ortalama çitası vardır. Herhangi bir bitki, ağaç ya da canlı türünün normal şartlarda kaç yaşına kadar varlığını sürdürebileceği bilim adamları tarafından tespit edilebilmektedir. Acaba, insan türünün böyle bir yaş ortalaması yok mudur? O halde her türün bir eceli olduğuna göre, insan da bu kanunun dışında değildir. Ama unutmayalım ki, insanın eylemleriyle eceli arasında çok yakın bir ilişki vardır. Kur'an'dan öğrendiğimize göre Hz. Nuh (a.s) 950 sene yaşamıştır. Hayvan türleri içerisinde 500 yıl yaşayanlar vardır. Bilindiği gibi tıbbî olarak *ölüm, hücrelerin fonksiyonlarını yitirmesi* olarak tanımlanır. Çağımızda insan genomu üzerinde yapılan araştırmalar doğal insan ömrünün daha verimli olabileceği varsayımlarını gündeme getirmiş olması bir çeşit Allah'ın evrene koyduğu yasaasının büyüklüğünü göstermektedir. O halde belli bir süreçte insan ömrünün uzayıp kısalması kendi sorumluluk alanıyla da bağlantılıdır. Genetik alanındaki bu devrim, Mu'tezile'nin "ecel" konusundaki görüşünü doğrulayacak niteliktedir. Bunu, bilimsel alanda yapılan istatistik çalışmalarına dayalı olarak söylemek gerekirse, sosyal refah anlayışına dayalı yönetim tarzı, stresten uzak bir hayat, dengeli beslenme ve sağlıklı ya-

şam önemli oranda insan ömrünün uzun oluşunu etkileyebilecek sonuçlar doğurmaktadır. Bizim geleceğimizde bu durumu ifade eden çarpıcı bir atasözü vardır: “*Duvarı nem, yiğidi gam/keder yıkar.*” Günümüzün tıp otoritelerinin ifadelerine göre, hastalıkların çoğu inorganik nedenlerle ilişkilidir. Örneğin, stress çağın vebasası durumundadır. Bir kimsenin kendi işini kurması sorunu çözümü; evdeki kardeşi, yakın akrabası vb. gibi kimselerin de iş ve aş sahibi olmasını düşünüyor. Kalkınmış ülkelerde durum bizden çok farklı. En azından iş, aş derdi yok, başka problemler olmasına rağmen. İnsanın ömrü ile ilgili bu durum, hiçbir zaman Allah’ın taktirinin dışında algılanmamalıdır. Olayın bize bakan cephesi yönüyle söylemek gerekirse, Allah ömrümüzü taktirde bizim bireysel eylemlerimize dayalı tasarruflarımızı gözettiğini söylemekte bir sakınca olmasa gerekir.

Yüce dinimiz İslâmiyet, insan yaşamını etkileyen beden ve ruh sağlığını korumaya büyük önem vermiştir. A’raf Sûresinin 31. âyetinde: “**Yiyiniz, içiniz ama israf etmeyiniz. Muhakkak ki Allah israf edenleri sevmez**” buyrulmaktadır. Bu âyette geçen “**israf etmeyiniz**” ifadesi, sosyal hayatta aşırı savurganlığa karşı bir uyarı/ikaz anlamına geldiği gibi, dengesiz beslenme alışkanlığına yol açıcı yeine-içmeler konusunda da bir uyarı/ikaz niteliği taşımaktadır. Günümüzde en yaygın şikayetlerden birisi de fazla kilolardan yakınmaktır. Artık *şişmanlık bir hastalık türü* olmakla birlikte, birçok hastalığa yol açabilecek riskleri de içinde taşımaktadır. Tıp dünyasında bu konuyla ilgili yapılan deneysel araştırmalar adı geçen yargıyı doğrulamaktadır. Yapılan bir bilimsel araştırmada, zayıf farelerin, şişman farelerden daha uzun ömürlü olduğu sonucu elde edilmiştir. Bunda zayıf farelerin dengeli, şişman farelerin de anormal diyebileceğimiz bir biçimde beslenmesi sayesinde neticenin değişimi tespit edilmiştir.

Diğer yandan sağlık konusunda duyarlı ve tedbirli olmanın Hz. Peygamberin fiili sünnetine uygun bir davranış tarzı olduğunu şu hadisten anlıyoruz: “**Allah’ın verdiği her derdin ve hastalığın devâsı/çaresi vardır. Tedavi olunuz.**” Eğer hastalıklar karşısında tedbir almamak alın yazgısı olsaydı Hz. Peygamber tedavi olmayı hiç emreder miydi? Maalesef bizim gibi ülkelerde çok âcil bir hastalık olmadıkça doktora gitme alışkanlığımız yok gibidir. Neredeyse hastalıkları bir kader/yazgı gibi algılamaktayız ki, bu dinimize tamamıyla bir iftiradan başka bir şey değildir. Ayrıca biz ilk dönem Müslümanlarının/ashabın, tedavi olmayı terk etmenin tevekkül inancının bir şartı olduğunu savunacak

kadar ileri gidenlerin üzerine cesaretle gittiklerini görüyoruz. Tevekkülde tedavi olmayı ve tedbiri terketmenin şart olmadığına delil olarak Hz. Ömer’in veba hastalığıyla ilgili yaşadığı bir olay ve onun cesur tavrı buna işaret eder. Birgün Hz. Ömer arkadaşlarıyla birlikte Şam kentine gitmek üzere yola çıkar. Câbiye denilen yere geldiklerinde Şam’da veba hastalığının ölüm sağtığı haberini alırlar. Arkadaşlarından bir grup: “*Allah’a tevekkül ederek bu kente girelim. Allah bizi bu bulaşıcı hastalaktan korur. Allah’ın kaderinden kaçamayız*” deyince Hz. Ömer bu zihniyete şiddetli tepki göstererek, veba salgınının baş gösterdiği Şam’a girmeme görüşünü teklif eder. Bunun üzerine arkadaşlarından bazıları: “*Ya Ömer! Allah’ın kaderinden mi kaçıyoruz?*” derler. Bu söz üzerine Hz. Ömer: “*Evet, Allah’ın kaderinden kaçıp, yine Allah’ın bir başka kaderine sığınıyoruz*” karşılığını verir.

Görüldüğü gibi İslam’ın ruhunu iyi kavrayan Hz. Ömer, burada, ilâhi taktir doktrininden yola çıkmamış, insanî davranışlardan hareketle tedbir almayı öncelemiştir. Çünkü kader olsa olsa insanın sorumlu olmadığı alanda olabilir. Sorumlu olunan alanlarda birey ve toplumlar kendi kaderlerini özgür bir şekilde kendileri tayin etme haklarına sahiptirler. Ama tarih boyunca geleneksel Müslüman kültürü dinin siyasete âlet edilmesinden dolayı hep kaderci yaklaşımlarla yoğrulduğu için, kendi sorumluluk alanlarında da üzerine düşeni yapmamaktan kaynaklanan kötü sonuçların faturasını hep Allah’a çıkarıcı bir inancı beslemiştir. Örneğin, depremler Allah’ın yasaıdır. Ama sonuçları bakımından insanın ihmali söz konusudur. Halbuki burada bize düşen görev, Allah’ın bizim hakkımızdaki taktirinin yine bize kapalı olması hasebiyle, biz olgular dünyasındaki görülür eylemlerimizden sorumluyuz ve üzerimize düşenleri de yapmakla mükellefiz. İnsanlar çoğu zaman kendi sorumluluklarının acı faturasını Allah’a havale etme ucuzluğuna girmektedirler.

Bilimsel yöntemeye dayalı araştırmaların ortaya koyduğu gibi; ekonomik güç, eğitim ve öğretim düzeyi, sosyal şartlar, temiz bir çevre, dengeli beslenme, sağlık kurallarına uygun bir yaşam biçimi gibi faktörler, hayatımız ve insan ömrü üzerindeki olumlu tesirleri açıkça ortadadır. Aksi halde insan hayatını kuşatan kaza-kader ve ecel gibi konularda, İlahi takdirin, dünya genelinde az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler açısından hep olumsuz; kalkınmış batı ülkeleri açısından ise hep olumlu olduğu hükmüne varırız ki, bu düpedüz çok büyük bir yanlış olur. ■

SINIR ENTELLEKTÜELİ VE MEDENİYET MERKEZLİ SANAT

MUSTAFA ALDI

*"Kul, sanatsız Şehriyar olur,
Soyu ve büyüklüğü fayda etmez."*

I. "Ada"yı Konumlandırmak

Hamuru kendi ifadesiyle "felsefe, hikmet ve irfanla" yoğrulan Şeriatî'nin yalnızlık virtleri, dost zikirleri ve ruhunun fısıldayışları *Yalnızlık Sözleri*'nde 'sanat nedir?' sorusunun cevabı olarak fısıldadığı şu cümleleri, onun sanatsal topografyasına adımıylaştırmamızın başlangıcı olarak anılması gerekir. "Hasret, acı ve ızdırap duyulan şeyin ifadesi ya da olması gerektiği halde olmayan şeyin yaratılması... Tanıdığımız ya da hissettiğimiz bir şeyi veya burada olmayan ya da bulamadığımız bir şeyi taklit etmek... Gerçek eksikliği temin etmek için çalışmak ya da tabiatın çirkinliğini süslemek"... (Şeriat; 2001:185)

Yalnızlık virtlerindeki bu cümleler onun "Sanat" yapıtındaki yargılarının özeti mahiyetindedir. Ama onun sanatsal topografyasından önce, "onu" bir mekana konumlandırmanın gerekliliği ortaya çıkıyor. Ve sonra unutuşun ihanetine dair kadir bilmezlikleri; unutmaya rağmen hatırlamak...

İkinci Dünya Savaşı sonrası

İran entellektüel yaşamının temel uğraklarını iktidarın ve direnişin filozofu Michel Foucault ve iki dünya arasındaki entellektüel Edward Said'in ötekilik kurgusundan hareketle çözümleyen Mehrzad Boroujerdi; Şeriatî'nin üç iktidar odağının "sınırında" konumlandığına dair ipuçlarını verir. Sınırdaki konumlanış, yurtlanış onu gerek İran'da gerekse İran dışı dünyada marjinalize etmez bilakis yaygınlaştırır. Onun "sınır entellektüeli" olarak yurtlanışının nedenleri arasında "Sekülerler tarafından görmezlikten gelinmesi, ulema tarafından ise kulağının çekilmesi ve Şah rejimince cezalandırılması sayılabilir. Üç iktidar odağından, sekülerler onu "taşralı" ulema "yaramaz çocuk" Şah rejimi ise "susturulması gereken can sıkıcı bir İslâmî Marksist" olarak değerlendirir. (2001:146) Hiçbir kilisenin çocuğudur Şeriatî.

Sınır entellektüeli, "teorinin pratiğini" başarılı bir şekilde harmanlamakla birlikte, disiplinlerarası lügatçeyi sıkı şekilde kullanarak sanat sorunu üzerinde mustakil bir çalışma yapmıştır. Felsefi, hikemi ve İrfani de-

rinliğinin yanında sosyolojinin halet-i ruhiyesinin de bilincinde olan Şeriatînin entellektüel topografyası İran Devriminin hamasi yansımalarıyla birlikte ülkemize taşınmaya çalışılmış ancak hamasi yansımaların gölgesi buharlaşmaya yüz tutunca unutuşun ihanetsi mahzenine terk edilmiştir. Ülkemize "yakın" ve "uzak" bir toplumun sınır entellektüelinin ülkesinin sınırlarıyla yetinmeyen yeni sözcüklerle konuşma imkanının kadir kıymet bilmez unutuşun belleksizliğine yolcu edilişinin yolsuzluğundan "huruç" hatırlamanın hafızasıyla giderilebilir. Marc Auge'nin unutmaya övgü babında söylediklerini yapı-bozuma uğratarak diyebiliriz ki, "Hatırlamak, toplum için olduğu kadar birey içinde bir zorunluluktur. İçinde bulunulan zamanın, şu anın ve bekleyişin tadına varmak için hatırlamayı bilmek gerekir; ancak hatırlamak bellek içinde bir ihtiyaçtır. Uzak geçmişe ulaşabilmek için yakın geçmişi hatırlamak gerekir... Bana hatırladığın şeyi söyle sana kim olduğunu söyleyeyim. (1998;5)

Hatırlamanın hafıza hayaletiyle Şeriatî'nin sanat üzerindeki düşünsel ameliyesini heceleyebiliriz. Sanatın iç hayatı, sanatın toplumla ilişkisi yada sanatın tekniğin imkanlarıyla çoğaltılışıyla, sanatsal "aura"nın yitimi hatta sanatın varolma hakkının yüzyıllık günümüzdeki karmaşıklığının gittikçe merkesizleştiğine dair yorumları Adorno, Benjamin gibi yazarların sanat ve sa-

nat yapıtı üzerindeki ufuk açıcı denemelerinden bu yana biliyoruz. Premodern zamanlarda epistemolojik, ahlaki ve estetik alanlara dair verilebilecek her türlü olası yanıtın birbirine geçkin ve holistik yapısının, modern zamanlarla birlikte özerkleşerek insan ontolojisinin parçalanmasına katkı yapısına dair haklı ve kötümser yargıların sanatsal inşanın başlangıcı için gözönünde tutulması gerekir.

II. Medeniyet Merkezli Sanat

Şeriatî'nin sanatsal coğrafyası, sanatın rotasızlığı ve sapkınlığı karşısında bir inşa çabasına yönelik olarak Meşhed Üniversitesinde verdiği "Sanat Vadedilene Bekliyor" konferansıyla başlar. Bu konferansta sanat-insan ilişkisinin boyutlarını dile getirir. Sanat üzerindeki fikriyatı sanatçı kimliğinden ziyade insani olan üzerinde düşünme ameliyesinin gerektirdiği duyarlılığın sonucudur. Sanatsal uzmanlık teknolojilerinin ortodoksinden hürç ederek "sanatın özel uzmanlık alanı olduğu gibi tamamen genel ve insana ilişkin bir boyutu vardır. (...) Sanatın muhatabı bütün insanlardır." yargısıyla sanatın feodal zamanlardaki gibi üst sınıfların beğeni ve zevk galerisi oluşunun günümüzde aşındığını da dile getirir. Ancak Meşhed Üniversitesindeki konferansın asıl önemi; medeniyet-merkezli sanat tasavvurunun manifestosu niteliğinde oluşudur. Ona göre sanat sorunu bizim için iki boyutuyla gündeme geliyor. Bunlardan birincisi batılı paradigmanın dışında alterna-

tif bir paradigma arayışının ana uğraklarından birisi sanat olmak durumundadır. "Biz doğulu, özellikle de görkemli bir kaç insani medeniyete sahip insanlarız. Özellikle de bugün herkes kendi ayaklarımız üzerinde durmamız, kendi kültürel kaynaklarımızdan beslenmemiz, iradesiz bir şaşkınlık ve boğulmuşluktan kültürel değer ve kalıplardan kendimize dönmemiz gerektiği ülküsünde birleşiyor (...) Ama şu sıra hala özelliğini koruyor ve herşeyden önce buna cevap vermeliyiz. "Kendi kültürümüze dönelim derken, bu "kendi" neyin nesidir"? (Şeriatî, 1997; 16)

Kendimize dönüş küllenmiş halde bulunan bir kültürel hayattan anlamların, ütopyaların yazgısını yeşertecek dinamizme dönüş olmalıdır. "Kendine dönüş, kendi kimliğine dönüşü geçmişte kültür yaratan, toplumu İnşa Eden Medeniyet kuran yapıcı ve etkin öncü ruhun dirilmesini ve yeşermesini ifade etmektedir." (Şeriatî; 1997; 17)

Şeriatînin, dinamik, üretken

ve anlamları yeşerten kültürel perspektifi Garaudy'nin entegrist kültürel intiharında tasvir ettiği kültürel anlayışıyla çakışmaktadır. Kendimizi tanımamız, sosyolog militan Bourdieu'nun ifadesiyle "kültürel sermayelerimiz" üzerinde yeniden düşünme ameliyesini gerçekleştirecek nitelikli tasavvur ve tahayyül imkanlarını oluşturabilmek için sanat üzerinde düşünmemiz zorunluluktur. "Uyuyan neslimizin zihninde yansıyan bugünkü yargının tersine biz ne sadece sanat açısından bütün boyutlarda zayıfız, ne de bedeviler olarak gelişen dünya sanatının bugünkü yansımaları karşısında durmalıyız" (Şeriatî, 1997; 17) Batılı estetik etnostantrik yargılarla hesaplaşabilmek için sanat tarihini Antik Yunan'dan alıp Fransa'da noktalan Avrupa merkezci yargılarla "özgür bir tarihçi olarak gerçekten bütün boyutlarıyla" yüzleşebilecek entellektüel cesaret ve sermayeye sahip olmamız gerekmektedir. Geleceğin öncü ve değer yaratıcı, onarıcı sanat anlayışını ve akımlarını bu yüzleşme oluşturacaktır. Medeniyet merkezli bu tasavvur ve tahayyül kadar sanatın Şeriatî'nin düşünsel evreninde gündemleşmesinin ikinci nedeni, modern zamanlarda sanatsal ortodoks hiyerarşinin feodal toplumlardaki kadar katı olmayışıdır. "Sanat meselesi (feodal toplumlardaki) rahat varlıklı ve aristokrat sınıflardan bir kesimin müreffeh yaşantısının alt ve çeşitli şubelerinden birisi değildir. Önceki zamanların tersine bugün modern dünyada gündeme gelen en ciddi ve en zaruri so-

rundur.” (Şeriatî; 1997: 18)

Sanatın demokratizasyonu olarak anlaşılabilir bir durum topluma, insanlara ve kendine eskimeyen yeni şeyler söyleme niyetinde ve kararlılığında bulunan düşünsel cemaatlere, gettolarından çıkış için yeni imkanlar sunmaktadır.

Medeniyet-merkezli perspektif kendine dönmeyi, kendini tanımayı gerekli kılarken öteki ile konuşabilme cesaret ve erdemine sahip olmayı gerektirir. Ötekine karşı sinik bir tavırdan ziyade “Ötekinin tarihini, dinini ve dilini tanıyan” bir bakış anlam dizgelerini yeniden yeşertebilir.

Şeriatî en büyük ve “İnsanın kendisiyle dost olamayacağı kadar ciddi ve büyük şair” olarak andığı Mevlana’nın pergel metaforunu anımsatırcasına öteki ile ötekileştirici gramere başvurmadan konuşabilmenin, yüzleşebilmenin imkanlarını arar. (Şeriatî; 2001: 187) Batıyı tanımak günümüz dünyasının ve medeniyetinin/medeniyetsizliğinin yeni dalgalarını tanıma imkanını sunar. Batı’nın; bireysel sorumlu-

lukları hiçleştirircesine, kendi zaaflarını örtmek amacıyla çağdaş bir mitoloji olarak kurgulanması noktasında Şeriatî; “Batı’nın bilinçli taklitçisi olsaydık, Doğulu da olmasaydık, en azından bir tür Batılı olurduk, en azından bir şey olurduk, şu an ise Hiç bir şey değiliz” cümlesiyle sorumluluklarımıza vurgu yapmaktadır.

III. Kaçışın ve Hüzünün Sanatı

Medeniyet-eksenli sanat anlayışını özetlemeyle çalıştığımız Şeriatî, sanatın halet-i ruhiyesine dair derinlikli okumalarını ve analizlerini sürdürür. Medeniyet Tarihi’nde “İlim birşeyi göstermediği zaman sanat onu gösterir” der. Yunan mitolojisi ve onun kopyası olan Roma mitolojisiyle birlikte Sami mitolojisinin bu dünyanın sınırlılıklarını aşma çabasının ürünü olduğunu belirtir. Ona göre, mitolojilerdeki, efsanelerdeki kahramanların ve sembollerin gerçeklikleri kuşkuyla olsa dahi bunları bir insanın yaptığı gözönünde tutulduğunda Timyes, Herkül, Promete gibi kahramanlar insanın varolanı aşma cehdinin göstergeleridir. Sanat insani durumları süsleyerek ruhu daha yüce alemlere kanatlandırır. Bu durum boş düşünmekten ve hayalcilikten farklıdır. (Şeriatî; 1998: 47-48)

Sanat; reel dünyanın sıkıntılı, kuru, ruhsuzlaştırıcı dünyasının mekansızlığından hasretin tutkulu dünyasına kaçışın patikalarındandır. Şeriatî’nin sanatsal tasavvurunun bir boyutunu varlıktan varolandan ve hayattan rahatsızlık duyan soylu ru-

hun arayışı oluşturur. Varolanın sınırlılıklarından ötelere kanatlanamayan arayış yolculara “olması gerektiği halde olmayan şeyin yaratılması” kaygısıyla sanata yöneltir ve ona araçsal bir misyon yüklenir. Şeriatî varolanın iğrençliği ve karanlık durumu karşısında dinin olması gereken bir dünyaya açılan bir “kapı”; sanatı ise bakma ve görme yoluyla ideal dünyayı ideal olmayan dünyaya getiren bir “pencere” olarak değerlendirir. Bulunmayı arzuladığımız ancak bulunamadığımız mekan duygusunu bize sanat kazandırır. Bulunmamamız gereken bir durumda bulunmaya mahkum oluşumuzun acziyetini, yeryüzü cenneti tahaylüllerinin trajedisini, sanatın kanatlandırıcı penceresiyle aşabiliriz. Pencere varolan dünyadan kaçış imkanı sunar. Kaçışın imkansızlaştığı zamanlarda “penceresiz kaldım anne” türküsü söylenir.

İnsanın tarihsel, toplumsal zindanlarından kurtuluşunun imkanlarını insana tarih boyunca din ve sanatın sunduğunu belirtir. Şeriatî; kapı (din)- pencere (sanat) felsefesiyle bu durumu meaforlaştırır. Kapısız kalmış modernist sanatçıların maneviyet dünyalarını estetik oluşturur. Metafizik kaygıları, sancıları, arayışları insanı fizikötesi alemin muştularıyla yüzleştirir. Bu yüzleşmede sanat araçsal konumdadır. Gerçeklikler dünyasının sınırlılıklarından, yokluklarından sıkıntı duyan sanatçı sanatıyla acısını katlanılır kılar.

Romantik filozof Novalis’in felsefeyi sila hasreti olarak tanımlayışı hatırlanırsa, gurbette

oluşun farkına varılması insanı mütevazı kılar. Eksikliklerin tam- olmayışların farkındalığı insanın gurbetliğini katlar. Gurbet ise acı ve ızdırab çocuklarıyla ruhu yüceltir. Yüce ruhlar acı ve ızdırabla hamliklerini giderir ve olurlar. Şeriatî “acı, ızdırab ve hüznü işleyen bütün eserlerin el üstünde tutulduğunu” ancak neşeyi, sevinci konu edinen eserlerin ise fazla itibar görmediğini belirtir. Aristo’nun “komedi” ve “trajedi” ayırımından hareketle aydınların ve yüce ruhlu kişilerin daha çok hüznü estetiğini sevdiklerini, aşağı dereceden kişilerin ise popüler kılınmış komedi eserlerine rağbet ettiklerini belirtir.

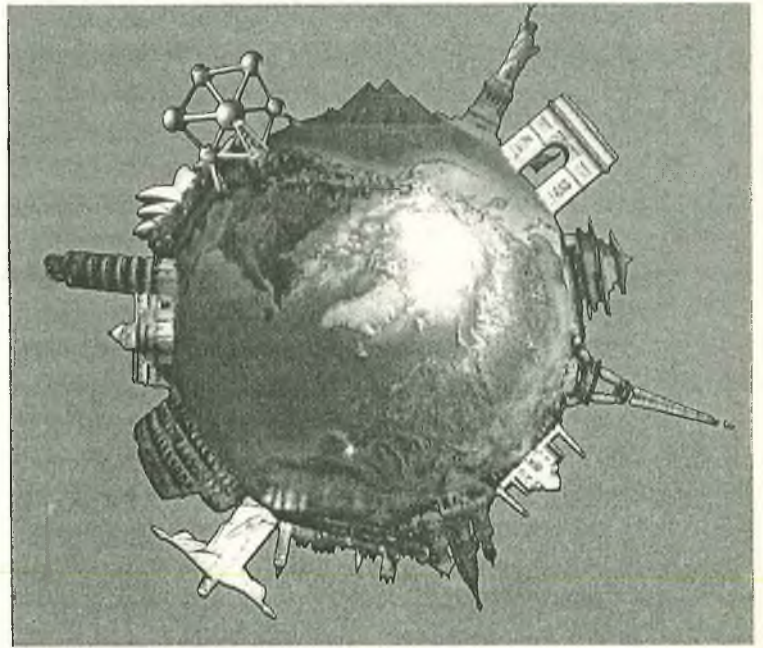
“Uzlaşmaz yakınlıklar” olarak nitelendirilebilecek “hüzün” ve “sıkıntı” kavramları Şeriatî’nin sanatsal topoğrafyasının önemli ayırımlarını oluşturur. Hüznü (gam) sıkıntı (üzüntü) onun sanat anlayışının karşıt kutuplarını oluşturur. Hüznü metafiziksel/aşkın sıkıntı ise dünyevidir. Susan Sontag’ın “en erken sanat deneyimleri büyük bir olasılıkla şarkı söyleme, büyüye benzer bir nitelik taşıyordu. Sanat ayin için bir araçtı” yargısını haklı kılacak şekilde sanatsal hüznü metafiziksel boyutlarına göndermede bulunur. “Bu dünyada bulunuşumuz nedeniyle hayatımızda bir takım sıkıntılarla mahrumiyetlerle karşılaşabileceğimizi, bedenimize, şeref ve onurumuza yapılan saldırılar karşısında üzülebileceğimizi ancak bu üzüntünün sanatsal hüznüle karıştırılmaması gerektiğine vurgu yaparak “üzüntü üretimle alakalı iken, hüznü sanatla

alakalıdır” Bizi üzüntüye boğan şey varolan tarafına gitme, sanat yapmaya zorlayan şey ise varolandan kaçış duygusudur. Varolana yönelmek üretimi meydana getirirken, varolandan kaçış varolandan nefret etmek, sanatı meydana getirir”

Üretim “varolan” ve “varolmaması gereken”, sanat ise “varolması gereken, ancak yok olandır”. Hüznü “yok” olanın eksikliğinden üzüntü ise “varolanın eksikliğinden” kaynaklanır. “Varolana aşık olan kimse ona sahip olmadığında üzülyorsa yok olana aşık olan kimse ona sahip olmadığında “hüzünlenir” ifadeleri hamuru hikmet ve irfanî gelenekle yoğrulmuş benliğin virdleri olarak okunduğunda anlamını kavrayabilir.

Şeriatî; Eflatun, Aristo, Kant, Descartes ve İbn-i Sina gibi filozofları “düşünen makineler” olarak nitelendirir. Bu insanlar “Tıpkı büyük, karmaşık bilgisayarlar gibi insanın işini görmekte hayatına ve toplumsal

dertlerine deva olmaktadır, insan da şaşkınlık, övgü ve takdir uyandırmaktadır, ama insanın kalbi ısınmamaktadır, insanın bilinmeyen derinliklerinden “gizli insanlığından” haberdar kılmamaktadırlar. (...) başımızın tacıdır, ama dostumuz olmazlar” (Şeriatî; 2001; 191) ifadeleriyle bir anlamda sanatın insanı “düşünen makinelerin” esirleştirici etkisinden, kalbin derinliklerine yolcu ettiğini dile getirmektedir. Allah’ın insana verdiği bir emanet olarak sanat insanı duyumsanabilir, materyal bağlardan uzaklaştırarak onu onarır, pişirir. Sanat Aristo’nun aksine duyumsanabilir, kategorize edilebilir ya da “bilimin” konusu olanın bağrından insani kurtarma çabasının adıdır. “Metafiziksel bağlar taşıyan sanatçılar tarafından ortaya çıkarılan bütün sanat akımlarının çabası, sanattan gerçekliğin tasvir ve nitelenmesi ya da insanın kendi çerçevesinde teşhis edilmesi için birtakım araçlar yaratmak değil,

onu, bir çağrı bir yaratıcılık, bir ilahi yaratıcılık olarak varolmakta; insanın duygularının özünün, varlığının ve hakikatinin olgunlaşmış, mükemmelleşmesinde işlevsel hale getirmektedir". (Şeriatî; 1997: 35)

IV. Sanatçının Sorumluluğu

XVI. yüzyıldan günümüze değin sanatçıların, düşünürlerin genel olarak özgürler ve sorumluluklar olarak iki gruba ayrıldığını söylemek mümkündür. Edebiyat ve sanat dünyasında "sanat sanat için", "sanat toplum için" yargılarıyla mezhepleşen bir tartışmanın başlangıcıdır bu aynı zamanda. Endüstrileşen dünyanın sonucunda el sanatları ile güzel sanatlar adı ve güzel olarak iki kısma ayrılmış, güzel sanatlar tanrısal bir nitelik kazanmıştır. XIX. yüzyılda filozof Victor Cousin "Sanat için Sanat" sözünü söyleyerek bu tartışmalara farklı bir boyut kazandırmıştır. Kant'ın "Sanat ancak deha ile mümkündür." sözü sanatçıların tanrısal gücüne güç katmıştır. (Turani; 1993: 123)

Şeriatî'de edebiyat ve sanatı hür ve sorumlu olarak iki gruba ayırıyordu. Bu ayırım Ahmed Hamdi Tanpınar'ın Tanzimat hareketiyle birlikte ülkemizde iki sanat zihniyetinin karşı karşıya olduğu yargısıyla çakışmaktadır. (Tanpınar; 2000: 29) Hür düşünürlerden amaç herhangi bir disiplinde düşünmeden önce sanatta veya felsefede önceden belirli bir hedefe ve tayin edilmiş sabit bir ideale sahip olmayan, bunu ispatlamaya yönelik çabalarda bulunmayan kimseler-

dir." Sadece uğraştıkları alanda konuyu derinlikli olarak tanımak amacıyla güzelliğin, sanatın ve şiirin ardından gidiyorlar. Örneğin bir şair özgürce şiir söylüyor, imge yazıyor. Bu söyleyiş ve yazışın siyasi sosyal ve dini bir hedefi gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanılması sözkonusu değildir. Sorumlu düşünürler ise herhangi bir sanat yada farklı bir bilim dalında araştırmaya başlamadan önce bir esasa/amaca inanmışlardır. Bu düşünürler için sanat araçsal bir konumdadır. Özgür/bağımsız düşünürler her disiplinde Şeriatî'ye göre hakikate daha çok hizmet edebilirler ancak onların hayata ve insana hizmetleri sınırlıdır. Hatta arzu teknolojilerinin hizmetine sunulan ve kitleleri manipüle eden aldattıcı, ayartıcı hakikatlerin insanlığın aleyhine olacağını belirtir. Sorumlu düşünür ve sanatçıların ise ilme, düşünsel yaratıcılığa ve buluşa engel olmalarına karşın insan hayatına hizmet ihtimalleri daha fazladır. Çünkü "hür düşünen ve sanatçılar sadece ilmi hakikati ve güzelliği düşünüyorlar. Sorumlular ise toplumun yararını düşünüyorlar." (Şeriatî; 1998: 229-230)

Sonuç Yerine

Bize "yakın" ve "uzak" bir toplumun sınır entellektüelinin sanatsal anlayışının yol izlerini sürmeye çalıştığımız bu yazıda Şeriatînin medeniyet-merkezli, inşacı ve anlam dizgelerini yeniden yeşerten sanat anlayışı kadar, onun hüznü ve kaçış me taforlu olurucu, hikemi ve irfa-

ni anlayışını da hecelemeye çabaladık. Onun "Bir sanatsal yapıt, hem sanatçının kendi kendisini tanımaya yardımcı olmakta, hem de onun diğerlerinin nezdinde tanınmasına vesile olmaktadır" ifadesinden hareketle kendi yaşamını bir sanat eseri gibi inşa etmiş, sanat üzerinde teorik virdlerde bulunmuş kalbi "olması gereken" için çarpmış bir entellektüelin yargılarında bugün için eleştirilebilecek ya da eskimiş yargılar bulunabilir. Doğayla hemcins olmayışımızın verdiği acılarınsa sağaltılmasına yönelik sanatsal uğraşların, ötekileştirici gramere başvurmadan batıyla medeniyet merkezli olarak yüzleşebilme ve kendimizi inşa edebilmeye yönelik teorik katkıları unutuşun kadir kıymet bilmezliğine terk edilmemelidir. Hatırlamanın kadirşinaslığı devreye girmelidir.

Kaynaklar

1. Ague', Marc, Unutma Biçimleri Çev: M. Sert. İst. Om Yay. 2000.
2. Boroujerdi, Mehrzad, İran Entellektüelleri ve Batı Çev. Fethi Gedikli, Yöneliş Yay. İst. 2001.
3. Turani, Adnan, Sanat Terimleri Sözlüğü, Remzii Kitabevi, İst. 1993.
4. Tanpınar, Ahmet, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergah Yay. İst. 2000.
5. Şeriatî, Ali, Yalnızlık Sözleri II Çev. Okan Sevinç, Söylem Yay. İst. 2001.
6. Şeriatî, Ali, Sanat Çev. E. Okumuş, Ş. Öcal, S. Okumuş, Şura Yay. İst. 1997.
7. Şeriatî, Ali, Medeniyet Tarihi, I-II Çev. İbrahim Keskin Fecr Yay. Ankara, 1998.
8. Sontag, Susan, Sanatçı Örnek Bir Çilekeş Çev. Y. salman, M. .G. Sökmen Metik Yay. İst. 1998.

Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (IULA), *Yerel Karar Mekanizmalarında Kadın* konulu küresel bir program başlattı. Bu çalışmanın amacı yerel yönetimlerin karar alma mevkilerindeki kadın sayısını artırmak, kent yönetimi ve planlamasında kadınları daha katılımcı ve etkin kılmak olarak açıklandı. 24-27 Şubat 2004 de İstanbul'da gerçekleştirilen sempozyumda projenin O.Doğu ve Doğu Akdeniz ülkelerini kapsayan bölümü on bir bölge ülkesinden gelen yönetici ve aktif siyasetin içinden kadınların katılımıyla gerçekleşti ve bu çalışmayı Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD) üstlendi.

Sivil toplum örgütlerinde yetişmiş, merkezi iktidara daha mesafeli durabilen kadınlar ne kadar özgürce konuşabiliyorsa, devleti temsil etme durumunda olan kadınlar o kadar sorunların kenarında dolaşıyorlardı. Bu otoriter devletlerin uyguladıkları baskıların dozuna göre de değişiyordu.

Suriye'den gelen göç işlerinden sorumlu bakan Bouthania Shaaban Suriye'de yaşananlara kökten bir eleştiri getiremedi, lokal olarak kadınların yaşadığı bazı sorunlardan bahsetmekle yetindi. Devlet yanlısı bir tutum sergilese de kadınların siyasete katılımının sayısal olarak artırılması önündeki engelleri nasıl aştıklarından söz ederken Beşar Esat döneminde ülkede yaşanan görece iyileşmenin ipuçlarını da verdi.

Tunus'lu milletvekillerinden

ORTADOĞU KADINLARININ İSTANBUL BULUŞMASI

YILDIZ RAMAZANOĞLU

birinin ülkesinde çok partili parlamenter rejim olduğunu, kadınların yeterince siyasete katılabildiğini söylemesi ise şaşkınlık uyandırdı. Daha sonra yemekte yaptığımız sohbette Tunus'ta sokakta bile kadınların örtünmesinin kısıtlandığı hatırlatılınca cevaben bunun kadınların yasal olarak zorlanmasıyla değil "kadın aydınlanması" ile sağlandığını söyledi. Tunus'ta kadınların örtünme taleplerinin bulunmadığını açıkladı. Doyurucu olmayan bu açıklamalara göre ülke yönetimi son kadına kadar aydınlatmayı başarmıştı. Bu da oldukça düşündürücüydü. Ürdünlü konukların Kral ve Kraliçeye sık sık minnetarlıklarını dile getirmeleri, katılımcılar arasında bulunan Prenses Basma Bint Talal'i selamlamadan konuşmalarını bitirmemeleri biraz can sıkıcıydı. Filistin ulusal parlamento üyesi Hatice Abdürrezzak ise konuşması boyunca her cümleye sizi rahatsız etmek istemiyorum diye başladı. Birkaç yıl içinde öldürülen binlerce insandan, yıkılan sayısız evden, evlerinden alınarak çöllerdeki toplama kamplarına götürülen babalardan, özellikle başlarına nişan alınan

çocuklardan söz etmeye utanıyor, bu acılarla kimsenin bu şık salondaki beş yıldızlı rahatını bozmak istemiyordu. Hangi duyarsızlığımızla, kanıksamış halimizle onu çekingenleştiriyorduk. Unutmak suçtur, kanıksamak da suçtur oysa. Bu bölgede ne olduğunu ve ne yapabileceğimizi konuşmak ve anlamak için bir aradaydık. Lütfen anlat ve bizi rahatsız et ! diyordum içimden o sustukça. Bölgenin bir süredir ortak kaderi, ölüm yıkım gözyaşı. Birbirimize ses vermeden, el vermeden nasıl huzur bulabiliriz.

Yemen'den katılan, devletin ve sivil toplumun birçok kurumunda yöneticilik yapan siyaset bilimci Amal Basha ise Kur'an'dan referanslar vererek konuştu ve özdeşim kurabileceğimiz bir kadın olarak Saba Melikesi Belkis'tan sözetti. İyi bir yöneticiydi. Akıllı bir siyasetçiydi ve ayetlerle övülmüştü. Yemenli kadınlar, ayet ve hadislerin kadın aleyhine yorumlanmasıyla bizi geleneksel rollerimize itmek ve çerçevelemek isteyen zihniyetle mücadele etmeliyiz diyorlardı. Budurum bölge kadınlarının dile getirdiği ortak bir sorun

olarak sık sık tekrarlandı. Yemen'li Lübnan'lı Mısır'lı İran'lı kadınlar, kadın mücadelesinin zulme ve işgale karşı mücadeleye başladığını, yurtseverlik duygularıyla bilfiil şehit olarak bu işe giriştiklerini, savaş içinde bilinçlendiklerini söylediler. Toplumun yeniden yapılandırılmasında söz sahibi olma hakkının elde edilmesi için de ayrıca mücadele verdiklerini anlattılar. İslam dünyasındaki kadınların birikimleri ve nitelikleriyle uyumlu bir temsil oranına ve etkinliğe ulaşamadıkları hususundaki ortak görüş üzerinde düşünölmeye değerdi doğrusu. Totaliter rejimler yıkıldııkça yönetime kadınların ve genelde halkın katılımının arttığını söylediler. Bazı katılımcılar da kadınların toplumsal düzenlemelerdeki karar alma mekanizmalarına etkin bir şekilde katılmalarını destekleyen bazı erkeklerin ayıplanma, kınanma ve alay edilme gibi yaptırımlarla karşı karşıya kalabildiğini söylediler.

Ürdün'den senatör May Abu

Al Samen'nin ifade ettiği durum da ilginçti. 1985 de ulusal meclisteki 8 boş sandalye için kadın adayların seçilmesi istenmişti. Hiçbir kadın talip olmamış. Aday çıkmayınca bu koltukları da erkekler doldurmuş. Hala da Ürdün'de yeterli sayıda talep yok. Toplumun gündeminde önemli bir yer tuttuğunu söylediği kadın siyasetçi yokluğu meselesi, toplumsal bilinç yükselmesi çalışmalarını zorunlu kılıyordu Samen'e göre.

Oturumların en ilgi çekici yanlarından biri de konuşmacıların başörtülü olsun ya da olmasınlar söze besmele ile başlamaya özen göstermeleriydi. En batılı görünüm içindeki akademisyenler milletvekilleri ve belediye başkanları bile konuşmalarını Allah'ın selamı ve hatta salavata açıyorlardı. Bu tür toplantılara sıklıkla katılan kadınlar olarak beklemediğimiz bir şeydi. Çünkü kadın hareketleri İslam dünyasında da genellikle kutsal la arasına mesafe koymuş, hiçbir dini referansı kabul etmeyen fe-

minist kadınlar tarafından yürütöldü. Müslöman kadınlar hakkında ve hatta onların yerine de konuşma temsil etme yetkisini kendinden menkul bir şekilde kullandıklarından kimse İslamı referans alan kadınların ne düşündüklerini öğrenemezdi.

Yemen'li katılımcılar da çok renkli ve çoğulcu bir görünüm sergilediler. Başörtüsüz konuklara karşılık Komünist parti temsilcisi olarak gelen Wahbia Sabra'nın, kadın konusunda İslam adına ortaya konan tutucu ve gerici pratiklere eleştiriler göndermekle birlikte kendisinin de tesettürlü bir kadın olması ve söze besmele ile başlaması çok ilgi çekiciydi doğrusu. Yemen'den katılan modern görünümlü kadınların aksine başörtü örtmesi çok ilgi topladı.

Salona şöyle bir göz atınca Batılı kadınların katılımı ve yönetimi olmadan biraraya geldiğimiz nadide toplantılardan birinin gerçekleştirildiğini, Orta Doğulu kadınlar olarak bu kez biz bize olduğumuzu farkettilik. Bu

muhteşem bir duyguydu. Kimbilir besmeleyi bize hatırlatan, kız kardeşler olduğumuzu hissettiren de bu atmosferdi belki.

Bölgede inanılmaz acılar yaşanıyor. Bir yanda totaliter rejimlerin baskısı öte yanda da bu zaafiyeti fırsat bilip halkın tüm değerlerini yağmalamaya gelen hegemonyacı kötücül bir güç var. Bazı kadınlar yerel kadın sorunlarını tartışmaya açmakla birlikte bir an evvel bölgeye dair üst bir ortak siyaset belirlenmesini zaruri görüyorlardı. Mesela İsrail'in inşa ettiği duvar hakkında bir politika oluşturulmasını, kınanmasını istediler. Bunlar nihai bildiriye yazıldı. Deneyimli bir uluslar arası ilişkiler uzmanı olan İran'lı milletvekili Elaheh Koulaei ise acele etmeden bu birlikteliğin olgunlaştırılmasından yanaydı. Bölge ülkelerinde kadının siyasete katılımı adına yaşanan deneyimlerin birinci elden anlatımı, paylaşılması, yerel dinamiklerin konuşulması, özellikle de bunun batılı kadınların katılımı olmadan aile içi bir içtenlikle gerçekleşmesi büyük bir ilk adımdı ona göre. Buradan hiçbir şey çıkmassa bile şimdilik bununla yetinmeliyiz diyordu. Bu yaklaşım Wald Organization'un Türkiye direktörü Ferzan Yıldırım'ın açış konuşmasıyla da örtüşen bir durum. Bölge kadınlarının batının dolayımı olmadan birbirlerini anlayıp değerlendirebilecekleri bir alt yapıya sahip olduklarını söylemişti. Bölgenin kendi sesini kendi ağzından duyurabileceği bir platform oluşturmak, birbirimizi birinci elden bilgilendirmek hedeflenmişti.

Toplantılar boyunca zihnim

NewYork'ta Women 2000 zirvesi kapsamında gerçekleşen toplantılardan birine gidip geldi*. Konu buradakiyle benzer bir şekilde Müslüman kadın liderler yetiştirme projesiydi. Amerikalı ve Avrupalı kadınlara İslam ülkelerinden gelen kadınlar da katılmış ve bizler İslamın kadını nasıl da aşağıladığını anlatan bir dizi konuşma dinlemek zorunda kalmıştık. Adil olmayan yöntem şuydu: Modern kazanımlar teorik bir düzlemde konuşuluyordu ve seküler kadının hukuki düzenlemelerle elde ettiği düşünülen konumu tartışmasız bir üstünlük olarak dayatılıyordu. Böylece batılı kadınların handikapları, yalnızlıkları, güvensizlikleri, terkedilmişlikleri ve toplumsal dayanışma ve şeffakatten uzak "prozac toplumu" haline gelişleri her türlü sorgulamadan muaf tutuluyordu. Müslüman kadınlar ise doğrudan İslam adına ortaya konan Afganistan, Bangladeş gibi ülkelerdeki uç pratiklerden hareketle tanımlanıyor, İslamın kadını değersizleştirdiği savı sürekli tekrarlanıyordu.

Burada katılımcılar "içerden" konuşmaya özen gösterdiler. Bu da on bir eyülünden bugüne yaşanan ortak acıların getirdiği dayanışma ve işbirliği ihtiyacının sonucu olabilir.

Bu toplantının ardından kadın meselesine özetle nasıl bakabiliriz? Müslüman kadınlar kurtuluş! vaadeden batılı çetelerin gerçekleştirdiği ölüm kıyım tecavüz ve yağmayı görünce sadece kendilerinden, kendi deneyim, birikim ve öz güvenlerinden yola çıkarak kurtulabileceklerini gördüler. Ne Afgan ne de

Irak kadınları kurtulmuş değil. Sadece çocuklarıyla beraber öldürülüyorlar, zenginlikleri çalınıyor, kocaları bilinmeyen yerlere götürülüyor ve sivilleri katleden her bombanın ardından pardon! deniyor sadece. O da sadece dünya kamuoyu hasbelkader haberdar olursa.

Bu Müslüman kadınların batılı kadınlardan öğrenecekleri şeyler olduğu gerçeğini değiştirmez. Bizden çok daha fazla mesafe katettikleri, eşitlik özgüven hayata karşı donanımlılık, eğitim düzeyi ve hukuki destek bakımından önde oldukları doğru. Batı bu yönüyle zengin bir deneyim alanı. Fakat Batılı kadınların da Müslüman kadınlardan hayatın özüne, farklılık içinde eşitliğe, özveri ve sabırla beslenen evliliklere ve sadakate dair öğrenecekleri çok şey var.

Son söz olarak Müslüman dünya başını kuma gömerek, her eleştiriyi doğrudan İslamın değerlerine saldırı olarak algılayıp kötülüklerin üzerini örtmeye çalışarak bir yere varamaz. Kadın konusuna soğukkanlılıkla eğilmek gerekiyor. Gelişmelerin arkasından sürüklenmek yerine yeni kuşaklara, şimdiki zamanın kızlarına yaşadıkları dünyayı daha iyi kavramanın daha çok müdahil ve daha çok özne olmanın yolunu açacak, yeni ufuklar vaadeden stratejiler oluşturmak gerekiyor. Bağırıp çağırmakla, yanlışlıkları görmezden gelmekle mesafe katedildiği görülmemiştir.

* Pekin+5, Forum on Cultural Boundaries and Cyber Spaces : Innovative Tools and Strategies for Strengthening Women's Leadership in Muslim Societies, NY Univ. Haziran 2000

BARBARLIĞA DÖNÜŞ ÜZERİNE

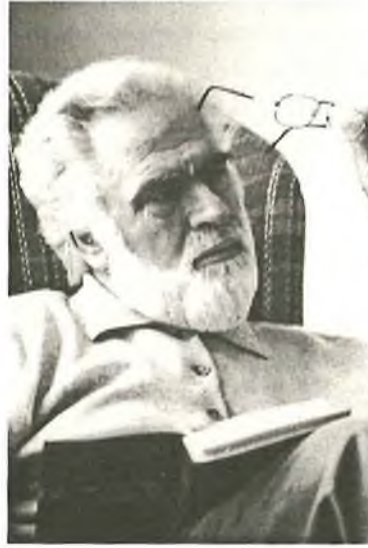
ATASOY MÜFTÜOĞLU

Röportaj: Furkan GÜMÜŞ

Furkan Gümüş: Son kitabımız 'Barbarlığa Dönüş, İnsan Yayınları tarafından yayınlandı. Bu kitabınızda bir insansızlaşma, insansızlaştırma sorunundan bahsediyorsunuz. Bunlarla ne kastediyorsunuz, biraz açabilir misiniz?

Atasoy Müftüoğlu: Günümüz dünyasına, dünyayı bir meta gibi gören bir sistem egemendir. Hayatın her alanına piyasa mantığı egemendir. Modern/Postmodern uygarlık, evrensel ölçekte geçerli olmayan, hayatı bütünüyle rasyonalize etmeye çalışan, bu suretle de, hayatın ruhunu yok eden, niteliksel içerikleri ve değerleri yok eden, tek yönlü, tek boyutlu, yapay değerleri içeren bir uygarlıktır. Yalnızca piyasanın yüceltildiği, piyasaya dokunulmazlık kazandırıldığı, insan varlığının ve hayatının bütün boyutlarının bir pazar malzemesi gibi algılandığı bir kültür ve uygarlık dünyasında, insani ölçütler ve kurallara, ahlaki ölçütler ve kurallara, ahlaki bakış açılarına ihtiyaç duyulmayan bir kültür ve uygarlık dünyasında; insani varoluşun vazgeçilemez temeli olan ahlak'ın tasfiye edildiği bir dünyada, büyük bir insansızlaşma sorunu yaşandığı çok acı bir gerçektir.

Gümüş: Batı uygarlığının akı-

la yaptığı vurgu üzerine söylenmiş bunca söze rağmen, siz kitabınızda Batı uygarlığının akıl-dışı bir uygarlık olduğunu söylüyorsunuz. Batı uygarlığındaki bu akıl-dışılığı nelere dayanarak tesbit ediyorsunuz?

Müftüoğlu: Batı Uygarlığı bugün sömürgeleştirerek işgal ve istila sürecine girmiştir. Batı Uygarlığı kolonyal egemenlikler dönemini yeniden açmıştır. Batı Uygarlığı özellikle İslam toplumlarına yönelik olarak yeni bir oryantalizm girişimi, yeni bir misyonerlik girişimi başlatmıştır. Postmodern politik/kültürel dilin bütün çerçeveleri geçersizdir. Çünkü, bugünün dünyasında

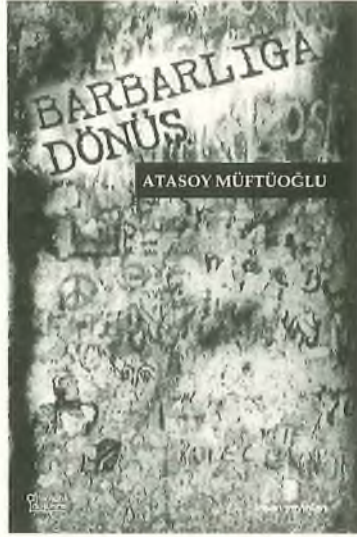
farklı olma özgürlüğü yoktur. Barbarlık özgürlüğü vardır, soykırım özgürlüğü vardır, kentkırım özgürlüğü vardır, uygarlık-kırım özgürlüğü vardır ancak, farklılıklara özgürlük yoktur. İslam Dünyasının siyasal konumu askeri yöntemlerle tanımlanmaktadır. İslam Dünyası toplumlari, militer algılama biçimleriyle denetlenmektedir. Büyük insani yıkımlara neden olması pahasına, ekonomik rekabete dayalı mücadeleler yoğun bir şekilde sürdürülebilmektedir. Bütün dünyada ekonomik gücü ellerinde tutanlar, siyasal süreçleri belirleyebiliyor. Bütün bir insanlığın aklını karıştırmaya yönelik yıkıcı propoganda her geçen gün hızını daha da arttırıyor. Maddi çıkarlar için, ahlaki, kültürel ve sosyal değerler feda ediliyor. Batı Uygarlığı özellikle içerisinde bulunduğumuz dönemde, toplumlarımızı korkutmayı ve toplumlarımızda dehşet uyandıran akeri gösteriler yapmayı sürdürüyor. Savaş yoluyla yönetim değişiklikleri yapıyor. Sahte tehditler icat ederek, ideolojik ve ırkçı fanatizmleri büyüterek, her türlü aşırılığı, çılgınlığı ve pervasızlığı kullanarak, masum ve mazlum halklar üzerine bombalar yağdırıyor. İdeolojik eğilimler, ırkçı eğilimler uluslararası ilişkilerde, siyasette belirleyici hale geliyor. Kitapta sözü geçen akıldışılığı, ahlakdışılığı bütün bu gelişmelere bağlıyorum.

Gümüş: Her türden muhafazakarlığın yenilenmeyi, yeniden üretmeyi önlediği fikrindeyiz. Bugünkü mahafazakarlık tartışmalarını göz önünde bulundurarak mı yazdınız bunları?

Müftüoğlu: Bütün kavramların bir şekilde zorlandığı, istismar edildiği, baskı altında tutulduğu bir dönemde yaşıyoruz. Toplumlarımızda kültürel bir bunaklık durumu yaşandığı için, bütün ilgiler amaçsız ve yönsüz ilgilere, bütün süreçler anlamsız süreçlere dönüşüyor. Bütün anlamlar, tanımlar belirsizleşiyor, egemen düşüncenin, egemen söylemin nesnesi haline geliyor. Temel bir kavramsal çerçeveye sahip olamadığımız için, pek çok kavram gerektiğinde bir çıkar malzemesi haline getirilebiliyor. Muhafazakarlık tanımı da çok bulanık, kapalı bir tanım. Bu tanıma ihtiyaç duyanlar, ona kendi amaçları doğrultusunda içerikler, işlevler yüklemeye çalışıyor. Muhafazakarlık bugün de statükoya hizmet ediyor, pragmatizme hizmet ediyor. Bir yanda kitlelerin dini duyarlığına hitap ederken, bir diğer yanda da statükonun hassasiyetlerine hitap ediyor. Bütün bunların yanında Batılı muhafazakarlıklara da göndermede bulunuyor. Egemen, moda, anlamsız, içeriksiz, muğlak, ahlaksız, tanım, kavram ve kurumlara teslim olmak, boyun eğmek, değişimin değil, köleleşmenin bir tezahürüdür.

Gümüş: "Günümüz dünyasında koşulları belirleyen siyasal ilkeler yerine, koşullar tarafından belirlenen siyasal ilkeler-tercihler yürürlükte." diyorsunuz kitabın bir yerinde. Bunu biraz açsak...?

Müftüoğlu: Varlığımızı, bilincimizi, kalbimizi, vicdanımızı, sınırlandıran, tanımlayan ve denetleyen bir dünya karşındayız. Bu dünya, bizleri kendimiz gibi olmaktan alıkoyan ve böylece bizleri bir tür onursuzluğa mahkum etmeye çalışan bir dünya-

dır. Bu dünya, bizlere sornadan, danışmadan; bizim adımıza tercihlerimizi belirleyen ve bizlere dayatan bir dünyadır. Bu dünya, bütünüyle hayatı, siyaseti, kültürü ticarileştiren; nesnel olmayı başaramayan bir dünyadır. Böylesi bir dünyada, hayat da, siyaset de, akıl da, kültür de sınırlarının farkında ve bilincinde değildir. Bugünün dünyası, temel ve evrensel insanlık değerlerinden bağımsız gelişen bir dünya olduğu için, güçlüler her türlü özgürlüğe sahiptir, güçsüzler de hiç bir özgürlüğe sahip değildir. Güçlülerin düşünceleri, kültürleri ve siyasetleri de, güç yoluyla pazarlanmaktadır, propoganda edilmektedir, dayatılmaktadır, moda haline getirilmektedir. Güçlülerin dayatmaları karşısında, güçsüzler düşüncelerine ve inançlarına ihanet pahasına düşüncelerinden vazgeçirilebilmektedir. Koşullara teslim olmak, koşullara boyun eğmek, her türlü umut imkanını her türlü özgür gelecek imkanını yok etmektir. Teslim olmak, boyun eğmek ve itaat etmek, mücadeleden ve onur'dan vazgeçerek sorumsuzluğu seçmektedir.

Gümüş: 28 Şubat tartışmaları bu sene geçen senelere göre ilginç bir mecra buldu kedine: "Bir zamanlar" İslamcı olduğunu söyleyen birileri ile darbeci yazarlar, 28 Şubatın terbiye ediciliği üzerinde ittifak ettier. Ortaya çıkan tablo sizce de duygusal çağrışımına açık ve nahif miydi? Bu manzarayı nasıl yorumluyorsunuz?

Müftüoğlu: Hangi toplumda olursa olsun, hangi kültürde olursa olsun, aklın ve kalbin, piyasanın emrine girmesiyle birlikte çürüme ve çözülme başlıyor. Aklın ve kalbin piyasanın emrine girmesiyle birlikte, sosyal, toplumsal, ahlaki ve kültürel depremler yaşanıyor. Egemen iradenin bakış açısına ve görüşlerine teslim olarak, değişen durumlarla davranış ve düşünüş biçimlerini değiştirmek, sağlıklı bir tutum değildir. Önemli olan değişimi doğru tanımlamaktır, değişen durumlar inanç ve düşünceleimizden vazgeçmemizi istiyorsa, burada yapılacak olan değişmek değil, direnmek olacaktır. Koşullara bağımlılık gibi her tür bağımlılık insanı hakikatten ve adaletten uzaklaştırır. Gerçeği bulabilmek için insanın kendi inadesiyle, kendi bilinciyle ve algısıyla düşünmesi gerekir. Düşüş zamanlarında, çöküş zamanlarında, güçsüzler güçlülerin düşüncelerine, tarzlarına, öykünerek varlıklarını kanıtlamaya çalışırlar. İçerisinde bulunduğumuz zaman algılarımızın, bilincimizin ve vicdanımızın sınındığı bir zamandır. Bilinç körleşmesi en çok böyle zamanlarda görülür. Böyle zamanlarda değişim olumsuz yönde ilerler, kişilik kayıpları çoğalır, dejenerasyon ve kültürel şizofreni çoğalır. Böyle zamanlarda algı bunalımları ve

SÖYLEŞİ

tercih bunalımları artar. Mahiyeti ve yönü belirsiz dönüşümler karşısında dikkatli olmak gerekir. Koşullar karşısında onurlu ve vakarlı olmak gerekir. Bir insanın, kendisini her koşulda pazarlanabilir ve sunulabilir bir konuma yerleştirme gayreti içerisine girmesi, o insanın kişiliğine zarar verir. Egemen düşünceleri taklit etmek, moda düşünceleri kopya etmek, insanı kısırlaştırır, komik durumlara düşürebilir. Egemen düşünceye, moda düşüncelere bağımlı olanlar özgür düşünceler üretemezler. Konjonktürel davranışları, ilişkileri ve düşünceleri seçen bir kişilik plastik ve sentetik bir kişiliktir.

Gümüş: *Yine son kitabınızda, İslami dili; düşünceyi, kültürü, estetiği, sanatı, siyaseti ihmal ederek yalnızca fıkha, fıkhi dile indirgemek gerekir, diyorsunuz. Bununla ilgili ilk olarak şunu sormak istiyorum: Bugün böyle bir indirgemecilik görüyorsunuz da bir uyarı mı yapıyorsunuz? İkinci olarak, fıkhi dilin özellikleri ve sakıncaları sizce neler?*

Müftüoğlu: İslami dil'i, düşünceyi, kültürü ve ufku; ilahi sınırlara ve temeller/değerler ufkuuna sadık/bağlı kalarak; ideolojik aşırılıklara, hizipçi aşırılıklara, mezhepçi aşırılıklara düşmeden; akıldışı ütopyalara, beklentilere ve umutlara yaslanmadan; sorumluluk ahlakı içerisinde ve bireyselliğe yönelmeden bir bütünlük içerisinde algılamak, yaşamak ve temsil etmek gerekir. İslami bütünlüğün bütün parçaları/boyutları azizdir, muhteremdir. Hiç bir parça, hiç bir boyut tek başına İslam'ı temsil edemez. İslam'ı temsil ettiğine inanan bir parça ya da bir boyut, bağlularını gergçeklikten koparıyor ve edilgin bir hale geteriyor. Tarihsel süreçleri etkileyebilmek için her

şeyden önce İslami bütünlüğün sağlanması gerekir. Aziz İslam'ın diğer boyutlarından soyutlanmış, bağımsızlaştırılmış bir "fıkıh", İslami bünyeyi ruhsuz hale getirebilir, bir iskelete dönüştürebilir.

Yalnızca "fıkıh"la sınırlı bir İslami dil bağnazlık üretir, baskı üretir. Yalnızca "fıkıh"la sınırlı bir dil zihnimizin, bilincimizin, kalbimizin sınırlarını kısıtlar.

Gümüş: *Atasoy Müftüoğlu'nun yazma sürecini konuşalım biraz da. Bir çalışma ofisiniz olduğunu ve burayı her gün fiilen kullandığınızı, dolayısıyla nerede yazdığınızı biliyoruz sayılır. Bunun yanında, günün hangi saatlerinde yazıyorsunuz. Sabah? İkinci saatleri? Ayrıca, bir deneme zihninizde nasıl şekilleniyor.*

Müftüoğlu: Hiç bir koşulda vazgeçmediğim, titizlikle uyguladığım kimi ölçütlerim var. Çalışma ofisimde her gün bulduğum arkadaşlarla daha çok evrensel ve genel bir ufuk içerisinde konuşmalar yapıyoruz. Gününbirlik, anlık, mevsimlik olaylarla ilgilenmiyoruz. Burada yaptığımız konuşmalar daha sonra yazılara, kitaplara dönüşüyor. Bu söyleşi vesilesiyle belirtiyim ki, uzman ya da profesyonel değilim. Özel bir dile, tarza sahip değilim. Düşüncelerimi özet olarak yazıyorum. Ayrıntıcı değilim. En yalın ifadelerle yazmaya çalışıyorum. En verimli saatlerim hem okumak, hem de yazmak için kuşkusuz sabah saatleridir. Fildişi kule düşüncelerine, ilgilerine, ilişkilerine, kaygılarına itibar etmem. Özellikle günümüze hitap edebilmek için hassasiyet gösteririm.

Gümüş: *Deneme dışında, söylegimi gençliğinizde başka edebi türlerde ürün verdiniz mi? Yani her*

bir kaç Türkten biri gibi, şiir de yazdınız mı mesela?

Müftüoğlu: Namım yürüsün için hiç bir şey yazmadım. Bir sorumluluğa cevap vermek üzere ve bir ibadet bilinciyle yazdım. Kimi yükümlülüklerimi yazarak yerine getirmeye çalıştım, çalışıyorum. Pek çok sanat-edebiyat dergisinin yayınına katkıda buldum, yardımcı oldum ancak o vadede her hangi bir çalışmam olmadı.

Gümüş: *Biraz da okuma düzeyinizden bahsetsek; son yıllarda hangi türlere ve alanlara ilgi duyuyorsunuz? Bir de, günün hangi saatlerinde neleri okumayı tercih ediyorsunuz?*

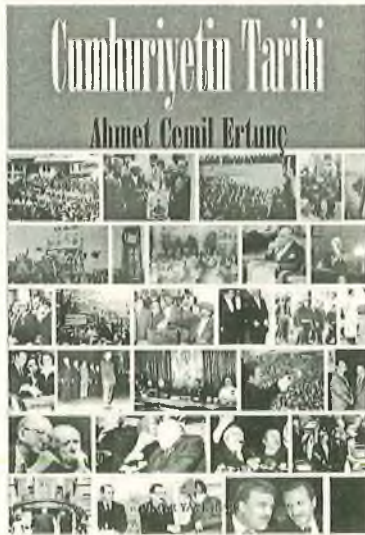
Müftüoğlu: Özellikle içerisinde yaşadığımız yüzyılı, tarihi, dünyayı bir bütünlük içerisinde anlamaya, yorumlamaya, çözümlemeye yönelik türleri ve alanları okuyorum. Özel türler için, özel saatlerim yok.

Gümüş: *Bu söyleşi fırsatını verdiğiniz için müteşekkirim. Bu söyleşideki son söz yerine sizden bir dua duymak istediğimizi söylesek?*

Müftüoğlu: Allah Tebarek Teala Hazretleri, sizlere, hepimize öncelikle bir bilinç yükselişi, zenginliği ve gücü versin, manevi, ruhi, ahlaki yükselişler ve zenginlikler versin. Rabbim sizlere ve hepimize, aziz vakitler, aziz ilgiler ve ilişkiler ve uğraşlarla, ebedi nimetler, ebedi değerler ve ebedi ufuklar versin. İçerisine doğduğunuz ve doğduğumuz bütün vaiktelerde erdemli eylemler içerisinde olmamızı, inşerah içerisinde olmamızı lütfeyesin şanı çok yüce rabbimiz.

Sınırsız rahmet ve engin merhametsahibi olan Rabbimiz, hepimizi kurtuluşa erenlerden kılsın. ■

Bu kitap, bugün yaşamakta olduklarımızı doğru çözümlenebilmek ve yaşayacaklarımız için isabetli bir öngöründe bulunabilmek için, yaklaşık yüz yıldır yaşadıklarımızı ortaya koyma çabasının bir ürünü olmuştur. Okuyucu bu kitapta, bugünün Türkiye'sinde halkın iradesini temsil eden ve üstünde irade olmadığı ifade edilen ve kabul edilen siyasal sistem gereği böyle olması da gereken Meclis'in üzerinde irade olmaya çalışanların ilk örneklerini 23 Nisan 1920'de faaliyetine başlayan Meclis'te bulabilir ve halkın iradesine müdahalenin Türkiye'de köklü bir geleneğe sahip olduğunu görebilir; halkın iradesini ifade biçimi olan seçimlere müdahale ederek sonucu istediği gibi inşa etmeye çalışanların yaklaşık yüz yıldır devlet kurumunun önemli noktalarında yer aldıklarını fark edebilir; halkın iradesi söylemine sınıksız sarılan ancak eğer bu irade kendi iradesini onaylıyorsa kabul eden, yoksul halkı "cahil sürüsü" olarak algılayan zihniyetin sahiplerinin yine yüz yılı aşkın süredir bu ülkede "iktidar" olduklarını tespit

CUMHURİYETİN TARİHİ

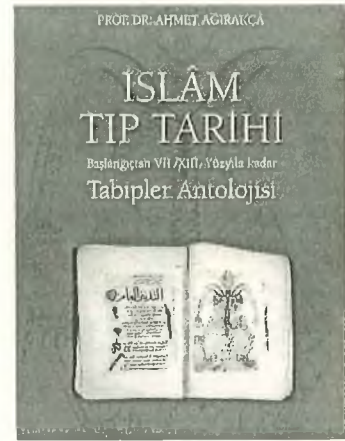
H. KAYA-A. APAYDIN

edebilir; bu ülkede birilerinin ülkeyi her şeyi ile kişisel malı gibi kullanma ve yönlendirme zihniyetine sahip olduğunu ve bunu sağlamak için her türlü enstürmanı titizlikle edindiğini, oluşturduğunu ve bunun yaşadıklarımızın önemli bir faktörü olduğunu fark edebilir; bütün manipülasyonlara ve yönlendirmelere rağmen, halkın iradesini biraz ortaya koyma tavrını sergilediği zaman, bunun hemen ses getirdiğinin yüzyıllık süreçte bir çok örneğini bulabilir.

İSLAM TIP TARİHİ

Türkiye'de Tıp Tarihi alanında yapılmış bazı çalışmalar vardır. Ancak İslam tıp tarihinin ana kaynaklarının tamamen Arapça olmasından dolayı şimdiye kadar yapılmış çalışmalar arasında bu kaynaklara ulaşılarak yapılan ilk çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışma Prof. Dr. Ahmet Ağırakça tarafından yapılan 6 yıllık bir emek ve mesai sonunda ortaya çıkmıştır. Türkiye'de ve hatta İslam dünyasında bu hacim ve muhtevada başka bir çalışma mevcut değildir.

Bu eserde İslam öncesi tıp tarihinden başlayarak Hz. Peygamber devri tıp tarihi ile daha sonraki dönemlerdeki tıp çalışmaları ele alınmıştır. Üç Bölümden

oluşan eserin birinci bölümü; giriş bölümünden sonra İslam öncesiinden Abbasilere kadar, ikinci bölümü İslam'ın doğu bölgesinde tıp ve tıbbın ilk merhalesi, inkişaf devri ve yükselme dönemleri ve bu dönemlerde yaşayan tabipler ile ilgilidir. Üçüncü bölümde ise Kuzey Afrika ve Endülüs'te yetişen tabipler anlatılmaktadır. Eserde söz konusu tabiplerin orijinal çalışmaları, önemli eserleri ve tıp alanındaki başarıları ile tıbbî buluşları ele alınmıştır. Tabiplerin eserlerinde yer alan bütün konular tek tek anlatılmış ve bu eserlerin varsa Latince ve diğer dillere yapılan çevirilerinden söz edilmiştir. Eserde İslam tıbbının Avrupa tıbbını nasıl etkilediği bir çok örnekle anlatılmaktadır.

0212 631 10 98

KUR'AN SOSYOLOJİSİ
ÜZERİNE DENEMELER

Ed. Mehmet Bayyığıt

Bu çalışma beş araştırmacının makalelerinden oluşmaktadır: Mehmet Bayyığıt'in "Sosyolojinin Din Sertüveni ve İslam (Kur'an) Sosyolojisi", Metin Doğan'ın "Kur'an, Peygamber ve Toplum", Mustafa Tekin'in "Kur'an-ı Kerim'de Sosyal gruplara Giriş", Celâleddin Çelik'in "Kur'an'da Toplumsal Değişme Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım", Ejder Okumuş'un "Kur'an'a Toplumsal Çöküş" ve nihayet Editör tarafından hazırlanan "Bibliyografik Bir Deneme"

Yediveren Yay. 0332. 350 36 84

KUTSAL KADIN VE KAMU

Mustafa Tekin

Aydın Kimdir? Tarihi ve sosyolojik olarak "aydın kadın" olgusunun Türkiye'deki portresi nedir? "Aydın kadın" aydın kavramından farklı ontik bir kategori mi ifade eder? Farklı düşünsel katagride aydın kadınların din ve kadın olgusuna yaklaşımları nasıl şekillenmiştir? Kadın konusuna yaklaşımların şekillenmesinde hangi din anlayışlarının ne oranda rolü vardır? 1980 öncesi ve sonrasında aydın kadınların din ve kadına bakışlarında bir dönüşüm olmuş mudur. Türkiye'nin modernleşme serüveninde "Kadın" konusuna yaklaşımların dinle ne oranda ilintisi vardır? Aydın kadın perspektifinden bugünkü din ve kadın anlayışından sosyolojik, tarihsel ve konjonktürel faktörlerin rolü ne orandadır.

Soruların cevapları bu kitapta.

Açılmıkitap. 0212. 520 98 90

Ölümünün 84. Yıldönümünde Ömer Seyfettin ve Hikayeleri

Ömer Seyfettin, ölümünün 84.yıldönümünde çeşitli faaliyetlerle anıldı. 36 yıllık hayatında, edebi hikayenin her alanında eser vermiş, şiir ve fıkradan başka tiyatro ve roman da denemiş olan Ömer Seyfettin, hikayeleriyle hala çok sevilen, çok okunan yazarlarımızdan biridir. Çağdaş Türk hikayesinin öncüsü ve edebiyat dilinin sadeleştiricisidir.

Bu çerçevede Konak Yayınları, yazarın hikayelerini, orijinine sadık kalarak edebiyatçı Mustafa Miyasoğlu yönetiminde yeni bir dizaynla tekrar yayın hayatına kazandırmaya devam ediyor. En sevilen hikayelerinin toplandığı "Pembe İncili Kaftan" adlı kitaptan sonra bedavacı kahramanları eleştiren "Efruz Bey" hikaye dizisi ve aile hikayelerinin bir araya getirildiği "Harem" adlı kitaplar yayınlanmış bulunmaktadır. Halkımızın her türden sefaletini anlatan hikayelerinden oluşan "Ashab-ı Kehfimiz" ile Ömer Seyfettin'in son hikayelerinden oluşan "Yalnız Efe" adlı kitapları ise yayına hazırlanıyor. (0212)6381851

BİZE GELENLER

• Edibe Sözen, *Kertenkele Mantiği*, Birey Yayınları: "Kertenkele Mantiği ve sürünge sorumluluğu ile hareket edenler, kelimenin tam manasıyla sosyal hiyerarşiye büyük bir aşkla bağlıdır."

• Paul Henke, *Terör Oyunları/Büyük İsrail Operasyonu*, Ilke Yayınları:

"Ortadoğuda artan bombalama ve uçak kaçırma olaylarını araştırmakla görevlendirilen grup, bu olayların arkasında Siyonist işadamı Samuel Dayan'ın "Büyük İsrail" projesi olduğunu farkediyor."

• Sadrettin Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, Beyan Yayınları:

Doğunun yaşayan büyük alimlerinden Sadreddin Hoca'nın hayatı bağlamında şark medreselerinin yalın gerçeği.

• Sibel Özbudun, *Hermesten İdris'e Bir Dinsel Geleniğin Dönüşümü*, Ütopya Yayınları.

• Muhammed Hatemi, *Din ve Demokrasi*, Fecir Yayınları:

Hatemi İslami söylemin dönüşüm noktası sayılabilecek oldukça çetrefilli bir tartışma alanına girmektedir.

• Asiye Tıgılı, *Zerdüşt, Hayatı ve Öğretisi*, Beyan Yayınları.

• Orhan Atalay, *20.yüzyıl Tefsir Akımı*, Beyan Yayınları.

• Dursun Altun, *Kendine İyi Bak*, Beyan Yayınları.

• Esra Yüksel, *Özgürlüğün Esaretinde Yaşamak*, Mektup Yayınları.

• Şehmus Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları.

• Ali Bulaç, *Bilgi Neyi Bilmektir?*, Bakış Yayınları.

Çanakkale Savaşları anlatılırken düşman saflarındaki müslüman askerler de anlatılır ve kimi çevrelerce "Osmanlı'nın müslüman olmasının onları etkilemediği, Müslümanların da Osmanlılara karşı bilerek Çanakkale'de savaştığı" iddia edilir. Acaba gerçek bu mudur? Bunları olayları takip ederek görelim:

* Harp başladıktan sonra Osmanlı askerleri, karşılarında Müslüman askerlerin de var olduğunu anlarlar. Kendilerinin de Müslüman olduğunu anlatmanın en iyi yolunu Tayyar Paşa bulur. Yanına çağırdığı 50 civarında gençten, en gür sedaları ile sabah ezanı okumalarını ister. Az sonra Osmanlı siperlerinin dört bir yanından "Allahu ekber" sedaları yankılanmaya başlar. Ezanın sonuna doğru düşman siperlerinde kıpırdanmalar olur. Karşı taraftan küçük taşlara sarılı kağıtlar atılmaya başlar. Kağıtlarda şu yazılıdır;

"Bizler Hindistanlı Müslüman askerleriz. İngilizler bize, Almanlara karşı Osmanlı'nın yanında savaşacağımızı söylediler. Biraz önce ezan sesi duyduk, siz kimsiniz?"

Acele ile bu sorunun cevabı yazılır:

"Burası Osmanlı Paşaitahtının kapısı, bizler de Asakir-i Osmanîyiz."

Biraz sonra karşı siperlerde bir patırtı kopar. Daha sonra haber gelir ki Müslüman olan ve kiminle savaş-

tığını anlayan karşı cephedeki askerler isyan etmişler ve İngilizler tarafından geri çekilmişlerdir.

* Çanakkale'de esir düşen bir Tunuslu esir de şunları anlatıyor:

- Evvela 'Sizin halifenizle beraberiz. Onun düşmanı olan Almanlarla savaşıyoruz. O halde sizin de halifenize yardım etmeniz, dinî açıdan borcunuzdur' dediler. Sonra hakikat ortaya çıkınca baskıya ve şiddete başvurdular. Askere gitmek istemeyenlerin anasını, babasını hapsilere atıp işkenceler altında inlettiler, evini barkını yaktılar... Memleketimizdeki analarımız, babalarımız, çocuklarımız o kafirlerin elinde rehindir.

ÇANAKKALE ÜMMETİ

ERTUĞRUL BAYRAMOĞLU

* Başka bir olay 1915 yılı Ramazan Bayram namazında olur. Namaz kılınması tehlikeli olduğu için kılınmama tehlikesi vardır ama o sabah çöken bulutlar içinde bayram namazı eda edilir ve yaşanan bu olağanüstü halde coşan askerler tekbir getirmeye başlar. Peşpeşe tekrarlanan tekbir sesleri dağıtıyor tutar ve yankılanır... Kısa bir süre sonra düşman siperlerinden de tekbir sesleri yükselir. Daha sonra öğrenilir ki tekbir seslerini alan, İngiliz cephesindeki müslüman askerler karşılarında da müslümanlar olduğunu anlamışlar, isyan etmişler ve İngilizler tarafından geri çekilmişlerdir.

* Son söz; Bilmeden Çanakkale'ye getirilen Hindistan Müslümanları Kurtuluş Savaşı sırasında mücadeleye yüklü bir yardımda bulunmuşlardı ve bunu sadece onlar yapmamışlardı. Filistinli müslümanlar dahil birçok ülke müslümanı, ümmet bilinci ile **İslam kardeşliği** adına yapmışlardı. ■

KARADENİZ MİLLİYETÇİLİĞİ

FAHREDDİN GÖR

Iki arkadaş oturmuş sohbet ederken milliyetçilik konusu açılmış. Milliyetçilik bizde abartılır zaman zaman, bu işte biraz da çıkar kokar. Ancak Karadeniz'de kademeli milliyetçilik sözkonusudur. "O nasıl bir şeydir" diye soracağınızı biliyorum. Şöyle oluyormuş:

Mesela birinin oğlu veya kızı bir kabahat işlese;çocukların amcası bunu babalarına söylese, baba, oğluna kızına sahip çıkar, şikayet eden kardeşine sahip çıkmaz. Kardeşi bir hata yapsa onu bir akrabası görüp şikayet etse kardeşine hak verir, uzak akrabasını tutmaz. Komşusu akrabasını ona şikayet etse, akrabasını tutar, komşusunu tutmaz. Bir tanıdığı yakın komşusunu şikayet etse, tanıdığını tutmaz. Kasabalısı bir suç işlese bir diğer başka kasabalı şikayet etse kasabalısına hak verir. Kendi hemşehrisi kabahat işlese mesela Rize'li, Trabzon'lu şikayet etse Rize'li haklıdır onun gözünde. Ordu'lu suç işlese şikayet eden İstanbul'luyse İstanbul'lu haksızdır. Türk'ü Alman şikayet etse Türk'ün yanında yer alır;bu böyle uzar gidermiş.

Bu sadece insan ilişkile-

rinde olmaz;evi, hayvanı, bahçesi de bu sahiplenmenin içinde yer alır. Hatta inanç bile. . . Ki bu aslında biraz da çıkmazımızdır. Çoğunda cehalet kokar;tarikatının dışındakileri tanı-mama, onların camilerine bile gitmeme gibi. . . Oysa dinlerini iyi anlayabilseler herşey çok güzel olacak.

Uzun bir evlilik yaşamış, dinle pek arası olmayan bir çift, dini sa-

Hasan Aycin, Âsâ

dece oruçta, kurbanda tanırken adam dini eksik yaşadıklarını her nasılsa idrak eder ve namaza başlar. Sonra karısına namaz kılmasını söyler. Kadın "Bilmiyorum, şimdiye kadar hiç kılmadım"diye geçiştirmeye çalışsa da adam ısrarcıdır ve kadını dövmeye başlar. Dayak korkusu ile kadın da namaz kılmaya başlar. Ancak her namaz sonunda kocası sevap kazanmasını diye şöyle dua etmektedir:

-Allah'ım!Kabul etme zorla namaz kılıyorum.

Bir de cami milliyetçiliğinden bahsedelim. Karadeniz'de malumunuz köyler hep tepe üstündedir, dağınık 3-5 evlik mahalleler vardır. O arazi şartlarında bir yerden bir yere gitmek zor olmakta, bu yüzden her mahalleye bir cami yapılmaktadır. Mahalleli sadece o camiye gidebilmektedir.

İhtiyar, torunu ile bir yamaca oturmuş etrafı seyrediyor, kuş seslerini dinliyormuş.

İşte o sırada bir ezan sesi duyulmuş. Dede torununa:

-Uşağum, bu ezan bizim caminin ezanı midir? diye sormuş. Torun "değuldur dede" demiş.

Bir başka ezan sesi gelmiş, dede yine sormuş:

-Ula uşağum, bu bizim caminin ezanı midir?

Torun:

-Değuldur.

Yeniden ezan sesi duyulunca Dede:

-Uşağum bu bizim caminin ezanı midir? diye sorunca torunu:

-He dede bizim caminundur.

Dediğinde diğer ezan seslerinde sesini çıkarmayan dede:

-O zaman Aziz Allah Celle Celaluhu!

UMRAN EK-1

SİYASET VE EĞİTİMDE İSLAM DÜNYASINA “TUNUS MODELİ”

Belgesel İnceleme: 3 Büyük Ortadoğu Projesi'nin Dini Ayağı VEHHABİLİKTE SUFFİLİĞE

MUSTAFA ÖZCAN

Umran'ın Şubat-Mart 2004 ek'inde, ABD-İngiltere-İsrail manifestoyuyla İslâm dünyasına dayatılan “Tunus Modeli”nin Kuzey Afrika'ya yönelik sonuçlarını ve bir prototip olarak da Ezher üzerinde oynanan oyunları, tarihsel arkaplanı ile birlikte incelemiştik. Bu sayıda ise Suudi Arabistan üzerinde yapılan operasyonları ele alıyoruz.

Vehhabilik meselesi zaman zaman manipülasyon aracı olmayı devam ediyor. Sözelimi 1999 yılında Şamil Basayev ve Hattab'ın Dağıstan'a saldırmasından sonra bahaneyle Rusların yeniden Çeçenistan'ı işgal etme sürecinde en fazla gündeme getirilen konu Vehhabilik meselesiydi. Vehhabilik, işgalin meşruiyet aracı haline getirildi. Hindistan'da da Şah Veliyyullah hareketinin devamı olan Mücahidin Hareketi ve liderleri de İngilizler tarafından aynı damgayla damgalandılar ve lojistik destekleri kesilmesi için aleyhlerinde Haremeyn'de dahi öyle propaganda edildi. 11 Eylül'den sonra da İslam'a karşı küresel savaşın gerekçelerinden birisi de yine Vehhabilik oldu. Halbuki soğuk savaş döneminde Makyavelli maslahatçılığıyla hareket eden ABD 'düşmanınım düşmanı dostumdur' anlayışıyla Vehhabilerle işbirliği yapmaktan çekinmemişti. Ancak kendi iddialarıyla cihadın küreselleşmesi ihtimali karşısında ve eski düşmanının terk-i silah etmesinden sonra maslahat beraberliğine gerek kalmamıştı. Afganistan'lı mücahidlerin isyancı olarak yeniden tanımlanması ve kavramlaştırılması sürecinde Vehhabiliğin tanımı da değişti. Konsept değişmişti. Düşmanının adı yeşildi ve onlara göre yeşilin koyusunu Vehhabilik temsil ediyordu. Dolayısıyla Amerika Vehhabilikle savaştıydı.

El- Hayat gazetesi Bush yönetiminin gelen tepkiler üzerine Büyük Ortadoğu Projesi'ni rafa kaldırmaya hazırlandığını duyursa da; durum tam olarak netleşmiş değil. Arapların Tunus zirvesi, G-8 zirvesi ve İstanbul'daki NATO zirvesi Büyük Ortadoğu Projesi'nin geleceğini de tayin edecek. Basamakları olacak. Projenin rafa kaldırılıp kaldırılmadığı yönünde kuşkular var. Sözelimi uçak arızası iddiasıyla Amerikan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Mark Grossman'ın projeyi anlatmak için Türkiye'ye gelirken son anda rota değiştirip Brüksel'e gitmesi kafalarda soru işareti bıraktı. Veya, bu yolda başka bir işaret. En azından proje ciddiyetiyle bağdaşmayacak bir hareketti. Grossman Türkiye'ye gelip anlatmak yerine proje, ABD'deki Türk temsilcilerine anlatılacaktı. Aslında buna bile lüzum yoktu. Pekala Türk temsilcileri, projeyi basın aracılığıyla da öğrenebilirlerdi. Nasılsa herkes projenin anahatlarını Londra'da ya-

yınlanan el- Hayat gazetesi aracılığıyla öğrenmiş veya bir nebeze olsun vakıf olmuştu. Kaderin garip bir cilvesi, Büyük Ortadoğu Projesi'nin genel hatları el- Hayat gazetesinde yer almış ve projenin rafa kaldırılması da yine aynı gazete aracılığıyla duyurulmuştu (1)

Dışarıdan dayatma ve tepeden inme yaklaşımın çözümlenmediği böylece bir kez daha görülmüş oldu.

İTTIFAKTAN İHTİLAFA : SUUD-AMERİKA İLİŞKİLERİ

Eisenhower ile Kral Abdulaziz arasında Süveyş Kanalı buluşmasının ardından ABD bu ülke üzerindeki İngiliz nüfuzunu devraldı. Anlaşma basitti. Petrol karşılığı güvenlik. İlişkilerin gelecek 50-60 yılına damgasını petrol vuracaktı. ABD ilgisini petrol için çekmeyecekti. ABD petrol alımının yaklaşık yüzde 17'lik mühim bir kısmını Suudi Arabistan'dan temin etmekteydi. Bu karşılıklı bağımlılık bugüne kadar sürgit devam etti. Ta ki 11 Eylül'e kadar. Her alanda Suud ve ABD, soğuk savaşın müttefikleriydiler. Skandallar bile ortak. SSCB'nin Afganistan işgali üzerine bu ilişkiler doruk noktasına ulaştı. Hatta Suud, ABD'nin harici skandallarına bulaşmaktan bile kendisini alamıyordu. Öyleki uluslararası silah taciri Adnan Kaşıkçı ve Bender Bin Sultan isimleri İran-Kontra skandalına bulaşacaktı. Soğuk savaşın zirvesinde ABD'ye, Selefilik gibi ortak düşmanlarla mücadele edecek anlayış ve sosyal ve dini cereyanlar lazımdı. Soğuk savaş bittikten sonra geride rakip kalmayınca bu defa silah eski müttefiklere doğrultuldu. Ve yeni dönemin ihtiyacı, mücadeleciler dini anlayışlar olmayıp, itaat kültürünü aşılacak ve yayacak anlayışlardı. Bunun adresi de kimi sufi akımlardı. 11 Eylül'den sonra dost-düşman elemesi bir defa daha yapılmış ve konsept değişmiştir. En azından Amerikalılar; Neo-Con'lar ve Cumhuriyetçi Bush yönetimi açısından.

Ünlü Time dergisi bu ayrışma sürecinde Suudi yönetimini kapağa taşımış ve bu bağlamda şu soruyu tevcih etmişti : After 9/11 The Saudis : Friend or Foe. Yani 11 Eylül sonrası Suudlular : Dost mu, düşman mı ? Böylece 50 yıllık Suudi Amerikan ilişkisi-

leri de yara almış ve ittifakın mahiyeti ve geleceği belirsizleşmişti. Geçmişte Suudluları ve Arap sermayesini aşışlamak isteyenler Saudi-Amerika, petro-dolar gibi tabirler kullanırlardı. Galiba artık bu tabirler geçmişte kalmaya mahkum. Time dergisinin Suudlular için sormuş olduğu soru çok defa Suriye içinde gündeme gelmiştir ve baba Esat rejiminin de hem dost hem de düşman mülhazası açık bir şekilde değerlendirilmiştir. Hatta bazı Amerikalı yöneticiler Beşşar'ı babası Esat gibi kıvrak olamamakla suçluyorlar. Şimdi Suriye rejimi de Suud rejimi de yerine göre dost yerine göre ise düşman bir rejim.

VEHHABİLİK YENİDEN TANIMLANIYOR

1992 sonrasında Afganistan'da Mücahidler nasıl radikaller veya fundiemantalistler haline geldiler ise Selefilere veya amiyane tabirle Vehhabiler de 11 Eylül sonrasında yeniden tanımlandılar ve zararlı/toksit bir inanç olup olmadıkları tartışır hale geldi. Time dergisi (September 15/2003) Suud'u kapak yaptığı sayısında " Vehhabizm : Toxic Faith ?" başlıklı bir yazıya yer vermiştir. Buradaki benzetme ilginç. Vehhabilik vucuttan dışarıya atılması gereken zararlı bir madde olarak tanımlanıyor.

Aynen Taliban'ın çıkışı sırasında bu harekete atfedilen hususlar Vehhabilere de atfediliyor. Molla Ömer'le ilgili rüyaların bir benzeri Vehhabiliğin kuruluşu için de dile getiriliyor. Vehhabilik hareketinin kuruluşunda bir rüyanın etkili olduğu ileri sürülüyor. 18. yüzyılda Necd eyaletinde bir zat bir rüya görüyor. Rüyasında vücudundan bir nur veya şua fişkıriyor. Bu nur ve şua uzak ve geniş bölgelere uzanıyor. Çadırları ve şehirleri kapsıyor. Ve bu zat bir din adamına giderek rüyasını yorumlatıyor. Görüşüne başvuruşun şeyh de rüyayı, oğlunun yeni bir inanç keşfedeceğini ve çöldeki bedevilerin de buna tabi olacakları şeklinde yorumluyor. Ancak bu rüya bu zatın oğlunda değil de torunu olan Muhammed Bin Abdulvehhab'da tecelli ediyor. İslam'ın vehhabi anlayışı 1740'larda mayalanmaya başlıyor ve günümüzde de Suudi Arabistan'ın resmi mezhebi halini alıyor. Makalenin yazarı David Van Biema buna açıkça 'din' diyor. Böylece İslam mezhepleri veya meşrepleri arasındaki fark, Batılı mezhepler arasındaki fark gibi değerlendirilmiş oluyor. Bu da batılı bakış açısının veya mukayesesinin bir başka yanışı. Yazar bu hususta şunları yazıyor : " Bugünlerde birçok kişi bu öncü rüyanın karanlık bir işığa dönüştüğünü görüyor. Vehhabilik bazılarına göre terörizmle eşanlamli hale gelmiştir. İnancı gereği Batı'ya savaş açmak demektir. Veya teröristler Vehhabiliği tezyif ederek hackerleyerek militançılıklarına yanışı bir dayanak haline getirmişlerdir. Suudi Arabistan'da İslam kitabının yazarı Stephen Schwartz, 'Vehhabilik resmi bir doktrin olursa; bu ülke terörist devlet haline gelir' demektir. Din tarihçileri ve sosyologlar, 'şiddet yanışı ve hoşgörü ikliminden uzak ilkeler üzerine kurulu müessis dini anlayışın daveti, şiddete indirgemektedir. Şimdiki öldürücü mutasayan, bazı Suudi camilerinde nüvelenmiş ve mayalanmıştır...' Öyleyse değişimin ve mücadelenin ilk hedefi camiler olmalıdır. Vehhabiliğin doğuşuna da temas eden yazar şunları kaydediyor : "M. Bin Abdulvehhab, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında 1703 yılında Arabistan'ın merkezi yerlerinden küçük bir beldede doğdu. Burası yüzyıllardır İslami çoğunluğun (sevad-ı a'zam) adresi olan sünnilige mensuptu. Ta ki nihai olarak yıkılışına dek. M. Bin Abdulvehhab, Kitab-ı Tevhid'in de, İslam'ın aslı ve cevheri olarak inandığı şeyin yeniden kazanılması mücadelesini veriyor. Kitabını buna adanmış. Tevhid inancını lekedar eden bidatlardan kurtulmaya çağırıyor. Bozuk anlayışlar listesine şiiiliği ve sufililiği yerleştiriyor. Ve dört mezhebin müctehidlerinin içtihadlarını da çoğunlukla reddediyor. Dini metinleri motomot yani zahiri üzerine, harfiyen kabul ediyor (Aslında bu iddia daha çok Amerikalı evanjeliklere uyuyor). Bedeni cezalara ağırlık veriyor. Bu yeni mezhepte hürriyetlere ve insan haklarına ve devlet ayırımına asla yer yoktur. Keza M. Bin Abdulvehhab Yahudi ve hristiyanlara karşı düşmanca bir tu-

tum takınmıştır. Ancak Daru'l-harb'in karşısında Daru'l İslam teşekkül edinceye kadar cihadı ertelemiştir (Bu şiiilerdeki gaybubet zamanında cihadın iptaline benzer). M. Bin Abdulvehhab bu yeni cereyanını Arap Yarımadasında kılıç zoruyla yaymıştır. Al-i Suud'un 1744'te davetini kabul etmesiyle birlikte hareket yeni bir ivme ve çevre kazanmıştır. Sıçrama yapmış ve önu ardına kadar açılmış ve davet sürecinden devletleşme sürecine girmiştir. Osmanlıları yabancı addeden bu anlayış gözlerini İslam'ın iki kutsal şehri Mekke ve Medine'nin alınmasına dikmişti. Abdulvehhab ve Al-i Suud hanedanları arasındaki ilişki zamanla kader ortaklığına ve iktidar paylaşımına dönüşmüştür. Abdulvehhab'ın soyu devletin dini yönünü temsil ederken Al-i Suud da siyasi ve idari yönünü deruhte etmiştir. Böylece dini ve dünyevi otorite bu iki ailede içtima etmiştir. Bunu taçlandıran gelişmelerden birisi de iki aile arasında sihiriyet bağı ve kız alışverişi olmuştur. Suud'un oğlu Muhammed Bin Abdulvehhab'ın kızıyla evlenerek arada hısımlık husule gelmiştir..."

Time yazarının tesbitlerinden şu anlaşılıyor : 'Düşmanımın düşmanı dostumdur' fehvası gereği komunizm karşısında Vehhabilik müttefik konuma otururken; vehhabilik düşman konumuna yerleştirilince de bu defa ona karşı müttefik sufilik oldu. Time yazarları olayı günümüze taşıyarak Abdulvehhab yanlıları ve taraftarlarıyla Seyyid Kutup yanlılarının Afgan cihadında bulduklarını ifade etmektedirler. Günümüzde vehhabilerin bu öğretileri benimseyerek kafirlere ve yeni sömürgecilere yani Batı'ya cihad ilan ettiklerini ileri sürüyorlar. Bush'ların mezun olduğu Yale Üniversitesinden Halid Ebu'l Fadl vehhabilik konusunda şunları söylüyor : " M. Abdulvehhab kardeşleriyle savaşmaya daha istekli idi. Halbuki Müslümanlara göre : Bir Müslümanın diğer müslümana kılıç çekmesi ve savaş açması yasaklanmış ve menedilmiştir. Vehhabilik ise kendi anlayışından olmayanların öldürülmesine cevaz vermektedir.." Püriten bir anlayışa sahip olan vehhabilik Osmanlıları yabancı ve düşman bir unsur olarak mütalaa ediyordu. Zamanında binlerce şii ve sufi öldürülmesi pahasına Necd ve Hicaz'a vehhabilik yerleştirilebilmiştir. 1926 yılında dini polis/mutavva kurulmuş ve bu polis beş vakit namazın kılınmasının takipçiliğine bakar ve kadınların siyah abaya giyip giymediklerini kontrol eder olmuştur.

Bütün bu karşı mütalaalardan sonra şunu söyleyebiliriz : Anlatılanlar arasında elbette doğru noktalar var. Bununla birlikte vehhabiliğin yeni bir din hatta mezhep olduğu iddiası gerçeklerle bağdaşmayan su götürür bir iddiadır. Vehhabilik kendi iddiasıyla da ne yeni bir din ne de yeni bir mezheptir. Hanbelilik içinde bir teccit ve tashih ve islah hareketidir. M. Bin Abdulvehhab Harranlı İbni Teymiyye ve şakirdi İbnü'l Cevziyye'den etkilenmiştir. Vehhabilik Libya'daki Sunusilik ve Sudan'daki Mehdilik gibi bir harekettir. Ne var ki, Sunusilik, Şah Veliyyullah hareketine benzerken ve günümüzde İhvanı Müslimin hareketinin bir öncüsü sayılabilecekken Vehhabilik daha yerel, kapalı ve daha püriten bir harekettir. Bidata geniş anlamlar yükleyerek ve kapsama alanını genişleterek, hayat alanını daraltmıştır. Bir nevi dini totaliter anlayış haline gelmiştir.

KRALİYET KISVESİNDE CUMHURİYETÇİLER!

Zamanla veya yeni şartlarla davranış kalıpları da değişiyor. Sözgelimi, avrupa sağı Türkiye ile ilişkilerinde daima güvenlik meselesine öncelik atfetmiştir. Sosyal demokratlar ise insan haklarına ve demokrasiye ehemmiyet vermişlerdir. Suud-Amerikan ilişkilerinde de tarihi vetire böyle olagelmiştir. Bu itibarla, Suudlular daima kraliyet kisvesinde cumhuriyetçi olmuşlar ve Cumhuriyetçi partiyi desteklemişlerdir. Tabii ki oğul Bush gelinceye ve dengeleri altüst edinceye kadar. Oğul Bush, ülkesinin Suud'la tarihi ilişkilerini altüst etmiştir. 11 Eylül 2001'den önce Suudlular oğul Bush'un Filistin politikasından menmun değillerdi. Hatta Prens Abdullah, 11 Eylül'den bir ay

Önce Ağustos ayında Bush'a bir şikayet mektubu yazmış ve Bender Bin Sultan aracılığıyla kendisine iletti. ABD'nin Filistin karşısındaki tavrından dolayı hayalkınlığını dile getiriyordu. 11 Eylül'den önce şikayetçi taraf Suudi Arabistan idi. 11 Eylül'den sonra ise tablo tamamen değişti. Koz artık Amerikalıların eline geçmişti. Nitekim bunu tepe tepe kullanacaklardı. 11 Eylül memnuniyetsizlikleri de tepetaklak etti. 11 Eylül zanlılarının 15'inin Suud kökenli olması bu ülkenin hedef tahtasına oturtulmasına yetti de arttı bile. Bu yüzden Suudlular da tarihi 'Cumhuriyetçi' kimliklerini kaybettiler. Demokrat oldular. Halbuki demokratlar onları vaktiyle çok sıkıştırmıştı. Demokratlar Suudi Arabistan'la ilişkilerinde soğuk savaş döneminde komunizme karşı şerbetli ve aşılı hale gelmeleri için siyasi ve sosyal reform talebinde bulunuyorlardı. Şimdi eski demokrat olarak neo-con'lar eski talepleri güncelleştirmekle kalmamış aynı zamanda ağırlaştırmış da oldular. Suudlular baskı geldiğinde daima akçeli ilişkiler içinde oldukları askeri-sınai komplekslerdeki hatırlı dostlarına başvururlardı. Onların lobicilik faaliyetleriyle daima üzerlerine gelen baskıları savuşturmuşlardı. Bu askeri-sınai kompleksin en önemli temsilcisi aslında Bush ailesiydi. Kaderin garip bir cilvesi işte şimdi Suudluların ipini yine bu ailenin bir ferdi çekmeye çalışmakta. Daha doğrusu tamamen altun yumurtlayan tavuga göz dikmiştir.

11 Eylül ilişkilerinde bir milat oldu. 11 Eylül'den sonra Suudi Arabistan'ın içişleri aynı zamanda ABD'nin de içişleri haline geldi. Carter döneminde Suudi Arabistan ve Mısır ve Suriye ve İran rejimlerini muhafaza nasıl ABD'nin iç güvenliğini ilgilendiriyorsa şimdi de bu rejimleri veya politikalarını değiştirmek de yine iç güvenliğin bir parçası haline gelmiştir. Carter Suud'la ilişkilerinde insan hakları boyutunu öne çıkarmıştı. Ondan önce John Kennedy daha da ileri giderek Kral Faysal'dan köklü reform taleplerinde bulunmuştu. 1962 yılında bu reform talepleri iletişildiğinde Faysal henüz kardeşi Kral Suud adına ülkeyi yönetiyordu. Aynı yıl Yemen'de İmam Yahya'nın devrilmesiyle Suud sarsılmış ve ABD'nin himayesine dört elle sarılmıştır. Abdullah Sallal'ın darbesiyle devrilmesi ve cumhuriyet rejiminin kurulmasıyla Kral Faysal'ın etkileri tutuşmuştu. Bunun üzerine 5 Ekim 1962'de Faysal Başkan Kennedy ile görüştü. İstikrarsızlık fitilini sökmek için Kennedy Faysal'dan bir dizi tedbir ve reform ister. Buna mukabil, Suud'un güvenliğini garanti eder. 42 yıl önce Kennedy'nin talepleri arasında yine aynı şeyler vardır. Mamafih daha sonra da yine benzeri şeyler istenmiş. Tarihi kayıtlar ve vesikalar bunu ortaya koymaktadır. Kennedy ilişkilerin sadece karşılıklı çıkarlar temeline dayalı olmasının yeterli olmayacağını aynı zamanda belli ilkelere dayanması gerektiğini de savunuyordu. Ama bu ilkeler Ortadoğu'ya hiç gelmedi. Faysal buna mukabil çağdaşlaşma yönünde taahhütlerini bildirir. Faysal, demokratik kurumların oluşturulması sözünü de verir. Tabii ki Faysal Kennedy'ye verdiği sözlerin hiçbirini gerçekleştirmemiştir. Fırtına dininceye kadar evet demiş ardından bildiğini okumuştur. Modern kurumlar bir tarafa yetkisi çok görüldüğünden dolayı döneminde başmüftülüğü bile ilga etmiş ve ortadan kaldırmıştır. Heyet-i kibar-ı ulemanın da yetkilerini daraltmıştır. Daha sonraki dönemlerde başmüftülük yeniden geri gelmiş ve Abdulaziz Bin Baz uzun yıllar Suudi Arabistan müftüsü olarak hizmet vermiştir. Kennedy'nin ölmesi ve komunizmle mücadelenin ve soğuk savaşın en kritik anında bulunulması Suudluların imdadına yetişmiştir. Amerikalılar da bu kahir şartlar altında taleplerini ertelediler. Suudlular her konuşmada önceliklerden bahsediyorlardı. Bu öncelikler arasında demokrasi hiç yer almıyordu. Hatta demokrasiyi batı kültürünün yabancı bir parçası olarak görüyorlardı. Reformlardan önce ortak düşman komunizmle ve Nasırla ve onun temsil ettiği cumhuriyetçilerle bhusus Yemen ve Irak rejimleriyle cebelleşilmesiydi.

Bugüne gelindiğinde artık bu sınırdışı çelişkilerin hiçbirini kalmamıştır. Araplar Filistin meselesinden de feragat ettiler. Reformların önünde hiçbir engel kalmadı. Oysaki Suudlular es-

ki oyunu yine devreye soktular. Önce vakit kazanmak sonra da gündemden düşürmek. Ama Abdulvehhab el Efendi gibi neo-islamcı muharrirler reform aracının şaha kalktığını ve hızlanmış arabada frene basmanın takla atma anlamına geleceğini yazıyorlar.

Suudlular reform baskılarına direnebilmek için de, reformları kendi sabiteleri doğrultusunda yani Kur'an ve sünnet ışığında uygulayacaklarını söylüyorlar. Halbuki onların Kur'an ve sünnet anlayışında zaten reform diye husus bulunmuyor. Dolayısıyla ABD ile reform sürecinde bir sağırın diyalogu yaşanıyor. Şimdi aynı kırık plağı çalışıyorlar. Kaldırılması istenen dini kurumlar Suud kurulu düzeninin (establishment) bir parçası olmasına rağmen reformlarla birlikte 'aşırı dinciliğin' geleceğini ileri sürüyorlar. Bu anlamda seçimler olması halinde Arafat'ın yerine Şeyh Ahmed Yasin'in (merhum) Suud'da ise Bin ladin'in iktidara geleceğini ileri sürüyorlar. Şura Meclisi'nin de seçimle belirlenmesine karşı çıkıyorlar. Nedeni de halk cühela ve ümmileri seçmiş. Bu bizdeki bir tekerlemeyi hatırlatıyor: "Kızını serbest bırakırsan ya davulcuya verir ya da zurnacıya...(2)"

FAYSAL DÖNEMİNDE REFORM

Vehhabilik ile Taliban birebir örtüşmeler bile (birisinin Hanbeliliğin müfrit bir tecdit veya tashih kolu, diğeri de Hanefiliğin kadına bakış açılarında bazı benzerliklerin olduğu da aşıkâr. Suudi Arabistan'da geçmişte siyah abaya şarttı. Afganistan'da da burka denilen tek tip kadın kıyafeti. Buna paralel olarak; iki taraf da kızların genel mekteplerde okutulmasını ve modern eğitimden geçirilmesine karşı çıkıyorlardı. Bazı hususlarda modernizme mutlak manada karşı çıkıyorlardı. ABD'nin bastırmasıyla mı bilinmez ama Kral Faysal kızların da örgün eğitim programına kazandırılmasını ister. Faysal ulemayı toplayarak meseleyi müzakere eder. Ulema kesinkes kızların resmi okullarda okutulmasına karşı çıkmaktadır. Daha önce kendilerine İhvan denilen (Mısır'dakilerin dışında Suud İhvanı) telgraf, telefon gibi icadlara da 'gavur icadı' diye karşı çıkmışlardı. Ulema bu şekilde kızların eğitimine muhalefet eder. Bunun üzerine onlara şöyle bir makul teklifte bulunur: "Kızlar da erkekler gibi eğitim görsünler. Ama kızların eğitimi sizin kontrolünüzde olsun..." Bundan dolayı Suud'da kızlar özel olarak ulemanın kontrolünde eğitim almışlardır (3).

1980 yılına gelindiğinde kızların örgün eğitimde oranları yüzde 40'ı buluyordu. 1980'de 1.5 milyon olan öğrenci yekününün yüzde 40'ı kız talebe idi. Yüksek öğrenimdeki 54 bin öğrencinin de yüzde 30'u yine kızlardan oluşuyordu. Araç kullanamaları, mahremeleri olmadan uzak yerlere yolculuk yapamaları ve her yerde çalışmaları bile eğitimde yüksek bir puanı tutturmuşlardı. Faysal'ın başlatmış olduğu 'kızların eğitimi' reformu bir kaza veya tevafuluk sonucu kemale erdi. Daha doğrusu ulemanın da kusuru bulunan müessif bir olay bahane edilerek kızların okuduğu kurumların idaresi ulemanın denetiminden alınarak milli eğitime devredildi. 2002 yılı hac mevsiminden hemen sonra Mekke'de çıkan bir yangında mutavva namahrem gerekçesiyle itfaiyeye engel olarak 13 kızın diri diri yanmasına neden olmuştur. Burada öncelik, mahremiyetten önce can güvenliği olması gerekirken ulemanın kusurlu davranışı bir imkanın ve fırsatın ellerinden alınmasına yolaçmıştır. Şu kadar var ki kızların yoğun olarak eğitime katılması ve genelinin lise seviyesine kadar okuması geleneği aşındırıcı bir etki yapmıştır. Suud erkeğinin hazza dayalı çok eşli evlilikler yapması ve bir de kadının aldığı eğitimin sonucu erkeğin çokeşliliğine yabancılaşması, Suudlu kızlar arasında 'anvese' denilen illetin yani bekariğin yaygınlaşmasına yolaçmıştır. Buna mukabil erkekler Endonezya gibi ülkelerden evlenirken kızların yabancılarla da evlenmesi yasak olduğundan ergenlik çağında olan 1.5 milyon civarında kızın tekil yaşadığı ve evlenmediği istatistik kayıtlarına yansımıştır.

11 EYLÜL: MAKAS DEĞİŞİKLİĞİ

Riyad King Suud Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi'nden Dr. Halit Al Dakheel, 70 yıl boyunca ikili ilişkilerin resmi düzeyde seyrettiğini ama 11 Eylül'ün kültürel boyutu öne çıkardığını ve bu durumda uzlaşmanın mümkün olmayacağını ifade ediyor. Toplumların ve kültürlerin birbirine yabancı olduğunu hatırlatıyor. Al-Dakheel şöyle diyor : "Müşterek bir dil yokluğu problemin en önemli ayağını teşkil etmektedir. 11 Eylül hadisesinde 15 Suudlu zanlının varlığı bütün Suudluların potansiyel terörist olduklarını göstermez..." Aynı istikamette bir başka ilim adamı olan Dr. Ziyad İbn Abdurrahman el-Sudeyri, düşmanlığı karşılıklı cehalete ve toplumların birbirini anlamamasına bağlamaktadır. Buna, 'Babil kulesi müttefikleri' arasında iletişimsizlik de denebilir. Bazıları da Bush gibi düşünerek veya düşünmeye çalışarak(!) biraz da iğneyi kendilerine batırma ihtiyacı hissediyor ve 'neden zanlıların 15'i de Suudluydular? Bunun cevabını önce kendimiz için bulmalıyız' diyor(4).

Suud Dışişleri Bakanı Prenis Faysal ise bu soruya başka bir soru ile karşılık veriyor : " Zanlıların 15'inin Suudlu olması temel mesele değildir. El Kaide liderleri 15 kişiyi başka yerlerden de bulabilirlerdi. Sorulması gereken soru şu : Neden Suud-Amerikan ilişkilerini tahrip için bu gençleri kullandılar ?" Sorular uza-yıp gidiyor ama şafî veya tek bir cevap yok. Belki de bu ilişkilerin ve olayların mahiyetinin karmaşıklığından ileri geliyor. Çuvaldızı başkasına ve iğneyi de kendilerine batıran grubun temsilcilerinden bazıları da 11 Eylül'e tepki vermekte geciktiklerini bunun da muhafazakar yapılarından kaynaklandığını ifade ediyor. Al Dakheel ise daha veciz bir şey söylüyor : " Bin Ladin ve Taliban soğuk savaşın bir ürünüydü. Bunda bizim hiçbir dahlimiz yok..." İçeriden bazıları da ABD'nin Suud basınına eleştirilmesine ve radikalizmi azdırdığı yönündeki suçlamalarına aynen katılıyor. Bunun içinde basında farklı seslere ve yorumlara yer verilmesi durumu duruluyor. Bu meydana çoğulculuğun teşviki gündeme getirilmekte. Ancak Suudi cemiyetinin kültürel ve tarihi dokusu nedeniyle buna hazır olmadığı da kabul ediliyor. Mesela basında Cemal Kaşıkçı gibi Amerikan uslubuna yakın bir isim, ulemayı ve muhafazakar yaklaşımlarını eleştirdiği için başında bulunduğu gazetede görevinden alındı. O da, istihbarat eski Başkanı Türki Faysal'ın yanına Londra büyükelçiliği basın danışmanlığına gitti. Basın üzerinde de yoğun bir çekişme var.

11 Eylül 2001 hadisesi baz alınarak Suud-ABD ilişkileri Riyad'da Şarku'l Avsat gazetesinin insiyatifinde bir forumda masaya yatırılıyor. Buradaki tartışmalarda ikili ilişkilerin geriye gitmesinden kısmi olarak basın sorumlu tutulmuştur. Daha doğrusu, Suudlulara Amerikan nefretinin uyanmasında basının rolü üzerinde durulmuştur. Sözelimi 'Çöl Ayısı' lakabıyla anılan 1991 Amerikan-Irak savaşına komuta eden Norman Schwarzkopt'un 'Hail Marry-Selam sana Meryem' sözünü basının yanlış anladığını ve yanlış aktardığını ileri sürüyorlar. Oysaki, Suud basını Schwarzkopt'un bu sözünü, Körfez Savaşı'nın İslama karşı bir haçlı savaşının kanıtı olarak ele almıştı.

Keza 11 Eylül'den sonra Bush da ağzından **tehalükle** 'crusade' kelimesini kaçırmış ve bunun üzerine yoğun tartışmalar yaşanmıştı. Crusade Müslümanlarla ilgili bağlamda haçlı savaşları anlamına gelmekteydi. Günlük yaşama ilişkin konularda ise seferberlik manası ifade ediyordu. Haliyle Müslümanlardan bir kısmı bunu Haçlı seferi olarak tercüme etti. Bir kısmı ise sürç-i lisan diyerek kapatmaya çalıştı. Baba Bush'un komutanı da benzeri bir açıklamada bulunmuş ve Suud basını da isabetle meseleyi yerli yerine oturtmuş. Ama Suud rejimi de işin içinde olduğundan bir haçlı saldırısına müzaheret ettiğini herhalde kabullenmeyecektir. Suud-ABD ilişkileri birçok boyutta ele alınmaktadır. Bunlardan bir kısmı, sermaye dolaşımı, basın, eğitim müfredatı ve hayır kurumlarının geleceği. Özellikle de Suud hayır kurumları Afganistan'dan Bosna'ya epey yararlılıklar göstermişti. Ancak son yıllarda Soros gibiler de aynı kulvar-

da hareket etmelerine rağmen bu kurumları suçlamaktaydı. Sözelimi Suudlu hayır kurumlarının Bosna'lı kızlara para vererek onları başörtüsüne büründürdüğü gibi absürd iddialar dile getiriyorlardı. Türkiye'de de benzeri iddiaların sergilendiği hatırlanacaktır. Bu bağlamda, ünlü Dış İlişkiler Konseyi (CFR) terörizm finansmanı hakkında Maurice R. Greenberg başkanlığında William F. Wechsler ve Lee S. Wolesky'ye 'Terrorist Financing' başlıklı kapsamlı bir rapor hazırlamıştır (5). Mesela CFR raporunda, Suudlu ünlü hayır kurumu Haremeyn Vakfı'nın adı geçmektedir. Bilahare bu gibi kurumların faaliyetleri durdurulmuştur. Bu bağlamda CFR raporunda İslami bankacılık sistemi ve havale gibi hususları dikkatlice incelemiştir. Suudi Arabistan, Haremeyn gibi bütün hayır kurumlarını tek bir denetleme mekanizmasının altında toplamıştır. Esasen bu kurumların denetim dışı faaliyet yaptıkları hususu da doğru değildir. Devlet baştan beri bu kurumları denetlemekte idi. Belki de bir takım faaliyetleri geçmişte ABD ile ortak icra ediyorlardı, Şarku'l Avsat gazetesinin tertip etmiş olduğu Suud-Amerikan ilişkilerini masaya yatıran foruma da katılan Haremeyn Vakfı'nın başındaki Akil el-Akil daha sonra bu görevinden alınmış ve bu da Amerikalıları fazlasıyla memnun ve bahtiyar etmiştir. Ancak Haremeyn gibi hayır kurumlarının terörü finanse ettikleri iddiası baştan beri bu kurumlar tarafından reddedilmişti. Suudi Arabistan'da da terör eylemlerinin gerçekleşmesi ve Mayıs'daki saldırılar sonrasında bu kurumların üzerine daha fazla ciddiyetle gidilmeye başlanmıştır. 11 Eylül'den sonra hiçbir zaman Amerikan hedeflerine yönelik eylemlerde bulunmayan HAMAS'a yardım yapan kurumlar da hedef alınmış ve HAMAS'a ait mal varlığı dondurulmuştu. Suçlamalara karşı artık Suudi Arabistan çareyi bütün hayır kurumlarını tekelden denetlemekte buldu. Bununla birlikte ABD sözkonusu kurumları terörü finanse etmekle suçluyor ama bu konuda bir tek yargı delili getirebilmiş değil. Bütün söylenenler istihbarat raporlarından ve iddialardan ibaret. Bu kurumlar sadece FBI raporlarına istinaden takibat altına alınıyor veya kapatılıyor. Bunun yanında Hristiyanlık tarafından benzeri hayır kurumları misyonerlik faaliyetleri için Irak'ta cirit atıyorlar. Onların İslami karşılıkları ise 'terör' bahanesiyle engelleniyor ve elleri kolları bağlanıyor. Aslında bu, ABD'nin acziyetini de belgeliyor. Nitekim Savunma Bakanı Rumsfeld bakanlık içi bir yazımda bunu itiraf etmiş ve İslami kesimlerin milyonları karşısında kendi milyarlarca dolar yatırımlarının yenildiğini kabul etmiştir. ABD, doğrudan hayır kurumlarının faaliyetlerini durduramayınca işi yine hileye dökerek onları terörle irtibatlandırmak suretiyle önlerini kesmiştir.

Suudi Arabistan geçmişte dış yardımlarının bir kısmıyla cami, medrese ve İslam merkezleri açmıştır. Neo-conları da kızdıran bu husustan başkası değildir. Nitekim Richard Perle ve David Frum kafadarları veya ikilisi Şerrin Sonu adlı ortak kitaplarında bu hususa temas ederek şöyle yazmışlardır : " Suudi Arabistan Pakistan'da 6 bin dini kolej-fakülte açmıştır(6)."

Geçmişte Suudi Arabistan hayır kurumları aracılığıyla İslam dünyası liderliği için yarışmıştır (7). Şimdi Suudlu hayırseverler faaliyetlerinin devamını istiyorlar ama bunun için de azami şeffaflık istiyorlar. A'dan Z'ye para akışının şeffaflaşmasını istiyorlar. Bu hususta Sosyal Çalışma Bakanlığı yetkililerinden Carullah al Balavi yardım faaliyetlerine haksızlık edildiğini ve 1960'lı yıllardan beri fiilen yardım faaliyetlerinin devlet tarafından denetlendiğini söylüyor.

Suudi Arabistan' da artık yardım yapma kayıt altına alınmış, camiler veya devlet kurumları gibi kamusal alanlarda yardım sandıkları bulundurulması yasaklanmış. Yardımlar ancak çekile yapılıyor ve makbul karşılığında alınıyor. Kayıtsız yardım yapmak da yok almak da. Buna mukabil Suudlular Amerikalı evanjeliklere imreniyorlar. Zira Jerry Falwell gibi gruplar diledikleri gibi diledikleri kadar yardım topluyor ve dağıtıyorlar, kimseye de hesap vermiyorlar. Ne de olsa arkalarında devlet var.

Toparlamak gerekirse; Suud halkının Amerikalılardan nefreti bir iki tahlil denemesiyle ortaya çıkartılacak veya bir iki tedavi girişimiyle düzeltilebilecek kadar basit değil. Bunun maddi ve manevi sebepleri var. Maddi sebepleri, halkın ABD'nin sömürgeci özelliğinden dolayı petrol nimetinden gerektiği kadar yararlanamaması. İlk defa halkın refah seviyesi ve petrol gelirlerinden dolayı olarak aldığı payın artması 1973'teki petrol ambargosu dönemine denk gelmiştir. Yani ABD'ye rest çektiği döneme rastlamıştır. Bu dönem yaklaşık 1979 Kabe baskınına ve hemen sonrası 1980'e kadar sürmüştür. Fahd'ın iktidarı tam olarak devralmasıyla birlikte batılılaşma süreci arttığı gibi 1980 yılından başlayan İran-İrak savaşının yansımaları zamanla Suudi Arabistan'ı da vurmuştur. 1980 yılından itibaren refah seviyesiyle orantılı olarak devletin yatırımları durmuş ve altyapı çalışmaları eski ivmesini kaybetmiştir. İran-İrak savaşının bitmesinden sonra mola fırsatı bile bulamadan Suudlular dolaylı olarak kendilerini yeniden 1990 ve 1991 yılında Irak'a karşı savaşın içinde bulmuşlar ve bu 2003 yılında daha kapsamlı bir şekilde tekerrür etmiştir. Bu savaşların yansımaları olarak Suudi Arabistan'ın para rezervleri eridiği gibi ABD'nin tahdit ve kısıtlamalarına da maruz kalmıştır. Velhasıl 1980 yılından itibaren dolaylı bir şekilde Suudi Arabistan'ın milli serveti sürekli olarak savaşlara harcanmış ve dolaylı olarak Amerikan ve batılı devletlerin kasalarına akmıştır. Suud halkı bunun etkisini derinden hissetmiştir. Bir zamanlar astronomik olan kişi başına milli gelir 14 bin dolar seviyelerinden 3-4 bin dolar seviyelerine gerilemiştir. Bu da ABD'ye tepki ve nefret olarak yansımıştır. Mesele burada da kalmamış çeşitli batılılaşma akımları ve ABD'nin Suudi Arabistan'ın dini hususiyetlerini yoketmeye çalışması 1979'da Kabe baskınıyla sonuç vermiştir. 2000'li yıllarda da bunun bir devamı olarak El Kaide hareketini ve eylemlerini görmekteyiz. Dolayısıyla bütün Araplar gibi Suudluların da ABD ile ilişkileri aşk-nefret ilişkisi sarkacında seyretmektedir.

FIKİRLER SAVAŞI

Amerikan Savunma Bakanı Rumsfeld, Irak ve Afganistan'daki savaşa işaret ettikten sonra asıl savaşın gönülleri ve zihinleri kazanma savaşı olduğunu ifade etmiştir. El Hayat gazetesinden Abdulvehhab Bedirhan'ın da işaret ettiği gibi, bu savaş fikirler savaşıdır. Djerjiyan başkanlığındaki Amerikan heyetinin İslami kesimin tabanında yaptığı incelemeler sonucu ABD'nin bu savaşı kazanmasının zor olduğuna temas etmiştir. Çünkü ABD'nin Müslümanlar nezdindeki görüntüsü şudur : Hem sopa atıyor hem de sevgi istiyor. Bu açıdan bütün propaganda tekniklerine ve imkanlarına rağmen yine de ABD bu savaşı kazanmakta zorlanmaktadır. Rumsfeld de bunu itiraf etmiştir. O şöyle demektedir : Birini öldürsen, hemen yerini diğeri alıyor. Öyleyse zihinleri değiştirmekten başka çare yok. Rumsfeld'in mantığına göre; sivrisinlikle uğraşmak yerine bataklığı kurutmak gerekiyor. 16 Ekim 2003 tarihli notunda Rumsfeld ekibine : " Medreselerin yetiştirdiğinden daha çok teröristi öldürebiliyor, etkisiz hale getirebiliyor muyuz ?" diye soruyor. Bu soru dehşet bir soru. Zira medrese mezunları potansiyel bile değil fiilen terörist kapsamında mütalaa edilmektedir..Rumsfeld'in notundaki sorulardan birisi de şöyledir : " Radikal medreseleri daha ılımlı bir hatta çekmek için özel bir yapılanma kurmamız gerekiyor mu ?" Bu sorulardan yola çıkan yardımcı Wolfowitz dikkat çekici bir konuşma yapmıştır. George Town Üniversitesi kürsüsünden konuşan Wolfowitz : " Medreseler, nefreti ve terörizmi öğreten okullar. Aynı zamanda, milyonlarca Müslüman çocuğu ücretsiz ve teolojik olarak aşırı öğretiler veriyorlar" demekten kendisini alamamıştır. Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz, medreselere karşı mücadelenin bir yolunun bu okulların bütçesini kısmak olduğunu söylüyor. Bir başka teklif olarak medreselere karşı çıkan kişi ve gruplara maddi destek verilmesini teklif ediyor. Artık bu

desteğin Türkiye'deki muhataplarını kimler olduğunu siz varın hayal ve hesabedin !

Amerikan istihbaratı, medreselerin radikalizme hizmet ettiği de ileri sürmektedir. Washington Post gazetesi; Amerikan yönetiminin 'özel fonlar yoluyla medreseleri ılımlı hale getirme' planının 1950'lerdeki örtülü CIA operasyonlarını andırıldığını yazdı. Gazete, " Soğuk savaş yıllarında CIA'nın Avrupa'da yayınlanan dergi ve kitapları finanse ettiğini, ABD ve Avrupa çapında işçi sendikalarının liderlerini gizlice satın aldığı hatırlatıyor. Söz konusu faaliyetler SSCB ve Varşova Paktı'nın dağılmasında önemli bir rol oynamıştı. ABD İslami gelişmenin köklerini kurutmak için soğuk savaş sırasındaki bütün yönlemleri yeniden hayata geçiriyor. Medreseleri satın alarak içten dönüştürmeye çalışıyor. Medreselerin ehlileştirilmesi sürecine ilave olarak kuşatma projesini tahkim etmek için de İslami kesimlere karşı 1975'teki gibi Helsinki girişimini ve sürecini yeniden canlandırmak istiyor. Bu bağlamda Büyük Ortadoğu Projesi'nde Helsinki Anlaşması'ndaki gibi Avrupa'yı yanına çekerek İslam aleminin ruhunu bitirmek istiyor. Ancak 1960'lar da yaşanan bir skandal Washington'ı zor durumda bıraktı. Çünkü CIA'nın Ulusal Öğrenci Birliği gibi Amerikan kuruluşlarını da gizlice finanse ettiği ortaya çıkmıştı. Beyaz Saray, örgütün ABD topraklarında bu tür faaliyetler yürütülmesini yasaklamak zorunda kaldı.

Wolfowitz, halen devam eden bu yasağı eleştirmiş ve şöyle demiştir : " Soğuk savaş döneminde öğrendiğimiz bazı şeyler bugün yasadışı, belki de haklı olarak. Ama o dönemdeki fikirler savaşın öncephesinde yer alan insanlara maddi destek sunmanın yolunu bulabiliyorduk. Günümüz dünyasında ise, milyonlarca kişiye ücretsiz dağıtılan dini aşırı öğretilere karşı çıkabilecek tek insanlar, yine Müslümanlar. Bu ılımlı Müslümanları desteklemek için elimizden geleni yapmalıyız..." İstihbarat yetkilileri, Müslüman halkların ABD'ye yönelik tepkisi nedeniyle 'medreselere müdahale'nin gizli olması gerektiğini ifade ediyorlar. Adı mahfuz tutulan bir eski istihbaratçı ise, bu tür projelerin meyve vermesi için yıllar gerektiğini ama ABD'nin sabrının tükendiğini ifade ediyor (8)

Bu meyanda Ürdünlü ünlü yazar Münir Şefik bu kampanyaya 'İslami eğitimin siyonistleştirilmesi' adını veriyor. Şefik, 'terörün kuluçkaları' şeklinde iftiraya maruz kalan medreselerin yüzlerce yıldır terör üretmezken şimdi mi ürettiklerini soruyor. Ama Fransızlara ve Napolyon'a karşı Ezher'i savunan Süleyman Halebi adlı Ezher öğrencisi onların mantığına göre cihat etmiyor, vatanını, milletini ve dinini savunarak aslında terör irtikap ediyor !!! Şefik haklı olarak terörü medreselerin değil Filistin vesair İslam topraklarını işgal edenlerin ürettiğini ifade etmektedir (9). Buna mukabil şefi Rumsfeld gibi Wolfowitz de gerçekte medreselerin nefret kültürü aşıladığını ve terörizmi öğrettiğini söylemiştir (10). Burada, Wolfowitz de kurnazlık-taki bütün hünerini kullanarak Müslümanları içkutuplaştırma ve saflaştırma ile güçlerini birbirine topruletmek istemektedir. Jim Hoagland gibi I.Herald Tribune yazarları, keza Kissinger ve Bernard Lewis gibiler Müslümanları iç savaşta tasavvur ediyorlar ve ABD'yi de bu iç savaşta taraf olmaya çağırıyorlar ! 'Onlar birbirini kırsın; sonunu biz halledelim'diyorlar. Filistin'de ve Irak ve Afganistan'da ve boyarda boya bütün İslam aleminde yaptıkları ve yapacakları budur.

Wolfowitz de kadim dostu Perle gibi medreselerle mücadelede Suudi Arabistan'a dikkat çekmektedir. Suudilerin yaydığı vehhabilikle mücadele için bu okullara giden fonların kesilmesini istemiştir. Vehhabiliği İslamın rijit bir formu kabul eden Wolfowitz medreselere karşı açıktan veya gizli yollarla mücadele yürütülmesinin kendilerince ehemmiyetini dile getirmiştir. Amerikalı bir yetkili : " Medreseler radikalizmin tohumlarıdır'demiş ve onları Pakistan'dan Bosna'ya kadar görüyoruz; haklarında bir şeyler yapmamız gerekiyor'diyor.

SUUD'DA EĞİTİM MÜFREDATI VE HAKKINDA
ESTİRİLEN FIRTINALAR

Amerika'daki çeşitli mahfiller, kurum ve kuruluşlar Suud müfredatını mercek altına almış habire inceliyorlar. Adeta didik didik etmişler. Bunlardan birisi de Hudson Enstitüsü namılı kuruluş. Suud okullarındaki bütün müfredatı incelemiş. Herbert I. Londen tarafından yazılan 'Teaching Hate in Saudi Arabia' başlıklı makalede, bu ülkedeki kitap metinlerinin Hristiyan ve Yahudiler aleyhinde taassup saçtığını ileri sürüyor. 2002 Eylül'ünde ünlü '60 Dakika' programına çıkan Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Prens Suud el Faysal, Suud okullarında nefret kültürünün aşılandığı iddiasını redderek şöyle konuşmuştur: "Bulgularımızın yüzde 10'u sorgulanabilir niteliktedir. Yüzde 5'i ise kabul edilemez nitelikte bulunmaktadır. Bunları ha değiştirdik ha değiştiriyoruz..." Özellikle bu kitaplarda yahudilerle alakalı kısımlar Yahudiler ve Amerikalılar için kabul edilebilir gibi değil. Sözgelimi Yahudiler alenen 'habis bir millet' olarak nitelendirilmekte. Vasıfları da, 'ihanet, aldatma, rüşvet alıp vermek, düşmanlık, gadr, hile, bozgunculuk' şeklinde sıralanmaktadır. Onuncu sınıflar için siyer kitabında İslam ümmetinin en büyük düşmanının sömürgecilik ve onun beslemesi İsrail olduğu belirtilmektedir. Keza aynı kitapta Filistin meselesinin tek çözüm yolunun Kudüs'ün cihadla kurtarılması olduğu vurgulanıyor. Ve bunun bütün Müslümanlar üzerine bir görev olduğu kaydediliyor. Ve bunun zor olmadığı da tarihi vetireye atıfı hatırlatılıyor: "Geçmişte Haçlılar ve Moğollar nasıl yenilmişler ve çekilip gitmişlerse Siyonistler de aynı akibetten kurtulamayacaklardır (11)."

Keza Suud eğitim kitapları cihad ve şehadet talebinden bahsediyorlar ama terör ve intiharın İslam'da yasak olduğunu da zikrediyorlar. Şer'i şerif dilinde terör 'hirabe' adıyla anılıyor. Ama Filistinlilerin fedai eylemleri hirabe yani intihar çerçevesine yerleştirilmiyor. Onuncu sınıf fıkıh kitaplarında hirabe bahsinde şöyle deniliyor: "Hirabe; Namus üzerine tecavüz, soygun veya katli maksadıyla masumlar üzerine silahlı saldırıdır. Yine uçaklara, araç ve binalara sabotaj düzenlemektir..." Suud eğitim kitapları aynı zamanda demokrasiye de karşı çıkarak bunu Batı kültürünün bir parçası olarak nitelendirmektedir. Buna mukabil Suud'daki mevcut idare tarzının ise İslama dayalı olduğu savunuluyor. Okul kitapları Suud monarşisini 'ulu'l emr' olarak nitelendiriyor. Onuncu sınıf fıkıh kitaplarında ümmet imamına huruç ve isyanın gayri meşru ve haram olduğu ileri sürülüyor ancak açıkça İslam'dan sapması durumunda böyle bir hakkın doğabileceği ifade ediliyor. Açık bir küfür alâmeti olmadıktan sonra isyanı yollar kapatılıyor.

Özellikle Ze Yahudi ve Evanjelik Hristiyanları kızdıran bir husus ahırzamanda Yahudilerin maruz kalacakları durumla ilgili bir hadis-i şeriftir. Mealen şöyledir: "Kiyamet günü gelip çatmadan önce Müslümanlar Yahudilerle çarpışsınlar. Yahudi taşın ve ağacın arkasına saklanır. Ağaç ve taş dile gelir: "Ey Müslüman ey Allah'ın kulu, Bu, arkamdaki Yahudi'dir, gel öldür!" der. Tek istisnası Garkad ağacıdır ki o, Yahudilerin ağacıdır..". Bu hadis-i şerif dokuzuncu sınıf hadis kitabı ile onuncu sınıf Tevhid kitabında yer almaktadır. Amerikalı mahfiller, bu hadis-i şerifin HAMAS gibi örgütler tarafından çokca kullanıldığına dikkat çekiyorlar. Sözkonusu Tevhid kitabının 64'üncü sayfasında şu hadis-i şerife yer veriliyor: "Kiyamet gelmeden önce Müslümanlar, Yahudilerle onları öldürünceye kadar çarpışsınlar.."

Keza, Suud kitaplarında Siyon liderlerinin Protokolleri adı kitaba atıfı bulunulması da sorgulanmaktadır (12). Keza okul kitaplarında Siyonizm, şeytani bir hareket şeklinde tasvir ediliyordu. Ürdün'de yayınlanan Rey gazetesinden Fahd Fanik'in de temas ettiği gibi: Sözkonusu raporlar cimbrizla seçilen metinleri düşmanlık örneği olarak göstermekle kalmıyor; sadece program ve müfredatların değiştirilmesini istemekle de yetinmiyor aynı zamanda nasların da ilga edilmesini ve kaldırılma-

sını istiyor ve teklif ediyorlar. Sözgelimi düşmanlık tohumları ekiyor gerekçesiyle 'Allah için nefret' de onların sansürüne takılıyor. Bazı okul kitaplarında yer alan 'Allah için sevecek ve Allah için nefret edeceksin' ibaresinin sadece 'Allah için seveceksin' tarafının kalmasını istiyorlar. Bu aslında daha önce Hindistan'da İngilizlerin Gulam Ahmet Kadiyani'ye 'İslam'da cihad yoktur' dedirtmelerine benziyor. Amerika'nın bölgedeki selefleri olan aynı İngilizler Ali Abdurrazık'a da 'İslam'da devlet ve hilafet yoktur' diye kitap yazdırmışlardır. İncil'de 'düşmanımı da seveceksin' şeklindeki sadece komşuluk ilişkileri çerçevesinde geçerli olabilecek bir istek Müslümanlara düşmanlarını sevdirmek için dayatılmaya çalışılıyor. Fanik'in aktardığına göre, müfredatı inceleyenleri kızdıran ibarelerden birisi de kitaplarda yer alan şu ifade: "Müslümanların gücü kafirlerin gayzini artırır..." İşte bu raddeye gelince aslında bütün bir tarihin ve onun dayandığı inanç manzumesinin ortadan kaldırılması gerekiyor. Keza Suudi Arabistan'da meriyette olan dokuzuncu sınıf İslam hukuku dersinde; giyim ve kuşamda Hristiyanları ve Yahudileri taklit etmenin mahzurları dile getiriliyor. Bu bağlamda, Suudi Arabistan'a giriş ve çıkışlarda istenilen kurallardan birisi de bu ülkedeki giyim ve kuşama riayettir. Buna göre yabancılar Suudi geleneklerinin dışında şortla ötede beride dolaşamazlar. Ama bunlar Amerikan askerlerinin 1991 yılında Suudi Arabistan'a girmeleriyle kağıt üzerinde kalmıştır. Erkek ve kadın askerler sere serpe Cidde ve Dammam gibi kozmopolit şehirlerde kısa şortlarla sere serpe dolaşmaktaydılar. Bu da ülkede hem rejime hem de ABD'ye nefret olarak geri döndü.

Onuncu sınıflarda okutulan kitaplarda ise Siyon liderlerinin protokolleri kitabına açık atıf var (13).

Fahd Fanik yazısını bitirirken sunuları kaydediyor: "Acaba İsrail okul kitapları Araplardan nasıl bahsediyor? Rapor bunlardan hiç örnek vermiyor!" Yerinde bir soru ama cevabı yok. Bu raporlardan sonra Suudi Arabistan geri adım attı. Babası Tallal ile birlikte reform yanlısı hızlı çıkışlar yapan Velid Bin Tallal: "İlk olarak kitaplar değiştirilecek. Ancak köktencilik, kitap reformuna karşı. Kitaplara kız fotoğrafları koyarsak erkek öğrenciler o fotoğrafları öpebilir. Ülkemizde teröristler var, bunu biliyoruz. Onları durduracağız. Ancak biz terörist devlet değiliz ve bu muamemeleyi haketmiyoruz. Reformlar Şeriat'a uygun olarak gerçekleştirilecek. Karşı çıkan köktencilere izin verilmeyecek. Terörizme destek veren din adamları görevlerinden el çektilerlecekler..."(14)

Velid Bin Tallal böyle konuşmuş. Ancak babası Tallal da reform taraftarı olmakla birlikte bunun dışarıdan dayatmalarla olmaması gerektiğini savunuyor. Bu arada hepsi de için aceleyle getirilmesine karşı çıkıyor. Oğul Velid CNN'e aynı doğrultuda ve böyle konuşmuş. Suudi Arabistan'da 1932 yılından beri ilk kez, 120 sandalyeli Şura Meclisi için seçimler 2005 yılında icra edilecek. Bununla birlikte üyelerin doğrudan halk tarafından seçilmesine itirazlar var. Halkın kendi tercihine bırakılması halinde cahil ve ümmileri Meclis'e dolduracağı ileri sürülüyor.

İNCE İNCE ABD-SUUD ÇEKİŞMESİ

Bu doğrultuda ABD ile Riyad yönetimi arasında inceden incele bir çekişme de devam ederken yer yer Suudi Arabistan geri adım atıyor. Bunlardan birisi yahudilerin Suudi Arabistan'a girişine müsadde edilmesi olmuştur. Daha önce İsrail pasaportu, İsrail damgası taşıyan pasaportu sahip ve hamilleri bu ülkeye adım atamıyordu. Bunun yanında Yahudilik'ten gelme olmak da Suudi Arabistan'a giriş engel teşkil ediyordu. Bir şikayet üzerine bundan da vazgeçildi. Amerikalı Senatör Anthony Weyner'ın bu meseleyi kızgın bir şekilde gündeme getirmesinden sonra Suudlular geri adım atarak giriş çıkışlarda 'dini bir ayırım gözetmedikleri' açıklamasını yapmak zorunda kaldılar (15). Bununla birlikte Suudlular mevzi mevzi direnme-

ye de çalışıyorlar. Soğuk savaş döneminde kurulan Liberty radyoları örneğinde ABD'nin Güney Kıbrıs merkezli olarak kurduğu Sava radyosu ile Hurre Kanalı bu savaşın enformatik boyutunu teşkil ediyor. Hurre Kanalı'na karşı Suud uleması şiddetli bir şekilde karşı çıkıyor. Kabe İmamı Südeysi, Hurre Kanalı'nın izlenmesinin haram olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Riyad'da Mahkemetül Kübra kadılarından Şeyh İbrahim Nasır El Hudeyri, Hurre TV'nin bozucu ve ifsat edici bir kanal olduğunu ve Amerikan imalatı olan bu kanal vasıtasıyla ABD'nin İslam'la savaştığını ve Amerikancılığı da yaymaya çalıştığını ifade etmiştir. Südeysi'den sonra el Hudeyri bu kanalda çalışanların Amerikan ajanı sayılmaları gerektiğini belirterek "Şüpheli yok ki amacı dünyada sosyal, siyasi ve dini olarak Amerikan hegemonyasının yayılmasını kolaylaştırmaktır..." diyor. Kanalın Müslümanların kimliğini yoketme gayretlerinin bir parçası olarak devreye sokulduğunu belirten el Hudeyri "Bu kanal İslama düşman ve küfre davet eden kanalların bir uzantısıdır..." diyor. El Hayat gazetesi'nin görüş aldığı resmi kaynaklar El Hudeyri'nin açıklamalarını onaylamadıklarını söylüyorlar. Sözkonusu kaynaklar, bu tür fetvaların faydadan ziyade zarar getirdiğini ve dünya kamuoyunu Müslümanlara karşı bilemediğini ileri sürüyorlar (16). Bu da gösteriyor ki, artık Suudi Arabistan'da el Hudeyri gibi düşününler azınlıkta. En azından resmi çevrelerde.

SUUDİ ARABİSTAN'DA İMAM KIYIMI

11 Eylül ve ardından Suudi Arabistan'da meydana gelen patlamalar ve özellikle Mayıs ayında gerçekleşenler bir milat oldu. Hususen Suudlu seçkinler hitap şekillerini değiştirmişler ve yabancı ülkelere karşı saygılı olunmanın gereğinden bahsetmeye başlamışlardır. Çünkü şiddet sarmalı iç nizamı da hedef almıştır. Buna bağlı olarak, camilerde vaazların tonunun düşürülmesi de istenmiş ve ilk etapta 9 'militan' alim tutuklanmıştır. Vaazlarında şiddet sözcülüğü yapanların görevlerine de derhal son verilmiştir. Bu meyanda 2 bin imamın görev yerleri değiştirilmiştir. İslami İşler Bakanı Yardımcısı Abdurrahman Maturidi de tölerans ve hoşgörü iklimi ve kültürüyle meşbu hale getirmek için 3 bin imama seminer düzenlediklerini açıkladı. Sözkonusu kampanyadan sonra Riyad ve Cidde'de cemaat cuma namazlarında ve hutbelerinde töleransa övgü, terörizm ve cihadın aşırı yorumlarına da yergi sözleri dinliyorlar. Ancak yine de tölerans hitabesinden sonra hatipler vaazın sonunda bildiklerinden şaşmıyorlar. "Allah'ım, Yahudileri ve inançsızları ve onlara yardım edenleri mahvet" demekten vazgeçemiyorlar (17).

İkinci bir kampanya sırasında ise Suudi Arabistan'da 900 imam ve hatip 'ihmal' suçlamasıyla görevlerinden uzaklaştırıldı. İslami İşler Bakanlığı İstişare Heyeti Başkanı Salah el Sadlan, imamların çeşitli kusur ve noksanlıklar ile gerekli şartlara haiz olamamaları nedeniyle görevlerinden uzaklaştırıldıklarını ifade etmiştir. Es-Sadlan ayrıca, sık sık yaşanan hataların önlenmesi yönünde, din adamları için seminerler düzenleyeceklerini de ifade etmiştir. BBC'nin daha detaylı bir haberinde görevden alınan 900 imama ilaveten geçen yıl da 1400 imamın kızığa çekildiği ve bazılarının da seminere gönderildiği kaydediliyor (18). Böylece Türkiye, Mısır ve Tunus gibi ülkelerden sonra Suudi Arabistan'daki dini kurumlar da büyük çapta tasfiye ve kıyımlara sahne oluyor. Ayrıca, Suudi Arabistan'da da din görevlileri aynen diğer ülkelerde olduğu gibi devletin kontrolü altında bulunuyorlar.

HERYERDE KIYIM

Mukayese babından arzetmekte fayda var. Mısır'da yaşananlar daha da içler acısı. Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Kamil Bahaeddin, Şarku'l Avasat gazetesine yaptığı açıklamada, "aşırı İslamcı öğretmenlerin milli eğitime sızmalarına ket vurduk ve

son verdik" demektedir. Hüseyin Kamil Bahaeddin İslamcılarının eğitim kurumlarına sızmalarına karşı aldıkları tedbirleri tadat sadedinde: "Binlerce aşırı öğretmen kovduk" demiştir (19). Bakan bu kıyımı istihbarat raporları, içdenetim ve velilerin şikayetleri ışığında yaptıklarını anlatıyor. Ancak Bahaeddin okul kitaplarından ayet veya hadisler çıkarmadıklarını da söylüyor. Aksi beyanları yalanlıyor. İslami eğitim aşırılığın zemini kabul edilince Suriye'deki medreseler de bundan nasibini almaktadır. İstanbul'daki 17 Ramazan saldırısından sonra Hilmi Tuğluoğlu bağlantısı ile gündeme gelen Şam medreseleri yüzüne sadece Türk değil, bütün yabancı Müslümanlara kapatmak zorunda kalmıştır. Jandarma Genel Komutanı Şener Eruygur Paşa, Şam yönetiminden Şam medreselerine Türk öğrenci kabul etmemelerini istemiş. Esad'ın güvenlik konularından yardımcısı Gazi Kenan'la İstanbul'daki olayları görüşen Eruygur bu meyanda bu ricasını da dile getirir. Gazi Kenan bunu Esad'a iletir ve Paşa'nın bir dediği iki edilmez! Bununla da kalmaz Türkiye'nin bu istekleri doğrultusunda Şam'ın bütün medreseleri kapılarını yabancılar kapatır. Ebu'n Nur İslam Vakfı Başkanı Salih Küftaro, İçişleri Bakanlığı talimatları çerçevesinde yabancı öğrencilerin gelecek öğrenim yılı itibarıyla ülkeledeki özel İslami okullarda eğitim alamayacaklarını bildirdi. Ebu'n Nur Vakfı'nda eğitim gören öğrencilerin yüzde 20'sini yabancıların teşkil ettiğini ifade eden Küftaro bu vakıfta 25 kadar da Amerikalı'nın eğitim gördüğünü kaydetmiştir. Suriye'de sosyal güvenlik ve çalışma bakanlığı nezareti altında 20 kadar özel İslami enstitü bulunuyor. Bu okullarda heryıl ortalama 3 bin kadar yabancı öğrenci eğitim görüyor.

İSLAMCILARA KARŞI REFORMCULAR

ABD, 'terör' kisvesi altında İslami kesimlerle mücadele ederken ve bu yönde Suudi Arabistan'a baskı yaparken reformculara ise aksine sahip çıkıyor. Tanınmış alimler tutuklanırken ve yüzlerce imam açığa alınırken sevinen ve kış kış gülen Amerikan yönetimi, sıra reformculara gelince hemen üzüntülerini dile getiriyor ve Suudi Arabistan'a sözlü baskı uyguluyor. Kendi aralarında taleplerini dile getirdikleri bir belge imzaladıktan sonra tutuklanan akademisyenlerden, edebiyatçı ve yazarlardan 8 veya 10 önde gelen reformcuya sahip çıkma gereğini hissetmiştir.

16 Mart tarihinde gerçekleştirilen tutuklamaların gerekçesi, güvenliğin ihlal edilmesi. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Riyad'a kadar gelerek tutuklanan reformcuların izini sürmüştür. Powell ile görüşmesinden sonra Suud Dışişleri Bakanı Suud el Faysal: "Bu mesele tamamen Suud'un içişleridir. Dost ülkelerin müdahalesine açık değildir. Tutuklular isyan etmek için harekete geçmişlerdir. Halbuki zaman bölünme zamanı değil birlik ve dirlik zamanıdır. Ülkemiz bugün teröre karşı karşıya bulunmaktadır..." demiştir. Burada hem ABD hem de Suud terörü araç olarak kullanıyor. Sözcüselim Suudlular muhalif sesleri kısmak için terör argümanını kullanırken Amerikalılar da terörün fitilini çekmek için islahat gerektiğini söylemektedirler. Suud El Faysal muhabatına doğru daha da acı olan şu sözleri sarfetmiştir: "Biz halkın yararına bir şekilde reform sürecinden geçiyoruz. Bu reformları kimseyi azerin veya davranış notu almak için yapmıyoruz..." Bunu mukabil Colin Powell de reformların Amerika'yı memnun etmek için değil, Arap toplumunu memnun etmek için olduğunu ileri sürmüştür. Suud el Faysal'la basın toplantısında mevkuflar için şunu söylemiştir: "Dışişleri bakanı ile (Faysal kastediliyor). Bu meseleyi konuştuk. Bu icraatlar doğru değildir. Onlar görüşlerini demokratik yollarla ifade edebilmeliler..." Buna mukabil Suudi Arabistan Başmüftüsü Abdulaziz Al-i Şeyh diğer yetkililer gibi reformun ancak İslam çerçevesinde olabileceğini söyledikten sonra, "Suud liderliğine karşı halkı 'kışkırtanlar' reform çağrısında bulunsalar da gerçek bozguna ve gerçek düşmandırlar" demiştir (20).

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ'NİN YENİ DİNİ SÖYLEMİ

ABD'ye uygun İslam anlayışı konjunktüre göre belirleniyor ve değişiyor. Savaşılması gereken ortak düşman olduğunda bu ortak düşmana karşı sadece manevi ve fikri olarak değil de fiziki olarak da savaşacak Vehhabi tarzı zevalotvari bir müttefike ihtiyaç var. Ortak düşman ortadan kalktıktan sonra da 'öküz öldü ortaklık bozuldu' hesabı yeni bir dönem ve yeni bir anlayış geliyor. Bunun en bariz misali, Özbekistan'da Cuma Namangani ve Tahir Yoldaş gibi selefi çizgideki insanların yerini Şeyh Nazım ile damadı Hişam Kabbani'nin almasıdır. İşte bu iki dönemin farkıdır. Gerçekten de Humun Rights Watch (HRW)'nin raporuna göre, Özbek totaliter yönetimi önüne geleni suçlama kolaylığı açısından 'vehhabilik' ve 'fundamentalizm' gibi kavramları geliştiren bir şekilde hasımlarıyla savaşta mücadele aracı olarak kullanmaktadır. Rusların Çeçenistan'da kullandıkları gibi kötüyü ve karşı tarafı ezmeyi meşurlaştırıcı bir tabir (a pejorative term) olarak kullanmaktadır(21).

ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nde model aldığı 1975 Helsinki İnsiyatifi, demirperde ülkelerini dıştan kuşatarak içten yıkmak için temin edilen bir zemindi. Şimdi Jim Hoagland, Kissinger ve Bernard Lewis gibi Amerikalı önemli şahsiyetler İslamın içeriden fethedilmesi gerektiğini savunuyorlar. İç çalkalanma ve kutuplar arasında sertleşme istiyorlar. İsrail, Filistinliler arasında iç savaş isterken Amerikalılar kültürel ve fikri bir iç harp tasarlıyorlar. 'İlimli' adını verdikleri 'uzlaşmacı ve işbirliğine yatkın' kanadı öne çıkararak Araplıkayla geçinmeyenleri geriletme istiyorlar. Bu bağlamda, Amerikalı ünlü terör uzmanı Dr. Bruce Hoffman, Washington yönetiminin uluslararası terörizmle mücadele stratejisi çerçevesinde Ortadoğu'da vehhabi anlayışı yerine sufi anlayışın geçirilmesi gerektiğini savunuyor. İslamın bu 'sapkın' yorumunun Ortadoğu'da gençleri 'terörizm kısır döngüsüne' soktuğunu savunan Dr. Hoffman bu kısır döngü 'kurulacak laik rejimle mi, ilimli İslam modeliyle mi kırılabileceği' sorusuna 'bölge ülkelerinin farklı gerçekleri var, suni bir modelin, tek bir modelin her ülkeye uymasını bekleyemezsiniz. Şüphesiz ilimli İslam, teokratik bir hükümet demek değildir. Washington'dakiler bu ayırımın bilincinde' cevabını veriyor. Onun cevabını aslında Mübarek de kullanıyor. 'Tek reçeteye 25 ülke tedavi edilmez' diyor.

RAND'ın Başkan Yardımcısı Dr. Bruce Hoffman sufi İslam'ın terörle hiçbir ilgisinin bulunmadığını ve desteklenmesi gerektiğini de söylüyor. Kaide'yi ortaya çıkartan Vehhabi anlayışına mukabil Sufi İslam'ın desteklenmesi gerektiğini seslendiriyor (22). Amerikalılar şimdi maddi cihada yani savaşa karşı manevi cihadi yeğliyor. Bu da tasavvufi akımları tercih ettikleri anlamına geliyor. Suud müfredatıyla ilgili raporunda The American Jewish Committee, "Kadiri tarikatının cihadı kaldırdığını ve buna Suudluların itiraz ettiklerini" ileri sürüyor. Galiba Kadiri ile Kadriyanlık karıştırılıyor (23). ABD'nin bu sufi eğilimi tercihi, Fas gibi ülkelerden de destek alıyor. Fas'da El Kaide veya selefi gruplara maledilen 16 Mayıs Kazablanka saldırılarının sonra sufi eğitimi almış Ahmet Tevfik, Vakıflar ve İslami İşler Bakanlığı'nın başına atandı (24). Büyük Ortadoğu Projesi'ne uygun ilk dini söylemin tatbikinin pilot bölgesinin Fas olduğu da böylece anlaşılıyor oluyor. En Batı'dan başlamışlar doğuya doğru geliyorlar. Cezayir'de de Buteflika son dönemlerde ülke ziyaretlerine tanınmış sufi mezarlarından başlatmaya özen göstermektedir. Ziyaret ettiklerinin başında da Abdulkadir Geylani'nin müridi ve Muhyiddin-i Arabi'nin şeyhi olan ve üstadı gibi 'Gavs' olarak anılan Ebu Medyen gelmektedir. Ebu Medyen, Telemsan'da medfundur. Cezayir'in ikinci devlet başkanı da onun adını taşımaktadır. Ebu Medyen o kadar ünlüdür ki bir kabri veya makamı da Mısır'da bulunmaktadır. Aslen İbni Arabi gibi Endülüs'lü olan Ebu Medyen İşbiliyye asıllıdır. Bununla birlikte hayatı hakkında fazla tafsilat yoktur. Geylani ile ilgili menakıp kitaplarında bulunan isimler

arasında yer almaktadır. Döneminin büyük ruhani simaları arasında. O, Muhyiddin-i Arabi'ye giden teemmüli ve felsefi tasavvufia Abdusselam İbni Meşiş'e giden sünni tasavvufun buluşma noktasıdır. Sufilerin deyimleriyle iki deniz arasında bir berzahdır (25).

Fas seleflerine karşı nasıl tasavvufi damar harekete geçirilmeye çalışılmışsa Cezayir'de de Buteflika iktidarı selefilige karşı tasavvufi nefhayı diriltmeye çalışmaktadır. Büyük Ortadoğu Projesi'yle ortak noktası budur.

Bununla birlikte tasavvufta aktab-ı erbaa'dan kabul edilen İmam Şazeli son demlerinde göz nurunu kaybetmesine rağmen Haçlılara karşı cihada katılmıştır. Orta Asya'da onun muadillerinden olan Necmeddin-i Kübra da Moğollara karşı çarpışırken pir-i fani iken hayatını kaybetmiş; şehit düşmüştür. Hal böyle iken 19'uncu yüzyılda aslı çizgisinden sapan kimi tasavvufi hareketler asılan sağlam olmasına rağmen Afrika'da sömürgecilğin aleti ve işbirlikçisi durumuna düşmüşlerdir. Düşmanın gücü ve fenni karşısında gözleri kamaşan tasavvuf erbabı direnmeden teslim bayrağını çekmişlerdir. Fas'da Darkaviler Fransız işgalcilere meyletmişlerdir. Ticaniler ise yer yer ihanet derekesinde davranışlar sergilemişlerdir. Halbuki Senusiler aynı dönemde ondan bir dönem önce de Cezayir'de Abdulkadir el Cezairi ve Dağıstan'da İmam Şamil imandan aldıkları güçle müstevelilerin karşısında vucutlarını siper etmişlerdir. İşte bu nedenledir ki Kuzey Afrika ülkelerinde tasavvufi hareketler bunun sonucu gerilemiş ve yerini selefi hareketler almıştır. Şimdi ise selefilikten sonra 19'uncu yüzyıl tasavvufi anlayışını ihya etmek için gayret sarfedildiği görülmektedir. Amaç bellidir : Zihinlerin, kalplerin ve değerlerin ve ülkelerin işgalini kolaylaştırmak ve yerli işbirlikçileri ve aracı sınıfları temin etmektir. Onların diriltmek istedikleri sufi anlayış 19. yüzyıldaki işbirlikçi anlayışla sınırlıdır. Yoksa günümüzün Moğolları ve Haçlıları geçmişteki simetriklerine karşı mücadele eden Kübra veya Şazeli'nin anlayışını diriltmek istemeyecektir. Yeni dönemde tasavvuf bu şekilde öne çıkarken vehhabiliğin savunmada olduğu görülmektedir. Bunu tescit ettirme babında Suud Başmüftüsü Şeyh Abdulaziz Bin Abdullah Al-i Şeyh, Riyad'da vehhabiliği savunmak için bir sempozyumun tertip edilmesine önyak olmuştur. Bu da olsa olsa savunma refleksi olabilir. Bu anlayışın da ikame edilmek istenen sufi anlayıştan farkı olduğu söylenemez...

Dipnotlar

- 1-Cumhuriyet gazetesi 17 Mart 2004
- 2-El Kuds el Arabi gazetesi, 23 Mart 2004
- 3-The Arabs, Peter Mansfield, New Edition, s: 364
- 4-Arab News, 17/3/2003
- 5-CFR Publications, 17/11/2002
- 6-Helvasat el gatrese, Gazi el Kuseybi, el Hayat gazetesi, 19/1/2004
- 7-El Kuds el Arabi, Dr. Madavi er Reşid : Amerika-Suudiyye...13/3/2004
- 8-Evrensel gazetesi, 5 Kasım 2003
- 9-Şa'b gazetesi, 7/11/2007
- 10-Washington Post, 1 Kasım 2003
- 11-El Mecelle dergisi 8/3/2003
- 12-Hudson Institute, April 16, 2003
- 13-Fahd Fanik'in yazısı, Rey gazetesi, 3/1/2003
- 14-Sabah gazetesi, 14 Kasım 2003
- 15-El Kuds el Arabi, 01/03/2004
- 16-El Hayat gazetesi, 8/3/2004
- 17-Time dergisi, 15 Eylül 2003
- 18-BBC World, 17 Mart 2004
- 19-Şarku'l Avsat gazetesi, 9/3/2004
- 20-El Hayat gazetesi, 1/3/2004
- 21-Uzbekistan : Muslim dissidents jailed and tortured, 30/03/2004 HRW
- 22-Cumhuriyet gazetesi, 12 Mart 2004
- 23-El Mecelle dergisi-2-8/3/2003
- 24-El Mecelle dergisi, 22-29/02/2004
- 25-İskaliyyetü İslahi'î fikri's sufi, Abdulmecid Sağır, Daru'l afaK, Fas, S. 28

UMRAN EK-2

YASEMEN DİYARINDAN (Tunus Hatıraları)

Dr. Said DAĞDAŞ
(Orman Yüksek Mühendisi)

SÖZBAŞI¹

Hatıratımda, 2003 yılı sonunda Tunus'a yaptığım seyahatte edindiğim intibalarımı okuyucu ile paylaşmak gerektiği ön-görüsüyle hareket ettim. Açıkçası Tunus'u biraz fazla merak ettim. Okuduğum her kaynak bende daha fazla merak uyandırdı. Tunus, Eski Osmanlı vilâyetimiz. Bizden bir parça... Endülüslü İslâm Medeniyetinin tohumlarının atıldığı, bizim lisanımızdaki karşılığıyla "bir akıncı üssü"... Tarık bin Ziyad, El-Kayrevan şehri, Barbaros, ünlü İslâm düşünürü İbn-i Hal-dun², Fransa'dan bağımsızlığın sonrasında ise Habib Burgiba, Raşid el Gannûşî bende derin izler bıraktı.

Tunus kanaatimce biraz bizim anavatanımıza, topraklarımıza benziyor. Şimdi olmasa bile geçmişte üretken top-raklar... Hem insanıyla, hem toprağıyla... Anadolu yarımadasının dünya medeniyetlerinin beşiği olarak üstlendiği işle-vi, Tunus da Mağrib diyarında kendi çapında dar kapsamda yerinde getirmiş. Orası da bizim toprağımız gibi Akdeniz'e bir "kısırak başı" gibi uzanıyor. Onlar Afrika'dan, biz Asya'dan, eski Kıt'adan...

Meramım, yazılanlardan kendi çapında farklı, güncel bir hatırat ortaya koymak. Kalemimin karaladığı, ardından parmaklarımın bilgisayar klavyesinde yazıya döktüğü bu cümleler, bir müslüman Türk'ün Mağrib diyarındaki bir haf-talık serüveninden³ oluşuyor.

Okuduğunuzu değmesinden duyacağım haz, kazanacağım ödüllerin en değerlisi olacaktır. 1-7 Aralık 2003, Ankara.

TUNUS HAKKINDA KISA BİLGİ NOTU:

Bağımsızlık tarihi : 20 Mart 1956
(Bağımsızlığını Fransa'dan geri almıştır.)
Resmi adı : Tunus Cumhuriyeti.
Mağrib Arab Birliği üyesi,
Yüzölçümü : 163 610 km²,
Nüfusu : 9 800 000 (ANONİM, 2004 a),
Başşehri : Tunus (880 000 (1995 yılı sayım sonucu)).
Toplam nüfusun yaklaşık onda biri.
Önemli şehirleri : El Kayrevan, Bizerte, Cundûbe, Sûse,
Sefakis, Nabal, Gabes, El Hammamet⁴.
Resmi dini : İSLÂM,
Resmi dili : Resmi lisanı Arabçadır. Fransızca yaygın olarak kullanılır. Bütün resmi muameleler iki lisanla yapılır. Makaleler Arabca ve Fransızca yazılır (SIRMA, 1985, s. 73. 74; ANONİM, 1990, s. 218),
Nüfus yapısı : % 98 (sünni müslüman (Malikî) Arab), % 1.5 (sünni müslüman Berberi) ve % 0.5 (çoğunluğu Fransız ve İtalyanlardan oluşan azınlık). Tunus halkının Berberlerle Arablann karışımından ortaya çıktığı da ifade edilmektedir. Türklerden geriye kalanlar ise büyük ölçüde isim ve soy isimleri olmak üzere sokak ve cami adlarında kullandıkları Türkçe ifadelerdir. Siması Türklere benzeyen Tunuslular özellikle başkent Tunus ve El Kayrevan'da belirgin biçimde gözlemlerimizde fark edilmişlerdir.

Para birimi : Tunus Dinarı (ANDI, 1993, s. 417, 418; ANO-NİM, 1998). 1 Amerikan Doları= 1.224 Tunus Dinarı (5.12.2003).

Sempozyumu tertip eden INRGREF'in tanıtımı: Tunus "Kır-sal Kalkınma, Su ve Ormanlık Milli Araştırma Enstitüsü"nü'nün Ormanlık Araştırmaları Bölümü, 1968'de kurulmuştur. Asıl kuruluş; sadece Ziraî Araştırmalar adı ile bağımsızlığın hemen sonrasında 1960'da açılmış. Ormanlık araştırmaları bölümün-de halen yaklaşık 20 mühendis çalışmaktadır. Fransa'daki İN-RA (Fransa Milli Ziraî Araştırmalar Enstitüsü) benzeri bir yapı-lanma mevcuttur.

BİR GELİN BEYAZDIR, BİR DE TUNUS...

İSTİSNASI BAYRAKLARI

1, 3 Aralık 2003, Tunus-El Hammamet

Tunus-Kartaca Havalimanına inerken gözlerimizin tanıştığı ha-kim renk beyaz... Evler çatısız, duvarlar bembeyaz. Başka ren-ge geçit yok. Daha da alçalırken belirginleşen, gözümüze çar-pan bir diğer ana renk ise Tunus bayrağının alı. Al Bayrağın tıp-kısı. Hatta aynısı diyesim geliyor.

Beyaza donanmış Tunus şehrine hakim olan gürültü ve keşmekeş, beyazın hayata hakimiyetini biraz gölgeliyor. Hat-ta örseliyor. Ancak Tunus'un en önemli turizm merkezlerin-den birisi olan El Hammamet'e vardığımızda beyazın hakimi-yeti tartışılmaz hale geliyor. Sahildeki bu güzel turizm cenne-tinde yollarda palmiye ağaçları ve arokaryalar caddelerde bol-

ca kullanılmış. Bazı yerlerde de demir ağaçları var Adana'da, Mersin'de olduğu gibi (Resim 1).

Resim 1: Tunus'un Güneydoğusundaki El Hammamel Sahilinde, Bembeoz Otellerin Yer Aldığı Turistik Bölge (3.12.2003).

"ESSELEMÜ ALEYKÜM..."

4-5-6 Aralık 2003, Bey Camii (El Kayrevan), Tunus-Filistin Meydanı Camilerine gittim. Ziyaret ettim. Sosyal hayatı öğrenmenin en kestirme yollarından birisi de cami cemaatiyle birlikte olmak. Eğer Tunus şehrinde iseniz şehrin Medine'sine, Zeytuniye Camisine, El Kayrevan'da iseniz yine şehrin Medine'sine uğrayınız. İnsanları, hayatın akışını büyük ölçüde akıl yapışkanınıza hafızanıza nakşedebilirsiniz.

Malikî mezhebini takip eden Tunuslu müslümanlarla aynı cemaattayım. Saf saf. Her Fatıha bitiminde yüksek sesle "Amin" diyeceklerini tahmin edebiliyorsunuz herhalde. Tahiyattayız... Ne yapayım, gözüm iliyor. Ettehiyyeetü'yü okurken yanındakilerin sağ işaret parmakları kıpırdıyor. Ama ne kıpırdama! Durmadan, "tabanca tetiği çeker gibi" kıvınlı, kıpırdayan işaret parmağı epey bir müddet sonra öne, Kibleye doğru uzanıp sakinleşiyor!... Bu tarz, Allah'ın varlığını, birliğini tasdik işareti benim için bir ilk. Biz Hanefiler yalnızca "Eşhedü..." derken uzatırız işaret parmaklarımızı. Şehadet biter, "ONAY" da biter. Herkes de tatbik etmez bu sünneti. Ama; "tetikçi çekme işi" Tunus camilerinde sanki namazdan bir rükün. Bir başka ayrıntıya devam edelim: Son tahiyattayız. İmam sağa selam veriyor. "Esseleemü aleyküm!"... Selamın ikinci halkası için, sola doğru başınızı sessizce selam vererek döndürüyorsunuz. Ama imamın sesini duyamıyorsunuz. İmam efendi namazı "Esseleemü aleyküm"le bitirmiş de haberiniz yok. Hangi camiye gittim, hangi cemaate katıldım isem Esseleemü aleyküm... ile namazdan çıkılıyor. Ardından cemaatin büyük kısmı dağılıyor. Tesbihat da yok. Tesbihat olmayınca doğal olarak tesbih sayısı da çok az camilerde. Tesbihlik falan görmedim. Yine camilerden bir diğer ayrıntı da şu: Mihrabın sağında ve solunda yalnızca Allah (cc) ve Muhammed (sav) lafızlarının yazılı olduğu küçük levhalar var. Dört halifenin ve peygamber torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in isimlerinin yazılı olduğu levhalar, gördüğüm camilerin hiçbirisinde mevcut değil. Yalnızca El Kayrevan'daki Bey Camisinde Esmâ'ül Husna'nın ayrı ayrı levhalara yazılmış şekilde olduğunu gördüm.

"EZANLARI ŞEHADETLERİ DİNİN TEMELİ..."

Yeryüzünde şimdiye dek duyduğum en güzel ezanlar nerede dersiniz. Adresi belli: Azîz İstanbul... Ya sonra? Türkiye, Türkiye'nin şehirleri, hatta köyleri. Ya da Türklerin yaşadıkları beldeler. Tunus'da hayatımda duyduğum en kötü okunuşlu ezanları dinlediğimi söylediğimde abarttığımı düşünmeyiniz. Bir kere "Tekbir"den sonraki ezan cümleleri tek bir kere okunuyor. Bendeniz gibi alışık değilseniz nakaratsız ezanlara, garip gelebilir size de. Nakaratsız ezan okumak, ezana sesin ahengini vermeyi de zorlaştırıyor açıkçası. Tunus ezanlarını dinlerken, ezanda aradığım zevki bulamadım doğrusu. Ayrıca, Türkiye'de camilerimiz daha fazla. Ya da bana öyle geldi. Ama yalnızca ben değil, arkadaşlarım da aynı görüştelere. Namaz vakitlerinde öyle ezan sesi yoğunluğu artacak diye boşuna beklermeyin. Çok nadir duyuyorsunuz ezanları Tunus'da.

Bendeniz İstanbul'da okumuş, anamın ifadesiyle "yedi yılını bu aziz şehirde yetirmiş" bir Türk'üm. Nuruosmaniye'yi, Beyazıt'ı, Sultanahmed'i, Fatih'i, Eyüb'ü, Erenköy'ü bilirim. Ya da Denizli'nin Yeni Camisinde dinlediğim mübarek muştuydu, onun güzelliğini nasıl unuturum? O muhteşem ezanları dinlemek keyfini hâlâ yaşıyorum. Nerde İstanbul, ya da Ankara-Maltepe Camisinin, Kocatepe'nin ezanları, nerde Tunus'da duyduğum sönük, donuk, nakaratsız, heyecansız ezanlar? İnançsızlığın en karanlık gecesini bazen güzel bir ezan sesinin dağıtması mümkündür (Kemal Ural'a atfen ÖZKAN, 2004, s. 18). İstanbul'un kıymetini biliniz. "Dinin temeli olan" ezanı/ezanları en güzel okuyacak, kanaatimce yeryüzünün en değerli hafızlarının yetiştiği ülkemizin Kuran-ı Kerim kurslarına sahip çıkınız. İmam-Hatip Liselerinizin/Liselerimizin boşaltılmasına seyirci kalmayınız.

ŞAPKALI POLİS DEVLETİ

3-7 Aralık 2003, Tunus-El Hammamet

Beyaz nasıl yozlaşıyor biraz anlatayım. Tunus her ne kadar beyaz rengin hakim olduğu bir şehir dediysem de o kadar değil. Polisler ve askerler hâlâ, benim hayal meyal hatırladığım 1960'lı yılların Türkiye'sinde olduğu gibi klâsik şapkaları ile göze çarpıyor. Polisleri bu modası geçmiş şapkaları görmek, pek hoşuma gitmedi. Şimdiye kadar Türkiye dahil hiçbir ülkede görmediğim miktarda, km²'ye düşen asker ve polis sayısının daha fazla olduğu bir başka ülke hatırlamıyorum! Bir de şapkaları yok mu... Her köşede, her yol başında, her istasyon girişinde, "baba taşı⁵" gibi yol boyunca sizi durduran bir sürü polis. Polisi gör, kaç km yol aldığını tahmin et... O nedenle bu bölüme adını koymak zor olmadı. "Şapkalı polis devleti".

İyi de, neden? Bu kadar polisi gören bir misafir ne der? Ben diyeceğimi geri alamıyorum. Baskı ve sindirme varsa bir memlekette, bunun en açık, en bariz yansıması dışarıda, günlük hayatta haddinden fazla istihdam edilen polis ve askerlerdir. Bu bir tahmin gibi gelebilir sizlere. Hayır, tahminden de öte. Çünkü bu yazıyı kaleme alırken önemli bir sorumluluğum var okuyucuya karşı... Yazdıklarına güven duyulan, hatadan, yanlış bilgi vermekten kaçınan, emin bir kalem sahibi olarak anılmak tek amacım." Bizzat bir haftalık Tunus gözlemlerimle yukarıdaki iddiamı destekleyebiliyorum. Tunus'lular susturulmuş bir kalabalık gibi sanki...

Artık eski reis Habib El Burgiba'dan hiçbir işaret yok bir dinarın arka yüzü haricinde. Nerde bir portre, bir resim varsa, yalnızca cumhurbaşkanı Zeynel Abidin bin Ali'nin. Hatta bir resmin altında mesela şu Arabça ifadeler yazılı:

"Er Reis el Mahbûb Zeynel Abidin" (Sevgili Devlet Başkanı Zeynel Abidin)!!!!

HER ZAMAN BATI GELİŞMİŞ DEĞİLDİR!!!

4 Aralık 2003

Tunus'da sempozyum sonrası ekibimize büyük kolaylık gösteren Kırsal Kalkınma, Su ve Ormanlık Mili Araştırma Enstitüsü (INRGREF)'ne çok teşekkür ediyoruz. Sempozyum bitiminde Tunus'un gelişmiş doğusundan, 50 yıl geride kalmış Cezayir sınırına yakın ormanların yoğun olduğu bölgeye gidiyoruz. Türkiye gibi arazisi aşırı engebeli bir ülke değil Tunus. Tatlı bir plato görünümünde. Ancak kuraklığın, aşırı kuraklığa yakın derecede belirleyici olduğu yol boyunca yaptığımız gözlemlerde göze çarpıyor. Tunus'un en önemli akarsuyu olan ancak suyu yok denecek kadar az olan Müccerrede ırmağını nihayet gözlerim odağa alıyor. Ama suyu yok denecek kadar az. Çünkü okuduğum bilgilere dayanarak Tunus'un en önemli akarsuyu üzerindedim. Müccerrede ırmağı yanında, Ankara çayı kükrüyor sanki! Devam eden yolumuz bizi tipik dört köşeli minaresiyle sağda adını verdiği köyün içine, solda kendisini, Vadizzerga gölüne götürüyor. Bereketli bir arazi den geçiyorum.

Tunus'dan Bece'ye kadar toplu orman alanları/parçaları göremiyorsunuz. Yol boyu gözüme ilişen koyun sürüleri ile ya fesli, ya da sarıklı olduklarını gözlemlediğim çobanları gözüm ısıyor. Yalnızca ana yol boylarında değil, yağış arttığı için olsa gerek; talî köy yollarında da, yaşlı fıstık çamı silüetini-şemsiye-yi andıran Okaliptuslardan oluşan ağaç sıralarını görüyorum. Ve nihayet yolumuzun üçte ikisini tükettiğimiz Beje kasabası. Orası da beyaza donanmış. Yamaçlara kurulmuş, sizi şehrin girişinde karşılayan kanatları yan açık üç leylekten oluşan Bece'ye Hoşgeldiniz heykeli (Resim 2).

Resim 2: Bece'nin Girişinde Yer Alan Üçlü Leylek Tasvir ve Ortada Buğday Başağı (4.12.2003).

Cezayir sınırına doğru ilerleyen yolumuz üzerinde giderek insan baskısı azalmış, nisbeten sağlıklı Mantar meşesi ormanlarını gözlüyorum. Yükseldikçe beynimin sarkaçlarından aşağıya düşen cümle şu: "Burada "Mantar gibi" biten Mantar meşesi (*Quercus suber* L.) ormanları var!. Yer yer bozuk alanlarda Tunuslular iğne yapraklı hızlı gelişen çam türleriyle ağaçlandırmalar yapmışlar Mantar meşesi ormanları içinde. Bu ormanları ziyaret ederseniz kış gününde alışıksız olmadığınız iki belirgin fark görüyorsunuz. İlki; Aralık'ta yaprağını dökmeyen yemyeşil meşe ormanları. Her yer yemyeşil... Bir diğeri belli aralıklarla istiflenmiş Mantar meşesi kabuk yığınları (Resim 3).

Resim 3: Mantar Meşelerinin Gövdelerinden Stırılmış Kabuk Yığınlarının Yanında, Okuldan Dönen "Genç Tunuslular"!

Bir başka dikkat çekici nokta karşımda: Yolun solunda Mantar meşesi ağaçları arasında 1920'de Fransızların inşa ettiği hâlâ kullanılan Avlanma Sahası'nın binası. Mesleğimle ilgili gördüklerim, okuduklarımı pekiştiriyor. Seviniyorum.

Ancak aynı zamanda üzülüyorum. Neden mi? Dağ köylerinin hayatla mücadeleleri çok zorlu. Baktım ki boyunduruğa bağlı önde bir at (Köroğlu), bir de yanda "ayvaz"-eşek. Arkalarında pulluk da değil, karasabanla tarla süren, ekim yapan, başında poşusuyla Muhammed! (Resim 4).

Bir o değil, geniş yamaçlarda tarlalarını süren Muhammedlerin hepsi karasabanlı. Bunu hazmedemiyorum. Hani traktörün girmesine değmeyecek küçük bir bahçe olsa neyse diyeceğim. Ama tarlalarda ekim yapan, 1341'li (1925'li) rahmetli anamdan dinlediğim dedemin, babamın ve çiftçi arkadaşlarının ekim yaptığı günleri hatırlatan tarzda çalışan insan-

lar. Hatta gençler. Tunus'un hem de en batısında, Tunus'un görebildiğim en hantal, en geri kalmış yüzü sırtıyor. Tunus'un yarısını oluşturan güneydeki çölü, çöl hayatını görmedim. Uçurumun bu kadar hasını ilk kez görüyorum. Orman varlığının en yüksek seviyede olduğu bu "bol yağışlı çöl"de çocukluğumun Türkiye'sinde bile anamın, babamın kullanmadığı karasabanı hâlâ kullanan Muhammed! Sana üzülüyorum. Seni o koşullarda bırakan zihniyeti de sorguluyorum. Resimlerini daha fazla bastırıp asmaya utanıp utanmadığını sormak istiyorum. Karasabanı görünce beni karasabanlar bastı. Başka ne diyeyim efendim?

Ankara Metrosunda yakında bir sergi açılır ve ismi de şöyle konulabilir: "Karasabanı bilir misiniz?" Belki görünce sizler de tekrar karasabanı müzelik resimlerde hatırlarsınız...

Tunus'un batısında, Mantar meşesi ormanları içindeki köylerde yaşayan insanların en önemli geçim kaynağı Mantar meşesi kabuklarını Orman İşletme Müdürlükleri için toplamak, küçük baş hayvancılık yapmak ve ormandan açılan arazilerde karasabanla çiftçilik yapmak. Bunların dışında geçim kaynağı yok.

HURMA NEREDEN ALINIR?

4 Aralık 2003

Bece'de hem sigara hem yemek molası veriyoruz. Sağol-sun şoförümüz sigara tiryakisi Beşir, arabada sigara içmiyor. Ama arabadan iner inmez sigarası ağızından düşmeyen, benim bazen Arabça öğrenmek için tekrar tekrar (*Tekellem ye ahil*) sorarak dinlediğim şoförümüz, bizi insan kaynayan bir sokağa götürüyor. Semt pazarına... Girdiğimiz lokantayı beğenmiyoruz. Orada yiyoruz Allah ne veriyse ama, bir daha kolay kolay lokantaya girmem diyorum kendi kendime. Oldukça kirli ve hizmet anlayışı, döküntü. Pazara giriyoruz. Hurma satan delikanlıya yanaşıyorum. Kilo 2,300 dinar ama hurmaları gösterişli. Alıyorum, alıyoruz hepimiz birer kilo. Yol boyu hurmaya devam. En leziz, en güvenilir gıda... Tunus'a döndüğümde, hele daha güneydeki El Kayrevan'da daha iyisini bulurum ümidiyle almayı ihmal ettiğim hurmaların hepsinden, Bece'de gördüğüm hurmalar daha iyi, daha kaliteli, yine anamın lisanıyla "el içine çıkacak cinsten" olunca eyvah diyorum. Neden Beje hurması almadım???

BOL YAĞIŞLI ÇÖLÜ

4 Aralık 2003

Doğal Mantar meşesi ormanlarını ve ormancılık araştırma deneme sahalarını gördüğümüz Ayn Dirahem'den dönüştü, ikinci vakti girmek üzere. Biz de, şoför de yoruldu. Kulağıma ezan sesi geliyor. Önceden demiştim. Tunus'da, Türkiye'deki ezanları özlersiniz diye... Yine öylesine bir ezan. Nakaratsız, özensiz, hazırlıksız bir ses tonuyla ilan-ı Allah ekber! El Güse adlı köyün minaresiz camisine yanaşıp duruyoruz. Abdest için suya koşuyorum. Görünürde, artık sizlerin unuttuğu toprak su bardakları var çok sayıda. Ama hepsi boş. Çeşmeler tıs... Cemaatten ince anlayışlı bir köylü anlıyor durumun vahametini. Elinde su bidonu. Derdimin dermanı... Camiden gelip bana veriyor. Abdestimi alıp cemaate yetişiyorum. Yağışlı bol bir bölge ama su yok. Çöl güneyde değil, bol yağış alan bu küçük bölgede, bozuk Mantar meşesi ormanlarının yakınındaki köyde, köylerde maalesef. Hâlâ 1960'ların Türkiye'sindeki köylerin altyapısı mevcut...

Bütün amacım hayatı halkla birlikte yaşayıp daha iyi öğrenmek. Namazın sonunda yine aynı *Esselemü aleyküm*... Sonrası dağılma vakti. Tek selâmıla çıkılan namazın sonunda tesbihat yok çünkü. Türk olduğumu söylüyorum. Ardından meşhur cevap: "Şerafnee!". Ama yine kirli insanlar, yine hasırlardan oluşan cami yazgılan üzerinde vişne rengi fesi ve ihrama benzeyen kıyafetiyle imam efendi selâmı verince cemaate dönüp bağdaş kuruyor. Sofraya oturur gibi... Yalnızca konuşuyorlar. Tesbihat bize has efendim. Bu namaz bitirme faslı her

yerde aynı. *Din-i İslâm*'ı bu kadar sarsıntıya, yıkıntıya rağmen daha güzel yaşadıklarını gördüğüm Türkiye'yi, insanımızı özledim. Biz Türk milletini bir başkayız efendim. Osmanlı bakiyesinin göbeğinde oturmak boşuna değil. Tohum bizde. Çimleneneği toprak da bizde...

Resim 4: Muhteşem Dörtlül: Solda At, Sağda Merkez, Sözü'nü Ettiğim Meşhur Karasaban ve Muhammedli (4.12.2003).

SEYYAR MİNBERLİ CAMİLER DİYARI

1-5 Aralık 2003, Tunus, El Kayrevan

Tunus'la ilgili hiç unutamayacağım bir diğer hatıra efendim, seyyar minberli camileri Sırma hocamızın Tunus'daki öğrencilik hayatını anlattığı hatıratında da dile getirilmiş seyyar (müteharrrik) minberli camiler (SIRMA, 1985, s. 45, 46). Tunus'un ziyaret ettiğim camilerinde minberlerin seyyar olduğunu gördüm. Cum'a namazı bitince raylar üzerinde mihrabın sağ tarafında kibleye doğru dehliz gibi açılan bölüme ya da caminin gerisinde, sağda yer alan bölüme alınıp götürülüyor. Bir hafta sonra tekrar Cum'a hutbesi için mihrabın sağına getiriliyor.

Hayretli gördüğüm bir tek camide sabit minber gördüm. Onun da adı, hem de Türkçe: "Bey Camii". El Kayrevan şehrinin Medine'sinde inşa edilmiş bu camide eda ettiğim akşam namazında gördüm. Ve şaşırdım. Sabit, Türk tarzı Cuma minberi... Acaba yönetici konumdaki Osmanlı Beyi yaptırdığı için mi bilemem. Ama ahşap minberi sabit...Ne kadar cami gördü isem hepsinde kibleye doğru uzatılmış bölümde "Cuma'dan Cuma'ya" küçücük rayları üzerinde çıkartılan minberler mevcut. Bana ilk kez gördüğüm için ilginç geldi, sizi bilemem.

Bir diğer ilginç not yine bu camiden; Bey Camisinden... Beni yalnız bırakmayınız. Okumaya devam ediniz! Akşam ezanı okunmak üzere. Ben de diğer çoğu genç, namaza gelen cemaat gibi bekliyorum ezanı. Farkım var diğerlerinden. Ben ilk kez bulunuyorum bu camide. Antenlerim⁶ ve gözlerim her ayrıntıyı yakalamaya son derece istekli. Bir de ne göreyim. Müezzin, bizim camilerdeki *vaiz kürsüsünden*, oturarak akşam ezanına başlıyor. Allah Allah diyorum. Ezan bitiyor. Akşam namazı pek geciktirilmmez. Hemen cemaate durulur malûm. Ama burası Tunus. Birşeyler farklı.

Yaşlı müezzin kürsüde birşeylerle meşgul olmaya başlıyor ezan bitince. Yanına gidiyorum özellikle. Bir de ne göreyim. Eline almış yasemen tomurcuklarını, incecik kesilmiş çubuklara diziyor. Bitince demet yapıp bağlıyor. Demetin yansını bitirdi. Belki 10-15 yasemen dizdi demette. Başka bir ifade ile beş dakika geçti. Artık namazı kılalım!... Öne geçti. Nakaratsız, donuk bir kamet getirdi. Birisi geçti imamete. İmam sandım ama değilmiş.

Yine bir ilginç not daha aktarayım sizlere. Devam ediniz. İmamete geçen sakallı, orta yaşlı Tunuslu Fatıha'yı okurken kulaklarını tirmalayan bir sesle irkiliyorum. *Elhamdû rillehi rabbil alemîn*. Yine Allah Allah diyorum. Tunus'da, ana dili Arabça olan bir müslüman diyarında imam belirgin, bariz hatta ile kiraatine devam ediyor. Sabrediyorum. Ben mi yanıldım. İkinci rekate yine aynı fahiş kıraat, fahiş hata.... *Elhamdû rillehi rabbil alemîn*.

Dayanamıyorum. Namaz bitince cılız Arabçam ile yanına gidiyorum. "Heeze hata!" diyorum. Hatasını Allah'dan kabul

ediyor. Dedigi cümle size de yabancı gelmeyecek eminim. Ben katılmıyorum ama cevabı şu: *İnnemel a'meelu bin niyet (Ameller niyetlere göredir!!)*"

KÖŞELİ MİNARELER, KÖŞELİ KAFALAR

1-7 Aralık 2003, Tunus

Camiyle henüz dostluğu pekişmemiş olanlarınız olabilir. Tunus'a has (en azından gördüğüm ilk müslüman ülke olarak bu iddiam geçerli) seyyar minberleri ancak cami ile ünsiyet-yakınlığı olan, erken davranan müslümanlar bilir. Fark eder. Ya dışarıdan bakınca nedir bir diğer farklılık dersiniz? *Köşeli minareler*... Kurşun kalem misali göğe uzanan İstanbul'la özdeş Türk tarzı minareleri artık hiç göremiyorsunuz Tunus'da. Alçak boylu, kalın duvarlı ve dört köşe minareler...

Bir diğer farklılık da "*Köşeli kafalar!*" Neden mi? Elinizdeki kamera ile Tunus'da resim çekerseniz (özellikle camide) soluğu Emniyet'te alırsınız. Ama bilginin yıkamayacağı duvar yok! Orman mühendisi olan meslekdaşlarım dünyayı okuyan insanlar. Korku, endişe yok onlarda. Onlarla herşeyi, her farklılığı konuşabilirsiniz. Çünkü yüksel tahsil yapmışlar. Hem de yurt dışında.

VE TUNUS...

Tunus'da kaldığımız Nablus Oteli, Filistin Meydanına çok yakın. Yaklaşık 100 m. Bir yanda sabahın köründe hizmete başlayan tramvayların yoğunluğu, bir yanda tipik beyaza boyanmış meydan camisi, bir yanda her sabah istisnasız en erken açılan ve yalnızca kahve bulunan kahvehaneleriyle bu bölge tam bir uğrak yeri. Filistin Davasına destek vermek için olsa gerek. Filistin Meydanı, Nablus Sokağı, Nablus Oteli, vb. Filistin şehirlerinin isimleri etrafta çok... Yine Tunus caddelerinde dolaşırken bir başka sokağın adı dikkatimi çekiyor: Lenin Sokağı. Bu adlandırma, "kendine Fransızlaşmanın" bariz bir örneği kanaatimce.

Tunus'un *Bab el-Bahar* adı verilen Kapalı Çarşısına giriş yeri ve içeride kalan Zeytuniyye Camisi bu ülkeye gidenlerin uğramasını önereceğim mekânlarından. Bir de Tunus'un ana pazar yerlerinden bir mekânı var merkezine doğru. Burası da kaliteli hurma alacakların uğramasını önerdiğim bir pazar yeri.

Tunus caddelerinde dikili ağaçları, kış aylarına girmemize rağmen yemyeşil gördüm. Ama ağaçların çoğunluğu ya yaprağını dökmeyen yapraklılar (Akasyaya benzeyen ağaçlar, Sahra inciri (*Figus mutida*), Manolya, vb.) ve özellikle camilerde ve mezarlıklarda daha çok gözüme ilişen Mezarlık servileri. Hepsisi de yemyeşil. Bu nedenle, Aralık ayında caddelerde yürürken yaz mevsiminde olduğunuz zehabına kapılabilirsiniz.

Şehir merkezinde iki eski kilise var, gördüğüm. Ama dıştan bakınca, gayrimüslim olduğunu düşündüğüm kimseyi görmedim. Belki de Fransızlardan kalmadır. En düzenli caddesi, sanki havayoluna uzanan cadde Tunus'da. Böyle de olmalı. Bir diğer önem verilen cadde de Fransız Büyükelçiliğinin bulunduğu mekân. Fransızlar yalnızca dilleriyle değil, kültürleriyle de hakimler Tunus'da. Devletin yaptırdığı bir diğer kilise de Tunus körfezinden Sidi bu Said'e giderken gördüğümüz kilise. Resmî bir bina. Önde fesiyle, şimdiki dek gördüğüm tek *Habib Burgiba* heykeli. Sağında cami, solunda kilise. Neden acaba? Hiç kimseye sormadım. Ama daha yeni yapılmış, hâlâ iskeleleri üzerlerinde. Geniş bir mekanda sahil kıyısında...

Dünyaya açılan kapı, kapılar "dört dörtlük" olmalı. O nedenle, özellikle Ankara-Esenboğa güzergâhını düzenleme gayretlerini çok yerinde, akıllıca bir girişim olarak görüyorum. Önceki yıllara göre Esenboğa yol güzergâhı Ankara Büyükşehir, Keçiören ve Pursaklar Belediyelerinin çalışmalarıyla daha da güzelleşti. Göz zevkimizi okşuyor yapılanlar.

Camilerde bir başka dış görünüş farkı yemyeşil manolyalar. Şehirde gördüğüm büyük, merkezî camilerin önünde (mesela Fetih Camii) sağlı sollu yaşlı manolyalar görebilirsiniz. Bizim Osmanlı çınarları gibi camilerle özdeş bir ağaç türü manolya.

Yine camilerden bir ayrıntı. Filistin Meydanındaki camide sabah namazındayım. Cemaat farzını kılıyor. Caminin gerisinde, sanki ilk bakışta müezzinlermiş intibaini veren üç tane yaşlı hanım. Namazlarını kılıyorlar. Herkesi görüyorlar, herkes de onları görebiliyor. Diğer vakit namazlarında da büyük camilerde arkada, perdesiz mekanlarda namaz kılan hanımlar görülebiliyor. Küçük camilerde rastlamadım.

EL KAYRAVAN: "İSLAM'IN TUNUS'DAKİ AKINCI ÜSSÜ"

6 Aralık 2003, Sidi bu Ali, El Kayrevan

Dönmeden bir gün önce yine yoldayız. İslam'ın Kuzey Afrika'daki akıncı üssü olan şehir, El Kayrevan'a gidiyoruz. Hatta yalnızca Kuzey Afrika için değil, Endülü's'e açılan ilk kapı da El Kayrevan. Çünkü; Tarık bin Ziyad'ı gönderen İslam komutanı onu El Kayrevan'dan göndermiş Endülü's'e.

Güneye doğru inerken Tunus'un en zengin meyveliklerinin bulunduğu verimli arazilerden geçiyoruz. Zeytinlikler her yeri kaplamış. Tarlaların arasında yer yer rüzgâr perdesi gibi işlev gören Mezarlık servisi sıraları var.

Sidi bu Ali'ye gelmek üzereyiz. Önce şehrin girişinde yolun sağında ve solunda yaşlı Okalipthusların ana silueti oluşturduğunu belirtmeliyim. Sidi bu Ali'de mola veriyoruz. İkinci ezanı okunuyor. Arabayı El Kayrevan'a dönen ve adı L'Environment Avenue (Çevre Bulvarı) olan caddeye park ediyoruz. Köşedeki camide ikinci namazındayım. Cemaatin büyük çoğunluğu genç. İtiraf etmeliyim ki vakit namazlarında cemaatler çok canlı Tunus'da. Türkiye'de şimdiki kadar en canlı cemaati Çorum'daki merkez Ulu Cami'de gördüm Cum'a namazları hariç. Türkiye'nin Cum'a namazları ise tartışmasız çok daha canlı bulardan.

Namaz bitince yerden yalnızca 10 cm yüksekliğindeki rahlelerde Kuran-ı Kerim okumaya başlayan büyük çoğunluk dikkatimi çekiyor. Çünkü Tunus'daki camiler, namaz çıkışı içerden kapanıyor, kilitleniyor. Camiler dış dünyaya kapanıyor. Çok garip ama Tunus'da camilerin yalnızca namaz vakitlerinde açıldığını Tunus merkezdeki camilerde görünce şaşırđım. Sidi bu Ali'de ise bizdeki gibi isteyen, camide kalıp Kur'an okumaya devam ediyor. İlk kez görüyorum bu güzelliği. Ama maalesef El Kayrevan'a vardığımda namaz saatleri dışında yine kapalı camilerle karşı karşıya kaldım. Bu ne biçim uygulama Allah'aşkına??? Müslümanların toplanma yeri, müslümanlara namaz dışında kapalı!..

Çöle doğru ilerleyen ISUZU marka, fakat çıkardığı gürültüyle bizi yoran arazi aracımız İslâm'ın akıncı üssüne artık iyice yaklaşıyor. El Kayrevan! Kervanlar diyarı... El Kayrevan şehri peygamberimizin ashabından olan Ukbe bin Nafi tarafından kurulmuş bir İslâm şehri. Ancak yapılan kazılarda Romalılar döneminde de yerleşim olduğuna dair kayıtlara ulaşılmış (SIRMA, 1985, s. 47-52). At sürüsü, alay anlamlarına da gelen Kayrevan kelimesinin bir diğer anlamı da Farsça Kervan kelimesinin Arabçalaşmış şekli olarak açıklanmaktadır (EL BUSTANİ ve ark., 1960, s. 665)...

El Kayrevan'dayız. Yine aynı isimle bir cadde. L'Environment Avenue (Çevre Bulvarı). Anlaşılan Sidi bu Ali'den Kayrevan'a ayrılın ve adı yine L'Environment olan cadde kesintisiz devam ediyor!. Güzel bir şehir burası. Şehir ana girişte bu sefer Kayrevan'ın simgesi olan üç tane halı, daha doğrusu kilim sizleri karşılıyor.

Çöle yaklaştığımız bu güzel şehirde ilk kez beyazın yavaş yavaş hakimiyetinin kırıldığını gözlemliyorum. Renkler daha çok çöi kumu rengine dönüşmüş vaziyette. Kayrevan'da ilk durağımız sahabeden bir zatın mezarını ziyaret. Yine ilk kez, kendi vatanımdan ötede bir sahabe mezarının bulunduğu külliyeye gidiyoruz. Her yerde misafirler var. Bizim Türk olduğumuz sezdi "Türk müsünüz?" diyenler de var. Ebi Zem'atil Belevi-Sidi Sahbi Hazretlerinin mezarını ziyaret ediyoruz. Bu Kupkuru çölde ne kadar emek verilmiş? Ama, Eyüb Sultan Hazretlerinin mekanında ecdadımızın verdiği emeği, göz nurunu gö-

rünce "Arada fark var yine de! diyorum. Bizler daha itinalıyız İslâm büyüklerimize karşı. Ama "Allah var" Kayrevan'ı beğeniyorum. Hele biraz sonra Ukbe bin Nafi külliyesini akşam gurbunda, gökyüzünde yükselen dolunay altında izleyince daha da keyifleniyorum. Bize kılavuzluk yapan yine Muhammed adlı genç bir Tunuslu bir ara diyor ki: "El Kayrevan İslâm'ın dördüncü kutsal şehridir." İstanbul varken başka şehrin ismi mi anılır diyorum. İsrarımı burada da sürdürüyorum. İstanbul, İstanbul... Başka bir İslâm şehri dördüncü kutsal mekanı olamaz İstanbul varken.

Ukbe bin Nafi külliyesi kapalı. Sözümlü ettiğim sahabeden zat, önce Kayrevan'a gelip yerleşmiş. Sonradan Cezayir'in Biskira adlı şehrine gidip hizmetine devam etmiş. Mezarı da Biskira'da. İçeri giremiyoruz. Caminin dört köşe minaresi 37 m yüksekliğindeymiş. Oldukça yüksek. Şehrin içinde 137 cami olduğunu, bu sayının şehre bitişik mahallelerle 350'ye yakın olduğunu söylüyor Muhammed. Ama yalnızca namaz saatlerinde açık kalabilen mahzun camiler!

Buraya gelmeden ikinci sonrası El Medine'ye, bizdeki ifadesiyle Kaleiçi'ne giriyoruz. Kaleiçi'nde her yer alışverişe ayrılmış. Bir mekana doğru gidiyoruz. Sırma'nın hatıratında bahsettiği bir mekân (SIRMA, 1985)... Binaya girip bir iki merdiven çıkıp sağa dönüyoruz. Bir tülü deve, durmadan dönüyor. Yanında bakıcısı. İsterse durduruyor, müşteri gelince deveye işaret yetiyor. Dön Allah dön, Dön Babam Dön!... Neden mi? Çünkü çölde 20 m derinlikten su çıkarıyor devenin de dahil olduğu kurulu düzene. Dolarak gelen bakraçlardan suyu alıp içiyorum. Ilık mı ilık, biraz garip tadı olan kuyu suyu içiyorum yıllar sonra. Akşam olunca sahibi deveyi alıp ahırına götürüyormuş...

Ben bu şehre, hakim renginden dolayı "Toz Pembe Şehir" diyorum. Beğeniyorum. Çok katlı binalar yok. Sakin, kendi halinde, çöle meydan okurcasına Tunus'un Konya'sı sanki. Hatta UNESCO tarafından koruma listesine alınmadıysa, bu listede girmesi gereken bir şehir El Kayrevan diyorum.

İBNİ-HALDUN VE 10 DİNAR

6 Aralık 2003, Tunus

Ünlü İslam düşünürü İbn-i Haldun Tunus'lu (ANDI, 1993, s. 420; GÜRKAN, A). O nedenle 10 dinar değerindeki Tunus parasında İbn-i Haldun'un resmi yer alıyor. BU değerli İslam düşünürünün yeşerttiği ilim ortamı yalnızca buralarla sınırlı kalmamış, Avrupa'da aydınlanmanın başlamasında çok ciddi katkısı olmuş İbn-i Haldun'un. Yine İbn-i Haldun'un, şehrin merkezinde Habib Burgiba caddesine çıkan bir sokağa adı da verilmiş.

Bir dikkat çekici not: Tunus'u bir müddet bir kadın yönetmiş tarihte. Adı Kahine imiş. Ülkeyi ele geçirip beş yıl boyunca yönetimini elinde tutmuş bu kadın lider (ANDI, 1993, s. 420).

Yine bir diğer dikkat çekici bilgi benim için:

Mısır'ı ele geçirip Kahire'de meşhur El Ezher Medresesini kuran bir Fatımi halifesi imiş. Adı da Cevher el Sicillî (ANDI, 1993, s. 421). Ayrıca Sicilya'yı, Sicilya'nın başşehri Palermo'yu Tunus müslümanları fethetmiş (ANDI, 1993, s. 421) zamanında.

Bir not: Tunus'da kulağıma en sık gelen isimlerin başlıcaları şunlar: Muhammed, Salah, Tarık, Rıza, vb.). Kayrevan'da adı Tarık olan, Türk'e benzeyen bir Tunus'luya soruyorum Tarık isminin manasını: 1- Bir yıldız adı olduğunu, 2- Kapıyı çalan kişi anlamına da geldiğini söylüyor.

"YASEMEN" ÜLKESİ

5-6-7 Aralık 2003, El Kayrevan-Kartaca Havaalanı

Tunus'dan ayrılma vakti geldi. Havalimanındayız. Artık havaalanı demiyorum. "Hava"nın alanı ne demek? Hava limanı daha doğru. Akla uygun. Abdest almak için lavaboya uğradım. Burnuma gelen kokuyu tahmin edebiliyordum mu? Rahmetli Zeki Müren'in zarif Türkçesi ile Yasemen... Tunus'luların yasemeni bu kadar öne çıkarmaları hoşuma gitti.

Tunus'dan ayrılırken sizleri uğurlayan son hatıra; elinde

yasemen dizili tepsisi ile fesli yerli kıyafetiyle dikkat çeken Tunus'lu beyefendi. Bir yasemen alıyorsunuz kendisinden. "Bir Demet Yasemen"= Yarım Dinar (Sidi bu Said'de ya da Bir Tunus Dinarı (Bey Camii (El Kayrevan) ve Havalimanında). Bu fiyata değer...

Yasemen ülkesine giderseniz, bir demet yasemen alınız siz de. Dönüşte herkese yasemen demetini bekletmeden sununuz. Çünkü bir gecelik ömrü var tomurcukların. Sabaha ne yasemenden eser var, ne de kokusundan (Resim 5)....

Resim 5: Başında Kırmızı Fesiyle Havaalanında Yasemin Satan Abdulaziz Adlı Tunus'lu (7.12.2003).

Kızılay'da, Sakarya Caddesindeki çiçekçilere uğradım. "Yasemen var mı?" dedim bir çiçekçiye. "-Bir ay sonra çıkar. Erken daha." dedi (20.12.2003). Siz de yasemeni bilmiyorsanız, Türkiye'de çiçekçilerimizde var. Hem Tunus'u, hem de Zeki MÜREN'i hatırlarsınız. Yine Sırma'nın hatıratında bahsi geçmemiş ama tavsiye ederim. Kokusu dillere destan efendim. Ocak ayında yasemenler Sakarya caddesinde satışa sunulmuş. Ancak bizim yasemenler kültüre alınmış, çok iri çiçekli yasemenler.

"ÖRTÜK KANATLILAR⁷ NE ALEMDE?"

4-5-6 Aralık 2003, Bab el Bahor, Zeytuniyye Camii, Kapalı Çarşı Başörtüsü ile ilgili gözlemlerim de var tabii ki. Türkiye'den gitmeden önce gözüme ilişen haberlerde, Tunus'lu kadınların başörtüleri ile sorunları var olduğunu okumuştum idareyi ellerinde tutanların (OCAKTAN, 2003, s. 12; ANONİM, 2003, s. 12). Gerçekten öyle mi???

Bir kere devlet kurumlarında çalışan başörtülü hanım-başörtülü memûre hiç görmedim. 14 Kasım 2003 tarihli Yeni Şafak gazetesinde çıkan haberin tashihi için gözlemlerime devam ediyorum. Malumunuz haber aşağıdaki cümlelerde çok açıklıkla veriliyor:

"... Mesela, Tunus'ta sokaklarda, parklarda, hastanelerde, mahkemelerde başörtüsü yasak....

Geçen hafta AP ajansı bir haber yayımladı. Ajansın haberi göre, anne ve Babası Tunus doğumlu, kendisi ise Avrupa'da doğup büyüyen bir kadın Tunus'u ziyaret edince ülkede kıyametler koptu. Başörtülü kadına Tunus'ta güvenlik güçleri tarafından işkence yapıldığı belirtiliyor. Bu arada, Tunus medyası bol bol "Laihlik elden gidiyor" manşetleri attı ve kadın sınır dışı edildi.

"Küçük diktatör" Ali'nin ülkesinde sadece Tunuslular değil, dışarıdan turist olarak gelen başörtülü kadınlar da havaalanına iner inmez gözaltına alınıyor. Başörtülü olarak Tunus'a girmelerine izin verilmiyor. Ülkede hâlâ yüzlerce Müslüman, demokrat, sosyalist gazeteci ve siyasetçi hapiste bulunuyor.

Mesela, Tunus'ta doğum için hastaneye giden başörtülü bir kadın güvenlik güçleri tarafından işkenceye maruz kalıyor ve çocuğunu kaybediyor. Yine Tunus'ta gençlere camilerde namaz yasak, ancak ihtiyarlar sabah namazı hariç 4 vakit namazı camide kılabilir (OCAKTAN, 2003, s. 12)".

Yukarıda verilen bilgilerin bir kısmı doğru, bir kısmı ise kanaatimce tashih edilmesi gereken haber ve bilgi niteliğinde. Bir kere sokaklarında başörtüsü yasağı falan yok Tunus'un.

Başörtülü sokağa çıkılmıyormuş haberleri dıştan bakınca doğru değil... Çünkü hanımlar dışarıda, özellikle genç kızlar, Türk kızları gibi güzel örtüleriyle Tunus sokaklarında dolaşabiliyorlar. Bab el Bahar'dan Kapalı Çarşı'ya girince çok sayıda, alışveriş yapan "örtük kanatlı"yı (Resim 6) görebiliyorsunuz. Sayılan oldukça da fazla.

Resim 6: Tunus Kapalı Çarşı'da Genç Örtük Kanatlılar (S. Dağdaş, 06.12.2003).

İlaveten dışarıdan gelen başörtülü hanımların başörtülerine dokunulduğunu da görmedim. Havalimanında umreden dönen Tunuslu kafilede çok sayıda orta yaşlı, yaşlı, kemik rengindeki ihramları ile uçaktan inerken ve otobüslere binerken gördüğüm hanımlar yukarıdaki haberi doğrulamıyor. Kaldığımız otelde sabah kahvaltısında karşımızda eşiyile kahvaltı yapan "Türk tarzı başörtüsü"yle dikkat çeken Azize isimli hanım da bir başka örnek misafir bu konuda. Benim İngilizce sorduğum soruya İngilizce cevap verince tanıştık. Aslen Tunuslu imiş. Libya'ya gelin gitmiş. Bir tarafta, Libya'da yalnızca İngilizce, hemen batıda, Tunus'da yalnızca Fransızca. İki müslüman ülkenin kullandığı yabancı lisanlar tamamen farklı.

Başörtülü hanımları devlet memuru olanlara, dolaylı gözü dağı verilip verilmediğini bilmiyorum. Oldukça nazik bir konu. Ancak çalışanların belli bir tedirginlik halet-i ruhiyesinde olduklarını sezindim. Tunus dışındaki küçük şehirlerde ve özellikle köylerde ise kadınlara "Ne örtüyorsun, giyiyorsun?" diyen yok. "Tunus merkeze hakim ol! Yeter!" deniliyor herhalde.

"... Yine Tunus'ta gençlere camilerde namaz yasak" haberi de tashihe muhtaç. Çünkü Tunus'ta, özellikle El Kayrevan'a giderken Sidi bu Ali'de ikinci namazında katıldığım cemaatte çoğunluk gençlerden oluşuyordu. Türkiye'de görmediğim canlılıkta bir genç cemaat yoğunluğu vardı. O nedenle hem yukarıdaki, hem de aşağıdaki bilgilerde düzeltmeye ihtiyaç var.

"Tesettüre toptan yasak: TUNUS MODELİ" başlıklı aşağıdaki haber de verilenler de biraz fazla abartılı, hatta yanlış.

"... Yeni Şafak'a bilgi veren Brik, "Artık ne resmi ne de özel fabrikalarda başörtülü çalışılmıyor; başörtülü hastalar hastaneye kabul edilmiyor. Bir kadın evinin balkonunda bile başörtülü görünse, hakkında takibat yapılır, aile huzursuz edilir. Bugün Tunus'ta sokağa başörtülü çıkmak bile kesinlikle yasaktır. Okulların önünde devriye gezen güvenlik güçleri başörtüsü kontrolü yapıyor. Tunus'a gelen başörtülü turistlerin bile, bu şekilde Tunus'a girmelerine izin verilmiyor" dedi.

Tunus yönetiminde yer alan bir kadın bakanın, "Başörtüsü bize Türkler'den, Osmanlı'dan geldi. Bizim kökümüz Batı'dır, açılmalyız, Türk adetlerini bırakmalyız" dediğini anlatan Brik, yüzlerce genç kızın okumak için Avrupa'daki üniversitelere gitmek zorunda kaldığını da söyledi." (ANONİM, 2003, s. 12)

Memur olanların ya da asker olarak çalışanların hanımlar için belki dolaylı baskı mevcuttur. Ancak görmediğimi, okuyucu ile paylaşmam.

Ancak sizlerin de katılacağını umduğum "Kızlarımızın ve hanımlarımızın başlarının örtüleriyle hem tahsillerini yapabilmeleri, hem de devlet adına hizmet üretilen her mekanda hem hizmet almaları (KARAMAN, 2003, s. 2), hem de özellikle yalnız-

ca Tunus'da değil, Türkiye'mizde ve dünyanın her köşesinde hizmet vermelerini istemek" kadar doğal bir talep olabilir mi???

Kuzey Tunus'da, Tunus merkezde, Bece'de ve güneye inerken El Kayrevan'da orta yaşlı ve yaşlıların giyim tarzı kemik rengi bürgülerle tanzim edilmiş. Bece'de kızıyla birlikte pazardan dönen hanımın beyaz çarşafı resminden de anlaşılıyor (Resim 7) bu tarz giyim. El Kayrevan yolundaki Sidi bu Ali'de ise çarşafın rengi vişne çürüğüne dönmüş. Giyim tarzı ise yine aynı...

Resim 7: Bece'de Kızıyla Pazardan Dönen Bir Tunuslu Hanım (S. Dağdaş, 04.12.2003).

"DİLİNİZ VAR MI? - DİRDİNİZ YOKI

1-3, 7 Aralık 2003, THY'nın Tunus-İstanbul seferini yapan uçağı.

Yabancı dil bilmek biz Türkler için vazgeçilmez bir görev. Neden mi? Önceden de bahsettim sizlere. Biz Türkler dünyayı daha hızlı, daha yakından takip etme özelliğine sahibiz. Bunu pekiştirmekten başka yolumuz yok. Ayrıca Rahmetli Özal'la ivme kazanan dış dünyaya açılmak, geleceğin dünyasında yeniden "yön verici ülke, dünyada sözü olan ülke" olabilmenin de vazgeçilmez şartı bu.

Bir önemli not: Biz Türkler birbirimizden aşırı derecede kopuğuz. Neden mi? Çünkü çoğumuz Türkmenistan'a varınca hemencecik anlayamayız. Hele Kazakistan'da daha da zor. Ama Arablar öyle değil. Televizyonu açıyorsunuz. Katar'dan, Kahire'ye istediğiniz Arabça kanalı açıp izleyebiliyorsunuz. Karşılıklı anlıyorlar. Bizim, biz Türklerin çok işimiz var çok. Daha, Çin Seddinden Batı Avrupa'ya, hatta Amerika kıtasına kadar ortak Türkçeye geçemeyen bir dünya. Belki de yalnızca bizim dünyamız. Bu noksanlığı tartışınız. Ve sorgulayınız.

Sizin dilinizi konuşamayanları, konuşmayanları anlamak, yani "dilinizin kemiği olmasın!" istiyorsanız İngilizce, Arabça, Almanca, Fransızca, hatta Rusça vb. hangisi işinize geliyorsa öğreniniz, öğrenene yol açınız. Özellikle kıblemizdeki dünyanın, Arabçanın önemini hatırlayınız.

Sözgelimi şimdiye dek daha iyi hizmeti başkasında görmediğim THY uçağında yanımda oturan sakallı, genç aktör Tunuslu ile konuşuyorum. İngilizcesi zayıf olduğu için fırsattan istifade onun fasih Arabçasından öğrenmek gayesiyle yol boyu bir öneri getiriyorum kendisine: "Siz Arabça konuşun. Ben anlamaya çalışayım. Anlarsam İngilizce karşılığını söyleyeyim. Yanımızdaki Cezayirli de teyidini yapsın!" diyor. "Olur" diyor. Ve başlıyoruz Arabça dersimize. Onun söylediğini Arabça yazıyorum. Ardından ne anladığımı İngilizce aktarıyorum. Teyidini alınca bu sefer Arabça aslını birkaç kere tekrar ediyorum. Ücretsiz Arabça dersi! Hem de uçakta.

Bir ara bakıyorum. Cezayirli olan Türk'e benzeyen Nasrî, uçakta göz iması ile namaz kılıyor. Keyif almıyor değilim. Ben de hazırlıklıyım... Nasrî tüccarımış. İstanbul'dan tekstile dayalı mal alıp Cezayir'e götürmek üzere geliyor ülkemize. Ne güzel! Iğınç bir tevafuk. THY uçağında dağıtılan günlük gazetele-rimizden Sabah'a gözüm ilişiyor Nasrî göz iması ile namaz kılarken. Başlık şu: "Uçakta Namaz" (COŞKUN, 2003, s. 4).

Yanlı, zihin bulandırıcı, yalan haberciliğin tartışıldığı bir makale. Okuyorum... Iğınçtı.

"FRANSIZ KALMAKI"

"Asli kültür ve medeniyet değerlerimize yabancılaşmak" (KAPLAN, s. 10) olarak tanımlanan-kullanılan Fransızlaşma-Fransız kalma deyimini, bu başlık altında yalnızca "bilmemiz gerektiğini düşündüğüm yabancı dil gibi önemli bir konuya vurgu yapmak amacıyla kullanıyorum.

El Harnammet'te katıldığımız sempozyum başlarken açılış konuşmasında Besmeleyi işittim. Hoşuma gitmedi değil. Buraya kadar Fransız değilim olup bitene! Ancak sonrasında "araya parazit girdi". Arabça Besmele'den sonra iki gün boyunca sadece Fransızca... Yalnızca bizim tebliğimiz ve Hindistan'dan katılan arkadaşımız İngilizce konuştu. Arabça konuşan bir tek bildiri sahibi var. O da bizim komşu. Suriye'den. İki gün boyunca bildirilerin sunulmasında ve tartışmalarda % 95 nisbetinde Fransızca kullanıldı. Hakkını yemeyelim. Tunuslu araştırmacıların bir kısmı İngilizceyi de takip edebiliyorlar. Üç dilli kişiler var aramızda. Bana soru yöneltilenler, sorularını İngilizce sordular mesela.

Fransızca yapılan sunumlarda açıklamaları yeterince tepkte zayıf kalınca çözüm yolu olarak İngilizce bilen Tunuslu bir arkadaşımın yanına oturup sunulan bildirinin adını ve özeti İngilizce'ye çevirmesini talep etmek zorunda kaldım. Bu yöntemle ancak, Fransızca bildirilere "tamamen Fransız kalmaktan" kurtuldum. İzlediğim yöntemin böylece, lehime mükemmel yararını gördüm.

ÇATISIZ DÜNYADAN TÜRK KIRMIZISI ÇATILI DÜNYAYA

7 Aralık 2003, İstanbul

Bulutların arasından Yeşilköy'e inerken bir diğer belirgin özelliğimizi, bizlerle neredeyse özdeş olan bir gözlemim de şu: Kırmızı kiremitlerle donanmış kıpkırmızı çatılar! Türklerin hayatında al ve ak renkler belirleyici. Birisi gelinin süsü, birisi de şehidin örtüsü-bayrak. Çatılarımıza bile sinmiş al renk.

Tunus'da gözümün odağına hiç çatılı ev yerleşmedi. Çatısız, çoğu yerde bir ya da iki katlı evler var. Tunus merkezde de evler çok katlı değil. Esasen bu özellikleri bence daha insana yakın. Doğruyu söylemek gerekirse daha medeni bir hayat tarzı. Üst üste bindirilmiş hınalar, Türkiye'mizde artık köylerimizi bile istilâ ediyor. Türk tarzı ev yapımı neredeyse unutuldu. Buna bir çözüm bulmak lazım. O nedenle Safranbolu, Göynük, Kula, Amasya, Beypazarı, Tosya, Ankara, vb beldelerimizdeki Türk evlerimizi "evimiz gibi (=gözümüz gibi)" koruyalım. Dünyayı dar etmeyelim o güzelim mekanları. Kültür ve Turizm Bakanlığının Aralık ayında sunduğu ve TBMM'de kabul edilen kanunla bu işler daha kolay olacak. Çünkü koruma altındaki tarihi eserlerimizi tamir edip yeniden hayata döndürenler, yaptıkları masrafı vergilerinden düşebilecekler... Çok olumlu bir TBMM icraatı bence.

BİRAZ DA MESLEKİ BİLGİ

2 Aralık 2003 tarihinde akşam üstü, arkadaşım ile birlikte İngilizce olarak hazırladığımız "YARI-KURAK YETİŞME ORTAMLARINDAKİ AĞAÇLANDIRMALARDA KULLANILACAK ÇOĞUL AMAÇLI YAPRAKLI TÜRLER" Türkçe başlıklı tebliği sunduk. Takdimin ardından yöneltilen sorulara cevap verdik.

"Mantar meşesi" Batı Akdeniz kuşağında yaygın olarak yetişen bir meşe türü. Herdem (daima) yeşil. Kabuklarından mantar elde edilir. Kabukları, işlenmek suretiyle mobilyacılığa ve şarap şişelerinin tıkaçı olarak da kullanılır.

Dünyada toplam 2 280 000 ha mantar meşesi ormanı mevcuttur. Bu miktarın yaklaşık % 28.5'u Portekiz'de, % 22'si İspanya'da, % 21'i Cezayir'de, % 15'i Fas'da, % 4.4'ü de Tunus'da bulunmaktadır. Verimlilik açısından bakıldığında ise Portekiz toplam üretimin % 50'sini gerçekleştirmektedir. Tunus ise yalnızca % 3'ünü gerçekleştirmektedir. Sırasıyla Fas % 4'ünü, Cezayir % 6'sını, Fransa % 9'unu, İtalya % 8'ini, İspanya da % 20'sini gerçekleştirmektedir (BEZYANE, 1998, s. 13). Tunus'da yayılış gösteren Mantar meşesi ormanlarının verimliliği

düşüktür." Çünkü ormanlar üzerinde gözlemlerimize dayalı olarak oldukça fazla, tabiate zarar verecek düzeyde insan ve hayvan baskısı var.

Türkiye'de de İstanbul ve İzmir'de toplam 10 adet 200-250 yaşları arasında Mantar meşesi fertleri mevcuttur (NEYİŞÇİ ve ark., 1988, s. 1, 2, 6, 7, 13).

Tunus'da Orman Fakültesi mevcut değildir. Orman mühendisleri lisans, yüksek lisans ve üzeri akademik eğitimlerini Fas, Fransa, Belçika vb. ülkelerde almaktadırlar.

Tunus'a giderken iki ki fidan götürmüşüm. "Düğün hediyesi" gibi torbama koyduğum 10 tane tüplü Toros Sedirini Tunuslu arkadaşlara verdiğimde ilgilerini çekti. Çünkü ne Tunus caddelerinde, ne Enstitü bahçesinde asil duruşlu, yöremizde Katran dediğimiz Toros Sedirini göremedim. Belki de ilk Toros Sedirini fidanlarını biz götürdük. Fidanları, Türkiye hatırası olarak Enstitü bahçesine birlikte dikti.

NE KADAR YAKINIZ BİRBİRİMİZE?

Tunus bizden bir parça. Benim gönlümden geçen düşünce bu. Bir Tunus'lu müslüman ne der, nasıl düşünür bilemem. Ancak emir büyük yerden geliyor! "Müslümanlar kardeşdir!"

a) Müthiş bağ... Esselemü aleyküm. Bu Allah selamından daha güçlü bir yakınlığımız olamaz zaten. Abid olsun olmasın, tanyayım tanımayayım hangi Tunuslu ile karşılaştı isem bilecek verdim selamımızı. Her selamımın da karşılığını aldım. Bu yakınlığı zaten sizler de biliyorsunuz.

b) 1538 yılında Barbaros Hayreddin Paşanın Osmanlı mülküne dahil ettiği⁸ (AKGÜNDÜZ VE ÖZTÜRK, 1999, s. 150, 151) İslâm'ın Afrika'daki "akına üsleri"nden biri olan Tunus'a yakınlığımızı dair deliller daha çok... Meselâ; Çanakkale Savaşlarında şehid düşenler yalnızca Anadolu çocukları-Mehmedçikler değil. Osmanlı ülkesinin her yayından, bu arada Tunus'dan da gelip cihada katılan "diyar-ı İslâm Mehmedçikleri" var (ANONİM, 1998 c, V. Cilt, s. 154-249).

c) Bir diğer yakınlığımız siyasi alanda... Neden mi?... ABD'nin tarihinde yaptığı ilk uluslararası anlaşmalar içinde bu ülkenin, Osmanlı'nın Mağrib diyarında yer alan yönetimleriyle (Fas hariç) yaptığı ticari anlaşmalar yer alıyor. Bu anlaşmalar Türkçe kaleme alınmış (ERHAN, 2001).

d) Tunus'da sanki herşey beyaz. Bir tek renk hariç... O da Tunus bayrağı. Al bayrağımız, ay yıldızımız, 1956 sonrası istiklâlin elde eden Tunus'da Tunus bayrağını süslüyor.

O nedenli Tunus'da izlenimlerim o ki; Türklere seviliyor. Hangi Tunus'lu Arab ile tanıştıysam, Türk olduğumu söylediysen ilk tepkisi "Şerafnee" (=Sizi tanımış olmakla şeref duyduğum) ile karşılık vermek oldu... Hatta Nablus Sokağı üzerinde yer alan, kaldığımız Nablus Otelinin hemen arkasında "Kemal Atatürk Sokağı", az ileride "Türkiye Sokağı" yer alıyor. Her iki sokak da şehrin merkezinde ve Habib Burgiba caddesine açılıyor.

e) Buradaki cümlelerimi yazmak istemezdim. Ama bilmesiniz... Tunus'da da; siz başörtülü hanımlar, kızlar derslere giremezsiniz. Kamuda öğretemezsiniz. Postanede çalışamazsınız. Mühendis olarak hizmet edemezsiniz. Başörtülü polls ya da asker olamazsınız. "Antenlerimi aç" sordum, soruşturdum. Gördüm. Daha doğrusu göremedim sizleri kamunun ve özeline resmi dairelerinde. Özel sektörde de durum değişmiyor. Ancak yarım askıyla/börtüyle, işlevini, vazifesini göremeyen tarzdaki "ev içi örtüsü" ile otellerde çalışabilir analarınız. Kızlarınız beş yıldızlı otellerde hizmetçiliğe layık görülür yalnızca. Başka mekânlarda sizler "buradaki bazılanın tabiri ile haşa "yarasalarsınız!". Neden acaba "Yasak! Yasak! Yasak!???"

Bu; bir yakınlık ögesi, unsuru değil tabii ki. Ya nedir?... Benzerlik. Yakınlıkla benzerlik kelimelerinin anlamları arasındaki farklılık yukarıdaki bölümde ancak zihinlere bu kadar iyi oturabilir. "Yakınlığımızın devamını istediğimiz kadar, bu benzerliğe bittigini görmek istiyoruz Yarabbi. Dualarımızı kabul et."

Kaynakça

- AKGÜNDÜZ, A., ÖZTÜRK, S., 1999: Bilinmeyen Osmanlı. Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 527 s.
- ANDI, F., 1993: Müslüman Ülkeler: 36-Tunus. Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, 13. Cilt, ZAMAN, Çağ Yayınları Umumi Neşriyat Nu.: 1, Temel Eserler Serisi:1/13, (İlimi Müşavir ve Redaktör: Prof. Dr. Hakkı Dursun YILDIZ), s. 416-428, Baskı: FEZA GAZETECİLİK A.Ş., İstanbul, 634 s.
- ANONİM, 1990: AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi. Cilt: 21, Ana Yayıncılık A.Ş., Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 630 s.
- ANONİM, 1993: Büyük Dünya Atlası-Yeni Cumhuriyetler. Prepared by RV Reise - und Verkehsverlag GmbH, Son düzenlemeleri yapanlar: Prof. Dr. Selami GÖZENÇ ve Dr. Ergin GÜMÜŞ, M. Gazete'nin hediyesidir. Printed in Germany, 304 s.
- ANONİM, 1998: Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ormanlığımız. Derleyen ve Yayına Hazırlayan: M. Sadık ASLANKARA, Orman Bakanlığı Yayın Nu.: 120, Baskı: Sistem Ofset, Orman Bakanlığı Yayın Dairesi Başkanlığı, 408 s.
- ANONİM, 1998 a: Türkçe Sözlük, II. Cilt, Dokuzuncu Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları-549, Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu, Türkçe Sözlükler Dizisi: 1., T.T. Kurumu Basımevi, Ankara, 2523 s.
- ANONİM, 1998 b: Microsoft Encarta World Atlas 1998 Edition.
- ANONİM, 1998 c: Şehitlerimiz, J-V. Ciltler, T. C. Milli Savunma Bakanlığı, Personel Daire Başkanlığı, Arşiv Müdürlüğü, Araştırmacılar: Hülya Yazar, Cengiz Eroğlu, Ahmet KÜÇÜK, Mustafa Delialioğlu, Musa Türker, Tülay Yürekli, S. Turgay Işık, Kozan Ofset Mat. San. ve Tic. Ltd. Şti., Ankara, I. Cilt: 504 s., II. Cilt: 496 s., III. Cilt: 480 s., IV. Cilt: 496 s., V. Cilt: 365 s.
- ANONİM, 1999: Osmanlı Devleti Tarihi-Cilt I (editör: Ekmeleddin İhsanoğlu), Baskı-Cilt: Almanya, Yayınlayan: FEZA GAZETECİLİK A.Ş., (Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700. Yılı Sebepiye ZAMAN Gazetesinin okurlarına hediyesidir), İstanbul, 370 s.
- ANONİM, 2003: Teşettüre Toptan Yasak. Yeni Şafak Gazetesi, 9 Kasım 2003, s. 12, 24 s (<http://www.yenisafak.com/arsiv/2003/kasim/09/p04.html>).
- ANONİM, 2004 a: (http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/country_profiles/791969.stm). Tunisia (son ziy. Tar: 17.01.2004).
- ANONİM, 2004 b: (http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/country_profiles/1027222.stm). Turkey (son ziyaret Tarihi: 17.01.2004).
- BEZYANE, M., 1998: La Suberale Marocaine Produit Economique et Social a Developper. s. 12-21, Actes de Seminaire Medkerrane Sur la Regeneration des Forêts de Chêne-Liege, Tabarka, du 22 au 24 Octobre 1996, Annales de l'INRGRF, "Numero special", 259 s.
- BUSTANI K., ve ark., 1960: El Müncid il lügat. 26. Baskı, Katolik Matbaası, Beyrut, 1014 s.
- COŞKUN, A. H., 2003: Uçakta Namaz. Sabah Gazetesi, 7 Aralık-2003, s. 4.
- ÇANAKÇIOĞLU, H., 1983: Orman Entomolojisi-Özel Bölüm. İÜ. Yayın Nu. 3152, Orman Fakültesi Yayın Nu.: 349, İstanbul, 536 s.
- ERHAN, Ç., 2001: "Türk-Amerikan İlişkileri" Ders Notları (26.12.2001), 22. Dönem Uluslararası İlişkiler Uzmanlık Programı, A. Ü. ATAUM, Ankara.
- GÖRKAN, A., 7: İslâm Kültürünün Garbi Medenileşmesi. ZAMAN Kitap Serisi, ISBN 975-7755-41-9, Nur Yayınları, Baskı-Cilt: Gaye Matbaacılık A. Ş., Ankara, Yayınlayan: FEZA GAZETECİLİK A.Ş., İstanbul.
- KAPLAN, Y., 2003: Fransızlara, Fransız olmanın ne demek olduğunu öğrettik ya!... Yeni Şafak Gazetesi, 31 Aralık 2003, s. 10, 24 s.
- KARAMAN, H., 2003: İlgüller bu sese kulak versinler. Yeni Şafak Gazetesi, 21 Aralık 2003, s. 2, 24 s.
- KHOUIA, M. L. ve ark., 2000 a: Variabilite morphometrique chez le pin d'Alep (Pinus halepensis Mill.) et perspectives d'amélioration genetique. Annales de l'INRGRF (2000)-4, 78-118.
- KHOUIA, M. L. ve ark., 2000 b: Results of the Eucalyptus Introductions in Tunisia. Proceedings of the international conference, Eucalyptus in Mediterranean Basin: perspectives and new utilisation, October 15-19, 2000, Taormina-Italy, s. 163-168.
- NEYİŞÇİ, T. ve ark., 1988: Akdeniz Bölgesinde Mantar Meşesi (Quercus suber L.) Yetiştirilmesi Olanaklarının Araştırılması. Orm. Araşt. Enstitüsü Yayınları, Teknik Bülten Serisi Nu.: 193, 16 s.
- OCAKTAN, M., 2003: Hedefimiz, "küçük diktatör" All'nin ülkesi... Yeni Şafak Gazetesi, 14 Kasım 2003, s. 12, 24 s (<http://www.yenisafak.com/arsiv/2003/kasim/14/mocaktan.html>).
- ÖZKAN, F., 2004: Sevinin Allah var! Yeni Şafak Gazetesi, 07 Ocak 2004, s. 18, 24 s.
- SIRMA, İ. S., 1985: Tunus Haatları. Seha Neşriyat: 25, Hatıra Serisi: 1, Baskı: Gümüş Basımevi, İstanbul, 76 s.
- VAROL, A., 2004: İslam coğrafyası. <http://members.tripod.com/~hocam/islulketunus.htm>

Dipnotlar

- ANONİM, 1998 a: Türkçe Sözlük, II. Cilt, "Söz başı kelimesi, ön söz anlamında kullanılmıştır.", s. 2025.
- GÖRKAN, AHMET, İslâm Kültürünün Garbi Medenileşmesi. İbn-i Haldun Tunus'da yetişen bir içtimaiyatçı (=sosyal bilimci), tarihçi ve seyyah'tır. Bazı Avrupalı birçok bilim adamını etkilemiştir. s. 248-255.
- "Research for Sustainable and Holistic Development of Forest Areas" adlı uluslararası sempozyuma, Orman Yük. Mühendisi bir arkadaşımın birlikte bildirimizi sunmak amacıyla Bakanlık oluru ile katıldık (1-7.12. 2003).
- Zeynel Abidin bin All El Hamam-Suse'de doğmuştur (ANONİM, 2004 a).
- Baba taşı, karayollarında belli aralıklarla konulan beton ya da taş olarak hazırlanan yol işaret aracı. Tunus'da ana yollarda her bir km başına, varılacak yerleşim birimine kaç km kaldığını gösteren bir baba taşı konulmuş. Ayrıca bidediği gibi nereye kaç km kaldığını levhalarda göremiyorsunuz. Böyle bir uygulama yok.
- Anitenlerini çökmek deyimini "dikkatini ilgili konuya yöneltmek" anlamında kullanıyorum.
- Örtük Kanatlılar deyimini arancılık biliminde; Orman Mühendisliği-Orman Entomolojisi dersi müfredatı içinde öğretilen Coleoptera takımına dahil türlerin Türkçe karşılığı (ÇANAKÇIOĞLU, 1983, s. 39) olarak kullanılır. Burada; başörtülü hanımları tarif etmek amacıyla başörtülerini, "uçmak" için yeterli donanıma sahip olduklarını düşündüğüm, saygı duyduğum için Örtük Kanatlılar tabirini kullandım.
- Bazı kaynaklarda Tunus'un 1574 tarihinde Osmanlı idaresi altına girdiği kayıtlıdır (VAROL, 2004).